
77.30.*
SIGILLUM ACADEMIÆ HARVARDIANÆ IN NOV: ANG:
CHRISTO ET ECCLESIÆ

SIGILLVM ACADEMIÆ HARVARDIANÆ IN NOV: ANG:
CHRISTO ET ECCLESIÆ

APHTHONII

Progymnasmata,

Partim à Rodolpho Agricola, partim à Ioanne Maria Catanæo, latinitate donata:

Cum scholiis R. Lorichii.

Novissima editio, superioribus emendatior & concinnior, adiecto Indice utilissimo.

LONDINI,
Ex Typographiâ Societatis Stationariorum. 1636.

get

nathani

Est

E

Est

Aphthonii declamatoris Præexercitamenta.

FABULA QUÆ GRÆCE [illegible]

Fabula traxit à Poetis originem, qua Rhetores etiam communiter utuntur, quod admonitionibus sit idonea, & erudiendis imperitioribus apta. Est autem Fabula, sermo falsus veritatem effingens.

Fabulæ definitio.

Varias fortitur appellationes. Nam modò Sybaritica, mo[illegible] modò Cypria dicitur, receptis pro inv[illegible]etate nominibus. Obtinuit tamen [illegible], ut potius Æsopica vocaretur; quòd Æsopus omnium optimè fabulas conscripserit.

Species fabulæ.

Sunt autem fabularum aliæ rationales, aliæ morales, aliæ mixtæ. Rationales sunt, quibus fingimus hominem aliquid facere. Morales, quæ ratione carentium morem imitantur. Mixtæ, in quibus utrumque, rationale & irrationale junguntur. Quòd si admonitionem, cujus causâ fabula inventa est, præposueris, προμύθιον, id est, ut ita dixerim, Præfabulare; Si verò postposueris, ἐπιμύθιον, hoc est, adfabulationem appellabis,

EXEMPLUM, FABULA FORMICARUM & Cicadarum, juniores ad laborem adhortans.

Fabula. FLagrans æstatis erat fervor, cùm cicadæ continuis indulgebant cantilenis, lætoque inter arbusta strepebant carmine. At formicæ laboribus intentæ, victum quærebant, colligebántque fructus, quibus hyberno tempore vescerentur. Ingruente igitur hyeme, partis formicæ nutriebantur. Sed inertibus cicadis oblectans illa voluptas cessit inopiam atque famem. Morale. Sic qui laborem in juventâ subterfugiunt, in senectâ tabescunt egestate.

SCHOLIA.

QUintilianus, optimus eloquentiæ magister, præcipit, adolescentes in minoribus dicendi facultatis operibus antè exercendos esse, quàm ad magnum illud declamationum opus perducantur. Sunt autem opera minora quatuordecim:

Fabula, Narratio, Chreia, Sententi[illegible] Confutatio, Confirmatio, Locus commun[illegible]o, Vituperatio, Comparatio, Ethopœi[illegible]o, Thesis, Legislatio.

Quæ, ut pueri memoriâ faciliùs tenere possint, versiculis hisce tribus sum complexus;

Fabula, Narratur, Chreiæ, Sententia, Futat,
Confirmat, Locus haud privus, Laus, Crimina,
Confert,
Fictio, Descriptum, Thesis, ac inductio legum.

Quorum illa sunt generis.	Deliberativi,	Fabula. Narratio. Chreia. Sententia. Thesis.
	Judicialis.	Confirmatio. Confutatio. Locus communis.
	Demonstrativi.	Laus. Vituperatio. Imitatio. Comparatio.

Fabulæ autem secundum Marcum Varronem, à verbo *Fari* nomen habent. Has primas tradere pueris solent oratores; quià animos eorum adhuc molles ad meliores facilè vias instituunt vitæ, ut ait Priscianus. Delectant autem vehementiùs, & efficaciùs persuadent. Delectant, quià morum facetâ quadam imitatione capiunt imperitiorum animos. Fidem faciunt, quià verum veluti ponunt ante oculos, ut Erasmus inquit in Copia. Non solùm autem conducunt ad oblectandum, sed etiam vim maximam habent ad permovendum atque persuadendum. Hinc Aristoteles 2. Rhetoricorum, eas ponit inter probationes rhetoricas. *Fabulæ.* *Fabularum usus.*

A poëtis, &c. Hesiodus (autore Suida) primus omnium fabulas conscripsit. Qui annis centum atque tribus superior Æsopo fuit. Quintilianus lib. 5. cap. 11. Fabularum, inquit, primus autor Hesiodus videtur. Atqui poëtæ figmentis quidem utuntur, sed iisdem altissimam continent philosophiam. Exemplo sit Homerus, cujus Ilias ostendit, quantum calamitatis afferat libido: Odyssea virtutis exempla expressit. Vide Horat. 1. Epist. 2. *Fabularum autores.* *Ilias, Odyssea.*

Quæ Rhetores etiam, &c. Ut Menenius Agrippa,

qui plebem cum patribus in gratiam traditur reduxisse. Nota enim illa de membris humanis adversus ventrem discordantibus fabula.

Item Themistocles, qui admonituros Athenienses, nè magistratus innovarent, fabulam de Vulpe muscis obsita denarravit.

Fabula Demosthenis. Item Demosthenes, adversus Philippum, ab Atheniensibus decem oratores postulantem: Lupi, inquit, suaserunt pastoribus, ut in amicitiam convenirent. Cúmque hoc pastoribus placuisset, petierunt Lupi, ut primâ sibi vice securitatis canes traderent, in quibus videbatur occasio jurgiorum consistere. Quo facto Lupi, omni ademptâ formidine, omnem gregem non solùm pro satietate; sed etiam pro libidine, laceraverunt. *Morale.* Sic, inquit, sublatis oratoribus, in populo Atheniensium facturus est Philippus; qui populi oratores postulavit, ut faciliùs spoliatam custodibus urbem possit opprimere.

Apathia Stoicorum. Fabula Attici. Item Herodes Atticus contra Stoicorum ἀπάθειαν: Thracius, inquit homo, ex ultimâ barbariâ ruris colendi insolens, cùm in terras cultiores, humanioris vitæ cupidine commigrâsset, fundum mercatus est oleâ atque vite consitum. Qui, quia nihil admodum super vite atq; arbore colendâ sciret, videt fortè vicinum rubos latè atque altè obortos excidentem, fraxinos ad summum prope verticem deputantem, soboles vitium è radicibus caudicum super terram fusas revellentem, stolones in pomis aut oleis proceros, atq; decerptos amputantem: accedit prope, & cur tantam ligni atque frondium cædem faceret, percontatus est. Et vicinus ità respondit; Ut ager, inquit, mundus purúsque fiat, ejúsque arbor, atque vitis fœcundior. Discedit ille à vicino, gratias agens & lætus, tanquam adeptus rei rusticæ disciplinam. Tum falcem sibi atque securim capit, atq;

ibi homo miser & imperitus vites suas sibi omnes, & oleas detruncat, comásque arborum latissimas, uberrimósque vitium palmites decîdit, & fruteta atque virgulta simul omnia, pomis frugibúsque gignendis felicia cum sentibus & rubis, purificandi agri gratiâ, convellit, malâ mercede doctus audaciam, fiduciámque peccandi imitatione falsâ eruditus. Sic, inquit, isti apathiæ sectatores, qui videri se esse tranquillos, & intrepidos & immobiles volunt, dum nihil cupiunt, nihil dolent, nihil irascuntur, nihil gaudent, omnibus vehementioribus animi affectibus amputatis, in corpore ignavo, & quasi enervato consenescunt. Hæc Gellius libro 19. cap.12. *Morale.*

Nec oratores tantùm fabulis utuntur, sed etiam Philosophi: à quorum sacrario tamen in cunas nutricum eliminantur, quę solas aurium delicias profitentur. Admittuntur autem, quæ legentis intellectum adhortantur ad virtutes. Vide Macrob. de Som. lib.1.cap.2. Ejusmodi fabulæ exemplum habetur apud Platonem lib.2. de Rep. Et Ciceronem Offic.3. de Gygis annulo.

Sermo falsus, &c. Quamvis fabulosa sint argumenta, & nullam veritatis vim continere videantur, tamen rationem habent, ut juxta eam veritas possit manifestari, fictâ quidem narratione, sed veraci significatione.

Sybaritica, &c. Sybaris oppidum fuit vicinum Crotoni, ut testis est Herodotus lib.5. Stephanus in Italiâ constituit, aítque posteà Thurion appellatum. Undè Sybaritæ dicti, gens in voluptatum architectura operosissima. Nam, Suida teste, luxu, deliciísq; adeò notabilis fuit, ut quicquid effoeminatum, quicquid molle, quicquid accuratâ atq; ambitiosâ luxuriâ paratum esset, id vulgò Sybariticum diceretur. Hinc Sibariticę fabulę, quales fermè apud Æsopum,

aniles, & parùm pudicæ vocantur à Suida, propter nimium luxum, ac libidinem Sybaritarum, apud quos nugæ ac voluptates in pretio, frugalitas odio fuit. Hos ex Africano Politianus Miscellaneorum 15 narrat, eò deliciarum venisse, ut equos in convivia introducerent, ità institutos, ut audito tibiæ cantu statim se tollerent arrectos, & pedibus ipsis prioribus, vice manuum gestus quosdam chironomię motúsq; ederent ad numeros saltatorios. At enim tibicen, inquit, ibi quispiam contumeliâ adfectus transfugit ad Crotoniatas hostes, paulò antè prælio superatos à Sybaritis, & quod è Rep. foret illorum pollicetur (si fidem modò habeant) suâ operâ Sybaritarum cunctorum equites in ipsorum venturos potestatem. Credita res, & belli dux creatus à Crotoniatis tibicen, convocat omnes quotquot ejusdem forent in urbe artis, artificium modulamentúmque eis indicat, atq; ut visum tempus, procedere in hostem jubet. Sed enim Sybaritæ fastu præturgidi, quòd equitatu superabant, eunt contrà, prælium conserunt. Hîc autem repente dato signo, tibicines universi conspirant. Ecce tibi igitur confestim, modulamine agnito, cantúque illo vernaculo, tollunt erigúntque semet in pedes equi Sybaritarum, sessoribus excussis, & quod tripudium domi didicerant, etiam in acie exhibent. Ità capti omnes equites, sed humi jacentes, omnes equi, sed tripudia repręsentantes. De Sybaritis plura apud Erasmum in Chiliadibus. Idem Apophthegmatum sexto refert ex Athenæi lib. 12. tantam Sybaritarum fuisse mollitiem, ut nullum opificium in civitatem admitterent, quod cum strepitu exerceretur; quod genus sunt fabrorum ferrariorum, & lignariorum. Atque adeò nè gallum quidem gallinaceum in civitate fas erat alere, nè quid esset, quod aliis somnum interrumperet.

Fabulæ Sybariticæ.

Sybaritas millities perdidit.

Tripudium equorum.

Modò Cilix,&c. à Ciliciâ, minoris Asiæ regione, Syriæ proxima, ut meminit Plin.lib.5.cap.27. Cilicum autem vanitas & mores olim fuerunt notati. Hinc proverbium: Κίλιξ οὐ ῥαδίως ἀληθεύει, *Cilix haud facilè verum dicit*. Item, *Tria Cappa pessima*, quo notatæ gentes, Cappadoces, Cretenses, Cilices. Priscianus in præexercitamentis suis fabulas ponit Libycas, à Libyâ, quę ut variarum ferarum, ac monstrorum est ferax, ità gentis ingenia fuerunt ad fabulas propensa. Et proverbio *Libycam feram* appellabant hominem vafrum, callidum, versipellem, variis moribus, ancipitique ingenio, ut ait Erasmus. Et Libycorum apologorum meminit Aristoteles in Rhetoricis. *Cilices.*

Modò Cypria,&c. Dicta à Cypro: quę inter Syriam, & Ciliciam insula, in mari Carpathio, famosa luxu. In quâ sunt Cypros, Cythera, Paphos, Veneri consecratę. Undè Venus Κύπρις, Cytherea, & Paphia dicitur. Fuerunt & Fabulæ dictę Milesiæ, à Milesiis, Iönię populis, qui luxu diffluebant, ex eóq; proverbium Gręcè fertur. Οἴκοι τὰ Μιλήσια, μὴ γὰρ ἐνθάδε, hoc est, *Domi, non hìc Milesia.* Recenset Politianus, Miscellaneorum c.17. Vide Erasmum in proverbio: *Domi Milesia.* Apuleius in principio metamorphoseos totius: At ego, inquit, tibi sermone isto Milesio varias fabulas conseram, hoc est, juxta Beroaldi interpretationem, fabuloso, lepido, jocoso, delicato, ludicro, à Milesiis, qui deliciis, &, ut dixi, luxu fuere notabiles. Quorum est illud memoratissimum: Nemo nostrûm frugi esto, alioqui cum aliis ejiciatur. Simile Ephesiorum dictum: Qui cùm principem Hermodorum civitate expellerent, ità locuti sunt; *Nemo de nobis unus excellat, sed si quis extiterit alio in loco, & apud alios sit.* Author Cicero Tusculanarum quinto. *Cyprus.* *Milesii.* *Ephesii.*

Æsopica,&c. Apollonius Tyaneus apud Philostratum, *Æsopi Fabulæ.*

ſtratum, l. 5. ait: Ego verò fabulas Æſopi ad ſapientiam accommodatiores, quàm cæterorum eſſe cenſeo. Quas à Mercurio docet acceptas, Æſopúmque in numero ſapientum habitum. Undè ejus fabulæ in tanto fuerunt uſu, ut qui eas non legiſſet, indoctior reputaretur. Vide Eraſmum in proverbio; Nè Æſopum quidem triviſti. Quintilianus loco ſuprà citato: Fabulæ, quæ etiam ab Æſopo originem non acceperunt, (nam videtur earum primus autor Heſiodus) nomine tamen Æſopi maximè celebrantur, ducere animos ſolent, præcipuè ruſticorum, & imperitorum, qui & ſimpliciùs quæ ficta ſunt audiunt, & capti voluptate, facilè his, quibus delectantur, conſentiunt. Cujus rei meminit Lancilotus, lib. 6. cap. 14.

Fabula de Vulpe & Erinaceo. SUNT autem apologi maximè compoſiti ad popularitatem, atq; vim perſuaſionis, cujus generis ille qui fertur ab Æſopo compoſitus, in eâ oratione, in quâ Sami primarium quendam capitis poſtulatum, judicio defendebat. Vulpes, inquit, fluvium tranſitura, in foveam cecidit, indè cùm egredi non poſſet, longo tempore afflictata eſt, atq; hirundinibus obſeſſa. Errabat illâc fortè fortuna erinaceus, deſpexit, miſertus eſt: tum interrogat, nunquid ſe vellet: opem atque operam ſuam pollicetur, peſſimis animalibus evellendis. Negante illâ, ſciſcitatus eſt causã. *Morale.* Quià, inquit, hirundines hæ, quæ me habent, jam expletę ſunt ſanguine atque depaſtæ, parúmque ampliùs hauriunt: quòd ſi abegeris, inanes aliæ, & famelicæ irruent, quæ reliquum mihi ſanguinem ebibent. Idem vobis, viri Samii, cenſeo cogitandum eſſe. Hic quem vos morte mulctandum putatis, nihil vobis officit ampliùs; jam locupletatus eſt, jam ſatur eſt. Quòd ſi è medio illum ſuſtuleritis, invadent alii pauperes, qui rem veſtram publicam depopulabuntur. Cujus meminit Ariſt. 2. Rhetoricorum cap. 38.

Rationales,&c. Quibus homines finguntur aliquid operari, cujus generis illa: Medicus ægrotum curabat, ægro mortuo ille efferentibus dicebat; Homo hic si vino abstinuisset, & clysteribus fuisset usus, non interiisset. Ad ea respondit quidam, Non oportet hæc te nunc dicere cum nulla est utilitas; sed tunc admonere decebat, cùm ægrotus his uti poterat. Fabula significat, oportere amicos tempore necessitatis succurrere, & auxilia præbere. *Fabula de Medico.* *Morale.*

ITEM, Puer, è ludo literario condiscipuli librum furatus domum tulit. Mater non corripuit filium, sed exosculata laudavit. Puer ætate provectus, majora cœpit furari. Furto deprehensus, rectà ducebatur ad mortem. At sequente ac lugente matre, carnificem orabat ille, ut in aurem matri quiddam narraret. Cùm mater ori filii se admovisset, ille aurem dentibus demorsam abscidit Matri, & aliis accusantibus, quòd non solùm fur, sed etiam impius haberetur; Respondit ille; Mater meæ causa perditionis est. Nam si, cùm olim furatus eram librum, me corripuisset, non ad hæc flagitiosa discrimina venissem. Quæ significat, eos quæ non in principio puniuntur, in majus augeri malum. *Apologus de fure.* *Morale.*

Morales,&c. Cujus generis illa: Leo senio confectus, cùm vires non suppeterent ad victum parandum, callidum cepit consilium. Itaque antro, quasi periculoso morbo correptus, decumbens, quòd ad ipsum visendum passim animantes reliquæ advenirent, prehensas illas devorabat. Atq; ità magnâ bestiarum multitudine à leone absumptâ, accedit tandem & vulpecula ad antrum, & ante illud substitit hæsitabunda, & circumspectans: cum Leo, quid esset, cur non adeat ad se, rogat. At illa, id quod in epistolis Horatius retulit, respondisse fertur. *Fabula de Leone.*

—Quià me vestigia terrent

Omnia

Omnia te adversùm spectantia, nulla retrorsùm.

Morale. Fabula docet, prudentes ante pericula cavere sibi, & ea signa quibus mala portendantur, notare, & hæc effugere.

Mixta,&c. Qualis illa de agricola & ciconiâ.

Agricola & ciconia fabula. INTER grues cepit agricola & ciconiam. Hæc deprecata ab illo vitam, non solùm innocentem, sed etiam piam, se & hominibus prodesse commemorat. Nam & nostrum genus, inquit, venenatas bestias venatur ac deglubit, & effœtos senectâ parentes gestat atque sublevat. Huic respondit agricola, credere se sera esse omnia quæ recensuerit, sed inter nocentes captam, eandem oportere pœnam sufferre, quam illi. Fabula significat, similem quemque habere iis, cum quibus societas, & inter quos deprehensus fuerit.

Ἐπιμύθιον,&c. Cęterùm, quod ἐπιμύθιον, id est, apologi interpretationem appellant, non admodum refert, initio ponas, an in fine. Quoniam & hinc incipere licebit, & in hanc desinere, modò sermonis accedat varietas. Sunt qui velint, ejusmodi fabularum expositiones in fine ponendas ab iis, qui fuerint earundem inventores. Ab aliis in principio, vel in fine.

De tractatione fabularum.

Breviùs fabulæ tractantur, si narratione simplici proferantur: fusiùs autem, si personis inductis sermo fingatur, quemadmodum Priscianus ait. Exempli causâ: Simiæ convenerunt, & consilium habuerunt de urbe condendâ, & quià placuit illis, paratæ erant incipere ędificationem. Sed vetus inter eas prohibuit ab incœpto, eas docens, quòd facilè capiantur si intra muros concludantur. Fusiùs autem sic; Simiæ convenerunt, & consultabant de urbe condendâ, quarum una in medium veniens concionata est: Quià oportet ipsas quoque civitatem habere. Videtis

tis enim aiebat, quòd civitates habendo homines, habent etiam, domos singuli, & concionem univer-si, & in theatrum ascendentes delectant animos spectationibus, & auditionibus variis. Et sic profe-res orationem, dicens, quòd & plebiscitum scri-ptum est. Et finges etiam orationem veteris simiæ.

Aliud exemplum fabulæ brevius tractatæ.

Fabula de voluptate & dolore.

VOluptatem aiunt, atq; dolorem quodam tem-pore coram Jove se mutuò accusavisse. Cúm-que ille nihil non tentaret, atque experiretur, quo in gratiam litigantes redigeret, frustrà omnia cona-tum, ipsos tandem adamantinâ quadam catenâ in-ter sese copulâsse atque devinxisse. Itaque durante nihilominùs dissidio, & contrariâ voluntate, neces-sariò conjuncti & sociati manserunt.

JAM, qui latiùs hanc fabulam tractare volet, ab initio procemium excogitabit, quòd rei laudem contineat, ut, quòd non vanum sit anicularum deli-ramentum, sed nobile philosophorum, non modò futurum oblectamento, sed etiam usui magno do-cumentum. Deindè voluptatis orationem, quâ do-lorem accusat, & è contrario doloris, quâ crimina-tur voluptatem effinget, atque utriusque rationes aliis vel fabulis vel exemplis illustrabit. Dicet dolo-rem maximum malum: quòd sit res tristis, aspera, a-mara, & inimica naturæ, quemadmodum ait Cice-ro 2. Tusculanarum quæstionum; Contrà, volu-ptatem escam malorum, pestémq; capitalem: quod Circes, atque Sirenum fabulæ confirment. Huc ea referri poterunt, quę sunt apud Silium Italicum l. 15 contra voluptatem. Postremò Jovis explicabit judi-cium, quo voluit, inhonestę voluptatis inseparabilē esse comitem dolorem atq; pœnitentiā, ac mœrorē

æternum: At doloris & honeſti laboris, gloriam. Etenim ex paululo incommodi atque moleſtiæ, ſummum maximúmque bonum colligi. Vide proverbium; *Exiguum malum, ingens bonum.*

Porrò, qui in hoc ſcribendi genere volunt ſtylum exercere, duo potiſſimùm vitabunt. Primò, ne orationem faciant omninò aridam, ſed temporum, locorum, aliarúmque circumſtantiarum velut ſucco plenam reddant. Deindè ne dum hoc vitant vitium, in contrarium incurrant, & immodico deſcriptionum ambitu faſtidium ingerant, ut ait Petrus Moſellanus. Principiò autem dilatabunt præfatione commendationis. Commendabunt autem, juxta Eraſmi ſententiam, cùm autorem ipſum, tum apologorum genus. Deindè in deſcribendis animantium, aut rerum formis ac naturis, quas inducunt, longiùs immorabuntur. Quandoquidem hoc jam ipſum, & cum voluptate accipitur, & ad eruditionem liberalem pertinet. Veluti ſi ſcarabei formam, deindè quemadmodum è ſtercoribus naſcatur, & quo pacto poſterioribus pedibus erectis ſtercora protrudat, atque id genus alia deſcribant. Ad eundem modum, Aquilam regnum in avium genus obtinere, armigeram eſſe Jovis, non offundi fulmine, non connivere ad ardentiſſimos ſolis radios, perniciſſimo volatu ultra nubes ferri. Deniq; quæcunque vel ad ſcarabæi humilitatem exaggerandam, vel aquilæ generoſitatem attollendā pertineant. Atq; hac in re non prætermittendum, ſi quid animanti cuipiam fabulis poëtarum eſt attributum. Quod genus, è Lycaone natos lupos: Ex adoleſcente perdicem: Cycnum Apollini ſacrum eſſe, ſub fatalem horā ſuaviſſimè canere: Corvum ejuſdem fuiſſe nuntium, & ob ceſſationem ex albo nigrum factum: Aut ſi quid prodigium eſt hiſtoriis inſigniter ab his factum. Velut de aquila, quæ virginem adamavit apud Plinium. libro 10.

cap.

cap.5. de delphino apud Gellium, lib.7. cap. 8. Apud Plinium Epistolarum 9. De Bucephalo Alexandri Magni equo apud Gellium lib.4. cap. 2. Atque item de cæteris. Deinde cùm ad ipsum apologum fuerit ventum, fusiùs ac latiùs enarrare licebit. Id fiet citra tædium, si facetâ quadam imitatione, quod est in hominum vita ad fabulæ mores accommodabunt. Præterea si ad eandem rationem sermones, sententias, dictáq; affingamus. Exemplum aptissimum est dilatati apologi apud Apuleium, de corvo & vulpe.

Exemplum Apologi, breviter expositi.

Mus rusticus urbanum hospitio excepit, & amicum quibus potuit cibis exquisitis refecit. Urbanus agrestia fastidiens opsonia, rusticum in urbem secum ducit. Ineunt, quod opiparè fuit instructum, convivium. Inter epulandum auditur strepitus in sera & latratus canum. Ambo trepidare, & fugitare, rusticus maximè, qui viarum ignarus ægrè se tueri. Sed ad sese reversus, ait; Malo cum securitate meam inopiam, quàm istam cum tali anxietate copiam.

Fabula de Mure rustico & urbano.

Exemplum ejusdem dilatati apud Horatium. lib. 2. Sat. 6.

Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum;
Asper & attentus quæsitis: ut tamen arctum
Solverit hospitiis animum. Quid multa? neque illi
Sepositi ciceris, nec longæ invidit avenæ.
Aridum & ore ferens acinum, semesáque lardi
Frusta dedit; cupiens variâ fastidia cœnâ
Vincere, tangentis malè singula dente superbo:
Cùm pater ipse domus paleâ porrectus in hornâ
Esset ador loliúmque, dapis meliora relinquens.

Tandem

Tandem urbanus ad hunc: quid te juvat, inquit, amice,
Prærupti nemoris patientem vivere dorso?
Vis tu homines, urbémque feris præponere sylvis?
Carpe viam (mihi crede) comes: terrestria quando
Mortales animas vivunt sortita, neque ulla est
Aut magno aut parvo lethi fuga; quo (bone) circa
Dum licet, in rebus jucundis vive beatus:
Vive memor, quàm sis ævi brevis. Hæc ubi dicta
Agrestem pepulêre domo, levis exilit inde:
Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
Mœnia nocturni subrepere, jámque tenebat
Nox medium cœli spatium, cùm ponit uterque
In locuplete domo vestigia, rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos;
Multáque de magna superessent fercula cœna,
Quæ procul extructis inerant hesterna canistris.
Ergò ubi purpurea porrectum in veste locavit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes,
Continuátque dapes, nec non vernaliter ipsis
Fungitur officiis prælambens omne quod affert;
Ille cubans gaudet mutata sorte, bonísque
Rebus agit lætum convivam, cùm subitò ingens
Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
Currere per totum pavidi conclave, magísque
Exanimes trepidare, simul domus alta molossis
Personuit canibus. Tum rusticus, haud mihi vita
Est opus hac, ait, & valeas; me sylva cavúsque
Tutus ab insidiis tenui solabitur arvo.

Aliud dilatatæ fabulæ exemplum, ex Gellii lib. 2. cap. 29.

ÆSopus ille è Phrygia fabulator haud immeritò sapiens existimatus est: cùm quæ utilia monitu suasúque erant, non severè, non imperiosè præcepit

& cen-

& censuit, ut philosophis mos est: sed festivos, delectabilésque apologos commentus, res salubriter ac prospicienter animadversas, in mentes, animósq; hominum, cum audiendi quadam illecebra induxit. Velut hæc ejus fabula de aviculæ nidulo lepidè atq; jucundè præmonet, spem fiduciámque rerum, quas efficere quis possit, haud usquam in aliis, sed in semetipso habendam. Avicula, inquit, est parva, nomen est cassita: habitat, nidulatúrque in segetibus, id fermè temporis, ut appetat messis, pullis jam jam plumantibus. Ea cassita in sementes fortè concesserat tempestiviores, propterea quòd frumentis flavescentibus pulli etiam tunc involucres erant. Cùm igitur ipsa iret cibum pullis quæsitum, monet eos, ut si quid ibi novæ rei fieret, diceretúrve, animadverterent, idque sibi, ubi redisset, renunciarent. Dominus, posteà segetum illarum filium adolescentem vocans: vidésne, inquit, hæc ematuruisse & manus jam postulare? Idcircò die crastino, ubi primùm diluculabit, fac amicos adeas, & roges veniant, operámque mutuam dent, & messem nobis hanc adjuvent. Atque ubi rediit cassita, pulli trepiduli circumstrepere, oraréque matrem, ut statim jam properet, atque alium in locum sese asportet: Nam dominus, inquiunt, misit, qui amicos rogaret, uti luce oriente veniant, & metant. Mater jubet eos à metu otiosos esse. Si enim dominus, inquit, messem ad amicos rejicit, crastino seges non metetur: neque necesse est hodiè, uti vos auferam. Die igitur postero, mater in pabulum volat: dominus quos rogaverat operitur, sol fervet, & fit nihil, & amici nulli erant. Tum ille rursum ad filium: Amici isti, inquit, magnam in partem cessatores sunt, quin potius imus, & cognatos, adfinésque nostros oramus, ut adsint cràs tempori ad metendum. Itidem hoc pulli pavefacti, matri nunciant. Mater hortatur, ut tum

Fabulæ de aviculæ nidulo.

quoque sine metu, ac sine cura sint. Cognatos adfinésque nullos ferme tam obsequibiles esse ait, ut ad laborem capescendum nihil cunctentur, & statim dicto obediant. Vos modò, inquit, advertite, si modò quid denuò dicetur. Aliâ luce ortâ avis in pastum profecta est, cognati & affines operam, quam dare rogati sunt, supersederunt. Ad postremum igitur dominus filio: Valeant, inquit, amici, cum propinquis; adferes primâ luce falces duas, unam egomet mihi, & tu capies alteram, & frumentum nosmetipsi manibus nostris cras metemus. Id ubi ex pullis dixisse dominum mater audivit, Tempus, inquit, est cedendi, & abeundi, fiet nunc dubio procul quod futurum dixit: In ipso enim jam vertitur, cuja est res, non in alio, undè petitur. Atque ità cassita nidum migravit, & seges à domino demessa est.

Morale. Hæc quidem est Æsopi fabula: de amicorum & propinquorum levi plerumque & inani fiducia. Sed quid aliud sanctiores libri philosophorum monent, quàm ut nobis tantùm ipsis nitamur; alia autem omnia quæ extra nos, extráque nostrum animum sunt, neque pro nostris, neque pro nobis ducamus. Hunc Æsopi apologum Q. Ennius scitè admodum & venustè versibus quadratis composuit. Quorum duo postremi isti sunt, quos habere cordi & memoriæ operæ pretium esse herclè puto:

Hoc erit tibi argumentum semper in promptu situm,
Nè quid expectes amicos, quod tu per te agere possis

Fabula de formicis atque cicadis breviter narrata.

Fabula. APpetente hyeme frumentum in arculam ad solem trahebat formica: videns & cicada, accurrit, rogitat granum. At formica, cur non, inquit, & tu meo exemplo æstate trahis, quodcunque potes, atque addis acervo? Respondit illa, sibi id temporis cantando transactum fuisse. Ridens formica: Si, ait, æstate cantitare soles, meritò nunc esuris. Monet fabula

fabula, ut dum adhuc robur corporis adest, quæramus ea, quibus imbecilla sustentetur senectus. Per hyemem, senectutem intellige: Per æstatem, adolescentiam, & florem illum ætatis. *Morale.*

Eadem paulò fusius tractata.

QUotusquisque Philosophorum ratione suâ quantumvis argutâ, bonarum ad literarum studia juventutem potentiùs adhortatur, quàm Æsopus hoc lepidissimo, de formicis atque cicadis, figmento? Etenim nullo tam efficaci, ad labores honestos capessendos pelliti posset, quàm argumento formicarum. Quæ, laboris exempla, trahunt ore quodcunque possunt atque addunt acervo, quem struunt, haud ignaræ ac non incautæ futuri; Quæ, simul inversum contristat Aquarius annum, non prorepunt, sed illis utuntur antè quæsitis potientes. Nec mirum, cùm homines olim fuerint agrorum cultores, & in formicas transformati, nihil præter corporis figuram amiserint: antiquos enim mores obtinent, veterem naturam servant, reipublicæ rationem habent atque curam, rura frequentant, prata pererrant, arbores conscendunt, frumenta colligunt atque recondunt. Nam in iis (ut dixi) mens præsaga futuri. Unde olim Midæ cujus imperio Phrygia fuit subjecta, puero dormienti in os grana tritici congessisse leguntur, ut apes Platonis dormientis in cunis parvuli labellis mel inseruisse, atque ità magnæ felicitatis indices extitisse non futiles. Hyemis igitur venturæ memores, adeò pertinaciter laborant, ut earum itinere silices attritos videamus, & in opere semitam factam: nè quis dubitet, qualibet in re quid possit quantulacunque sedulitas. Ad eas igitur tanquam vitæ magistras, rex Solomon jubet abire pigrum, earúmque mores contemplari, ut sapientior

fiat. Illæ tametsi nec principem, nec præfectum, nec ducem habeant; tamen æstate cibum pro veteri consuetudine parant, & in messe colligunt alimenta. At dissimilem naturam ignavæ referunt cicadæ, quas Socrates apud Platonem dicit procreatas, ex hominibus, qui natis ab initio Musis, cantúq; monstrato, usque adeò deliniti fuerunt voluptate cantûs, ut canentes cibum potúmque negligerent. Et adhuc hodierno die messis tempore cantillantes, hyeme tabescunt egestate. Harum stulti sunt imitatores, qui juvenes è labore proclives ad libidinem, in æstate florida veterno torpent, in senecta premuntur rerum penuriâ. At prudentes collaudantur, qui formicarum exempla secuti, laboribus honesta quærunt viatica, miseris cicadis: ante oculos assiduo ponentes, ignaviæ comitem esse paupertatem, ut voluptatis dolorem. Atqui desidiosos non solùm ab hominibus habitos odio, sed etiam à diis immortalibus; qui industrios adjuvant, ac spectant magnos viros colluctantes cum aliqua calamitate. Undè rectè Demetrius ille dixit: nihil infelicius eo, cui nihil unquam aliquid evenit adversi. Cujus rei meminit Seneca, in libro de divina providentia. Hinc est, quod Saturnus olim, foliis stillantia mella decusserit, ignem removerit, & passim rivis currentia vina represserit, *Non torpere gravi passus sua regna veterno.* Et Lycurgus pueros non in forum, atque deliciis affluentia loca, sed in agrum duci jussit, ut primos annos non in voluptatibus, more cicadarum, sed in omni opere & labore agerent, formicas imitati. Quippè negotia sunt horrida nomine, sed Reipub. mores in statu prospero cõtinent. Contrà blandæ appellationis quies pluribus vitiis & periculis respergit. Exemplo sit Roma, cujus præpotentis imperiũ agitatio rerum excitavit ad virtutem capessendam, nimia quies in desidiam resolvit, ac interitum. Hinc Appius ille Claudius crebrò

solitus

solitus fuit dicere. Negotium populo Romano meliùs committi, quàm otium. Blanda quidem & facilis initu voluptatis est via: virtutis autem, quam formicæ videntur ingredi, nimis laboriosa & aspera. Sed ut hujus ultima meta jucunda simul ac beata est, sic illius miserabilis & infaustus exitus.

Nam qui desidiam luxúmque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis inópsque simul miserabile transiget ævum:
At quisquis duros casus virtutis amore
Vicerit, ille sibi laudémque decusque parabit.

Res quidem blanda nimis est, mellitus canor atq; voluptatis illecebræ; sed quos præstigiis suis ceperunt, disperdunt. Ovidius 3. de arte.

Monstra maris Sirenes erant, quæ voce canorâ
Quaslibet admissas detinuere rates. Harum una Parthenope humanâ voce: Alia, cui Leucosia nomen, tibiis: Tertia, Ligya, canebat lyrâ; atq; tantâ carminis dulcedine transeuntes nautas afficiebant, ut alto somno premerentur, & tùm sopitos persentiscerent, submergebant, atque devorabant. Quare cùm juxta illas transiturus esset prudens Ulysses, cerâ sociorum aures obturavit, & ipse se ad navis malum alligari jussit, ut eâ ratione salvus evaderet, Unde Martial. lib. 3.

Sirenas hilarem navigantium pœnam,
Blandásque mortes, gaudiúmque crudele,
Quas nemo quondam deserebat auditas,
Fallax Ulysses dicitur reliquisse.

Et Horatius:

Sirenum voces, & Circes pocula nôsti;
Quæ si cum sociis stultus, cupidúsque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis & excors.

Quid aliud sapientissimi viri per amœnas Sirenum voces intelligi voluerunt, quàm blandæ voluptatis præstigias, quibus inescati homines submergi solent

ant, atque funditus interire? Et quid aliud Æsopus per molles cicadarum cantus significare voluit, quàm popinonum turpitudinem, miseriam, & infelicitatem, & breviter corporum atque animarum interitum, quę pestifera secum trahit voluptas? Proinde studiosa juventus, utile propositum virtutis exemplar, Ulyssem imitabitur, ut tanta pericula declinet, atque fugiat perniciosam voluptatem, quod ipsissimum melle litum venenum est. Quo nihil damnosius, cùm virtutes atterat, animíque pariter & corporis vires expugnet, ut luxuria Campana, quæ invictum Annibalem illecebris suis complexa vincēdum militi Romano tribuit. Vide Livium de bello Punico: Valerium lib. 9. cap. 1. Imitabitur item P. Scipionem:

Qui juvenis plenus monitis ingentia corde
Molitus, visæ caluit virtutis amore.

Sprevit (voluptatem) Achæmenium spirantem vertice odorem. Ambrosias diffusa comas, ut Silius Italicus inquit.

Non imitabitur illum cum cicadis otia sectantem juvenem: quem dormientem in medios semper dies objurgabant sui, & quidnam faceret in lecto tam diu, quęrebant. Quidnam igitur censetis? ille inquit. Dicere jussus. Quoties, inquit, manè evigilo, adsunt ad lectulum meum puellæ duæ, quarū altera ad surgendum, & operis aliquid faciendum me hortatur, & ostendit, quàm turpe sit juveni optimam diei partem in lectulo conterere: atque interdum Græcum versiculum accinit semisomni, cujus ut opinor sententia est. Auroram tertiam operis partem perficere. Ibi tum altera, Nugari hanc ait, & turbatricem esse quietis, quâ nihil sit neque melius, neque dulcius, & quâ vita hominum carere nequeat. Bonum si adipiscendum sit, quovis tempore rectè surgi: Malum si impendeat, nimis citò surrexeris, inquit, quamvis

serò

ferè reliqueris lectum. Hæc ego, inquit adolescens, inter convitia mutua & altercationes gravissimas disceptantes has audiens, cùm dubitem utri assentiar, diutiùs soleo in lectulo immorari. Nec imitabitur illum, qui sacris in proverbiis ità loquitur, Paululùm modò dormiam, paululùm modò dormitabo, paululùm modò somno vacabo, paululùm modò manus conseram, & componam me ad recubendum. Neque illos, qui in libro Sapientiæ sic proclamant: Venite, fruamur bonis quæ sunt, & utamur creaturâ tanquam in juventute, celeriter vino pretioso, & unguentis nos impleamus, & non prætereat nos flos temporis. Coronemus nos rosis, antequam marcescant: nullum pratum sit, quò non pertranseat luxuria nostra, ubique relinquamus signa lætitiæ nostræ. Non, inquam, imitabitur, nè intereà ceu viator veniat inopia, atque obruat eum paupertas ac miseria. Quicunq; ergò ad veras opes, & æternam, quæ virtutem non aliter atque corpus umbra comitari solet, gloriam aspirant, formicas magis Æsopicas studebunt imitari, quàm cicadas: hoc est, virtutem potiùs, quàm voluptatem conabuntur amplecti.

Fabula Hesiodi, de Accipitre & Luscinia, breviter prolata.

ACcipiter lusciniam vario cantu argutam, in sublimi nubium summitate captam ferebat. Hæc unguibus transfixa, miserè plorabat: ad hanc raptor horrendâ voce, sic inquit: Quid exclamas misera, à multò quàm tu sis fortiore detenta? Huc adsis, quò ego te pertraham. Suave licèt usque canas, cœna tamen mihi futura es, ubi voluero. *Fabula.*

Desipit, qui potentioribus repugnat. *Morale.*

Eadem dilatata, ab autoris laude.

TAntâ sapientiâ & præclaris animi dotibus excelluit antiquissimus poëtarum Hesiodus, ut etiam

vitâ defunctum honore summo prosecuti sint viri sapientes, ac veluti numen aliquod certum venerati. Quemadmodum enim Homeri nativitatem urbes permultæ sibi vendicabant: ità sepulcrum Hesiodi divinum afferebant sibi Nemei simul & Orchemenii. Dignissimus autem honore tanto tantus poëta, qui pretiosa divini ingenii multa ad omnium hominum utilitatem spectantia reliquit monimenta: in quibus ut gemma nobilissima relucet, quam de accipitre, atque luscinia protulit, fabula:

A præfabulari. Quâ sapienter docuit eos stultè facere qui potentioribus reluctantur, certántque cum iis, quos tyrannos nequeant vincere. Quod ipsum est contra torrentem niti, contra stimulos calcitrare, & juxta proverbium, θεομαχεῖν, hoc est, cum diis pugnare.

A naturâ accipitris. Non injuriâ scripsit Ovidius: Odimus accipitrem quià semper vivit in armis: Etenim Harpyis omnibus rapacior, adunco rostro, & unguibus incurvis, ad vim inferendam natus. Cui tanta est inscita atque à parentibus ingenita rapiendi ac dilaniandi fames, ut nulli avium generi parcat, nec ab ullis etiam cognatis sanguinolentos abstineat ungues. Qui alitum sęvissimus, aviculas insontes aut humi volantes, aut circa arbores in sublimi sedentes, persequi, rapere, & discerpere solet. Nec in juniores solùm crudelis, ac injuriosus, sed etiam populator impius bellum internecinum cum aquilâ, cunctarum avium rege, non expavescit gerere, ut cohærentes sæpè deprehendantur. Quo genuinę rabiei propulsus instinctu crudelissimus hostis, sanguine quem assiduò sitit, se saciaturus, innoxiam adoritur lusciniam, atque comprehendit. Capta imbellis & insons avicula victorem dulci quâ plurimum pollet voce, rogare cœpit, & obsecrare, ut innocenti parceret, inquiens:

A sermocinatione per prosopopœiam. Fer mansuetè fortunam. Noli extinctam extinguere. Parce mihi per ea, quæ tibi dulcissima sunt in vita.

vita. Miserere infelicis. Respice innocentiam meam. Neminem unquam violavi: nunquam rapto vixi, ut jam par pari debeat referri. Quod si nulla mei te misericordia commoverit, eximia, quâ nobilitor, permoveat virtus mea: noli perfectum musices organum disperdere. Te permolliat, flectátque vox tam dulcis, atque magna, tam parvo in corpusculo meo regnans, & tam pertinax spiritus iram tuam frangat, in tam absolutâ musicæ scientiâ modulatus sonus, quem sæpius audîsti continuo spiritu trahi, nunc variè inflexo, nunc distingui conciso, copulari intorto, promitti, revocari, infuscari ex inopinato. Interdum plenum, gravem, acutum, crebrum, extentum, summum, medium, imum. Breviter, omnia tam parvulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitavit: quorum ex interitu majorem tibi & invidiam & infamiam conflaveris, quàm utilitatem perceperis. At ille, quin tu, inquit, auribus meis opplorare desinis? Quid, tu rere clamoris tui gratiâ te omissum iri? Nihil gemitus, nihil lacrymas tuas moror, aut curo. Quiritatio tua, nisi forsitan animo placuerit, te meis de unguibus nunquam eripiet, ac conservabit. Exple meas inimicitias, & iracundiam sanguine tuo satura: & statim eo dicto miseram discerpsit.

Quid hoc facto potuit immanius esse? Captivis aliis tempus relinquitur, quo crimen objectum diluere, aut aliquam causam in excusationem queant adducere. Sed huic infelici omnis exclusa fuit misericordia, omnísque negata purgandi facultas. Et quis tyrannorum tam fuit impius, ut aliquem occiderit, nisi vel levi aliquâ ratione permotus? Sed aliâ nullâ causâ propulsus accipiter tantum facinus designavit nisi solâ nocendi libidine. Animalium ferocissimus leo traducitur. Huic tamen ex feris tanta est in supplices clementia, ut in prostratos non sæviat: est enim

enim nobilioris animi parcere subjectis, & debellare superbos. At tyranni verso pollice vulgi quemlibet occidunt populariter, omnibus sanguinolentas manus injiciunt, nihil homines, nihil deos ipsos curando.

Quemadmodum igitur præda insolenti victori visa gloriosa fuit, ac suavis; sic ærumna miserrimæ calamitatis acerbissima, ut pœna, quæ venerat indignè, magis esse dolenda videatur.

Quæ crudelitas accipitris ostendit ipsam innocentiam apud maleficos tyrannorum greges nunquam fore tutam. Nobis igitur ante omnia curandum, nè in melampygos (juxta proverbium) incidamus. Et impendente malo patienter feramus, quod non poterimus mutare, vel effugere.

De narratione, quæ Græcè Διήγημα.

CAP. II.

" Narratio est expositio rei factæ, vel tanquam fa-
" ctæ. Dividitur autem in poëticam, historicam,
" & civilem: Poëtica est, quæ habeat expositionem
" fictam. Historica, quæ vetustam rerum commemo-
" rationem continet, atque veterum gesta narrat. Ci-
" vilis, qua in controversiis oratores utuntur.

" Narrationi ac- " cidunt sex:
- Persona faciens.
- Res gesta.
- Tempus, circa quod.
- Locus, in quo transacta.
- Modus, quo pacto.
- Causa, propter quam.

Virtutes ej9 quatuor:
- Claritas seu perspicuitas.
- Brevitas.
- Probabilitas, quæ dicitur πιθανότης.
- Electorum verborum proprietas.

Exemplum narrationis ab Angelo Politiano translatum.

QUi rosæ pulchritudinem demiratur, plagam Veneris consideret. Amabat Adonin dea: Mars ipsam: quódque dea foret Adonidi, Veneri Mars erat. Deus deam adamabat, deáque hominem sequebatur. Par cupido, tametsi genus dispar. Perimere Adonin Mars zelotypus tendebat, finem putans amoris Adonidis necem. Ferit Adonin Mars, accurrit auxilio Venus, festinans in rosas incidit, ac se spinis implicuit, plantámque pedis perstrinxit. Qui vulnere manârat cruor, de se rosam coloravit. Sic rosa, quæ priùs candida, rubrum in colorem, qui nunc cernitur, est conversa.

SCHOLIA.

PRimo Rhetoricorum libro Trapezontius tria ponit narrationum genera, Civile, Digressorium, Remotum. Hoc pueris utilissimum, ità vocatur, quòd à causa civili remotum sit, in quo conveniat juventutem exerceri quò commodiùs illas superiores narrationes in veris causis possit aliquando tractare. Ejus duo sunt, juxta Ciceronem, genera: Alterum est positum in negotiis, quod habet partes

Tres
- *Fabulam*, quæ neque veras, neque verisimiles continet res, ut ea, quæ tragœdiis tradita sunt.
- *Historiam*, quæ est res gesta, sed ab ætatis nostræ memoria remota.
- *Argumentum*, quæ est res ficta, quæ tamen fieri potuit, veluti argumenta comœdiarum.

Alterum in personis, quod habere debet sermonis festivitatem, animorum dissimilitudinem, levitatem, spem, metum, suspicionem, desiderium, dissimulationem, misericurdiam, rerum varietates, fortunæ commutationem, insperatum, incommodum, subitam lætitiam, jucundum exitum rerum, ut in comœdiis videre licet.

Dividitur in poëticam, &c. Quintilianus l. 2. cap. 4. Narrationes poëticas grammaticis attribuit, rhetoribus historicas. Erant autem (autore Fabio Victorino) rhetores qui literas docebant, atque artes tradebant eloquentiæ: quemadmodum sophistæ, apud quos dicendi discebatur exercitium: & oratores, qui in causis privatis & publicis plenâ & perfectâ utebantur eloquentiâ. Porrò narrationis poëticæ faciunt tria genera: Aut enim activum est, vel imitativum, quod Græci δραματικὸν vel μιμητικὸν appellant: Aut enarrativum vel enunciativum, quod Græci ἐξηγητικὸν, vel ἀπαγγελτικόν; Aut commune vel mixtum, quod Græci κοινὸν, vel μικτόν.

Historicam, &c. Quæ rei gestæ continet expositionem. Est autem historia, res gesta, ab ætatis nostræ memoria remota. Quam earum propriè rerum esse volunt, quibus rebus gerendis interfuerit is qui scribit, autore Gellio, lib. 5. cap. 18. Historiam Cicero de Oratore secundo eleganter vocat testem temporum, lucem veritatis, vitam memoriæ, magistram vitæ, & vetustatis nuntiam.

Civilem,

Civilem, &c. Quæ ab oratoribus in exponendis sumitur causis, ut ait Priscianus: Qui fabularum adjicit narrationem, ad fabulas supradictas pertinentem.

Narrationi accidunt sex, &c. Narratio consumitur circumstantiis, quæ hoc versiculo comprehenduntur: *Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando.* Fit enim copiósa, si circumstantiis amplifices, atque dilates, & à quo tempore, quóque loco, quomodo, quo instrumento, quâ denique causâ, factum aliquid sit, diligenter persequaris.

Claritas, &c. Hujus virtutis narrationem alibi Cicero vocat lucidam, alibi apertam. Nec refert, an pro lucida perspicuam, pro verisimili probabilem credibilémque dixeris, ut ait Quintilianus lib. 4. c. 2. Eodem autore, aperta vel dilucida erit narratio, si fuerit primùm exposita verbis propriis & significantibus, non sordidis & ab usu remotis: tum distincta rebus, personis, temporibus, locis, causis. Item si ut quicquam primùm gestum erit, ità fuerit primùm expositum, non ab ultimo repetitum.

Brevitas, &c. Narratio brevis erit, si nihil extra rem dixerimus. Si reciderimus omnia supervacanea, si non ab ultimo initio repetiverimus, nec ad extremum fuerimus prosecuti.

Probabilitas, &c. Hanc Cicero verisimilem narrationem, Quintilianus appellat credibilem. Erit autem credibilis ante omnia, si priùs consuluerimus nostrum animum, nè quid naturæ dicamus adversum: Si causas ac rationes factis, de quibus quæritur, præposuerimus: Si personas convenientes, his quæ facta credi volemus, constituerimus: præterea loca, tempora, & similia. Quintil. lib. 4. c. 2.

Electorum verborum proprietas, &c. Hîc considerandum erit, nè quid contortè, nè quid ambiguè, nè quid novè dicamus, sed utamur usitatis verbis, &

propriis

propriis. Usitata sunt ea, quæ versantur in sermone, & in optimorum autorum consuetudine recepta. Propria sunt, quæ ejus rei verba sunt, aut esse possunt, qua de loquemur: ut ait Cicero.

Qui rosa, &c. Narrat quo pacto lacteus rosæ candor, mutatus sit in colorem purpureum.

Adonin dea, &c. Adonis autore Tortellio filius fuit Cynaræ Cypriorum regis, ex Myrrha ejus filiâ, pastor pulcherrimus. Virgilius in Gallo;

Et formosus oves ad flumina pavit Adonis.

—Hunc ardentissimè Venus amavit.

Ovid. in Phædra.

Sæpe sub ilicibus Venerem, Cynarâque creatum
Sustinuit positos quælibet hora duos.

Plura apud Erasmum in proverbio, *Adonidis horti*, qui Veneri sacri propter Adonidem ejus amasium.

Mars ipsam, &c. Martis ac Veneris amores Metamorph. 4. refert Ovid.

Idem secundo de arte;

Mars pater insano Veneris turbatus amore,
De duce terribili factus amator erat.

Ferit Adonin Mars, &c. Ovid. x. Metamorph. scribit, Adonin ab apro interfectum, ejúsque sanguinem mutatum in florem. Idem asserit Macrob. lib. Saturn. 1. cap. 21. Adonin, inquit, Solem esse non dubitatur. Ab apro autem tradunt interemptum, hyemis imaginem in hoc animali fingentes, quòd aper hispidus, & asper gaudeat locis humidis & lutosis, pruinâque contectis, proprieque hyemali fructu pascatur glande. Ergò hyems veluti vulnus est solis, quæ & lucem ejus nobis minuit, & calorem.

Plantam pedis perstrinxit, &c. Unde Claudianus lib. 2. de raptu Proserpinæ scribit de Venere, inquiens — *sic facta doloris Carpit signa sui*, id est, rosas purpureas Veneris amore tinctas. Hujus meminit Politianus, Miscel. 11.

Exemplum

Exemplum narrationis poëticæ copiosius apud Ovid. Metam, 4. tractatum.

DOcet autem ea fabula, nimis infelicem exitum habituros, qui parentibus immorigeri fœdis amoribus sese contaminârint. *Pyrami & Thisbes historia.*

Pyramus & Thisbe, juvenum pulcherrimus alter,
Altera, quas oriens habuit, prælata puellis,
Contiguas habuêre domos, ubi dicitur altam
Coctilibus muris cinxisse Semiramis urbem.
Notitiam primósque gradus vicinia fecit:
Tempore crevit amor, tædæ quoque jure coissent:
Sed vetuêre patres, quod non potuêre vetare.
Ex æquo captis ardebant mentibus ambo.
Conscius omnis abest, nutu signísque loquuntur.
Quóque magìs tegitur, tantò magìs æstuat ignis.
Fissus erat tenui rima, quam duxerat olim
Cùm fieret paries domui communis utrique.
Id vitium nulli per secula longa notatum
(Quid non sentit amor?) primi vidistis amantes,
Et vocis fecistis iter, tutæque per illud
Murmure blanditiæ minimo transire solebant.
Sæpè ubi constiterant hinc Thisbe, Pyramus illinc,
Inque vices fuerat captatus anhelitus oris;
Invide, dicebant, paries, quid amantibus obstas?
Quantum erat, ut sineres toto nos corpore jungi?
Aut hoc si nimiùm est, vel ad oscula danda pateres?
Nec sumus ingrati, tibi nos debere fatemur,
Quòd datus est verbis ad amicas transitus aures.
Talia diversa nequicquam sede locuti,
Sub noctem dixêre Vale, partíque dedêre
Oscula quisque suæ, non pervenientia contrà.
Postera nocturnos aurora removerat ignes,
Sólque pruinosas radiis siccaverat herbas:
Ad solitum redière locum: tum murmure parvo

Multa

Multa priùs questi, statuunt sub nocte silenti
Fallere custodes, foribúsque excedere tentant,
Cúmque domo exierint urbis quoque tecta relinquant.
Néve sit errandum, lato spatiantibus arvo,
Conveniant ad busta Nini, lateántque sub umbrâ
Arboris: arbor ubi niveis uberrima pomis,
Ardua morus erat, gelido contermina fonti.
Pacta placent, & lux tardè discedere visa
Præcipitatur aquis, & aquis nox exit ab iisdem.
Callida per tenebras versato cardine Thisbe
Egreditur, fallítque suos, adopertáque vultum
Pervenit ad tumulum, dictáque sub arbore sedit;
Audacem faciebat amor. Venit ecce recenti
Cæde leæna boum spumantes oblita rictus,
Depositura sitim vicini fontis in undâ.
Quam procul ad Lunæ radios Babylonia Thisbe
Vidit, & obscurum timido pede fugit in antrum,
Dumque fugit, tergo velamina lapsa reliquit,
Ut leo sæva sitim multa compescuit unda,
Dum redit in sylvas, inventos fortè sine ipsa
Ore cruentato tenues laniavit amictus.
Seriùs egressus vestigia vidit in alto
Pulvere certa feræ, totóque expalluit ore
Pyramus; ut verò vestem quoque sanguine tinctam
Repperit, una duos, inquit nox perdet amantes,
E quibus illa fuit longa dignissima vita.
Nostra nocens anima est: ego te miseranda peremi
In loca plena metûs qui jussi nocte venires,
Nec prior huc veni: nostrum divellite corpus,
Et scelerata fero, consumite viscera morsu,
O quicunquè sub hac habitatis rupe leones.
Sed timidi est optare necem: velamina Thisbes
Tollit, & ad pactæ secum fert arboris umbram.
Utque dedit notæ lacrimas, dedit oscula vesti,
Accipe nunc, inquit, nostri quoq; sanguinis haustus.
Quoque

Quóque erat accinctus, demisit in ilia ferrum,
Nec mora, ferventi moriens è vulnere traxit:
Et jacuit resupinus humo, cruor emicat altè:
Non aliter quàm cùm vitiato fistula plumbo
Scinditur, & tenui stridente foramine longas
Ejaculatur aquas, atque ictibus aëra rumpit.
Arborei fœtus aspergine cædis in atram
Vertuntur faciem, madefactáque sanguine radix,
Purpureo tingit pendentia mora colore.
Ecce metu nondum posito, nè fallat amantem,
Illa redit, juvenémque oculis animóque requirit.
Quantaque vitârit, narrare pericula gestit.
Utque locum, & visam cognoscit in arbore formam,
Sic facit incertam pomi color, hæret an hæc sit.
Dum dubitat, tremebunda videt pulsare cruentum
Membra solum, retróque pedem tulit, oráque buxo
Pallidiora gerens, exhorruit æquoris instar,
Quod fremit, exiguâ cùm summum stringitur aurâ.
Sed postquam remorata, suos cognovit amores,
Percutit indignos claro plangore lacertos,
Et laniata comas, amplexáque corpus amatum,
Vulnera supplevit lacrymis, fletúmque cruore
Miscuit, & gelidis in vultibus oscula figens,
Pyrame, clamavit, quis te mihi casus ademit?
Pyrame, responde, tua te charissima Thisbe
Nominat, exaudi, vultúsque attolle jacentes.
Ad nomen Thisbes oculos in morte gravatos
Pyramus erexit, visâque recondidit illâ.
Quæ postquàm vestémque suam cognovit, & ense
Vidit ebur vacuum: Tua te manus, inquit, amórque
Perdidit infelix, est & mihi fortis in unum
Hæc manus, est & amor, dabit hic in vulnera vires:
Persequar extinctum, lethíque miserrima dicar
Causa comésque tui, quíque à me morte revelli
Heu sola poteras, poteris nec morte revelli.
His tamen amborum verbis estote rogati,

O multùm miserique mei, illiúsque parentes,
Ut quos certus amor, quos hora novissima junxit,
Componi tumulo non invideatis eodem.
At tu, quæ ramis arbor miserabile corpus
Nunc tegis unius, mox es tectura duorum;
Signa tene cædis, pullósque & luctibus aptos
Semper habe fœtus, gemini monumenta cruoris.
Dixit, & aptato pectus mucrone sub imum
Incubuit ferro, quod adhuc à cæde tepebat.
Vota tamen tetigere Deos, tetigere parentes:
Nam color in pomo est, ubi permaturuit, ater,
Quódque rogis superest, unâ requiescit in urnâ.

Exemplum narrationis historicæ, ex Oros. lib. 2. cap. 8.

Cyri historia.

CYrus Persarum rex Scythis bellum intulit: quem Tomyris regina quæ tunc genti præerat, cùm prohibere transitum Araxis fluminis posset, transire permisit; primùm propter fiduciam sui, dehinc propter opportunitatem ex objectu fluminis, hostis inclusi. Cyrus itaque Scythiam ingressus, procul à transmisso flumine castra metatus, insuper astu eadem instructa vino epulisque deseruit, quasi territus refugisset. Hoc comperto, regina tertiam partem copiarum, & filium adolescentulum, ad persequendum Cyrum mittit. Barbari veluti ad epulas invitati, priùs ùm ebrietate vincuntur, mox revertente Cyro universi cum adolescente obtruncantur. Tomyris exercitu ac filio amisso, vel matris, vel reginæ dolorem sanguine hostium diluere promptiùs quàm suis lacrymis parat. Simulat diffidentiam desperatione cladis illatæ, paulatímq; cedendo superbum hostem in insidias vocat. Ibi quoque compositis inter montes insidiis. CC. M. Persarum, cum ipso Rege delevit, adjectâ super omnia illius rei admiratione, quòd

quòd nec nuncius quidem tantæ cladis superfuit. Regina caput Cyri amputari, atque in utrem humano sanguine oppletum conjici jubet, non muliebriter increpitans: Satia te sanguine, quem sitîsti, cujus per annos triginta insatiabilis perseverâsti.

Exemplum narrationis civilis, ex Miloniana.

P. Clodius cùm statuisset omni scelere in prætura vexare rempub. viderétque ità tractata esse comitia anno superiore, ut non multos menses præturam gerere posset, qui non honoris gradum spectaret, ut cæteri: sed & L. Paulum collegam effugere vellet, singulari virtute civem, & annum integrum ad dilacerandam remp. quæreret, subitò reliquit annum suum, seq; in annum proximum transtulit, non religione aliquâ, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad præturã gerẽdam, hoc est, evertendam remp. plenum annum atque integrum. Occurrebat, mancam ac debilem prꝫturam suam futuram, consule Milone: cum porrò summo consensu populi Romani consulem fieri videbat: contulit se ad ejus competitores, sed ità, totam ut petitionem ipse solus etiam invitis illis gubernaret, tota ut comitia suis, ut dictabat, humeris sustineret: convocabat tribus, se interponebat, coloniam novam, delectum perditissimorum scribebat civium: quantò ille plura miscebat, tantò hic magis in dies convalescebat. Ubi videt homo ad omne facinus paratissimus, certissimum consulem, idque intelligit non solùm sermonibus, sed etiam suffragiis populi Romani sæpe esse declaratum: palam agere cœpit, & apertè dicere occidendum Milonem, servos agresteis ac barbaros, quibus sylvas publicas depopulatus erat, Hetruriamq; vexârat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis,

res erat minimè obſcura; etenim palam dictitabat, conſulatum Miloni eripi non poſſe, vitam poſſe. Significavit hoc ſæpè in ſenatu: dixit in concione. Quin etiam Favonio fortiſſimo viro quærenti ex eo, quâ ſpe fureret Milone vivo: reſpondit triduo illum, ad ſummum quatriduo periturum: quam vocem ejus ad hunc M. Catonem ſtatim Favonius detulit. Interim cùm ſciret Clodius, (neque enim erat difficile ſcire) iter ſolenne, legitimum, neceſſarium, ante diem XIII. Kal. Febr. Miloni eſſe Lanuvium ad Flaminem prodendum, quod; erat Dictator Lanuvii Milo: Roma ſubitò ipſe profectus pridie eſt, ut ante ſuum fundum (quod re intellectum eſt) ut Miloni inſidias collocaret: atq; ita profectus eſt, concionem turbulentam, in qua ejus furor deſideratus eſt, quæ illo die habita eſt, relinqueret; quam, niſi obire facinoris locum, tempúſque voluiſſet, nunquam reliquiſſet. Milo autem, cùm in ſenatu fuiſſet eo die, quoad ſenatus dimiſſus eſt, domum venit, calceos & veſtimenta mutavit, pauliſper dum ſe uxor, ut fit comparat, commoratus eſt: deindè profectus eſt id temporis, cum jam Clodius (ſiquidem eo die Romam venturus erat) redire potuiſſet: obviàm fit ei Clodius expeditus in equo, nullâ rhedâ, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut ſolebat; ſine uxore, ut nunquam ferè: cùm hic inſidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparâſſet, cum uxore veheretur in rheda penulatus, vulgíque magno impedimento, ac muliebri, & delicato ancillarum, puerorúmque comitatu: fit obviàm Clodio ante fundum ejus, horâ ferè undecimâ, aut non multò ſecùs: ſtatim complures cum telis in hunc faciunt de loco ſuperiore impetum, adverſi rhedarium occidunt. Cùm autem hic de rheda rejectâ penulâ deſiluiſſet, ſeque acri animo defenderet, illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad

ad rhedam, ut à tergo Milonem adorirentur; partim, quòd hunc jam interfectum putarent, cædere incipiunt ejus servos, qui post erant: ex quibus qui animo fideli in dominum erant, & præsentes fuerunt, partim occisi sunt, partim, cùm ad rhedam pugnare viderent, & domino succurrere prohiberentur, Milonem occisum esse, etiam ex ipso Clodio audirent, fecerunt id servi Milonis, (dicam enim non derivandi criminis causâ, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque præsente domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.

Aliud exemplum narrationis brevis, dilucidæ & verisimilis, ex oratione Ciceronis Pompeiana.

Atque ut indè mea proficiscatur oratio, unde hæc omnis causa ducitur: bellum grave, & periculosum vestris vectigalibus atque sociis, à duobus potentissimis regibus infertur, Mithridate & Tigrane; quorum alter relictus, alter lacessitus occasionem sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. Equitibus Romanis honestissimis viris afferuntur ex Asia quotidie literæ, quorum magnæ res aguntur, in vestris vectigalibus exercendis occupatæ. Qui ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine, causam Reipub. periculáque rerum suarum detulerunt; Bithyniæ, quæ nunc vestra provincia est, vicos exustos esse complures, regnum Ariobarzanis, quod finitimum est vestris vectigalibus, totum esse in hostium potestate: Lucullum magnis rebus gestis, ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non satìs est paratum ad tantum bellum administrandum: Unum ab omnibus sociis & civibus ad id bellum imperatorem deposci atque expeti, eundem hunc unum ab hostibus metui, præterea neminem.

DE CHREIA.

Cap. III.

" CHreia est commemoratio brevis, alicujus per-
" sonæ factum vel dictum apte referens: dicta
" autem est, quòd sit utilis. Et Chreiarum aliæ verba-
" les sunt, aliæ activæ, aliæ mixtæ. Verbales sunt quæ
" utilitatem oratione demonstrant. Ut Plato dixit,
" Virtutis ramos è laboribus atque sudoribus produci.
" Activæ sunt, quę actionem aut factum solùm recen-
" sent: ut Pythagoras interrogatus quantanam esset
" hominum vita, cùm per temporis brevius spatium
" se conspiciendum exhibuisset, latebras petiit, huma-
" næ vitæ mensuram ex momentaneo conspectu de-
" signans. Mixtę, quę ex utrisque conflatæ sunt, ora-
" tione & actione: ut Diogenes, cùm vidisset adole-
" scentulum lascivientem ac indecorè se gerentem,
" pædagogum illius baculo percussit: superaddens,
" Quid talia doces, aut sic instruis? Chreiam verò
" conficies hisce capitibus, atque tractabis à

" Laudativo.	Parabolâ.
" Paraphrastico.	Exemplo.
" Causâ.	Testimonio veterum.
" Contrario.	Brevi epilogo.

Exemplum Verbalis Chreiæ, quo Isocrates doctrinæ radicem amaram esse dicebat, fructus verò dulces: Orditur autem ab encomio hoc modo.

Encomiasticon. MEritò laudandus est Isocrates, propter eximi-
am dicendi facultatem, quâ sibi nomen clarissi-
" simum comparavit, & quanta vis eloquentiæ esset,
" ipsam exercendo demonstravit, eámque illustrem
" fecit, non ipse ab illa illustratus. Quibus autem vel
" reges admonēs, vel instituens privatos, bene de ho-
minum

minum vita meruerit, longum esset recensere. Verùm, quod de eruditione protulit, haud abs re fuerit commemorare.

Amator inquit, eruditionis, à laboribus auspicatur, sed laboribus desinentibus in utilitatem: quod quàm philosophicè dictum ab eo sit, hinc licet perspicere.

Qui enim bonarum artium amore capiuntur, hi sanè cum professoribus ac ducibus studiorum conversantur, ad quos accedere ut formidolosum est, ità relinquere stultissimum. Et pueri quidem nunquam metu vacant, & cùm adsunt præceptores, & cùm venturos expectant. Succedunt præceptoribus pædagogi, visu terribiles, sed cùm verberibus sæviunt, formidabiliores. Qui etiam priusquam verberent, timentur. Metum punitio subsequitur, dum omnia puerorum errata vindicantur, & rectè facta, opera virtutis, tanquam ad ea nati sint, exactissimè requiruntur. Jam verò pædagogis ipsis sunt molestiores asperioresque patres, in deambulationes atque vias inquirentes, & vetantes in publicum egredi, forum ipsum habentes suspectum. Quòd si opus fuerit in filios animadvertere, ità excandescunt, ut naturæ obliviscantur, nec se parentes esse meminerint: verùm hujusmodi rebus exercitatus puer, cùm in virum evaserit, meritò coronatur virtute.

A paraphrasi seu expositione.

At qui veritus ista fugerit magistros, devitârit parentes, & pædagogos fuerit aversatus, prorsus eruditionis expers, scientiâ privabitur. Nam metum declinans, simul cum ipso doctrinam relinquit. Hæc igitur omnia Isocratem sentire, persuaserunt: Eruditionis radicem amaram esse.

A contrario

Nam quemadmodum agricolæ summo cum labore terræ semina mandant, fructus verò majore cum voluptate colligunt: ità qui ad studia accinguntur,

A simili.

" sibi laboris multi comitem gloriam comparant.

Ab exemplo. Respice Demosthenis vitam, qui ut oratorum omnium laboriosissimus, ità clarissimus evasit: qui " fuit adeò studiis intentus, ut comam nativum capi- " tis ornamentum, exeundi potestatem sibi præripi- " endo detonderet, ratus id pulcherrimum decus, " quod à virtute provenisset. Quæ igitur alii profun- " dunt ad voluptates, ille continuis lucubrationibus " impendit.

A testimonio veterum. Idcircò præclarè hoc, ut omnia, Hesiodus, Asperam esse ad virtutem viam, cacumen verò molle. Nam idem quod Isocrates protulit. Hesiodus enim " viam, Isocrates autem radicem appellavit; diversis " verbis eandem uterque sententiam demonstrantes.

Ab epilogo brevi. Quæ si rectè considerabimus, meritis laudibus evehemus Isocratem, ut qui sapienter de eruditione " conscripserit optima.

SCHOLIA.

CHreia, &c. Quæ ab aliis utilitas, à Prisciano vocatur usus. Et est, eodem autore, commemoratio orationis alicujus, vel facti, vel utriusque, celerem habens demonstrationem, quæ utilitatis alicujus plerunque causâ profertur.

Verbales,&c. Orationales eas appellat Priscianus, quibus oratio sola inest; ut, Plato dicebat, Musas in animis esse ingeniosorum.

Item, Diogenes Cynicus ait, Nihil omninò in vitâ absque exercitatione perfici: Eam omnia exuperare posse. Laërtius lib.6.

Item, Seneca dixit, Nulli sunt tam feri, suique juris affectus, ut non disciplinâ perdomentur. Vide Erasmum in proverbio, Exercitatio potest omnia.

Item, Xenocrates, Dixisse me pœnituit aliquando, tacuisse nunquam. Valerius lib.7. cap.2. Est silentii

tutum præmium. Vide Erasmi proverbium.

Item, Anacharsis dixit, Leges aranearum telis similes esse. Valer. lib. 7. cap. 2.

Idem protulit, Vitem uvas tres ferre; primam voluptatis, secundam ebrietatis, tertiam mœroris, ut ait Diogenes Laert. lib. 3.

Virtutis ramos, &c. Hoc est, ad bonarum literarum atque virtutis fructum esse viam arduam atque asperam. De quâ re carmen extat elegans Virgilii de litera Pythagorica. Ostendit non cessantibus ac inertibus, sed industriis paratam esse gloriam, cùm Dii, juxta proverbium, facientes adjuvent, atque labore sua munera vendant. Etenim qui vitat molam, vitat farinam. Neque mel, neque apes. Vide Chiliades Erasmicas.

Activa, &c. Sunt, autore Prisciano, in quibus actus inest solus. Ut, Cotys Thraciæ rex, ei, qui dono miserat παρδάλιν, vicissim dono misit leonem, nihil addens. Sed malam bestiam malâ pensando, prudenter ostendit, Par pari, juxta proverbium, referendum esse: Meminit Plutarchus in Apophtheg.

Item, Heraclitus philosophus Σκοτεινὸς dictus, in seditione rogatus, ut apud populum sententiam diceret, quo pacto civitas redigi posset in concordiam; conscenso suggestu, poposcit calicem aquæ frigidæ, & paululum farinæ inspersit, mox de glechone admiscuit, i. vel, pulegii sylvestris, vel, leguminis genus; deindè epoto calice discessit, nec verbum addidit: hoc facto innuens, itâ demùm civitatem carituram seditionibus, si, repudiatis deliciis, assuescerent parvo contenti esse. Refert Erasm. 8. Apoptheg.

Item, Lacones, si quando stratagemate superâssent hostem, Marti bovem immolabant; sin aperto prælio, gallum. Quo facto innuebant, præclarius esse hostem ingenio, citra sanguinem dejicere; quàm pugnâ, utrinque plerunque cruentâ.

Item,

Item, Apud Gymnosophistas olim magnæ fuerat unus æstimationis: Huic Taxiteles persuasit, uti ad Alexandrum se conferret, gentibus exteris jam bellum illaturum. Veniens proinde ad regem, bubulam pellem aridam in medium conjecit, obambulánsque ejus extrema pedibus premebat. Pellis cùm ad unam tantùm partem calcaretur, reliquis in altum attollebatur. Eo facto, mediæ deinceps firmius institit, atque ità pellis undique immota conquievit. Tali exemplo Alexandrum ille commovit, nè in longinquis locis tempus tereret, sed imperii medium tueretur: ità enim in ejus finibus quietura omnia, Ut refert Diodorus Siculus in Alexandri vita.

Item, exemplum est activæ chreiæ, sed tyrannicum, de Tarquinio papaverum summa decutiente, quod describit Livius libro primo: & carminibus hisce Ovidius, secundo Fastorum.

Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat
  Regna, vir injustus, fortis ad arma tamen.
Ceperat [illegible] alias, alias everterat urbes,
  Et Gabios turpi fecerat arte suos.
Namque trium minimus, proles manifesta Superbi,
  In medios hostes nocte silente venit.
Nudarunt gladios: Occidite, dixit, inermem:
  Hoc cupiunt fratres, Tarquiniúsque pater,
Qui mea crudeli laceravit verbere terga:
  (Dicere ut hoc posset, verbera passus erat.)
Luna fuit, spectant juvenem, gladiósque recondunt,
  Tergáque, deductâ veste, notata vident.
Flent quoque, &, ut secum tueatur bella, precantur,
  Callidus ignaris annuit ille viris.
Jámque potens, misso genitorem appellat amico,
  Perdendi Gabios quod sibi monstret iter.
Hortus odoratis suberat pulcherrimus herbis,
  Septus humum rivo lene sonantis aquæ:
Illic Tarquinius mandata latentia nati

Accipit,

Accipit, & virgâ lilia summa metit.
Nuntius ut rediit, decussáque lilia dixit;
Filius, Agnosco jussa parentis, ait.
Nec mora, principibus cæsis ex urbe Sabinâ,
Traduntur ducibus mœnia nuda suis.

Extat amabilius exemplum, quo pueris Lacones ostendebant servos, qui vino essent temulenti, quò magis abominarentur ebrietatem, videntes quàm deforme spectaculum esset homo immodico madens vino, quámque dementi similis. Imò cogebant Helotas (hoc est, agrestes homines) quàm plurimùm bibere: deinde ingurgitatos mero saltationes ineptas saltare, & carmina quædam ridicula canere. Ità quod alii prolixo sermone vix persuadent, sobrietatem esse rem honestissimam, ebrietate nihil esse homine indignius; illi compendio ponebant ob oculos, sed in mancipiis, ad quorum mores degenerare ingenuis turpissimum est. Refertur à Plutarcho in Demetrii vita. Meminit Erasm. 2. Apoph. *Ebrietas.*

Pythagoras interrogatus, &c. Pythagoram idcirco appellatum asserit Diogenes Laertius lib. 8. quòd veritatem perinde atque Pythius ipse loqueretur. Hic est qui vitam quoque humanam similem esse dixit panegyri, hoc est, solenni hominum conventui.

Idem fertur discipulos admonere solitus, ut ista quotidie, cùm domum ingrederentur, dicerent;

Πῆ παρέβην, τί δ' ἔρεξα; τί μοι δέον οὐκ ἐτελέσθη;

Hoc est, Quò prætergressus? quid gestum in tempore? quid non?

Mixta, &c. Ut Diogenes die quodam cùm populus theatrum egrederetur, adversus populum ingredi nitens, dixit; Hoc in omni vita facere studeo. Sentiebat philosophum à populo dissidere; cùm philosophus ratione, populus agatur cupiditatibus, rapiatúrque variis persuasionibus. Hinc ab Horatio vocatur, *Vulgi perversitas.*

Bellua

Bellua multorum capitum.

Item, Rex Agesilaus aliquando arundine pro equo conscensâ, unà cum filiolis colludens, ait amico intervenienti, Nè cui dicas, priusquam ipse quoque liberorum parens sis factus. Festivè subindicans, eum lusum non esse levitatis, sed pietatis; nec hoc, quod agebat, videri posse ineptum ei, qui modò expertus esset quàm insons sit affectus charitatis parentum erga filios. Autor Plutarchus in vitis. Refert Erasm. Apopth.

Equestris fastus. Item, cùm aliquando conscendisset equum Plato, mox descendit, dicens se vereri μὴ ἱπποτυφίᾳ ληφθῇ, id est, nè equestri fastu corriperetur. Superbum animal est equus, & equitare quiddam habet magnificum, parúmque philosopho dignum.

Item, Lacedæmoniis ad publica convivia ingredientibus, qui natu erat maximus, singulis ostendebat fores, dicens, Per has nullus egrediatur sermo: admonens nihil effutiendum, si quid liberiùs dictum esset in convivio. Hunc morem instituit Lycurgus.

Item, Laconem hospes, quem pridie declinaverat, postridie stragulis commodatò sumptis splendidè excepit: at ille, stragulis conculcatis, dixit, Propter has, heri nè storeis quidem indormire licuit. Lepidè risit illorum morem, qui cùm sint tenues, tamen affectant videri divites, corrogatâ aut conductâ supellectile. Quod maximè solent in excipiendis hospitibus in nuptiis, aut alioqui solennibus epulis. Porrò cùm ineptum sit, tuas ostentare divitias, quantò magis ridiculum est, ostentare supellectilem alienam ab usurariis sumptam?

Alius Lacon quidem, noctu præteriens monumentum, cùm sibi visus esse videre spectrum, accurrit lanceâ trajecturus, & in hoc nitens, Quò me fugis, inquit, anima bis moritura? O mentem verè liberam omni formidine, quæ nec larvarum ac lemurum

murum occursu terreri poterit!

Item, Cùm Dionysius in convivio jussisset ut singuli in veste purpurea saltarent, (purpura verò tum regum erat gestamen, nunc sutoribus etiam communis) id Plato facere recusavit, his trimetris è fabula quapiam recitatis,

Οὐκ ἂν δυναίμην θῆλυν ἐνδῦναι στολὴν,
Ἄῤῥην πεφυκὼς, καὶ γένους ἐξ ἄῤῥενος.

Id est,

Muliebri ego haudquaquam indui queam stolâ,
Vir natus ipse, & ex virili germine.

Aristippus verò non recusavit, sed indutus purpurâ saltaturus, hos versus recitavit:

Καὶ γὰρ ἐν βακχεύμασιν ἥ γε σώφρων οὐ διαφθαρήσεται.

Refert Diogenes Laertius lib. 2. de vita Philosophorum.

Item, Plato frugalis erat, sed tamen amans mundities: contrà, Diogenes sordidus. Itaque calcans Platonis culcitram, præsentibus aliquot Dionysii amicis quos Plato invitârat ad convivium, dixit, Calco fastum Platonis. Calcas, inquit Plato, sed alio fastu. Nam hoc ipsum fastus erat, quòd jactabat mundiciei contemptum. Et qui sordibus gloriantur, non minùs ambitiosi sunt, quàm qui splendidè vestiuntur, sed aliter. Turpior est autem ambitio, ex fuco virtutis laudem captans. Unde Socrates animadvertens Antisthenem ambitiosiùs ostentare vestem laceram & detritam, facetè hominem increpavit, οὐ παύσῃ, inquit, ἐγκαλλωπιζόμενος ἡμῖν; id est, Non desines te nobis comere? Significans ejusdem esse ambitionis, vilitatem amictûs ostentare, & delicato cultu se venditare, ut refert Erasm. 3. & 8. Apopth.

Diogenes sordidus.

Fastus.

Item, Scilurus Scytha liberos octoginta masculos habens, cùm esset moriturus, fasciculum jaculorum singulis porrexit, jussitque rumpere. Id cùm singuli recusâssent,

Scilurus.

recusâssent, eò quod videretur impossibile, ipse singula jacula exemit, atque ità facilè confregit omnia. Quo facto filios admonens, Si concordes, inquit, eritis, validi invictique manebitis: contrà, si dissidiis & seditione distrahemini, imbelles eritis, & expugnatu faciles. Recenset Plutarch. in Apophth.

Concordia.

Item, Cùm Diogenes Cynicus aliquando vidisset puerum concavâ manu bibentem, Hic puer, inquit, me frugalitate superat, qui supellectilem superfluam mecum circumferam: & ductum è pera poculum ligneum abjecit, Nesciebam, inquiens, & in hoc nobis providisse naturam. Cùm alterum puerum vidisset, vasculo fracto, cavo panis excipere lenticulam, abjecit & catinum ligneum ut supervacaneum: ut scribit Diogenes Laertius lib. 6. de vita philosophorum.

Baculo percussit, &c. Idem refert Priscianus, & Erasm. Apopth. 3. Et Quintilianus lib. 1. cap. 9. idem vel simile Crateti attribuit, ubi sic ait, Chreiarum plura genera traduntur. Unum simile sententiæ, quod est positum in voce simplici, *Dixit ille*, aut *Dicere solebat*. Alterum, quod est respondendo, *Interrogatus ille*, vel *Cùm ei dictum esset, respondit*. Tertium huic non dissimile, cùm quis non dixisset, sed fecisset, ut Crates, cùm indoctum puerum vidisset, pædagogum ejus percussit: Sentiens primæ ætatis fordatoribus potissimùm imputandum esse si adolescentes evadant malè morati, aut indocti.

Pædagogia.

Item Diogenes in foro quodam stans, clamabat, Adeste homines, veluti concionaturus ad populum. Cúmque jam frequentes convenissent, nec ille desineret clamare, Adeste homines: quidam indignati, En adsumus, inquiunt, dic aliquid. Tum Diogenes baculo illos abigens: Homines, inquit, adesse jussi, non sterquilinia. Non putavit hominis cognomen in eos competere, qui non viverent juxta rationem,

Homo.

nem, sed brutorum in morem agerentur affectibus.

Idem, adhibitâ interdiù lucernâ, rogatus quidnam vellet, respondit: ἄνθρωπον ζητῶ, hoc est, hominem quæro, quemadmodum testatur Diog. Laërt.

Isocrates, &c. Hunc Cic. de Oratore, secundo, vocat eloquentiæ patrem, & Rhetorum ferè omnium magistrum: cujus è ludo tanquam ex equo Trojano eloquentiæ principes exciterint innumeri.

Radicem, &c. Hanc sententiam Diomedes lib. 1. in exercitatione Chreiarum ascribit Catoni, inquiens, M. Porcius Cato dixit, literarum radices amaras esse, fructus jucundiores.

Reges admonens, &c. In quorum numero fuit Nicocles, ad quem de regno scripsit Isocrates orationem admonitoriam. Similiter ad Demonicum λόγον παραινετικόν.

Punitio, &c. Apud Aphthonium habetur κόλασις. Sunt autem tres puniendi causæ, una est, quæ νουθεσία, vel παραίνεσις, vel κόλασις, dicitur, id est, animadversio; cùm pœna adhibetur castigandi atq; emendandi gratiâ, ut is qui fortuitò deliquit, attentior fiat correctus. Altera τιμωρία, cùm dignitas autoritásq; ejus, in quem est peccatum, tuenda est, nè prætermissa pœna contemptum pariat. Tertia vindicandi ratio παράδειγμα, cùm punitio propter exemplum necessaria; ut reliqui metu cognitæ pœnæ deterreantur à peccando. Hæc Gel. lib. 6. cap. 14.

Opera virtutis, &c. Aphthonius habet κατορθώματα. Quemadmodum Græci rectam affectionem κατόρθωσιν appellãt, sic recta, aut rectè facta κατορθώματα vocant, autore Cicerone de Finibus 4. Idem Officior. 1. Perfectum officium, inquit, rectum, opinor, vocamus, quod Græci κατόρθωμα appellant.

Demosthenis vita, &c. Qui per maximos labores ad eloquentiæ culmen conscendit.

Hic,

Hic, ut Plutarchus scribit, subterraneum locum sibi construxit, in quem per dies singulos descendens, corpus & ingenium exercitabat. Sæpè etiam duos vel tres menses continuos domi inclusus non cessabat, abrasâ parte capitis, ut exeundi facultatem sibi ipsi præriperet. Hic idem vadosis littoribus insistens, declamationes fluctuum fragoribus obluctantibus edebat, ut ad fremitus concitatarum concionum patientiâ, duratis auribus, in actionibus uteretur. Fertur quoque ore insertis calculis multùm ac diù loqui solitus, quo vacuum promptius esset, ac solutius, ut ait Valer. lib. 8. cap. 7.

Hesiodus, &c. Hesiodi locus extans primo Georgicôn, hic est.

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν,
Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον. ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται,
Ῥηιδίη δ' ἤπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα.

Chreiæ activæ exemplum, juxta prædictos locos tractatum studio exercendi: cujus argumentum tale est:

Cùm patrem videret mortuum Joseph, flens ruit super faciem ejus, & deosculatus est eum; Genes. 50.

Ab Encomio facientis exordium ducitur hoc modo.

Quis non laudibus condignis evehere studeat factum hoc egregium viri sanctissimi Joseph, quo præclarum eximiæ pietatis specimen exhibuit, atque virtutis exemplum, non ore tenus, sed pleno charitatis opere defunctum parentem prosecutus est!

Ab expositione. Cùm benedixisset nepotibus suis Jacob ægrotus, ac imposuisset finem mandatis, quibus filios instruebat,

bat, collegit pedes suos super lectulum, diémque suum obiit. Quod cernens Joseph, corruit super defuncti parentis charissimi vultum, ac mortuum deflevit. Quo facto vir piissimus admonuit nos, ut nobis charos, vitâ defunctos lugeamus, non tamen ut Ethnici, nullam spem habentes.

A causa. Quippe hanc vim non solùm hominibus, sed etiam feris indidit, ac ingenuit divina potestas, ut dissolutionem naturæ perhorrescant, ac ipsâ relinquendâ luce moveantur, & discessu à suis angantur. Quis igitur tam ferreus, quem non acerba charissimorum suorum funera provocent ad luctum?

A contrario Quòd si corda pravorum hominum tangit luctus; hoc est, ægritudo ex eorum, qui chari fuerant, interitu acerbo: quis iniquum duxerit, si boni viri, qui juxta proverbium, lacrymabiles sunt, charissimorum suorum funera fleverint? Et si populus olim in deserto nimis luxit impios, qui murmuraverant, & insurrexerant contra Dominum Deum; cur fuerit à piis alienum piorum funera lacrymis prosequi?

A simili. Quemadmodum corpora nostra doloribus adficiuntur, si membrum aliquod fuerit resectum; ità non injuriâ mœrore conficiuntur atq; luctu, qui dulcissimam aliquam familiæ suæ atque generis partem amiserunt, hoc est, patrem, ut amicum, qui fuerit alter ipse, ab eadem, ut Pythagoras, inquit, anima.

Ab exemplo. Quis prophetæ Samueli vitio vertit, quòd mortuum Saul regem defleverit? Quis regem Davidem reprehendit, quòd planxerit filium Amnon, & ejulârit in morte filii Absalom? Quis denique universo Judaico populo succensuit, quòd in duro Josiæ casu fuerit lamentatus?

A testimonio. Et divinarũ literarum monimenta nos instituunt & adhortantur, nè desimus plorantibus, sed cum lugentibus lugeamus. Et docent longè melius esse, in domum luctus ire quàm ad domum convivii, quòd

in illa finis cunctorum admoneat hominem ut vivens cogitet, quid futurum sit. Unde cùm Abner à Joab esset interemptus, dixit rex David ad omnem populum: Scindite vestimenta vestra, & accingimini saccis, & plangite ante exequias Abner in Hebron.

A brevi epilogo.

Rectè igitur Joseph supra defuncti parentis faciem ruens, planxit eum: & quod imitemur, nobis omnibus proposuit egregium veræ pietatis exemplum.

Chreia verbalis exemplum, quo eadem sententia contrariis locis est variata, & cujus argumentum ejusmodi est.

Eobanus Hessius.

Helius Eobanus Hessius poeta Marpurgensis Academiæ professor, moriturus, hoc Ennii carmen protulit;

Nemo me lacrymis decoret, neque funera fletu
Faxit. Cur? Volito docta per ora virûm.

Exordium ab encomio præclaræ sententiæ ducitur in hunc modum.

DIgnissima profectò memoratu ac laudatu sententia, quam duo poëtæ, Qu. Ennius, & Eobanus Hessius celeberrimam reddiderunt: ille, quia fuit autor, hic, quoniam semper usurpavit. Uterque maximus ingenio. Ille patriam Rudias nobilitavit, creditus habuisse tria corda, quòd Græcè, Oscè & Latinè, sciret loqui. Unde non immeritò charus fuit Scipioni Africano, & Qu. Nobiliori, viris clarissimis: Hic eruditione suâ variâque rerum cognitione patriam suam Hessiam, & inibi civitatem, ubi natus erat, Francobergiam fecit illustrem; id studio suo consecutus, ut innumeros heroas atque principes illustrissimos sibi parârit amicos, æternámque nominis gloriam fuerit adeptus.

Cujus

Cujus ut multa præclarè scripta sunt, ità non pauca graviter dicta, cujus generis illud Ennianum, quod supremo tempore, veluti cantator cygnus funeris ipse sui, suaviter emisit. Quo vates eximiâ sapientiâ præditus noluit defleri hominum doctorum atque piorum mortem, quam à malis abducentem vita beata esset consecutura. *Ab expositione.*

Sciebat pias animas corporeis vinculis, atque omnibus humanis incommodis exutas, perpetuò victuras. Noverat animos hominum esse divinos, iísque cùm è corpore excessissent, reditum ad cœlum patere, optimóque & justissimo cuique expeditissimum, ut ait Cicero de Amicitia. Videbat res mundanas tot casibus atque periculis innumeris obnoxias. Animadvertebat, nullas domos esse in quibus non multi luctus olim fuerint, hodiéque versentur. Videbat omnes urbes nihil aliud esse quàm miseranda, ut Solon apud Valerium inquit, cladium humanarum circumsepta: ut multi extiterint, qui non nasci optimum censuerint, aut quàm ocyssimè aboleri. *A causâ.*

Quòd si lacrymis indulgendum est, ii solùm flendi fuerint, quibus mors terribilis est, hoc est, iis quorum cum vita omnia extinguuntur: non autem deflendi, quorum virtutis gloria nunquam est interitura, sed post mortem speciosior futura. Hinc ut ait Cicero, Sapientissimus quisque æquissimo animo moritur, stultissimus iniquissimo. Hic enim cui cæca mens, qui nihil aliud considerat, quàm externa mortis opera, luget miserabiles sibi visos hominum casus: at ille metu mortis non exhorrescit, nec lamentatur, qui secum revolvit, nobis ex hac vita discedendum, tanquam ex hospitio, non domo, cùm nobis natura diversorium commorandi, non habitandi dederit. Deinde perpendit internam mortis utilitatem, quæ dicitur ultima linea rerum, malorum *A contrario*

lorum requies, & æternæ vitæ simul ac salutis origo. Sapienter rex Ecclesiastes inquit: Laudavi magis mortuos, quàm viventes, & feliciorem utrisque judicavi, qui non natus est, nec vidit mala quę sub sole fiunt. In hoc ipsum qui defixos oculos habet, alacrior audet dicere:

Cap. 4, 2, 3.

Cùm volet, illa dies (quę nil, nisi corporis hujus
Jus habet) incerti spatium mihi finiat ævi:
Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar.

Quid enim habet vita commodi, quid non potiùs laboris? O præclarum diem, cùm ad illud animorum concilium cœtumq; proficiscar, & cùm ex hac turba] & colluvione discedam! Prô Dii immortales, quàm optabiliter iter illud ineundum, quo confecto, nulla reliqua cura, nulla solicitudo futura! Hæc Cicero in Catone majore, & 1. Tusc. quæst.

Quemadmodum illorum vicem non dolemus, sed læti gratulamur, qui reduces è gravissimis præliorū crudelium periculis, in patriam ad charissimos amicos cum triumpho revertuntur; ità bono jure debemus (nè meliorem fortunam invidere videamur) in illorum discessu gaudere, qui ex hac lacrymarum valle, atque vitâ (quæ super terram perpetua, ut S. Job ait, militia est) demigrârunt in cœlestem patriam, ubi vera charitas, & pax ęterna regnat.

Ab exemplo

Quę jam omnia dicta non solum sancti Patres, sed etiam Ethnicorum philosophi animis reputantes confirmârunt, mortem non modò flendam non esse, sed voluptatis etiam loco ducendam, aut fortiter contemnendam. Exemplo sunt tot hominum piorum millia, qui per vincula, verbera, flammas, atque per atroces diversorum generum cruciatus interempti, cum gaudio concesserunt ad cœlorum regna.

F

Socrates.

Sed iis omissis, quid de Socrate loquar, cui mera fuit hilaritas in morte? Qui post sumptam cicutam, cùm frigerent

frigerent membra: Debemus, inquit, gallum Æsculapio persolvere: jocans perinde quasi sumptâ potione medicâ convaluisset. Quid de Cyrenæo illo Theodoro philosopho? cui cùm Lysimachus rex crudelia minaretur; Istis, quæso, inquit, ista horribilia minitare purpuratis tuis: Theodori quidem nihil interest, humíne, an sublime putrescat. Quo dicto genus omne mortis contempsit, post hanc vitam longè meliorem expectando. *Theodorus.*

Divinæ literæ non mœroris plenam, sed potiùs pretiosam esse mortem sanctorum in conspectu Domini, prædicant: Et, eos qui docti fuerint, post hanc miserabilem vitam fulsuros, ut cœli firmamentum. Quod licèt non cognoverint Thraces: tamen exequias, & funera cum hilaritate celebrabant. Qui sine ullis doctorum præceptis humanæ conditionis (ut Valerius inquit) habitum præviderunt, nempe mortem homini optimam, & ut omnium malorum finem optandam esse; vitam autem deflendam, tot ærumnis refertam. Considerârunt nihil in terris homine miserabilius esse, quem natura tantùm nudum, & in nuda humo natali die abjicit ad vagitus statim & ploratum, solùmque tot animalium ad lacrymas, & has protinus vitæ principio. Ab hoc lucis rudimento, (quod nè feras quidem inter nos genitas) vincula excipiunt, & omnium membrorum nexus; atque infeliciter natum jacet manibus pedibusque devinctis flens, animal cæteris imperaturum, à suppliciis vitam auspicatur, unam tantùm ob culpam, quia natum est, ùt ait Plinius. *A veterum testimonio.* *Thraces.*

Rectè igitur Eobanus Marpurgi jam moriturus, Ennii versiculos proferendos censuit, ut nullius boni viri mortem, ità suam non esse deplorandam: quæ tos à malis eripiat, ac à miserrimæ servitutis captivitate bonos asserens, in vitam æternam perducat. *Ab epilogo brevi.*

Aliud Chreiæ verbalis exemplum, cujus argumentum tale est: Ecclesiastæ cap. 10. dixit, Pecunia obediunt omnia. Exordium ducitur à laude.

Ab expositione. REx Israel Ecclesiastes ex intimis divinæ sapientiæ penetralibus deprompta multa dixit, ad rerum omnium optimarum cognitionem pertinentia, maximè veritatis, cujus est tanta vis, ut contra hominum ingenia, fictásque omnium insidias facilè seipsam possit defendere.

Opibus, inquit, universa simul obediunt. Quo dicto quid verius esse possit, non video. Etenim pecuniam, quæ genus & formam donare poterit, reginam facimus omnes. Huic servimus omnes, huic palmam tribuimus omnes, huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta: & in ratione mortalium sola utramque paginam facit.

A causa. Nec immeritò. Nam quicquid eximium, quicquid splendidum, quicquid venustum, quicquid denique gloriosum hominibus contingit, id à solius pecuniæ beneficio proficiscitur. Huic libenter omnes obtemperamus, victi lucro: nec injuriâ, cùm quicquid rerum vel bonarum, vel malarum geratur inter mortales, id pecuniarum fiat gratiâ. Quâ ratione permotus aqud Euripid. Bellerophon, inquit,

Sine me vocari pessimum, ut dives vocer.
Nemo, an bonus; an dives, omnes quærimus.
Non quare & unde; quid habeas, tantùm rogant.
Ubique tanti quisque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe sit, quæris? Nihil.
Aut dives opta vivere, aut pauper mori.
Bene moritur, quisquis moritur dum lucrum facit.
Pecunia ingens generis humani bonum.
Cui non voluptas matris, aut blandæ potest
Par esse prolis, non sacer meritis parens.

Tam

Tam dulce, si quid venerit, in vultu micat:
Meritò illa mores cœlitum, atq; hominum movet.
Respice pauperem inopis viri culinam, videbis omnia frigere. Contemplaberis paucissimos, & eosdem pannosos, sordidos, squalidos inibi delitescere ministros, neminem ibi regnandi palmam obtinere, præterquam famem strigosam, cum canibus mures inediâ consumentem. Considerabis loca cuncta squalentia situ, catilla cariosa, patellas scabrosas, cibaria rancida, supellectilia rubiginosa, parietes fuligine atque araneis oppletos, stragula pediculosa, & breviter omnia, quæ procul intuenti poterunt horrorem incutere, & ab accessu inauspicato deterrere. At ubi fueris ingressus aulam pecuniæ, videbis omnia luculenta, omnia fervere opera, greges hominum innumeros in officio esse, nec eos sordidos, sed argento atque auro coruscos. Admiraberis apparatuum magnificentiam, gemmis pavimenta, tapetibus pretiosis muros, sedilia cocco, purpureis angulos omnes aulæis, opificio denique citreo lacunaria refulgentia. Præterea coquinam genere ferinarum atque lautitiarum omni renidentem, ubi suppetat abunde Jovis cerebrum, Attica bellaria, & breviter Deorum (ut proverbio dicitur) cibus. Etenim ubi regina pecunia regnat, ibi rerum omnium uberrima copia redundat; inopia protinus expellitur; quemadmodum olim apud Græcos fames, quam virgis ex ædibus solebant ejicere, dicentes: ἔξω βούλιμον, ἔσω πλοῦτον καὶ ὑγίειαν: Id est, foras famem, intrò divitias atque sanitatem.

Quemadmodum in magnas, opulentasque beatorum principum aulas recipi certatim homines adlaborant, ut dominorum gratiâ ad honores atque divitias evehi possint: Sic quò potentior pecunia, tantò ferventiùs adfectant omnes sub ejus imperio esse, cujus beneficio non difficulter & opes & honores

nores maximos poterunt consequi. Porrò:

Ab exemplo

Prima ferè vota & cunctis notissima templis,
Divitiæ ut crescant, ut opes, ut maxima toto
Nostra sit arca foro, *ut Juvenalis ait.*

Quem autem puduerit in pecuniæ castris militare, in quibus non modò privatorum innumerabilis, sed etiam magnorum principum, atque Cæsarum multitudo stipendia fecerit? Exemplo sit, ut alios innumeros præteream, ille, cujus vox in proverbium abiit, Lucri bonus est odor ex re qualibet.

A testimonio veterũ.

Verùm enimverò, non injuriâ serviunt omnes pecuniæ, cùm ea vis atque anima sit mortalium, multósque amicos vulgò concilieț. Unde Hesiodus:

Χρήματα γὰρ ψυχὴ πέλεται δειλοῖσι βροτοῖσι.

Et Menander.

Δύναμις πέφυκε τοῖς βροτοῖς τὰ χρήματα.

Quæ perpendens Horatius, ex vulgi sententia dixit:

O cives, cives, quærenda pecunia primùm est:
Virtus post nummos: hæc Janus summus ab imo
Perdocet, hæc recinunt juvenes dictata senésque.

A conclusione.

Ergò verissima est, quam Ecclesiastes protulit, sententia: quæ tam nationibus omnibus in ore, quàm nunc etiam omnibus pecuniæ servis in usu.

Aliud Chreiæ verbalis exemplum, cujus argumentum ejusmodi est.

Plato philosophus dixit, Tum demum beatum terrarum orbem futurum, cùm aut sapientes regnare, aut reges sapere cœpissent.

A Platonis laude sumitur exordium hoc modo.

Valerius Maximus prodidit memoriæ, Apes

Platonis dormientis in cunis parvuli labellis mel inseruisse: Quâ re auditâ, prodigiorum interpretes singularem eloquii suavitatẽ ore ejus emanaturam dixisse. Indices illæ nequaquam vanæ, nec conjectores hi futiles extiterunt. Nam tantas non solùm eloquentiæ, sed etiam philosophiæ facultates assecutus Plato fuit, ut ejus sermone Jovem, si Græcè loqui vellet, usurum prædicarent: & Platonem alii philosophorum Homerum, alii philosophorum Deum appellarent. Scripsit autem omnium & elegantissimè & gravissimè complura, inter quæ relucet quod de reipub. felicitate protulit.

Ingenii ac doctrinæ princeps tum demum fore beatas respub. putavit, si aut docti & sapientes homines eas regere cœpissent, aut qui regerent, omne studium in doctrina & sapientia collocâssent. Animadvertit nullâ fortunâ regna fore ea quibus stulti fuerint prædominati, non eruditione atque virtutibus præcellentes viri. *Ab expositione.*

Etenim feliciter omnia succedent in repub. quam gubernant viri sapientes, imbuti præceptis philosophiæ. Hæc est vitæ dux, virtutis indagatrix, vitiorum expultrix, sine qua hominum vita nihil poterit esse. Illa peperit urbes; illa dissipatos homines in societatem vitæ convocavit; illa eos inter se primò domiciliis, deinde conjugiis, tum literarum & vocum communione junxit; illa inventrix legum, illa morum & disciplinæ magistra, ut ait Cic. Tuscul. 5. *A causa.*

Quis igitur civitates non fortunatas prædicet, quæ sapientum reguntur imperiis? Contrà, quis non infelices arguat, quas cæca stultorum temeritas administrat, cùm è doctrinis sapientum plurima commoda proveniant, è stultorum autem ignorantia calamitates infinitæ? Etenim stulti stulta (juxta proverbium) loquuntur, ac faciunt. Sapientes autem *A contrario*

tem

tem sapienter omnia. Et viribus melior sapientia; & vir prudens, quàm fortis. Sapien. 5.

A simili. Quemadmodum naves, quę à naucleris excellentibus reguntur, subortis tempestatibus extra pericula sunt, ac fortunatè vehuntur: Sic ubi respub. à viris eruditione simul ac sapientiâ præditis administrantur, beatæ florent vel pacis vel belli temporibus. Porro, ut quilibet nautarum vectorúmque tranquillo mari gubernare potest; at ubi sæva suborta tempestas est, ac turbato mari rapitur vento navis, tum viro & gubernatore opus est: Ita quilibet in tranquilla repub. utcunque potest negotiis præesse, sed in perturbato rerum statu, summâ curâ providendum ac præcavendum est, quis ad gubernacula sedeat, ut ait Livius lib. 4. secundi belli Punici.

Ab exemplo Fab. Max. Respice duos animorum diversissimorum imperatores, Qu. Fabium Maximum & C. Terentium Varronem: illum, prudentem, hunc stolidum: illum sapientiâ conspicuum, cunctando res afflictas restituisse; hujus temeritatem prodidisse ad Cannas. Et rempub. inauspicata nobilitas Catilinaria contudisset, si non prudentissimus Consul Cicero asseruisset in libertatem. Unde Juven. Sat. 6.

Cicero. Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Rectè Phocyllides.

Ἀγρούς καὶ πόλιας σοφία καὶ νῆα κυβερνᾷ.

A testimonio veteris. et Epilogus. Hoc est, Sapientia gubernat agros naves atque civitates: quo præclaro dicto significat, omnia feliciter administrari, quę sapientiæ præsidio reguntur.

Dignis igitur laudibus evehenda Platonis est sententia, quâ respub. eas fortunatas prædicat, quarum rectores philosophiæ studiis fuerint exculti.

Alia

Alia Chreiarum exempla ex Stephano Nigro.

CHREIA PRIMA.

HEsiodus inter poëtas eminentissimus, cujus in dicendo ἡδονὴν, hoc est, suavitatem, nullus est, candidissimi auditores, quin vehementer admiretur: qui plurima quidem ad humanæ vitæ institutionem spectantia, divino quodam instinctu cecinisse videtur. Nam & agrorum cultum, sub fratris titulo humanum genus edocuit, & quo pacto optimè ac modestissimè sit vivendum, oppidò quàm prudenter admonuit. Sed & illud in primis non magis deorum monitu, quàm longo etiam rerum usu ab eo prolatum contenderim: Quo nobis significare haudquaquam dubitavit: deos scilicet virtutem proposuisse sudore parandam. Ait enim,

Τῆς δ' ἀρετῆς ἱδρῶτα θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν
Ἀθάνατοι, μακρὸς δὲ καὶ ὄρθιος οἶμος ἐπ' αὐτὴν,
Καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον· ἐπὴν δ' εἰς ἄκρον ἵκηται,
Ῥηϊδίη δ' ἤπειτα πέλει, χαλεπή περ ἐοῦσα.

Quibus mehercule verbis omnium prudentissimus poëta innuere voluit, socordiam ac segnitiem à nobis penitus rejiciendam, nihilque esse, à quo immortales dii magis abhorreant, quàm cùm desidiâ pariter ac negligentiâ torpescimus. Quid enim ex ipsa desidia præter ignorantiam consequi possumus? Quæ si fortè inani sapientiæ opinione inflata, robur ac vires sibi comparaverit, ingentium ac turpissimorum scelerum causam suggerit. At virtus, ex qua omnes honestæ voluntates, actiones, sententiæque proficiscuntur, laborem requirit, diligentiam desiderat, vigilantiam exigit. Somnus enim multus, ut philosophorum sapientissimus Plato refert, nec corporibus humanis, nec animis, nec rebus agendis naturâ conducit. *Somnus nimius.*

conducit. Nemo enim, quamdiu dormit, à defunctis differt. Hinc est quod Plinius ait. Profectò vita vigilia est. Quod & illa Græcorum sententia, quæ jam vulgo in omnium ore versatur, optimè indicatũ est.

Ὕπνος θανάτε προμελέτημα πέλει.

Unde illud originem tràxisse jure videri potest.

Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago? Cùm Socrates apud comicum Aristophanem, Strepsiaden senem ad philosophiam exhortaretur, quæ summam diligentiam curámque desiderat, hoc præcipuè senario usus est.

Ὕπνος ἀπέςω γλυκύθυμος ὀμμάτων.

Hoc est, Oculis abesto leniens animum sopor. Quod si dormitando ac desidendo virtutem consequi valeremus, nunquam ipsa apud deos, ac mortales tanti fieret. Apollo, cui cæteri dii divinationem concessere, propterea Socratem, à Chærephonte interrogatus, omnium sapientissimum respondit, quòd eum virtute prædirum noverat. Quam Græci (ut Platoni placet) idcirco ἀρετὴν appellarunt; quod omnium sit maximè diligenda. Nam generis nobilitas pulchrum quidem est, sed à majoribus per successionem acceptum bonum. Divitiæ in maximo semper fuere pretio, sed fortunæ temeritati atq; inconstantiæ subjectæ. Gloria honestatis quidem speciem præ se fert, at infirmam atque instabilem. Pulchritudo plurimi facienda, verùm haud quaquam diuturna. Bona valetudo optabile quid, sed mutatur facilè. Corporis robur magnum est quid, sed morbis senióve tandem conficitur. Virtus verò clara æternáque habetur, utpote quæ divina sit atque immortalis, omnésque fortunæ incursus facilè contemnat atque despiciat. Stilpo Megarensis philosophus à Demetrio, qui ejus patriam solo æquaverat, interrogatus, nunquid amisisset, Nihil, statim respondit: Πόλεμος γὰρ ἐ λαφυραγωγεῖ ἀρετήν. Quæ utique verba significant,

cant, animi bona nullo bellorum impetu diripi unquam posse, solidámque in ipsa virtute consistere felicitatem. Quod ita se habere philosophorum parens Socrates evidentissimè indicavit. Rogatus enim à Leontino Gorgia, quid de magno rege sentiret, utrum eum felicem existimaret? οὐκ οἶδα, ἔφη, πῶς ἀρετῆς καὶ παιδείας ἔχει. Quo utique responso prudentissimus philosophus innuere voluit, se de maximi atque opulentissimi regis felicitate eo ad amussim judicare haud quaquam valuisse, quòd ut erga virtutem ac disciplinas affectus esset, penitus ignoraret: utpote qui felicitatem ipsam non in fortunæ, sed animi potiùs bonis positam esse existimaret, unicámque virtutem cæteris esse rebus præponendam arbitraretur. Ἅπας γὰρ ὁ ὑπὲρ γῆς καὶ ὑπὸ γῆς χρυσὸς οὐκ ἀντάξιος ἀρετῆς, κατὰ Πλάτωνα. Solon præterea de divitibus locutus dicere consueverat: Ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοῖς οὐ διαμειψόμεθα τῆς ἀρετῆς τὸν πλοῦτον. Cujus quidem virtutis robore, parta atque amplificata imperia, perquam facilè retinentur. Hinc est quod historicorum princeps Salust. ait. Quòd si regum atque imperatorum animi virtus, in pace, ita ut in bello valeret, æquabiliùs atque constantiùs sese res humanæ haberent, neque aliud aliò ferri, nec mutari ac misceri omnia cerneres. Itaque minimè mirum est, si ad eam comparandam assiduo ac maximo opus est labore: Χαλεπὰ γὰρ τὰ καλά. Hoc est, quæ bona sunt, non sine maxima acquiri possunt difficultate. Quòd si mercatores modò lucelli spes aliqua arrideat, ingentia, procellisque exagitata, maximo cum vitæ discrimine, transeunt maria: si agricolæ fodiendis ac proscindendis arvis assiduè incumbunt, ut in brevissimum tempus fructus, ni calamitatibus fuerint intercepti, tandem metant: cur non & nos omnem inertiam, desidiam, ac dilationem propellamus, quò virtutis perpetuos, *Hercules.* nullique

nullíque obnoxios calamitati, fructus consequamur? Herculem ferunt, cùm adolescentulus esset, virtutis ac voluptatis oblatis viis utram caperet, diu secum multúmque dubitâsse: duas autem, dum in dubio erat animus, ad ipsum accessisse matronas, Virtutem scilicet & Malitiam; illarúmq; etiam dum silentium continebant, notam fuisse extemplo diversitatem. Videri enim alteram accuratissimè comptam atque exornatam, deliciis diffluentem, & omnium voluptatum examen post se trahentem. Hanc itaque multa ostentantem, longéque etiam plura pollicentem, Herculem secum ducere tentavisse. Alteram verò asperam, ac duram, severéque intuentem, hujusmodi verba contrà fecisse: polliceri se nec voluptatem aliquam, nec quietem, sed labores, pericula, sudorésq; infinitos terrâ maríque tolerandos, præmium autem illorum immortalitatem fore. Quare omni sublatâ dilatione, huic Herculem adhæsisse memorant. Alexander ille Magnus interrogatus, quo consilio usus, tot, ac tanta, tam brevi gessisset, Μηδὲν ἀναβαλλόμενος, respondit. Quæ verba significant, moram ac dilationem, ipsámque desidiam, rebus esse gerendis longè perniciocissimam: quippe quæ maximarum sæpe rerum prætermittant occasiones. Vetus est adagium, Dii facientes adjuvant. Quod significat, divinam opem non cessantibus sed industriis, & pro virili conantibus, auxilio esse solere. Aristoteles nunquam tantum sibi inter philosophos nomen comparâsset, nisi sapientiæ studio diutissimè insudâsset. Cyrus Medorum imperium animi virtute ac solertia ad Persas transtulit. Lycurgus, Solon, Darius, immortales habiti. Quare cùm cætera ferè omnia incerta sint ac caduca, virtus verò ipsa altissimis defixa radicibus, nulla unquam vi labefactari possit: omnes subire labores, omnia perpeti incommoda æquo animo debemus, ut eam pro virili consequamur.

Alexander Magnus.

Estque

Estque poëta hic eminentissimus diligentissimè lectitandus atque in primis observandus, quòd certum nobis miniméque ancipitem, ad comparandam virtutem, tramitem indicaverit.

Chria II.

Cum intermissis negotiis familiaribus ad literarum studium me tandem revocâssem, essétque in animo tam Græcos, quàm Latinos poëtas percurrere, Homerum statim, quòd inter vates, omnium eruditorum testimonio principatum facilè obtineat, aggressus sum, extemplóque Ἰλιάδ@- primo huic divino occurrimus carmini.

Ὅς κε θεοῖς ἐπιπείθηται μάλα τ' ἔκλυον αὐτῷ.

Quæ verba significant, Deo Optimo Maximo imprimis esse obtemperandum, si ab eo in adversis rebus exaudiri concupiscimus. Quæ quidem sententia quantopore sit ab omnibus probata, nemini esse dubium censeo. Quis enim usque adeò mente alienatus est, quin sibi persuadeat, Deo omnium moderatori, omnium primùm obtemperandum, cùm faciliùs ejusdem præsens rebus augustis auxilium consequamur, cùm præsertim divinis morem gerere mandatis volenti, quàm facillimum sit, idque præter omnia faciendum videatur? Nam si potentioribus imbecilliores sedulò parêre conantur, assiduámque ac diligentem eorum in mandatis exequendis propterea operam exhibent, ut longis ac frequentibus obsequiis boni tandem aliquid adipiscantur; quantâ uti diligentiâ debemus, nè quid præter ejus voluntatem faciamus, cujus nutu tam cœlestia, quàm terrestria gubernantur, cujúsque munera non modò non rejicienda, verùm etiam summopere exoptanda sunt? quippe quæ (ut Trojanus Alexander apud eundem Homerum testatur) nullus unquam diis ipsis non prębentibus

præbentibus sponte suâ sumere posset. Nam quod vulgò dici solet, Deus undecunque adjuvat, si modò sit propitius; quid sibi aliud vult, quàm ut omni pietate, omnibus obsequiis, purâ denique ac sincerâ mente Deum nobis conciliemus, cujus natura non ejusmodi est, ut muneribus perinde atque improbus fœnerator capiatur, sed solâ vitæ integritate, pientissimisque placetur precibus, nec ullo pacto iniquorum ac flagitiosorum muneribus corrumpatur? Hinc est quod Porphyrius ait: Θεοῖς δὲ ἄριστη μὲν ἀπαρχὴ νοῦς καθαρὸς, καὶ ψυχὴ ἀπαθής. Quæ verba significant, nullas deo Opt. Max. gratiores offerri posse primitias, quàm puram mentem, & affectibus ac perturbationibus liberum animum. Nam quod Ovidius ait:

Munera (crede mihi) placant hominesq; deósq;
Placatur donis Jupiter ipse datis.

Et Euripid. in Medea:

Πείθειν δῶρα καὶ θεοὺς λόγος, Id est, donis vel ipsos dicitant flecti deos: ad bonorum virorum dona referendum esse videri potest. Quòd si quis fieri posse nonnunquam crederet, ut Deus scelestorum hominum donis moveretur, is profectò canibus pecudum custodibus Deum ipsum assimilaret, quibus lupi rapinæ particulam concedunt, ut his muneribus placati atque allecti, diripi greges patiantur. Sed longè secus res habet: solos namque bonos respicit Deus, iisque quàm libentissimè opitulatur. Nec fieri potest, ut viro bonitate prædito mali quicquam accidat: nec dum vitam degit, nec post mortem, ejus res à Deo Optimo Maximo unquam negliguntur. Æsopus interrogatus, Quid dii facerent? respondit, τὰ μὲν ὑψηλὰ ταπεινοῦν, τὰ δὲ ταπεινὰ ὑψοῦν. Quod significat, Deum ipsum hos quidem extollere ac celebrare, alios verò pro meritis obscurare ac deprimere. Unde haud immeritò Aristoteles de Magno Alexandro ad Antipatrem scribens, ait *Alexander Magnus.*

dicere

dicere ipsum non propterea magis sibi placere quòd multis imperaret, quàm quòd de diis optimè sentiret. Nam qui bonam habent de iis opinionem, illísque quàm libentissimè obsequuntur, pientissimi ab omnibus existimantur, & numinum vice coluntur. Æneam, quòd in deos pientissimus fuisset, inter numina recensuit vetustas. Numa Pompilius cùm omnium maximè ac religiosissimè deos coleret ac veneraretur, tutissimam finitimorum pacem divinúmque Egeriæ nymphæ commercium meruit: At deorum contemptor Mezentius, in prælio impiè commisso fœdissimè trucidatus est. Capaneus, Hipponi filius, cùm Thebana mœnia, diis etiam invitis, se conscensurum jactanter gloriatus esset, fulmine ictus delapsus est. Quare, uni esse Deo omnium maximè parendum censemus, summísque egregium hunc poetam laudibus afficiendum arbitramur, qui divino afflatus spiritu, unico versu nos quomodo Optimus Maximus sit placandus Jupiter, admonuit.

Numa Pompilius.

Mezentius.

Capaneus.

Cap. III.

MAgna est profectò Latinorum poëtarum cohors, candidissimi auditores, multíq; nominis; sed longè major ac præstantior haberetur, ni oblivionis situ, rerúmque edaci tempore, quàm plurima veterum poëtarum monumenta intercepta fuissent. Quorum jacturam nè perpetuò lugeamus, eorúmq; desiderio maceremur, divinus poeta Virgilius causam præbet: quippe qui multorum instar habeatur. Cujus omnia opera licèt innumeris sint referta sententiis, quæ proverbiorum vice in omnium ore funguntur, hæc tamen imprimis memoratu digna visa est: Omnia vincit amor.

Quæ usque adeò omnium consensu jam probata est, ut nullus sit tam literarum ignarus, quin eam &

 memo-

memoriâ teneat, & quàm sæpissime prædicet: cùm præsertim non modò cuncti mortales, sed & bruta ipsa immania, amoris violentiæ cedant, ejúsque imperium etiam invita patiantur. Cujus mehercule rei nullâ duci admiratione debemus. Magnus est enim deus Amor, nec minùs apud deos, quàm apud homines mirandus, cùm multis aliis de causis, tum vel maximè ob ejus venustissimam originem: nam inter antiquissimos deos recensetur. Hesiodus, Omnium (inquit) primum natus est chaos, indè terra, tartara, & Amor. Parmenides ante deos omnes natum Amorem autumat. Acusilaus Hesiodo astipulatur: Eurip. Tragicorum præstantissimus omnium, deorum supremum esse Amorem his trimetris indicat;

Ἔρωτα δ' ὅστις μὴ θεὸν κρίνει μέγαν,
Καὶ τῶν ἁπάντων δαιμόνων ὑπέρτατον,
Ἢ σκαιός ἐστιν, ἢ καλῶν ἄπειρος ὢν
Οὐκ οἶδε τὸν μέγιστον ἀνθρώποις θεόν.

Ovidius quoque de amore locutus addit:

Regnat, & in dominos jus habet ille deos.

Quid de Lacedæmoniis ac Cretensibus dicam? Nonne & ipsi, quantam inesse amori vim arbitrarentur, evidentissimè indicârunt? Quorum alteri priùs quàm cum hostibus manus consererent, Amori ante structas acies sacra faciebant, perinde atq; in structarum cohortium amicitia ipsa esset victoria collocata. Cretenses verò formosissimos in acie pueros exornantes, Amori per eos sacra faciebant, ut Sosicrates scriptum reliquit. Samii (ut Erxias autor est) Amori gymnasium consecrârunt, cujus festum Eleutheria propterea cognominabant, quòd per ipsum deum Athenienses libertatem consecuti fuissent. Apud Thebanos (ut Athenæus testatur) ὁ ἱερὸς λόχος appellatus, ex amatoribus atq; amatis constabat, τὴν τοῦ θεοῦ σεμνότητα ἐμφαίνων. Alexis Cupidinem ipsum

ipsum nec fœminam, nec marem, non deum, non hominem, sed multas in unam formam compactas species esse indicans, eósque qui amoris simulacrum effingere conantur, maximè arguens, De amore in Phædro hæc scribit: Ἔστι γὰρ οὔτε θῆλυς, οὔτ' ἄῤῥην, πάλιν οὔτε θεὸς, οὔτ' ἄνθρωπος, οὔτ' ἀβέλτερος, οὔτ' αὖ τοῦ ἔμφρων, ἀλλὰ συνενηνεγμένος πανταχόθεν, ἑνὶ τύπῳ πόλλ' ἰδέα φέρων. ἡ τόλμα μὲν γὰρ ἀνδρὸς, ἡ δειλία γυναικὸς, ἡ δ' ἄνοια μανίας, ὁ δὲ λόγος φρονοῦντος, ἡ σφοδρότης δὲ θηρὸς, ὁ δὲ πόνος ἀδάμαντος, φιλοτιμία δὲ δαίμονος.

Plato igitur omnium philosophorum præstantissimus, maximam amoris vim ac sapientiam cupiens indicare in Convivio hæc dicit; Amor poëta est adeò sapiens, ut alios quoque poëtas efficere possit. Quilibet enim, licèt antè rudis, in poëtam evadit egregium, cùm primùm Amor afflaverit. Ex quo perspicuè conjectare licet, Amorem peritum esse poëtam, omnésque musicos poësis numeros continere. Idem de eodem: Sagittandi, medendi, divinandi peritiam duce Amore invenit Apollo, qui Amoris est discipulus. Musicen similiter Musæ, fabricam ærariam Vulcanus, texendi artificium Minerva, Jupiter deorum hominúmque gubernationem. Quare cùm deorum vetustissimus ac maximus sit Amor, non immeritò æquè in cæteros deos, atq; in omnes homines suum semper exercuit imperium. Nam Jovem ipsum modò in cygnum, modò in taurum transformavit, quandoque in aurum conflavit. Neptunum equi, Mercurium hirci formam induere coegit. Apollinem, ut Admeti pasceret armenta, compulit. Venerem, ut ad Idæ montis radices Anchisen quæreret, quàm sæpissimè adegit. Quantopere autem miseros sit ludificatus mortales, veterum scriptorum monumenta evidentissimè indicant. Unde colligere licet, nunquam ferè humanum genus in extremas tam publicè quàm

 privatim

privatim incidisse calamitates, quin Amor ipse causam ac materiam suggesserit. Nam ut à publicis ac perniciosis bellis exordiamur, Iliacum incendium mutuus atque incestus Alexandri & Helenes amor excitavit. Græcorum exercitum illa exitiosa pestis propter Chryseida graviter invasit. Achilles ad iram plurimis Græcorum perniciocissimam, Briseidis desiderio commotus est. Belli inter Thebanos ac Phocenses per decennium conflati (quod ἱερὸν, hoc est, sacrum appellatum est) Thebano Thebana mulier à Phocense quodam amoris stimulis rapta, causam præbuit. Chrysaicum quoque bellum nuncupatum (quod inter Cyrrhæos & Phocenses, ut Callisthenes scriptum reliquit, decennium tenuit) propter Magisto, Pelagunris Phocensis filiam à Cyrrhæis raptam, imprimis contractum perhibetur.

Cambyses. Cambyses Persarum rex mulieris impulsu (ut Ctesias credit) in Ægyptum expeditionem fecit. Nam cùm Ægyptias mulieres in nocturnis congressibus à cæteris mirum in modum differre intellexisset, Amasidis Ægyptiorum regis gnatam, uxorem petiit. At Amasis veritus, ne filia pro pellice uteretur, ejus loco Hitetim Apriæ filiam misit, qui à Cyrrhenensibus superatus Ægyptiorum regno exciderat, & ab Amaside fuerat occisus. Quâ re cognitâ Cambyses, puellæ etiam exhortatione quæ patris ultionem expetebat, Ægyptiis bellum intulit. Quid fuit in causa, ut Philippi Macedoniæ regis domus everteretur? Nempe Cleopatræ importunæ nuptiæ. Ut Herculis familia dissiparetur, Iole Euryti filia causam præbuit. Thesei domus propter Phædram ad nihilum redacta est: Athamantis propter Themysto Hypseo genitam: Jasonis, propter Glaucam Creontis filiam. Agamemnon, post consecutam apud Ilion victoriam, cùm in patriam sospes reversus esset, à Clytæmnestra uxore, quòd Cassandram mi-

sere

ferè deperiret, interfectus est. Nónne nostris quoq; temporibus maxima hominum pars, quotidie amoris suasu digladiatur, ac passim trucidatur? Quare cùm multis jam periculis compertum sit, Amorem ipsum tam apud deos, quàm inter homines plurimùm valere, illi omnino, quàm commodissimè fieri potest, cedendum est: Virgilio, poëtarum principi, perquam assiduè studendum, quòd hujusmodi undecunque scateat sententiis.

CHREIA IV.

QUantò sæpiùs ac frequentiùs Mantuani Virgilii volumina repeto, tantò illum magis, & suspicio & admiror. Unus enim Virgilius characterum diversitate, ea complexus est, quæ viri tres Græcorum præstantissimi, vix consequi potuere. Nam bucolico carmine Theocritum æquavit, georgico Hesiodum antecessit, heroico divinum illum Homerum ad amussim expressit. Quæ quidem omnia cunctis fuisse Græcis præstantiorem Virgilium eò indicant, quòd Græcorum nullus triplicem hanc dicendi materiam ausus adhuc fuerit, sed unusquisque intra suum scribendi genus sese continuerit. Est præterea in Virgilio dicendi facilitas, & in rebus enarrandis candor; ut nemo sit tam rudis, & à re literaria alienus, quin Virgilianâ lectione mirum in modum oblectetur: cùm præsertim aureis ac divinis inter legendum quàm sæpissimè occurratur sententiis, quæ legentium animis usque adeò blandiuntur, ut vix dum perlectæ, memoriæ inhæreant, nec unquam amplius excidant: qualis est, Non omnia possumus omnes.

Quæ verba significant mortalium neminem tanto esse ingenio præditum, ut solus omnia sapiat atq; intelligat, nihilq; eum penitus lateat. Cuncta enim scire divinum esse potiùs quàm humanum noverat

poëta. Nam quandoque bonus dormitat Homerus. Hinc celebratum est apud Græcos proverbium, Εἷς ἀνὴρ οὐδεὶς ἀνήρ, hoc est, Unus vir, nullus vir: quasi velit innuere, nihil egregium ab uno homine præstari posse, si aliorum auxilio fuerit destitutus. Quod autem legitur apud Euripidem: Εἷς ἀνὴρ οὐ πάνθ' ὁρᾷ, id est, Unus vir haud videt omnia: id sanè significat, neminem unum nè maximo quidem rerum usu atq; experientiâ tantam unquam consequi posse peritiam ac solertiam, ut omnia per se despiciat, nec ulla in re hallucinetur atq; decipiatur. Socrates qui Apollinis oraculo suæ ætatis sapientissimus judicatus est, se nihil omnino præter exiguam quandam amandi disciplinam scire ingenuè fatebatur. Hercules Jove genitus (quem Marathonii, ut Pausanias, omnium, primi in deorum numerum propterea recensuere, quòd non minùs animi quàm corporis virtutibus excelleret) eodem tempore & adversus Hydram, sophisticam mulierem certare non valuit; cui, ut Plato refert, propter sapientiam, pro uno sermonis capite amputato, multa repullulabant, & adversus Cancrum, sophistam quendam ex mari adventantem, à quo, cùm ad sinistram urgeretur, verbisque acriter morderetur, nepotis sui Iolai auxilium imploravit, cujus ope vehementer adjutus, victoriam vix tandem consecutus est. Quare, cùm ii quoque quibus nè cœlum quidem negatum est, per se omnia non potuerint, poëtarum præstantissimo proculdubio credendum est, Virgilianæque lectioni est omnium maximè inserviendum, unde hujusmodi sententias haurire quàm sæpissimè licet.

CHREIA V.

Nihil est profectò quod hominum quispiam tam propenso ac libenti agat animo, quin quandoq; fastidium pariat, si modò nullâ adhibitâ intermissione,

ne, diutissimè in eodem versatus fuerit. Hinc factum est, ut Aristophanis illud jam diu apud vulgum proverbii vicem obtineat: Ἁπάντων πλησμονὴ, hoc est, Omnium rerum satietas. Quod ità esse cùm sæpe aliàs, tum vel maximè nudiustertius supra modum expertus sum. Nam cùm in prædio nostro, quod haud multum ab urbe distat, unà cum amicis, Dianę studiis, quæ à teneris unguiculis mihi semper plurimùm placuêre, toto animo incumberem, cæterarúmq; rerum oblitus uni venationi operam impenderem, tanta me venationum extemplo cepit satietas ac fastidium, ut relaxandi animi causâ, ad Minervæ studia me statim contulerim, Virgiliúmq; quem fortè mecum attuleram aggressus sim: in quo quidem lectitando, multæ mihi memoratu dignæ passim occurrerunt sententiæ, inter quas hæc maximè, & quàm sæpissime memoranda visa est;

Usque adeóne mori miserum est?

Quâ poetarum prudentissimus nos admonuit, mortem etiam ipsam minimè forti viro recusandam: quippe quæ, modò honesta sit, vitam quoque turpem quandoque soleat exornare, cùm contrà vita turpis nè morti quidem honestæ locum relinquat.

Quis, nisi penitus mente captus, honestæ morti turpem præferat vitam, cùm præsertim in tot ac tantis humanæ vitæ procellis ac tempestatibus tutissimus nobis portus appellanda sit? Hinc est, quòd Ajax ille Telamonius apud Sophoclem ait:

Οὐκ ἂν πριαίμην οὐδενὸς λόγου βροτὸν,
Ὅστις κεναῖσιν ἐλπίσιν θερμαίνεται,
Ἀλλ' ἢ καλῶς ζῆν, ἢ καλῶς τεθνηκέναι
Τὸν εὐγενῆ χρή.

Quid enim in morte est, quod sit jure formidandum? quam, si Euripidem divinum poetam sequi voluerimus, animi pariter ac corporis interitum existima-

mabimus: cujus hæc verba sunt;

Ἄκουσον ὥς σοι τέρψιν ἐμβαλῶ φρενί.
Τὸ μέγιστον ἀγαθὸν θάνατον ἴσθι λέγω.

Quod si fas est credere, non magis esset post mortem metuendum quàm, priusquam nasceremur, unquam timuimus. Sin autem in morte ipsa non interitus, sed animi à corpore migratio est, cur non potiùs meliora, bonis præsertim viris speranda, quàm deteriora verenda sunt? Neque enim fieri potest, ut viro bono mali quicquam accidat, nec vivo, nec mortuo, nec ejus res à Diis immortalibus negliguntur. Plato in Socratis Apologia: Mortem (inquit) timere nihil aliud est, quàm sapientem videri eum, qui non sit sapiens; quippe cùm id sit, Scire videri, quæ nesciat. Nemo enim scit, utrùm mors omnium bonorum summum homini contingat: Metuunt autem perinde ac si eam malorum esse maximum non ignorarent. Cui verò dubiũ esse debet, quin hæc ipsa inscitia sit maximè vituperanda, per quam aliquis se putat scire, quæ nesciat?

Stultum est igitur, id temerè formidare, quod & quale sit omnino nesciat, & nullis precibus ac muneribus, nullísve maximis quidem viribus declinari unquam potest. Omnibus enim ex æquo moriendum est; quod Horatianum facilè illud indicat:

Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regúmque turres, ô beate Sexti.

Et Homerus hoc carmine non inficiatur;

Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ βίη Ἡρακλῆος [illegible] κῆρα,

Id est,

Nec vis Herculea fatum e[illegible] acerbum.

Quòd autem horrida mors [illegible]neribus non capiatur, senarius hic indicio est;

Μόνος θεῶν γὰρ Θάνατος οὐ δώρων ἐρᾷ.

Id est, Mors sola donis non evitatur.

Itaque forti ac libenti est animo obeunda, & ut gradum acceleret, nec ultimam atque imbecillam expectet senectutem, summis est precibus optandum.

Ὃν γὰρ φιλεῖ θεὸς, ἀποθνήσκει νέος. Id est, quem enim Deus diligit, juvenili moritur ætate. Quæ utique verba significant optimè atque pulcherrimè cum illo actum esse, qui hujusce miseræ atque infelicissimæ vitæ calamitatibus quàm celerrimè ereptus fuerit, & ad sempiternam illam felicitatem, quâ animæ post mortem fruuntur, quàm primùm migraverit. Quod cygni (utpote qui ab Apolline, cui dicati sunt, divinationem accepêre) planè providentes, tunc dulcissimos ac suavissimos edunt cantus, cùm se citò sentiunt morituros. Codrus ille Atheniensium Rex, & Macaria, Herculis ac Deianiræ filia non propterea tantùm voluntariè se morti diversis bellis obtulêre, ut civibus suis adversus Lacedæmonios pugnantibus victoriam relinquerent, famámque apud posteros assequerentur; sed quod in morte non modò nihil mali, verùm etiam summam esse mortalibus felicitatem arbitrarentur. Quod apud Romanos & M. Curtius, juvenis bello egregius, qui se armatum in altissimam illam voraginem immisit; & duo illi Decii, qui cùm consules essent, se pro legionibus Romanis devoverunt, mihi proculdubio sensisse videntur. Neque enim tam alacri animo se perinde ac victimas Reipublicæ præbuissent, si quid mali post mortem sibi futurum sperâssent. Quare & mortem minimè miseram esse credendum est, & Virgilius non modò assiduè in manibus habendus, sed & memoriæ thesauro commendandus; quippe qui sui studiosos tam bellè instituat.

De

De sententia quæ Græcè γνώμη dicitur.

Cap. IIII.

Sententia ex eo nomen accepit quòd similis sit consiliis aut decretis, sicuti & γνώμη. Quintil. lib. 8. cap. 5.

Sententia, est oratio brevi complexu aliquid quod ad hortandum dehortandúmve pertinet explicans. Sententiarum verò alia exhortans, alia dehortans, alia enuntians. Est item alia simplex, alia composita. Præterea alia probabilis est, alia vera, superlata alia.

Exhortans sententia est, ut:

Oportet amicum præsentem amare, volentem verò dimittere.

Dehortans, ut:

" Turpe quiete ducem totas deperdere noctes.

Enuntians, ut:

" Pecuniis opus est, sine quibus nihil eorum quæ
" necessaria sunt rectè fiet.

Simplex, ut:

" Optimum id augurium est, patriam tutarier ar-
" mis.

Composita, ut:

" Multos esse malum reges, rex unicus esto.

Probabilis, ut:

" Quales amicos quisque habet, talem scias.

Vera, ut:

Expers malorum vita nulli contigit.

Superlata, ut:

" Infirmius nihil homine:
" Hoc ergò pacto sententia dividitur. Tractabis
" verò ipsam eisdem capitibus, quæ in usûs explicati-
" one diximus. Laudabis primùm: deinde explicabis:
" tum confirmabis, ex Causa, Contrario, Similitudi-
" ne, Exemplo, Testimonio veterum: Demum brevi
Epilogo

Epilogo concludes. Differt autem sententia ab usu, "
eo quod usus persæpe activus est: Sententia verò "
semper in oratione consistit. Deinde, quòd usus "
semper habet additam personam: Sententia sine "
persona effertur. "

Exemplum sententiæ exhortativæ Theognidis.

In mare cetiferum, nè te premat aspera egestas, "
Desili, & à celsis corrue, Cyrne, jugis. "

Indignum Theognidi visum est, Poeticam ve- *A lauda-*
lut rem ineptam accusari. Itaque relictis fabularum *bili.*
commentis, ipse ad formandos mores, vitámque in- "
stituendam, ipsam traduxit. Cùm videret enim poë- "
tas compositis fabulis, veluti præclaro aliquo inven- "
to gaudentes, ipse satius duxit, quomodo rectè vi- "
vatur, carmine complecti. Laudandus certè ob u- "
trumque, & quòd metri gratiam observavit, & quòd "
meliorum admonens, institutionis attulit fructum. "
Sed hujus ut alia omnia, ità hoc inprimis meritò "
quis laudaverit, quod de paupertate dixit. "

Quidnam igitur dixit? qui vitam in miseria du- "
cit, mori potiùs amet. Multò enim meliùs à vitâ dis- "
cedere, quàm solem sui dedecoris testem habere. "
Hæc sunt quæ ex philosophorum dogmate protulit. "
Licet autem considerare, quâ ratione motus ista "
tam prudenter ediderit. "

Degens enim in paupertate, cùm adhuc minor *A causa.*
natu est, nequit exerceri ad virtutem: ut verò ad vi- "
rilem pervenerit ætatem, improbissima faciet. Le- "
gatus enim pro patriâ pecuniâ corrumpitur: conci- "
onaturus, quò spes lucri duxerit, eò flectet oratio- "
nem. Jus verò dicturus, pro largiente pronunciabit "
suscipiétque pro suffragiis dona. "

Vacui autem paupertatis curis, & pueri ad spem *A contrario*
protinus honestissimam virtutis attolluntur, & viri "
facti

" facti cuncta splendidè administrant, jam in pace " sumptum edendis publicè muneribus faciendísque " ludis præbentes, jam in bello impensas in toleranda " militiæ onera conferentes.

A simili. At verò quemadmodum gravibus astricti vinculis " quò minùs liberum ipsis sit, quod velint, agere, vin- " culis prohibentur: sic in paupertate degentibus ob- " stat, quò minùs exercere libertatem possint, ipsa " paupertas, & inopia rerum.

Ab exemplo Irum vides, qui cùm Ithacensium unus esset, non " tamen id juris sibi, quod reliquis civibus erat. Cui " tam molesta paupertas fuit, ut nomen quoq; inopiâ " permutaret. Arnæus enim primò vocatus est, posteà " Irus appellatus, id ab administratione cognomen- " tum assecutus. Et quid oportet Irum dicere? Ipse " qui Ithacâ quoque potiebatur Ulysses, postquàm " domum rediens paupertatem simulabat, ipsius etiam " sensit mala, domi suæ à temulentis ministris percus- " sus, & injuriâ adfectus; adeò paupertas meo judicio " dura res est.

A testimonio veterū. Præclarè ergò, rectéque Euripides inquit, Malum esse nihil habere, neque paupertatem nobilitate le- " vari posse.

Epilogus. Quomodo ergò quis satis & pro dignitate lauda- " bit Theognidem, talia támque graviter de pauper- " tate monentem?

SCHOLIA.

Lib. 8. ca. 5. SEntentiam, autore Quintiliano, veteres, quod animo sensissent, vocaverunt. Nos autem hoc loco dicimus orationem, quæ ad mores & communem hominum vitam pertinet, ostendítque quid aut fiat in ea plerunque, aut fieri oporteat. Ut:

Feras, non culpes, quod vitari non potest.
Comes facundus in via pro vehiculo est.

Furor

Furor fit læsa sæpius patientia.
Nimium altercando veritas amittitur.

Harum Publii sententiarum meminit Gellius lib. 17. cap. 14.

Aliquando refertur ad rem. Cicero pro Ligario: Nihil est tam populare quàm bonitas. Aliquando ad personam, ut illa Afri Domitii: Princeps qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere. Quintilianus lib. 8. cap. 5.

Oportet amicum, &c. Locus desumptus est ex Homeri 15. Odysseæ, ubi Menelaus ad Telemachum ita loquitur:

Χρὴ ξεῖνον παρεόντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν.

Non ego te longiùs, inquit, hîc morabor redire cupientem.

Ægrè utrumque feram, si me nimis hospes amabit,
Oderit aut nimis: at medium servantis laudo:
Nam semel exceptum ut nolentē impellere durum,
Sic retinere malum fuerit properare volentem.

Oportet igitur & hospitem præsentem amare, & volentem dimittere: ut interpretatur Raphael Volaterranus. Admonet autem Menelaus incivilem eum esse, qui non sit hospitalis: Incivilem item qui nimium hospitalis, abire contendenti penulam (ut aiunt) sciderit, atque nolentem pertinaciùs retinuerit. Invitum servare nec est mentis puto sanæ: *Hospitalitas.*
Ut ait Erasm. in expostulatione, Jesu.

Turpe quiete, &c. Locus habetur in Iliados. lib. 2.

Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα.

Haud dignum duco id est, noctem dormire per omnem,

Ut reddit Erasmus in proverbio: Non decet principem solidam dormire noctem. Docet vigilantiam ac solicitudinem maximè convenire principibus; ut qui tantam negotiorum sarcinam sustineant humeris. Sapienter ille judicii subtilis rex, qui traditum

tum sibi diadema, priusquam capiti imponeret, retentum diu consideravit, inquiens: O nobilem magis quàm felicem pannum, quem si quis penitus cognoscat quàm multis solicitudinibus & periculis, & miseriis sit refertus, nè humi quidem jacentem tollere vellet! Hæc Valer. lib. 7. cap. 2.

Pecunia. *Pecuniis opus est, &c.* Locus ex prima Demosthen. Olynthiaca, quem in proverbio, Pecuniæ obediunt omnia, sic vertit Eras. Breviter opus est pecuniis, neque citra has quicquam eorum, quæ facienda sunt, confici potest. Quippe mortalibus nihil est charius pecuniâ, Hæc una inter mortales plurimùm valet. Unde 1 Epist. Horat.

Scilicet uxorem cum dote, fidémque, & amicos,
Et genus, & formam regina Pecunia donat.
Ac bene nummatum decorat Suadela, Venúsque.

Bellerophon apud Euripidem inquit, pecuniarum usum contemplatus:

Sine me vocari pessimum, ut dives vocer.
Nemo an bonus, an dives omnes quærimus.
Non quare & unde, quid habeas tantùm rogant.
Ubique tanti quisque, quantum habuit, fuit.
Quid habere nobis turpe sit, quæris? Nihil.

Sine quibus, &c. Fuerunt enim qui dixerunt, Impossibile pecuniis indigentem bene principari, studióque vacare posse. Atqui ubi non honoratur virtus, ibi non est possibile, firmum optimorum esse in Repub. statum. Cujus rei meminit Arist. 2. Polit. cap. 9.

Optimum id augurium, &c. Εἷς οἰωνὸς ἄριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης. Sumptus est ex Homer. 12. Iliad. ubi Hector auguria reliqua negligens loquitur (Erasmo interprete) ad hunc modum:

Auguria. Aligeris avibus tu me parere jubes nunc,
Quarum nulla mihi cura aut respectus, utrúmne
Ad dextram Eoi veniant mihi Solis ad ortum,

An

Ad lævam; ad Solem occiduum, noctisque tenebras.
Verùm nos Jovis arbitrio parere necessum est
Altitonantis: hic imperium tenet unus in omnes,
Quotquot mortales, quotquot sunt morte carentes.
Una avis optima, pro patria pugnare tuenda.

Et Qu. Fabius Maximus cùm augur esset, dicere ausus est: Optimis auspiciis ea geri, quæ pro reipub. salute gererentur; quæ contra rempub. fierent, contra auspicia fieri, ut ait Cicero in Catone majore.

Cæterùm olim apud gentes auguria vel auspicia summis studiis observabantur, ac maior illis adhibita fides propter miraculum Actii Navii. Quo tantus honor accessit, ut nihil belli domique postea, nisi auspicatò gereretur, ut ait Livius lib. 1. Hinc damnatus fuit L. Junius, quòd auspiciis neglectis, classem tempestate amiserit: Et P. Claudius, quòd cùm auspicia more majorum petenti pullarius non exire pullos caveâ nuntiâsset, eos in mare jusserit abjici, dicens: Quia esse nolunt, bibant. Valerius lib. 1, cap. 4.

Sunt autem sententiæ simplices, quæ simpliciter sine rationis subjectione proferuntur: ut, Liber est is æstimandus, qui nulli turpitudini servit. *Simplices Sententiæ.*

Item, egens æquè is est, qui non satis habet, & is cui nihil satis potest esse.

Item, Optima vivendi ratio est eligenda, eam jucundam consuetudo reddet. Quæ sententiæ non sunt improbandæ, propterea quòd habet brevis expositio, si rationis nullius indiget, magnam delectationem. Sed illud quoque probandum est genus sententiæ, quod confirmatur subjectione rationis, hoc modo: Omnes bene vivendi rationes in virtute sunt collocandæ, propterea quòd sola virtus in sua potestate est, omnia præter eam subjecta sunt fortunæ dominationi. Vide Ciceronem quarto ad Herennium, & Quint. lib. 8. cap. 5.

Composita

Fortuna. *Composita, &c.* Sunt sententiæ quæ duplices efferuntur, hoc modo, sine ratione; Errant qui in prosperis rebus, omnes impetus fortunæ se putant fugisse: sapienter cogitant, qui temporibus secundis casus adversos reformidant. Cum ratione, hoc pacto: Qui adolescentium peccatis ignosci putant oportere falluntur, propterea quòd ætas illa non est impedimento bonis studiis: at hi sapienter faciunt, qui adolescentes maximè castigant, ut quibus virtutibus omnem vitam tueri possint, eas in ætate maturissima velint comparare.

Monarchia *Multos esse malum, &c.* Ulysses Iliados secundo loquitur ad Thersiten: οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἷς κοίρανος ἔστω. Quod Erasmus (in proverbio: Imperatorum multitudo Cariam perdidit) ità vertit:

Multos imperitare malum est: rex unicus esto.

C. Cesar Caligula, cùm audiret fortè reges qui officii causâ in urbem advenerant, concertantes apud se super cœnam, de nobilitate generis, exclamavit: εἷς κοίρανος ἔστω, εἷς βασιλεύς, ut ait Suet. Unus dominus sit, unus rex. Est autem triplex reipub. status, δημοκρατία, id est, principatus populi, μοναρχία, id est, unius principatus, & ὀλιγαρχία, id est, status reipub. à paucis administratæ. Atqui nihil est pejus licentiâ multitudinis, quâ nulli paretur, sed pro suâ quisque libidine rem gerit. Hanc Græci vocant ἀναρχίαν, malum fermè tyrannide pejus. Par malum πολυαρχία.

Probabilis, &c. Priscianus verisimilem appellat. Ut Si quis cum malis conversatur libenter, nunquam de hoc bene interrogavi viro, sciens quoniam talis est quales illi, cum quibus conversatur.

Consuetudo contagiosa. *Quales amicos, &c.* Unde psal. 17. Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris: Et cùm electo electus eris, & cum perverso perverteris. Celebratur & hic senarius à Græcis, φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί.

ἐκθύσ[illegible]

ἐμβάσῃ κακὸς, id est, Malus ipse fies, si malis conjungeris. Corrumpunt enim mores bonos colloquia prava. Et, Si juxta claudum habites, subclaudicare disces. Vide Erasmi proverbia. Plutarchus in commentario de ratione dignoscendi verum amicum ab adulatore, scribit tantam habere vim assiduam consuetudinem, ut imprudentes etiam imitemur vitia eorum, quibuscum vivimus. Sic Platonis familiares ejus gibbum imitabantur.

Expers malorum,&c. Aphthonius Ἄλυπον βίον habet, Vitam, inquit, sine tristitia nulli licet invenire. Rectè Hesiod.

Ἄλλοτε μητρυιὴ πέλει ἡμέρη, ἄλλοτε μήτηρ.

Ipsa dies quandoq; parens, quandoq; noverca est.

Proinde Plinius se dubitare dicit, utrùm natura sæpius noverca sit, an mater, ut quæ tot venena, tot item remedia progignat. Vide Chiliades Erasmi. Nemo est, qui semper in tranquillitatis portu naviget. Quotusquisque est hominum, quos non teneat aliud atque aliud, tanquam in panegyre malorum, infortunium? Ut sapienter Solon protulerit: Si in unum locum cuncti mala sua contulissent, futurum, ut propria deportare domum, quàm ex communi miseriarum acervo portionem suam ferre mallent, ut ait Valerius lib.7.cap.2.

Superlata,&c. Priscianus superlativas sententias vocat, ut,

Fama malum, quo non aliud velocius ullum,
Mobilitate viget,&c.

Infirmius nihil,&c. Versus Homeri est:

Οὐδὲν ἀκιδνότερον γαῖα τρέφει ἀνθρώποιο.

Quem Erasmus in proverbio (Homo bulla est) ità transtulit: Nil homine enutrit tellus infirmius alma. Catanæus, Debilius nil terra facit mortalibus ipsis. Glaucus Iliad. 6. verè loquitur in hanc sententiam, Tale genus est hominum, quale foliorum,&c.

Homo bulla.

Indignum Theognidi, &c. Nomen est poëtæ Græci, cujus (ut Tertullianus ait) sæpe meminit in legibus Plato. Et Erasmus in proverbio (Optimum non nasci) carmen hoc ejus citat:

Ἀρχὴν μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν ἄριστον.

Idem proverbiali figurâ dixit,

Οὔτε γὰρ εἰπεῖν οὔθ' ἕρξαι δύναται, γλῶσσα δέ οἱ δέδεται.

Qui vitam in miseria, &c. Hoc argumentum & styli, & ingenii exercendi causâ tractari solet. Non ut paupertati (quæ, juxta proverbium sapientiâ sortita est) suspendio sit arbor deligenda, aut desiliendum à quinq; scopulis, vel rupibus in undam. Verius est, quod S. Chrysost. in Epist. ad Heb. scriptum reliquit. Paupertas est manuductrix in via quæ ducit ad cœlum, sed hoc malum influxit humanis mentibus, ut honori sit pecunia, & nemo nisi dives, honore dignus habeatur, ut ait S. Ambr. 2. Offic. c. 21.

Nequit exerceri ad virtutem, &c. Etenim, ut Juvenal. Satyr. 3. inquit:

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi——

Et Satyr. 7.

——Neque enim cantare sub antro
Paupertas. Pierio, thyrsumve potest contingere sana
Paupertas, atque æris inops, quo nocte diéque
Corpus eget.

Quippe, ut Aristotel. 1. Ethic. inquit, Fieri non potest, aut non facilè fit, ut is agat res præclaras, cui facultates desunt. Multa namque per amicos, per divitias, per civilem potentiam, tanquam per instrumenta aguntur. Et in decimo, scribit sapientem & justum rebus his indigere, quæ necessariæ sunt ad vitam. Idem (ut Laërtius Diogenes scribit lib. de Vita Philosophorum quinto) dixit, Virtutem ad beatam vitam sibi minimè sufficere, quippe corporis bonis, exterioribúsque indigere.

Im-

Improbissima faciet, &c. Unde Horat. Odarum lib.3.Oda.24.

Magnum pauperies opprobrium, jubet
Quidvis & facere & pati,
Virtutísque viam deserit arduæ.

Mantuanus in Bucolicis;

Pauperies inimica bonis est moribus: omne
Labitur in vitium: culpæ, scelerúmq; ministra est.

Pecuniâ corrumpetur, &c. Sed hæc sunt exercitii gratiâ dicta, cùm è contrario divitiæ malorum sint irritamenta, stimulos majores subdant, atque fenestram aperiant criminibus, ut præstiterit honestâ paupertate laborare, quàm injustis divitiis affluere. Hinc Menander.

Καλῶς πένεσθαι μᾶλλον, ἢ πλουτεῖν κακῶς.

Id est, Honestius est pauperem esse, quàm injustè divitem.

Duo sunt (ut inquit in novis Rhetoricis Cicero) quæ possunt ad turpe compendium permovere; inopia, & avaritia. Unde fit ut legati, atque causidici pecuniis sæpe corrupti caussam deteriorem foveant, ac tueantur. Ergò lex erat apud Corinthios, Nè legatione fungentes acciperent munera. Et lege Corneliâ cautum: Ne quis legatis exterarum nationum pecuniam expensam ferret, ut ait Pomponius Lætus. Inter cætera fuit objectum Æschini, quòd munera legatus acceperit, ut ait Quintilianus, lib. 4. cap. 4. Et Demosthenes ipse, acceptâ pecuniâ, contra Milesios loqui noluit, anginam se pati dicens. Vide Gel. lib. 11. cap. 9. & Erasmum in proverbiis. Porrò, nihil est tam sanctum, quod non violari, nihil tam munitum, quod non expugnari pecuniâ possit. Unde Philippus Macedonum rex, an præsidium tam esset difficile accessu rogavit; ut asinus auro onustus accedere non posset.

Non tamen id juris, &c. In repub. divites plus & honoris & authoritatis habent, quàm pauperes: dat enim census honores, pauper ubique jacet. Quippe quemadmodum timiditatem atq; contemptum paupertas adfert, sic opulentia παῤῥησίαν, hoc est, loquendi confidentiam adducit, & ornamentum populare. Vulgus divitum dulci, ut ait Horatius, fortunâ ebrium, hoc putat suis divitiis deberi, ut quicquid dixerit, id protinus quasi Apollinis oraculum omnes suspiciant, & approbent, ut ait Erasmus in proverbio: Ἀργύρου κρῆναι λαλοῦσιν.

Arnæus, &c. Homer. Odyss. 18. loquitur in hanc sententiam: Prodiit pauper publicus, qui per urbem Ithacam mendicabat, cujus erat insigne, vacuum continuò ventrem cibo potúque explere, vis alia ei nulla, seu virtus. Aspectu fuit procerus, cui nomen Arnæo ex ipsa genesi mater indidit. Juniores verò cuncti Irum vocabant, quoniam si quis vellet, nuntium ferebat more Iridis. Ad id respiciens Ovid. in Ibin, inquit:

Qualis erat nec non fortuna binominis Iri.

Paupertatis sensit nulla, &c. Ulysses mendicus visus [illegible] contumeliis affectus à Melanthio, qui calce quoq; eum percussit. Antinous scabello petiit, Odyss. 17. Et cùm proci cibis, vinóque essent obruti, in Ulyssem debacchati sunt. Etenim Minerva, ut Ulyssis animum adhuc magis injuriis exerceret, procos ab injuria non permisit abstinere. Unde Ctesippus pedem bubulum è canistro corripiens jecit in Ulyssem, ut habetur Odyss. 20.

Paupertas nobilē alioquin reddit inglorium, unde illud Horat. Ser. lib. 2. Satyr. 5. Et genus, & virtus, nisi cum re, vilior alga est.

Paupertatem nobilitate, &c. Extat & Menandri senarius: Πενία δ' ἄτιμον καὶ τὸν εὐγενῆ ποιεῖ, id est, Paupertas autem inhonoratum & nobilem facit. Vel clarum reddit paupertas inglorium, id est, claro loco natos, obscuros atque contemptos facit, & illustre genus sine divitiis magis deprimitur, quàm exaltatur.

Exem-

Exemplum sit sententiæ desumptum ex Prisciano.

ARGUMENTUM.

Non oportet per totam noctem dormire virum multis consulentem.

Laudabis igitur eum qui dixit, breviter. Deinde simplici expositione explicabis sententiam, ut Non decet virum in summa potestate multis præsidentem, ab occasu solis usque ad ortum opprimi somno, aut veterno torpescere.

Debet enim præses semper vigilare, & subditorum suscipere curam, quam somnus aufert, & officii reddit immemorem. *A causa.*

Contrarium est enim rex & privatus, & somnus & vigiliæ. Sicuti ergò molestum non est, si privatus homo per totam dormiat noctem: sic intolerabile, si rex non vigilet, consulátque sibi parentium saluti. *A contrario*

Quemadmodum navium gubernatores, si cæteri dormiant, soli pro communi vigilant salute: sic oportet imperatores pro suis esse solicitos. *A comparatione.*

Hector noctu vigilans, & reipub. providens, speculatorem ad naves Græcorum mittebat Dolonem. Scipionis vigilantia Syphacis dormitantis castra expugnavit. Livius lib. 10. belli Punici. *Ab exemplo*

Quod Salustius quoque comprobat, dicens, Multi mortales dediti ventri atque somno, indocti, incultíque vitam, sicuti peregrinantes, transigunt.

Hæc habet exhortationem plerunque: ut, Oportet & nos necessarias res suscipientes, summâ curâ vigiliísque eis consulere, quibus præfecti sumus. *Conclusio.*

Aliud exemplum meum.

ARGUMENTUM.

Est melius tumido mergatur ut æquore Cyrnus,
Quàm levium studiis sollicitetur opum.

Exordium à laude. QUæ sapienter dicta mores expoliunt, & ingenia formant, laudem suam merentur: quale carmen illius, qui longè melius esse confirmabat, fluctibus obrui, quàm honestâ paupertate rejectâ divitiis congerendis jugiter insudare.

Ab expositione. Quæ sibi quid velint consideremus. Vitam pauperis cum honestate conjunctam longè præstantiorem innuit esse, quàm quæ perpetuâ contrahendarum opum libidine divexatur, imò longè consultiùs in mare præcipitem dari, quàm perversis opum coacervandarum studiis distorqueri.

A causa. Longè enim melius est parum cum timore Domini, quàm thesauri magni, & insatiabiles. Et quid in se mali habet paupertas sacra? quid non potiùs boni? Hæc à Deo profecta, manuductrix quædam est in via quæ ducit ad cœlum, unctio athletica, exercitatio quædam magna & admirabilis, portus tranquillus. Et nihil opulentius eo, qui paupertatem sponte diligit, & alacritate suscipit, ut ait J. Chrysostomus serm. 18. super epistolam ad Hebræos. Divitiis igitur paupertas anteponenda, quæ securitatis asylum est, vitiorum expultrix, & ingenij repertrix, ut Græci rectè dixerint, Πενία τὴν σοφίαν ἔλαχεν, id est, Paupertas sapientiam adinvenit, Cic. 5. Tusc. Dies me deficiet, si velim paupertatis causam defendere. Aperta res est, & quotidie nos ipsa natura admonet quàm paucis, quàm parvis rebus egeat, quàm vilibus. Quid igitur prodest divitiarum gloria fluxa & fragilis? Felices pauperes si sua bona nôrint.

Quan-

Quantum hominibus divitiæ incommodent, vel cæco manifestum est. Plenæ sunt curarum atque solicitudinum. Iuvenal. Satyr. X. *A contrario*

Pauca licèt portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus gladium contúmque timebis
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram.
Cantabit vacuus coram latrone viator.
Et, ——— nulla aconita bibuntur
Fictilibus: tunc illa time, cùm pocula sumes
Gemmata, & lato Setinum ardebit in auro.

Præterea stultitiam patiuntur opes, tollit amicos opulentia. Satietas (ut proverbio dicunt) ferocitatem parit.

Divitiæ superbos ac insolentes reddunt, vim inferunt, libidini fomenta subministrant, largitionibus jura subvertunt, tyrannidē augent, ac tutantur. Breviter vitiis omnibus fenestram aperiunt.

Nullum crimen abest, facinúsque libidinis, ex quo
Paupertas Romana perit; hinc fluxit ad * istos
Et Sybaris colles; hinc & Rhodos & Miletos,
Atq; cornatum & petulans, madidúmq; Tarentum.
Prima peregrinos obscœna pecunia mores
Intulit, & turpi fregerunt secula luxu
Divitiæ molles, *ut ait Juvenal. Satyr. 6.*

* *Romanos colles.*

Contrà, paupertas est tuta securitatis mater, omnis virtutis, atque sapientiæ productrix, omnium civitatum conditrix, omnium artium repertrix, omnium peccatorum inops, omnis gloriæ munifica, cunctis laudibus apud omnes nationes perfuncta. Eadem enim apud Græcos in Aristide, justa; in Platone, benigna; in Epaminonda, strenua; in Socrate, sapiens; in Homero, diserta. Eadémq; paupertas populo Rom. imperium à primordio fundavit, próque eo Diis immortalibus simpulo & catino sacrificabant, ut ait Apuleius Orat. 1. August. super Psalm. 76. Omnis philosophiæ magistra nobis est inopia.

 Quem-

A simili. Quemadmodum vinum (ut proverbio dicitur) senem vel nolentem saltare compellit; ita nihil tam ineptum, nihil tam à virtutibus omnibus alienum est, ad quod non incitet atque pelliciat divitiarum affluentia atq; luxus. Et quemadmodum divitiarum frons hilaris multis intus amaritudinibus est referta: sic paupertatis horridior aspectus, solidis & certis bonis abundat, ut ait Valerius Maximus. Et quemadmodum Campana luxuria invictum armis Annibalem illecebris suis complexa, vincendum Romano militi tribuit: ita Romanæ paupertatis frugalitas peperit victoriam. Arcesilaus paupertatem comparabat Ithacæ, patriæ Ulyssis, quòd juxta Homerum aspera quidem esset, sed bona κουροτρόφος, id est, juvenum altrix, dum eos consuefacit frugaliter & continenter vivere, & ad omnem virtutis functionem exercet eos.

Ab exemplo Respice divitem illum in Evangelio, qui pretiosis quotidie vestibus induebatur, splendideque vivens, genio indulgebat. Cui quid aliud perniciem attulit, quàm divitiæ? Et quid aliud perdito illi filio peccandi præbuit occasionem? Quid Judæ Christum prodendi, nisi vis pecuniæ, atque iniquitatis mammona?

Hinc ille Eutrapelus cuicunque nocere volebat,
Vestimenta dabat pretiosa: beatus enim jam
Cum pulchris tunicis sumet nova consilia & spes;
Dormiet in lucem, scorto postponet honestum
Officium: *ut ait Horat. 1. Epist.*

Rectè Crates ille Thebanus, qui cum ad philosophandum Athenas proficisceretur, magnum auri pondus in mare projecit, inquiens, Se non posse virtutes & divitias simul possidere. Hinc Moses natu grandior noluit vocari filius filiæ Pharaonis, potiùs eligens paupertatem pati, & simul affici malis cum populo Dei, quàm temporariis peccati commodis

modis frui: majores arbitratus divitias probrum Christi, quàm Ægyptiorum thesauros, Heb. 11.

Sapienter in Epistola Seneca: Aude, inquit, hospes, contemnere opes, & te quoque dignum finge Deo. Non alius Deo dignus est, quàm qui opes contempserit. Et in Evangelio Christus ipse testatur, Camelum faciliùs transire per foramen acûs, quàm divitem intrare in regnum cœlorum. Proinde S. Bernardus in sermone de omnibus Sanctis: Vis, inquit, obtinere cœlum? paupertatis utilitatem complectere: Regnum cœlorum est pauperum; beatus qui post illa non abiit, quæ possessa onerant, amissa cruciant. *A testimonio.*

Quapropter cùm paupertas multorum causa sit bonorum, divitiæ autem complurium fons & origo malorum: quid aliud restabit, quàm ut illam laudibus evehendo amplectamur; has autem elevando, flocci faciamus? *Epilogus.*

Aliud sententiæ exemplum.

Argumentum.

Κοιμώμενος οὐδεὶς οὐδενὸς ἄξιος.

Hoc est,

Nemo dormiens ullâ re dignus.

Divinis ingenii frugibus abundans Plato, eò usq; fuit in eloquentia progressus, ut si ipse Jupiter cœlo descendisset, nec elegantiore, nec beatiore facundiâ fuisset usurus. Tantam enim vim tantamque copiam undique collegerat, ut invicem per totum terrarum orbem dispergi atque dilatari possit, ut ait Valerius lib. 8. cap. 7. Multa autem præclara protulit, è quibus illud, quod in legibus scriptum reliquit, Nemo dormiens ullâ re dignus. *Exordium à laude.*

Quo somnolentos reprehendebat, & ad virtutis *Ab expositione.*

fructum

fructum nunquam perventuros affirmabat eos, qui non per studia, atque labores dextrum illum virtutis arduum & difficilem callem ingressi fuissent, sed in lato atque molli voluptatis hærentes, vitam desidiosam exegissent.

A causa. Etenim ὁ φεύγων μύλον, ἄλφιτα φεύγει. Qui fugit molam, fugit farinam. Qui refugit industriam, non fruetur emolumentis. Nullus tibi continget honor, nisi tuam adjunxeris industriam. Bonarum literarum studia sequitur gloria: ignaviam autem contemptus & inopia. Cùm igitur, quæ pulchra sunt, difficilia sint, qui nucleum (ut aiunt) esse vult, nucem frangat oportet.

A contrario Optimum aiunt opsonium senectuti laborem esse: Laborandum enim est in juventa, quò senectuti suppetat commodiùs vivendi facultas. Porrò non iniquè comparatum est, ut desides & veternosi juvenes in summam ignominiam atque paupertatem incurrant; honestis autem studiis intenti, & industrii, consequantur autoritatem, gloriam, atque divitias. Hæc virtutis sunt præmia, illa detestabilis ignaviæ stipendia.

A simili. Quemadmodum qui in certaminibus Olympicis non pugnâssent fortiter, nullis afficiebantur honoribus: & agricolæ otio torpentes, & arva relinquentes inculta, nihil præter zizania consequuntur: Ità desides adolescentes ad gloriam nullam evecti, bonis omnibus destituuntur. Etenim si quis apes, quòd sint aculeatæ, nolit perpeti, is nec melle quidem, quod optat fruetur.

Ab exemplo. Aristotelem considera, qui si torpuisset otio ad excelsum illud eruditionis & honoris culmen non fuisset evectus. Contemplare Phanii filium Cleanthen, qui summâ pressus inopiâ, noctu hausit in hortis aquam, ut interdiu studiis liberalibus operam impenderet. Unde φρεάντλης appellatus, hoc est, pu-
Cleanthes.

teos

teos exhauriens, secundum Diogenem Laërtium lib.7. Item Euclidem respice, qui summo literarum amore flagrans, nullos subterfugiebat labores, imò grave periculum subibat, ut tempore nocturno Socratem audiret. Vide Gel. lib. 6. cap. 10. *Euclides.*

Sapienter Græci dicunt: Θεοὶ τ' ἀγαθὰ πόνοις πωλοῦνται, id est, Dii sua munera laboribus vendunt: quo docent, sudore perveniendum esse ad gloriam. *A testimonio.*

Quisquis enim duros casus, virtutis amore,
Hauserit, ille sibi laudémque decúsque parabit.
At qui desidiam luxúmque sequetur inertem,
Dum fugit oppositos incauta mente labores,
Turpis inópsq; simul miserabile transiget ævum.

Rectè igitur Plato censuit, Nulla munera desidiosis deberi, gloriam autem atque virtutis præmia studiosis esse parata. *Epilogus.*

Aliud sententiæ exemplum.

ARGUMENTUM.

Boni pastoris est tondere pecus, non deglubere.

Tiberius Cæsar meritâ laude celebrandus esset, si quam bene cœpit vitam, bene transegisset. Qui, Diogene grammatico, ac Theodoro Gadareo Rhetore præceptoribus usus, in doctum virum evasit. Unde principatus sui initio miram prudentiam præ se ferebat. Et procul dubio feliciter regnâsset, si non cum vivendi licentia, nec (quæ hominum teterrima pestis est) voluptas transversum egisset. Ad quem scopulum priusquam fecisset naufragium, principe dignissimam protulit sententiam. *Exordium à laude.*

Quâ monuit pecunias à subditis itâ exigendas esse, ut relinquatur sors, unde res possit crescere. Damnat ἀπαιολῶσιν, qui purpurati omnia convertunt in fiscum suum, & quocunque se conferunt, abradunt *Ab expositione, & à causa.*

itâ

ità, atque spoliant, ut cum carne pellem detractam dicas.

Expilator homicida est. Necare is dicitur qui alimenta aufert. Etenim boni pastores ità tondent, ut lana detonsa possit renasci: at qui deglubiunt, nihil reliqui faciunt, Quos expilatores crudelissimos non injuriâ homicidas vocare possis, juxta illud Ecclesiast. 34. Panis egentium, vita pauperis est: qui defraudat illum, homo sanguinis est. Qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum suum.

Boni enim principis interest, quàm locupletissimos habere subditos. Pauperibus omnes facultates eripere facinus est omnium teterrimum: at subditorum fortunas augere, præclarissimum. Unde Artaxerxes, Xerxis filius, solitus fuit dicere. Regalius esse addere, quàm adimere. Sentiens principe dignius, honorem, & opes eorum, quibus imperat, exaugere, quàm minuere.

A contrario Et Ptolomæus Lagi filius, Regalius esse dicebat ditare, quàm divitem esse.

A simili. Ut arbores frugiferas, quarum radices evulserunt agricolæ, nullos poterunt ampliùs producere fructus: sic crescere non possunt populi, qui divitum pascua vocantur, quorum oppressorum facultates tyranni funditus exhauserunt, atque abstulerunt.

Ab exemplo Exemplo sint miserabiles Christianorum populi, quos in suam potestatem redegit Turca, quos expilat, & funestat ita, ut omnis recuperandarum virium spes sit ablata: Et Locrensium opes sic attriverat olim Qu. Plemminius, ut de omnibus eorum facultatibus penè actum fuisset, nisi immaniter afflictis Romana succurrisset justitia.

A testimonio. Eandem Tiberii sententiam aliis verbis Alexander ille Macedonum rex, cognomento Magnus, proferens inquit, κηπουρὸν μισῶ ὃς ἐκ ῥιζῶν ἐκτέμνει τὰ λάχανα, hoc est, Olitorem odi, qui radicitus excidit herbas, ac arbores ab ima stirpe revellit. Quâ tyrannidis arguit eos, qui longè plus vectigalium, quàm

quàm subditorum fortunæ queant ferre, solent à civitatibus inclementer extorquere: quam impiam rapiendi cupiditatem Diogenes appellat omnium malorum arcem.

Meritis igitur laudibus, dignam principe Tiberii sententiam celebrandam esse confirmabunt, qui perpenderint, iniquissimas exactiones esse, quibus ità plebis vires exhauriuntur, ut ad se redire non possint. *Epilogus.*

Aliud sententiæ tractatæ exemplum.

ARGUMENTUM.

E squilla non nascitur rosa, nec hyacinthus.

TAnta semper fuit Theognidis & doctrina & autoritas, ut ejus scripta veluti oraculi vicem obtinuerint apud omnes, cùm nihil protulerit, nisi quod splendidissimum ac verissimum esset. *Ab autoris laude.*

Ejus inprimis sententia præclara circumfertur, quâ prudenter edocuit, è squilla rosam non enasci, è tribulis ficum, è sentibus uvam, ab ancillis filios liberos, ex improbis parentibus probos filios, è præceptoribus indoctis eruditos discipulos non productum iri. *Ab explicatione.*

Etenim quod in se nihil prorsum habet nisi sordidum ac ignominiosum, nihil dignitatis vel honestatis proferre potest. Quippe κακοῦ κόρακος κακὸν ὠόν: Mali corvi malum ovum. *A causa.*

Constat ab herbis salubribus salubria germina, ab arboribus bonis bonos fructus expectari. Item à virtute præditis majoribus, honestam sobolem: at nunquam ex arboribus malis bonos fructus, & nunquam ex malo patre (juxta proverbium) bonum filium procreari. *A contrario.*

Ut aquam ex pumice frustra postulaveris, & ficus è zizaniis: ità probos à vitiosis parentibus liberos incassum *A simili.*

incassum expectaveris. Quippe ut nihil aridius pumice, nihilque ad fructus meliores producendos ineptius zizaniis; ità malitiosi parentes minùs idonei sunt ad conferendam liberis virtutem, quâ carent ipsi.

——Serpente ciconia pullos
Nutrit, & inventa per devia rura lacerta,
Illi eadem sumptis quærunt alimonia pennis.

Ut ait Juvenal. Sat. 14.

Ab exemplo Tarquinii. Livius dec. 1. lib. 1.

Respice Lucium Tarquinium Lucumonem, qui urbe Tarquiniis profugus, Romam petiit, ubi pecuniis dignitatem, & industriâ sceleratâ regis Anci familiaritatem consecutus erat: à quo tutor liberis relictum regnum iniquis rationibus intercepit, omnes finitimos miseris modis afflixit, & potentes duodecim Tusciæ populos innumeris cladibus attrivit. Cujus pessimi regis pessimus filius erat, ut moribus Superbi cognomen meruerit: qui Servium Tullum socerum suum in curiam properantem, gradibus dejecit, ac domum refugientem, interfecit: mox regnum, patris exemplum imitatus, sceleste occupavit. Hujus item filius, Sextus Tarquinius, ut corpore patrem iniquum, ità pectore vitiis omnibus corruptissimo, retulit: qui Gabios prodidit, & jure propinquitatis in Collatini domum receptus in cubiculum Lucretiæ irrupit, ac pudicitiam expugnavit. Breviter Tarquiniorum progenies per malitiam à majoribus velut per manus traditam, eo processit, ut profligata fuerit, & veluti aurum (quod aiunt) Tolosanum funditus interierit. De qua re vide Augustinum lib. 3. de Civitate, cap. 10. Quibus rationibus commotus Euripides ait,

A testimonio.

Φεῦ φεῦ, παλαιὸς αἶνος ὡς καλῶς ἔχει,
Οὐκ ἂν γένοιτο χρηστὸς ἐκ κακοῦ πατρός.

id est,

Heus

Heus heus, ut illud dictitant rectè, probum
Patre ab improbo non posse nasci filium!

Et Horatius 4. Odarum 4.

Fortes creantur fortibus & bonis:
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus; nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Bono igitur jure laudandus est Theognis, qui protulit eam sententiam, quâ ut nihil elegantius, ità nihil verius queat inveniri. *Epilogus.*

De Destructione, sive Subversione, Græcè ἀνασκευή.

Cap. V.

Destructio vel subversio, est propositæ alicujus rei reprehensio. Subvertenda verò neque manifesta valdè, neque prorsus incredibilia, sed ea quæ velut mediæ sunt conditionis. *Destructio. Subversio enim non tantùm in fabulosis, & carmine traditis fieri potest, verum etiã in ipsis annalium monumentis, Quintil. lib. 2. cap. 4.*

Oportet autem, cùm subvertere aliquid voles, primùm eos reprehendere, qui dixerunt: deinde subjicere rei expositionem: postea ipsam subvertere capitibus hisce;

Obscuro,	Inconsequenti.
Incredibili,	Indecoro,
Impossibili,	Inutili.

Hoc autem præexercitamentum omnem propemodum artis vim in se complectitur. Exemplis argumentum erit, non esse verisimilia, quæ de Daphne dicuntur à poetis.

Poëtarum coarguere ineptiam, absurdum mihi videtur, cùm vel ipsi fidem sibi detrahant his maximè, præter alia, quæ de diis imprudenter fabulantur. *Exordium à reprehensione.*

Prorsus

" Prorsus enim supervacuum videtur, poëtarum ul-
" lam nos habere rationem, qui deorum, quorum cu-
" râ omnia gubernantur, nullam ipsi habeant curam.
" Et grave quidem videretur, quisquis ab ipsis deo-
" rum in fabulam missus esset: Apollinem verò, quem
" artis suæ ducem videri volunt, impudentię materiam
" esse, quis erit, qui æquo animo perpeti possit? Libet
" ergò audire, qualia de Apolline & Daphne con-
" fingant.

Ab exposi-tione. " Daphne, inquiunt, ex Terra Ladonéque fluvio procreata est. Hanc, ob egregiam speciem eximiúm-
" que oris decorem, Phœbus adamavit, cupiénsq; deus
" restinguere desiderium suum, aspernantem fugien-
" témque secutus est, sed comprehendere nequit. Ve-
" rùm Terra mater, assumptâ filiâ, florem, eo quo pu-
" ella nomine, pro ipsa exhibuit, ipsam verò in arbu-
" stum vertit, cujus rami propter desiderium puellæ
" in coronam Pythio tripodi dicati sunt; flos verò in
" mercedem cessit divinationis. Hujusmodi quidem
" sunt, quæ illi fabulantur, quæ quàm sit in promptu
Ab obscuro & non pro-babili. confutare, hinc facilè liquebit. Daphne ex Ladone
& Terra procreata est. Quis orò tam demens, ut ex
his quenquam nasci posse credat? Ipsa homo fuit, illi
" autem diversam, & suam uterq; habebant naturam.
" Quomodo verò Ladon Terræ conjunctus est? an
" quòd aquis ipsam inundat? Quin omnes ergò fluvii
" terræ mariti dicantur, cùm nullus ipsam non aquis
" suis irriget? Quòd si ex fluvio homo nata est, quidni
" ex homine fluvium quoque nasci posse credimus?
" Qui minùs enim tales ex filiis poterunt gigni,
" quàm ex qualibus ipsi prodierunt? Jam quo pacto
" nuptias fluvii terræque nominant? Sentientium enim
" conjugium est. Terra autem, fluviúsque sensus sunt
" prorsus expertes. Ipsa verò Daphne utrùm pater-
" num secuta genus, inter fluvios numeranda est, an
" pater filiæ homo putandus?

Verùm esto, concedatur poëtis natam Daphnem ex Terra & Ladone. Nota ergò puella apud utrum educata est? Ut demus enim nasci ità potuisse: ut educaretur fieri tamen non potuit. Ubi enim versata est puella? Herculè apud eum qui genuit. Ecquis ergò hominum vitam in fluvio ducit? Obliviscetur enim naturæ suæ pater, citiúsque submerget fluctibus, quàm alet. Verùm sub terra apud matrem habitavit. Latebat ergò nulliúsque aspectui in occulto posita patebat: cujus autem latebat decor, nullius animum movere desiderio potuit. *A difficili.*

Vis & hoc assentiamur poëtis? Quomodo tandem amavit deus, & impotenti affectu à natura sua degeneravit? Amor omnium rerum, quæ humanas solicitant mentes, est pessima. Impium autem videtur, gravissima naturæ nostræ diis quoque attribuere. Nam si omni ex parte nostris teneantur incommodis, qua in re mortalibus præstabunt? Nihil autem malorum esse quod non experiantur, certum erit, si amore, quod omnium pessimum est, torqueantur. Sed neque divina natura hanc ægritudinem capit, neque credibile est Phœbum adamâsse. *Ab indecoro.* *Amor res pessima.*

Insequens verò puellam Phœbus quomodo ab ea victus est cursu? deus ab homine? Viri enim mulieribus præstant, & deum fœmina superavit? Et quæ reliquis hominibus par esse non potest, ei deus cessisse creditur? Quamobrem autem fugientem puellam mater excepit? An quia malas nuptias putavit? Quomodo ergò ipsa facta est mater? An verò bonas credidit? Cur ergò id bonum filiæ invidit? Aut ergò mater non fuit, aut malam fuisse matrem constabit. *Ab inconsequenti.*

Quid ità verò Terra secum suis ipsa operibus dissensit, offenditque Phœbum, filiam auferens, rursúmque reddità ejusdem nominis arbore ipsum oblectans? Non debebat gratificari illi, si offendere *Ab inutili.*

ipſum volebat. Quare demum arbore illâ tripodas coronavit? Arbor enim voluptatis fuit merces; divinatio verò virtutis eſt indicium. Quomodo ergò deus conjunxit ea quæ naturâ repugnant? Cur mortalis quidem amica, immortalis verò amator?

Peroratio. Sed finis ſit: neque enim plura de poëtis dicam, nè ipſorum ineptiam longius inſectando, in eandem, quam in illis reprehendo, vanitatem videar incidiſſe.

SCHOLIA.

Deſtructio, &c. Quam alii nuncupant improbationem, alii confutationem. Quintilianus lib. 3. cap. 4. vocat opus deſtruendi. Idem *lib.* 5. cap. 13. refutationem, Græci *ἀνασκευήν*, quibus *σκευάζειν* eſt condere, componere, ſtruere, *ἀνασκευάζειν* deſtruere, labefactare.

Su vertenda verò, &c. Hoc eſt, oportet refutationes de illis rebus fieri, quæ ancipitem adhibent opinionem, ut ait Priſcianus. Non enim, quæ planiſſimè falſa ſunt vel vera, refutanda ſunt. Quales ſunt Æſopicæ fabulæ, vel hiſtoriæ indubitabiles. Ut ſi volueris refutare, bruta animalia atque beſtias more hominum aliquando fuiſſe locutas: Vel anno præterito flammis abſumptam Hadamariam.

Mediæ conditionis, &c. Hoc eſt quæ medium ſervant ordinem, de quibus in utramque partem oratio poterit inſtitui. Ut ſi confutes, Antipodas eſſe. Arionem delphino vectum. Annibalis exercitum humanas carnes ediſſe.

Obſcuro, &c. Ab incerto Priſcianus ait: Ut, Incertum eſt tempus, quo vixerit Narciſſus. Non manifeſtum eſt, quot annulos poſt cladem Cannenſem Annibal Carthaginem miſerit. Non conſtat ubi cervi abjiciant cornua.

Incredibili, &c. Ut, Incredibile eſt Arionem mali

affe-

affectum voluisse canere. Supra fidem est, Daphnen à flumine Ladone procreatam, aut Nioben in saxa conversam.

Impossibili, &c. Ut, impossibile erat Arionem à delphino servari. Impossibile erat Stentora quinquaginta alios sermone æquâsse, sonitúque.

Non cohærente, &c. Ab inconsequente secundum Priscianum. Quod & contrarium appellat: Ut, contrarium erat voluisse perdere libertatem eum, qui eam servâsset.

Indecorum, &c. Hoc est, ab indecente. Ut, Indecens erat Apollinem, cùm sit deus, libidinosum voluisse virgini vim inferre. Non decuisset imperatoriam Scipionis dignitatem pulcherrimis (quas expugnatâ novâ Carthagine cepit) virginibus stuprum inferre: honestius erat injuriæ muliebri obnoxias, intactas custodire.

Inutili, &c. Hunc locum Priscianus ab incommodo vocat, cùm dicimus, rem ineptissimam esse, quæ nulli vel usui vel honori futura sit: ut, Otia sunt abroganda, undè nulla commoditas, vel laus vera promanat.

Artis vim, &c. Etenim instrumentis omnibus rhetoricis opus habet, cùm tota spes vincendi, ratióque persuadendi posita sit in confirmatione atque confutatione. Nam si adjumenta nostra exposuerimus, contraria autem dissolverimus, absolutè nimirùm munus oratorium confecerimus, ut ait Cicero.

Coarguere ineptiam, &c. Duplicem hujus declamationis formulam nobis proponit. Prioris est sententia, Absurdum esset, ineptias poëtarum reprehendere, aut vatibus contradicere, nisi ipsi in causa essent, falsáque confingendo nos adversum se concitarent. Alterius, Stultum esset poëtis parcere, cùm ipsi diis immortalibus non parcant, sed in deos omnes,

maximéque artis suæ poëticæ præsidem Apollinem debacchentur.

Apollinem, &c. Hic Musarum princeps, & dux est. Unde μουσηγέτην appellant, autore Macrobio lib. 1, de Somn. Scip. cap. 3. Idem 1. Saturn. cap. 7. vocatum ait, ἀπὸ τοῦ βάλλειν τὰς ἀκτῖνας, id est, à jactu radiorum. Eundem Phæbum, ἀπὸ τοῦ φοιτᾷν βίᾳ, quòd vi feratur. Tortellius derivat à lumine vel nitore, ἀπὸ τοῦ φωτός.

Daphne, &c. Hanc Aphthonius ait filiam esse Ladonis, qui fluvius lauris circumseptus est in Arcadia. Ovid. autem 1. Metamorph. tradit filiam Penëi, unde Penëiam, ac Penëida vocat. Est autem Penëus Thessaliæ fluvius, inter Ossam & Olympum decurrens, apud quem est locus amœnissimus, qui Tempe dicitur: Unde Virgil. ait 4. Georgic.

—Fugiens Penëia Tempe.

Ovid. 1. Metamorphos.

Est nemus Æmoniæ, prærupta quod undiq; claudit
Sylva, vocant Tempe, per quæ Penëus, &c.

Fertur autē duas habuisse filias, Cyrenen & Daphnen. Vide Bocat. l. 7. c. 29. Porrò poëtæ finxerunt, Daphnen è Ladone procreatam, quòd lauri, & arbores proveniant nascantúrq; de fluvialibus undis.

Item autore Fulgentio, laurum Apollini dedicarunt, quoniam si eam dormientibus ad caput posueris, vera somnia videbunt.

Pythio, &c. Python vel Phython horrendæ magnitudinis è terra calescente post Deucalionis diluvium procreatus serpens, quem Phœbus interemit, unde Pythius est appellatus, & in honorem ejus ludi instituti Pythia dicti. Ovid. 1. Metamorph.

Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia perdomiti serpentis nomine dictos.

Sunt qui sic dictum asserant ἀπὸ τοῦ πυνθάνεσθαι, ut Macrob. 1. Satur. cap. 17. à πύθειν, hoc est, σήπειν,

tra-

trahit, quòd nunquam sine vi aliqua caloris efficitur putredo.

Tripodi,&c, Tripodes, à tribus pedibus dicti fuerunt, autore Servio super 4. Æneid. mensæ in Apollinis Delphici templo, quibus superpositæ Phœbades vaticinabantur, vel ex quibus responsa dabantur. Dicebatur etiam Cortina. Virg. in 6. Æneid.

—Neque Phœbi Cortina fefellit.

Fuerunt autem duo summæ fidei oracula, Delphica & Pythia. Vide Erasm. in proverbio, ex tripode.

Jam quo pacto, &c. Non probabile est, inquit, nuptias factas esse inter res inanimatas, cum Hymenæus eorum sit qui sensus habeant. Præterea, cùm in dubio sit an inter fluvios filia Daphne, an Ladon pater inter homines recensendus.

Amor respessima,&c. Unde Euripides,

—βροτοῖς ἔρωτες ὡς κακὸν μέγα!

Mortalibus amores quàm magnum malum! Qui bonis hominibus non conveniunt, nedum Apollini Deo. Rectè apud Diogenem Laërtium Zeno: Amor est, inquit, concupiscentia quædam, in præstanti ingenio viros non cadens.

Viri mulieribus præstant,&c. Ὑπερέχουσι, viri superant, vincunt fœminas. Etenim fœminæ debiliores sunt maribus, quia frigidioris naturæ, ut de animalibus ait Aristoteles.

Refutationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Falsum esse quod Herod. l. 1. scripsit super Arione fidicine. De quo vide Gel. l. 16. c. 19. Ovid. 2. Fast.

Arion vectus à delphino.

Exordium à reprehensione.

PRimam historiæ legem Cicero tradit esse, ut vera sit, nec admisceat aliquid falsi, quam Græci non servando, sed creditu indigna turpiter confingendo, fecerunt, ut fidem amiserint, & Græcia mendax

Est enim lumen veritatis historia.

mendax credatur, & Herodoti ſcripta vana, atque mendaciis conſuta maximè ea, quæ ſuper Arione prodita circumferuntur.

Ab expoſitione. Arion, inquit, citharœdus, grandi pecuniâ, & re bonâ multâ copioſus, Corinthum ex Sicilia, & Italia conſtituit redire. Nautas igitur Corinthios delegit, qui prædæ pecuniæque cupidi ceperunt conſilium de necando Arione. Hic pernicie intellectâ, pecuniam inſidiatores haberent, vitam darent, oravit. Atqui nautæ imperârunt, ut jam ſtatim coràm deſiliret præceps in mare. Homo ibi territus, ſpe omni vitæ perditâ, id unum rogavit, ut priuſquam mortem oppeteret, induere permitterent ſua ſibi veſtimenta, & fides capere & canere carmen caſus illius ſibi conſolabile. Quod oraverat, impetrat, atque ibi mox de more cinctus, amictus, ornatus, ſtánſque in ſummæ puppis foro, carmen, quod ὄρθιον dicunt, voce ſublatiſſimâ cantavit. Ad quod delphinum inter undas adnaviſſe, & dorſo ſuper fluctus edito Arionem vectauiſſe, incolumemque cum corpore cum cithara atque veſtimentis illæſis, Tænarum in terram Laconicam devexiſſe confirmat Herodotus.

Ab obſcuro. Ecquis aſſerat conſpicuum atq; planum eſſe, Arionem in mare præcipitatum fidibus ceciniſſe, ipſum fluctibus non obrutum, nec citharam humoris impatientem aſpergine marinâ corruptam, neq; veſtes à procellis abſorptas, ſed omnia integra ipſúmq; citharœdũ ſalvum evaſiſſe beneficio marinæ belluæ?

Ab incredibili. Ab Arione fidicine magnam pecuniæ vim collectam admitto, licèt idipſum multis difficillimum creditu; cùm juxta proverbium, Bonus cantor bonus cupediarius, promúſque magìs quàm condus. At quis, oro, tam demens, ut perſuaſum habeat fidicinem in tanta calamitate, & in tantis vitæ periculis conſtitutum ſe ornare, & canere potuiſſe? Porrò, quem-

quemadmodum nemini fidem feceris, Priamum in filiorum funeribus plausisse, & Nioben in tanto natorum luctu saltavisse: sic nemo credideris, hominem in extrema necessitate, capitisque periculo fidibus delectatum cecinisse carmen non vulgare, rebus scilicet requirentibus habitum potiùs lugubrem aut Musam quam vocant Caricam.

Ab impossibili. Verùm esto, concedatur illum potuisse canere, & delphinum musicâ demulsum, sed cùm sit omnium non solùm marinorum animalium velocissimus delphinus, ocyor volucre, & telo acrior, juxta Plinii sententiam, quomodo ejusdem dorso potuit Arion pendere; ubi si commoda etiam fuissent retinacula, iis tamen fidibus ingentæ manus uti non potuissent? Sed esto, non sit excussus: at quomodo vortices perferre potuit, & semper æstuantis, furentísque maris impetus, æquoreósque turbines atq; procellas, quæ remos frangere, proras avertere; & maximas naves devorare solent, atque submergere?

Ab indecoro. Quid ab historico magis alienum quàm ista mendacia confingere? Quid minùs convenerit humanæ naturæ, quàm in summo rerum asperrimarum periculo canere? Quid in truculentarum belluarum ad feritatem natarum naturam minùs quadraverit, quàm eas, nativâ rabie depositâ, mansuescere, placidorúmque equorum officiis fungi, mariáque superequitantem hominem dorso portare?

A contrario. Calamitatis dolor est comes, atque luctus, prosperioris fortunæ cantus & lætitia; sed quomodo in summum vitæ discrimen adductus Arion, lætitiæ vestimenta potuit induere, musicísque cantilenis indulgere? At idem in mare præcipitatus, quomodo emersit; quomodo marinis humoribus perfusus, & horrore perculsus, fides, quas inutiles aqua reddit, tractavit? quomodo societatis humanæ atque rationis expers delphinum,

equum domitum imitatus, citharœdum veluti equitem vexit, & monstrator itineris in portum, quem optavit homo, deduxit;

Ab inutili. Quorsum ista tam absurda commenta, & inutilia vel auditu, vel relatu figmenta, unde nulla morum cultura, nulla item ingeniorum commoditas promanat?

Epilogus. Finem modò faciam, nè in Herodotum invectus, calumniari videar, & prolixis verborum ambagibus usus, molestiis afficiam eos, qui credulitatis vitio non laborantes, noverunt mera deliramenta esse, quæ de Arionis fabula memoriæ sunt prodita.

Aliud refutationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Vanum esse, Elpenora mutatum fuisse in porcum.

VT fabulæ poëtarum honestæ, delectandi gratiâ vel docendi causâ conscriptæ, laudem merentur: sic absurda, quorum nullus est usus, mendacia, carbone notanda, minimèque sunt ferenda: cujus farinæ sunt ea, quæ finxerunt de Elpenore.

Circes fabulam explicat apud Xenophontem, primo memo. Socrates. Quem sociorum Ulyssis unum fuisse perhibent, & à venefica Circe, Solis ac Persæ filiâ mutatum in porcum, atque ex homine per pocula bestiam quadrupedem factum: juxta illud Juvenal. Satyr. 15.

Cum remigibus grunnisse Elpenora porcis.

——Circes, (inquit Horat.) pocula nôsti,

Ab expositione. Quæ si (Ulysses) cum sociis stultus, cupidúsque bibisset,

Sub domina meretrice fuisset turpis & excors:

Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.

Ab obscuro. Quod figmentum nemo, præditus etiam Atticâ eloquentiâ, perspicuum, aut planum fecerit homini

rationis

rationis compoti. Obscurior enim res est, quam ut ulla dicendi facultate queat illustrari, & intellectu tam difficilis, ut nè Apollo quidem (ut proverbio dicunt) intelligat.

Quis tanto credulitatis vitio laboravit, cui verum esse videatur, hominem in porcum transformari potuisse, ídque per fœminam, quæ ut viris infirmior est, ac ineptior, ità minùs idonea ad capessendas atque sibi vendicandas divinæ virtutis artes, quibus tanta miraculorum spectacula solent exhiberi, & virgulâ, ut aiunt, divinâ suppeditari? *Ab incredibili.*

Ecquâ ratione vel efficaciâ fieri potuit, ut humana facies in setosum porci caput transformaretur, manus cum digitis in pedes bisulcos transirent, & breviter in animal deforme, terram semper spectans ac fodiens, converteretur homo? *Ab impossibili*

Cui Deus os sublime dedit, cœlúmque videre
Jussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Non decuisset Circen id attentare, vel sibi potenter arrogare, quod solius divinæ virtutis est opificium. Ad hęc indecens admodum fuisset, humani corporis figuram, ad Dei similitudinem factam, in porcina membra convertere, naturámque ratione divinâ præditam, sordidissimâ pecoris carne dehonestare. *Ab indecenti.*

Veneficiis potens Circe fuerit, esto. Sed quomodo à trivenefica porrectum (quod haustum in stomachum trajici, deinde in visceribus absumi, atque confici solet) poculum potuit totum Elpenoris corpus immutare? Quis unquam audivit sumpta pocula secutas fuisse corporum transeuntium in alias transformationes, & non potiùs, pristinâ membrorum figurâ permanente, sanitatem, vel adversam valetudinem concomitatam? *Ab incohærenti.*

Quæ malè feriatorū hominum deliramenta, cùm nihil bonæ frugis afferant, miror, quid Herodotum juverit ista confingere: Quid item vates impulerit *Ab inutili.*

scriptis

ſcriptis ſuis rata facere, atque committere, ut verum perduret proverbium: πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί, Multa mentiuntur poetæ. Quibus Quidlibet audendi ſemper fuit æqua poteſtas, ut Horatius ait.

Concluſio. Deſinam plura de rebus vaniſſimis verba facere, nè diutius in iis immorato, mihi aliqua vaniloquentiæ nota poſſit inuri.

Aliud refutationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Quòd vana ſint, quæ jactant barbari de Hieronymo, ob libros ethnicorum, in primis Ciceronis, lectos, flagris cæſo.

Exordium à dicentium reprehenſione. POlitiorum literarum hoſtes Cerite, quod aiunt, cerâ digni ſunt, quòd lapidem moveant omnem, ut ſtudioſos à bonis literis retrahant. Etenim multa comminiſcuntur, ut bonos in erroris tenebras ſecum abducant. Sed videamus quænam inter cætera, quorum infinitus eſt numerus, phantaſmata confingant, ac immenſa cavi ſpirent mendacia folles.

Ab expoſitione. Divus Hieronymus, inquiunt, cùm ſingulari diſciplinarum ſtudio flagrans, ethnicos ſcriptores, in primis Ciceronem, lectitaret, nec prophani ſtudii finem faceret; per ſomnium ad Dei tribunal raptus eſt: ubi accuſatus, ad flagra damnatus fuit, ut documento eſſet, libros ethnicorum non eſſe legendos.

Ab obſcuro Quod hominum à muſis alienorum figmentum à veritate remotiſſimum, Cimmeriiſque (ut aiunt) tenebris obvolutum eſt. Etenim cui poterit apertum atque clarum videri, hominem mortalem, non modò ſomno, ſed etiam carne & oſſibus gravatum, in cœlos rapi, in Dei conſpectum produci, atque ibi ad majeſtatis ſummæ tribunal virgis cædi, propter lectos cum judicio libros ethnicorum? A quorum

ſtudiis

studiis nemo bonus unquam, nemóque pius abhorrere solitus, sed potiùs omnia probare, quod bonum est tenere. Quomodo manifestum ergò fuerit, virum sanctum vapulâsse, quòd velut è luto gemmas, hoc est, quod in ethnicorum libris optimum erat, collegerit, ac indè libris suis plurimum conciliarit leporis atque dignitatis?

Ultra fidem est singulari sanctimoniâ virum conspicuum, è lectulo suo raptum in cœlos, ut flagris cæderetur, deindè virgis percussum, in terras relatum fuisse. Quod si verè contigisset, proculdubio semper à poëtarum lectionibus post datam tergo pœnam abstinuisset. At id ipsum minimè fecisse ejus scripta testantur. Sed per somnium fuit accusatus, per somnium damnatus, atque cæsus. Per somnium igitur res debent credi, quæ meræ verborum umbrę sunt. *Ab incredibili.*

Quomodo carnalis homo super æthera ferri, quomodo imbecillitas humana præfulgidos cœlestis splendoris atque flammarum radios perpeti, fulgurantésque terribilis judicis vultus sustinere potuit? Sed esto, potuerit id tolerare. Quomodo autem dormiens nihilque sentiens verbera potuit sentire? Quomodo se tantâ formidine perculsum, & in pericula conjectum fuisse recordans, ad ethnicorum libros redire? *Ab impossibili.*

Omniũ pessimi sunt homines, qui nobis fingunt, Deum illorum tortorem esse, quos è libris ethnicorum, quod habetur inibi salutare, non piget excerpere, & in utilitatem piorum memoriæ prodere: illis interim parcentem, qui segnes & ignavi bonas omnes disciplinas, quæ Dei Opt. Max. sunt munera, contemnunt, praváque suâ & vivendi consuetudine, & docendi ratione bonos offendunt, atque secum trahunt in perniciem. Et viro sancto parum convenerat autorum profanorum scripta legere, *Ab indecoro.*

si

si cognoverat, ea sacris literis incommodare, aut legentibus nihil utilitatis suppeditare. Esto, sint in iis nonnulla prava dogmata; magis tamen decuerit mala præterire, & aures obturare, quàm omnia ex æquo damnare.

A repugnanti.

Scripsit quidem D. Hieronymus, ob lectos Ciceronis libros se flagra passum, sed puellæ teneriori, quam à nimio poëtices studio volebat retrahere, scripsit per somnium accidisse. Quis inde, precor, colligendum juraverit, eloquentissimos ethnicorum libros non esse legendos? Quod per somnium, quo rem actam intelligunt, pii credituri sunt; velut Græci dicunt, ὄναρ, Quo antiquo proverbio significârunt, id quod nullâ ratione, nullo tempore audeas sperare.

Sed quæ suis hisce mendaciis turpissimis commoda nobis afferunt bonarum literarum hostes? Commoda non videmus, experimur autem incommoda. Etenim dum omnes sui similes, hoc est, indoctissimos cupiunt habere, talibus terriculis juventutem à literis sincerioribus avocant, ut similes habeant labra lactucas. Ità grandiores hi facti, nulli vel rebus privatis, vel publicis usui poterunt esse.

Facessant igitur elegantiorum literarum osores, ac desinant per vanissimas de D. Hieronymo confictas nugas juventutem ab ethnicorum utilissimis, & mores & ingenia formantibus scriptis deterrere.

Petrus Mosellanus copiosius & elegantius tractavit, cujus verba non piguit ascribere.

ARGUMENTUM.

SI unquam hoc dubium fuit, hoc vitii mortalium mentibus naturâ insitum esse, ut quantum quisque vel ipse jam sit assecutus, vel post se assequi posse

posse speret, tantum probet; & nihil, nisi quod ipse facit, rectum putet: nunc certè dubium esse desinet, postea quam existunt, qui quoniam ipsi optimos quosque scriptores aut non legunt, aut si legunt, non intelligunt, alios quoque ab eorum lectione deterrent; & quia errorem suum veris rationibus persuadere nequeunt, mulierculatum more effictas superstitiosorum exemplorum minas confingunt. Nam quis desidiosissimis istis desidiæ patronis credet, propterea D. Hieronymum, ut divinarum ita humanarum literarum peritissimum, quod ethnicorum scripta legerit, cœlestis judicii sententiâ condemnatum, de tergo satisfecisse? Operæ pretium autem est, quibus verbis bellam hanc suam, scilicet, historiam narrent, exponere. Nam si veri quid haberet res, longè aliam faciem narratio ipsa haberet. Nam qui bene natos adolescentes hâc fabulâ ab honestissimarum rerum studiis abducere conantur, quanquam mendaci veritatis tectorio obducere se posse profitentur, (sophistæ enim & sunt, & appellantur) tamen infelici adeò sunt ingenio, ut cautè mentiri, & fictionem celare non possint. Sic enim aiunt: S. Hieronymus cùm singulari quadam liberalium disciplinarum omnium studio flagraret, non satis habuit philosophiam & theologiam didicisse, insuper curiositate quadam provectus, ethnicos scriptores, & imprimis Ciceronem subinde legit. Placebant enim ei pulchra verba, quibus Paganus ille in suis libris frequenter est usus. Connivebat ad hæc aliquandiu Deus: sed cùm finem non faceret inutilis studii, per somnium ad Dei tribunal accersitus, de Ciceroniana lectione accusatur. Quid multis? Damnatus est ad flagra. Quibus multùm diúque cæsus, satis docuit, non esse legendos libros ethnicorum, præcipuè Ciceronis. Hæc est illa terrifica historia, quam ubique adversum bonarum lite-

rarum studiosos decantant. Nam ut indocti medici uno collyrio omnium oculos sanant, ità miseri isti, unum hoc habent, quo inscitiæ suæ patrocinantur. Sed nunc quantum efficiant, videamus. S. Hieronymus, inquiunt, singulari quodam liberalium artium studio flagravit. Quid ego audio? Sanctus erat Hieronymus, & tamen liberalium artium studio flagrabat? Sancti sanctè omnia & faciunt, & dicunt. Vos verò hoc nomine in jus vocatum jactatis, quòd liberales disciplinas avidiùs legendo sit sectatus. Aut ergò sanctus non erit Hieronymus, & disciplinæ liberales erunt fugiendæ: aut si sanctus Hieronymus, sanctum erit & liberales artes tractare. At quis est tam impudens, ut Hieronymo sanctitatis gloriam detrahat: Nisi fortasse dicitis tum eum sanctum non fuisse, cùm prophanos autores legeret. Dicite ergò mihi ullum tempus, quo à prophanis literis in totum abhorruerit. An est aliquis liber, aliqua epistola, aliquis commentarius ejus scriptoris, in quo non prophana sacris adjunxerit? Quòd si in scribendo ad prophanos autores sæpè respexit, quantò magìs in legendo idem hoc fecisse eum putabimus? Aut ergo sanctitatis opinionem, quam ille sibi summâ eruditione, summáque pietate comparavit, ei detrahetis; aut, si hoc non audetis, mendacium vestrum ipsi prodetis. Deindè si artes ab ethnicis potissimùm & inventæ, & nobis traditæ, liberales sunt, flagitium non erit eas didicisse. Vix me contineo quin hîc sophistis istis insultem. Hoccíne vester vos docuit Aristoteles, liberale quod sit, hoc idem & flagitium esse posse? Non virtus est liberalitas? O novum acumen! Nam cùm quod liberale appellant, hoc idem vitiosum esse dicant, nonne ex virtute faciunt vitium? Ut cùm vitium omne sit fugiendum, idem sit istis & liberale & illiberale; fugiendum pariter, & expetendum. Vide quàm bellè cohæreant,

hæreant, quámque formalis fit, ut Gothi isti loquuntur, hæc narratio: Sed philosophiâ ac Theologiâ contentus esse debebat, sicut doctor sanctus, & doctor subtilis, qui non curaverunt istas novitates. Quam tu hîc philosophiam mihi somnias egregie philosophiæ magister? Neque enim credibile est vigilare eos, qui ullam artem liberalem à philosophia separant. Miseri homines non didicêre philosophiam non esse dictata quædam nuper à nescio quibus, quæ posteà & in scholis alii aliis velut per manus tradidêre, de inventionibus, de formalitatibus, de obligationibus, & similibus nugis; sed latiùs patere augustissimæ hujus disciplinæ fructum. Nam cùm totum philosophiæ corpus ex tribus velut primariis membris constet, sermonis facultate, naturalium rerum cognitione, & vitæ instituendæ ratione, singula hæc deinceps plurimas in se complectuntur partes. Etenim in sermone desideramus, velut cum rectè loquentium exemplo consentiat, id quod pollicetur grammatica; vel ut naturam cujusque rei explicet, nunc, quæ obscura sunt, definiendo; nunc, quæ multa & confusa sunt, dividendo; nunc, quid cuique vel consequens vel repugnans sit, colligendo; quam vim dialecticen vocant: vel ut propriè, distinctè, copiosè, ornatè de quavis re propositâ cum quadam audientium admiratione dicamus, quæ facultas propriè est oratorum. Sed naturæ cognitio latiùs etiam fines suos porrigit, cùm cœlum pariter, elementa, atque adeò, quę in elementis sunt omnia ambitu suo circumscribat. Vitæ verò humanæ moderatio non in hoc est tota, ut quis suos ipsius mores ad virtutis præscriptum formet, sed majus etiam quiddam præstat; nimirum ut primùm nos ipsi, vitámque nostram, deinde domus familiæque curam, postremò civitatis ac reipub. administrationem rectâ ratione insti-

S. Thomas Aquinas: Joannes Scotus.

Philosophia omnis ex quibus constat.

instituamus. Et cùm ex uno philosophiæ velut fonte innumerabiles disciplinarum humanarum rivi promanârint, & nullus scriptor, quantumvis [illegible] cus, tam sit inanis, ut non scripto [illegible] aliquam philosophiæ partem incurrat: quæ (malum!) insania est, eum, qui Ciceronem in omni philosophiæ parte summa cum laude versatum, diligenter legat, perinde criminari, ac si philosophiæ terminos sit egressus? Quòd si philosophiæ pars est Cicero, & qui philosophiæ student, vel vestro judicio, non solùm non flagra, sed præmia merentur; quâ, quæso, fronte fingitis nobis Hieronymum, cui præmium debebatur, cæsum flagris? Neq; verò libet hîc quicquam exprobrare vel Thomæ Aquinati, vel Joanni Scoto, quos tantopere veneraci cuique per me sanè licet: illud tantùm dico, me nec sanctitatem detrahere Thomæ, nec Scoto subtilitates invidere; sed quod additis, non curæ fuisse iis novitates (videlicet per novitates, Ciceronis lectionem intelligentes) agnosco Atticam istam vestram eloquentiam, & acumen miror, quòd, quæ annis supra mille sexcentis in eruditorum manibus fuerunt, ea præ nugis vestris nuper natis existimetis nova. Atque utinam vobis, quibus tantum displicent nova, nunquam novus contingat cucullus, nunquam novæ crepidæ; sed semper pannis annísque obsitis, putridi pisces, & antiquata ova sint cibus.

A consulatu enim Cic. ad Christi natalem anni 61. intercessere.

At suavius etiam est, quòd, quò probabilius esset mendacium, causam lecti Ciceronis adjungunt; Quia, inquiunt, placebant ei pulchra verba. Ecce verò alterum sermonis sophistici florem. Quod autem peccatum est, malle pulchra quàm spurca? Video quorsum tendatis: Hieronymum vestri similem optatis, hoc est, infantem. Deinde, ullúmne verbum per se est pulchrum, an potiùs ut quodque rei vel pulchræ vel turpi inditum est, ità vel pulchrum vel turpe

turpe habetur? Quod pulchra sunt verba, quæ pulchras res velut vestiunt & ornant, nónne in contrarium res vobis exit, ut quod pro vobis adduxistis, hoc maximè vos oppugnet? Jam, ut demus, causam hanc aliquid valere, illud quomodò consistet, quòd, quæ in aliis laudat Hieronymus, eorum culpâ ipse plectatur? An non idē in epistolâ ad Magnum oratorem, & fatetur se profana legere, sacrisq; intertexere; & qui hoc ante se fecerant, sui ve etiam sui tempore facerent, eorum exempla non modò non reprehendit, verùm etiā imitanda proponit?

Nónne Lactantium hoc nomine miratur, quòd ad Cicer. eloquentiam cæteris propiùs aspiraverit? Non Basilius, summus meâ sententiâ Theologus, nepotibus suis adolescentibus, quos ad divinæ sapientię perfectionem erudiebat, omne genus profanorum scriptorum prudenter legendum suasit? Imò, Non Augustinus in futuro Theologo omnium penè humanarum literarum cognitionē desiderat? Nónne idem Ciceronis Hortensio (sic enim inscriptus est liber) velut duce, ad sapientiæ Deo dignæ studium primùm se pervenisse palàm testatur? Et Hieronymum lecti Ciceronis pœnas graves adeò dedisse, credi vobis adhuc postulatis? Illi laudibus attollunt industriam eorum, qui ad æternę sapientię templum ornandum, populi Israëlitici exemplo, peregrinas conferunt opes: vobis non satis est vos ipsos veluti fucos quosdam, in alvearium nihil importare? insuper & aliis in hoc genere laborantibus obstrepitis, & ficti exempli horrorem opponitis? Sed quid ego horum exempla commemoro? Ipse adeò Paulus, qui Christi suo ore loquentis periculum minatur, ethnicorum poetarum versibus in Euangelii gloriam abusus est. Quid autem, si ostendam, quod vos impudenter adeò asseveratis, hoc nè fieri quidem potuisse? Quid si hoc ex vestris ipsorum verbis convincam?

Quid si hoc vestrum commentum ab ipso adeò Hieronymo palàm rideri alicubi comprobem? Deincépsne tale aliquid studiosis hominibus obgannire audebitis? Per somnium vobis Hieronymus accusatur, per somnium damnatur, per somnium cæditur. O novum judicium! In Areopago olim judicia noctu habebantur, sed vigilantibus reis: hic reus cùm altum adeò dormiat, ut etiam somniet, ad tribunal protrahitur, accusatur, damnatur, cæditur. Quî fieri potest, ut dormiens causam dicat? ut omni sentiendi facultate destitutus, flagrorum ictus sentiat? Nónne ipsa somnii vox totum hoc quod jactatis, somnium, aut si quid somnio vanius est, esse ostendit? Atqui venit in mentem, quo potissimùm nitantur fabulæ illius decantatores. Hieronymus, inquiunt, ipse scribit tale quid sibi accidisse. Fateor, sed scripsit juvenis, calentibus adhuc in eo rhetorum studiis, quorum professio est, fictis etiam narrationibus ad suum negotium abuti. Scripsit puellæ, cujus ingenium parùm firmum, talibus terriculis ab immodico ethnicæ lectionis studio absterrere prudentis erat. Scripsit aptis verbis, aptis figuris, et præfatione somni pariter & febriculæ, ut cauto firmóq; lectori commentum nè posset quidem imponere. Scripsit in familiari privatáq; epistolâ, stylo ad puellarum infirmitatem accommodato. Alioqui ter perjurum facietis Hieronymum. Primùm, qui post judicium illud vestrum, quo lectionem ethnicorum abjuravit, ad libros profanos toties redierit. Deinde, qui aliis ejus generis libros non modò legendos permittat, verùm etiam suadeat. Postremò, qui in defensione suâ multis annis posteaquam ad Eustochium de somnio hoc scripserat, exactis, Ruffino lectionem ethnicorum pro crimine objicienti responderet, somnium esse, quod Eustochio scripsisset: somniis autem scripturarum autoritate fidem non haben-

bendam. Quid expectatis amplius? ipse Hieronymus jam non minùs eruditione vitæque sanctimoniâ, quàm ætate perfectus, quod juveni sibi ad Eustochium scribenti exciderit, merum fuisse somnium confitetur. Sed vereor planè, nè sint quibus prolixa hæc de somnio disputatio quendam tædii somnum adduxerit: tantum abest, ut, nè cui fabulam hanc persuadeam, metuam.

Elegantissima Posthumii Consulis ad populum oratio: quâ fœdum Bacchanalium ritum reprehendit: ex Tit. Livio, lib. 39. 15, 16.

NUlli unquam concioni, Quirites, tam non solùm apta, sed etiam necessaria hæc solennis comprecatio deorum fuit, quæ vos admoneret, hos esse deos quos colere, venerari, precarique majores vestri instituissent; non illos, qui pravis & externis religionibus captas mentes, velut furialibus stimulis ad omne scelus, & ad omnem libidinem agerent. Equidem nec quid taceam, nec quatenus proloquar, invenio. si aliquid ignorabitis, nè locum negligentię dem; si omnia nudavero, nè nimium terroris offundam vobis, vereor. Quicquid dixero, minus quàm pro atrocitate & magnitudine rei dictum scitote esse: ut ad cavendum satis sit, dabitur opera à nobis. Bacchanalia totâ jampridem Italiâ, & nunc per urbem, etiam multis locis esse, non famâ modò accepisse vos, sed crepitibus etiam, ululatibúsque nocturnis, qui personant totâ urbe, certum habeo. Cæterùm quæ ea res sit ignorare: alios deorum aliquem cultum, alios concessum ludum & lasciviam credere esse: & qualecunque sit, ad paucos pertinere. Quod ad multitudinem eorum attinet, si dixero multa millia hominum esse, illico necesse

Bacchanalia hæc Sp. Posthumio Albino & Qu. Martio Philippo Coss. viguerunt.

est exterreamini; nisi adjunxero, qui, qualesq; sint. Primum igitur mulierum magna pars est, & is fons mali hujusce fuit: deinde, simillimi fœminis mares, stuprati & constupratores, fanatici vigiles, vino, strepitibus clamoribusque nocturnis attoniti. Nullas adhuc vires conjuratio, cæterùm incrementum ingens virium habet, quòd in dies plures fiunt. Majores vestri, nè vos quidem, nisi cùm aut vexillo in arce posito comitiorum causâ exercitus eductus esset, aut plebi concilium Tribuni edixissent, aut aliquis ex magistratibus ad concionem vocâsset, fortè temerè coire voluerunt: & ubicunque multitudo esset, ibi & legitimum rectorem multitudinis censebant debere esse. Quales primùm nocturnos cœtus, deinde promiscuos mulierum ac virorum esse creditis? Si quibus ætatibus initientur mares, sciatis: non misereat vos eorum solùm, sed etiam pudeat. Hoc sacramento initiatos juvenes, miseros faciendos censetis, Quirites? iis ex obscœno sacrario eductis arma committenda? hi cooperti stupris suis, alienisque, pro pudicitia conjugum ac liberorum vestrorum ferro decernerent?

Minus tamen esset, si flagitiis tantùm effœminati forent (ipsorum id magnâ ex parte dedecus erat) à facinoribus manus, mentem à fraudibus abstinuissent. Nunquam tantum malum in republica fuit, nec ad plures, nec ad plura pertinens. Quicquid his annis libidine, quicquid fraude, quicquid scelere peccatum est, ex uno illo sacrario scitote ortum esse. Necdum omnia in quæ conjuraverunt edita facinora habent. Adhuc privatis noxiis, quia nondum ad Rempublicam opprimendam satis virium est, conjuratio sese impia tenet. Crescit & serpit quotidie malum: jam majus est, quàm ut capere id privata fortuna possit: ad summam reipub. spectat, nisi prœcavetis, Quirites. Jam huic diurnæ

legi.

legitimè ab consule vocatæ par nocturna concio esse poterit. Nunc illi vos singuli universos concionantes timent: jam ubi vos dilapsi domos & in rura vestra eritis, illi coierint, consultabunt de sua salute, simul ac vestra pernicie; tum singulis vobis universi timendi erunt. Optare igitur unusquisque vestrûm debet, ut bona mens suis omnibus fuerit: si quem libido, si furor in illum gurgitem abripuit; illorum eum cum quibus in omne flagitium & facinus conjuravit, non suum judicet esse. Nè quis etiam errore labatur vestrûm quidem, non sum securus. Nihil enim in speciem fallacius est, quàm prava religio. Ubi deorum numen prætenditur sceleribus, subit animum timor, nè fraudibus humanis vindicandis divini juris aliquid mixtum violemus. Hac vos religione innumerabilia decreta pontificum, senatusconsulta, aruspicum denique responsa liberant. Quoties hoc patrum, avorúmque ætate negotium est magistratibus datum, ut sacra externa fieri vetarent? sacrificulos, vatésque foro, circo, urbe prohiberent? vaticinios libros conquirerent, comburerentque? omnem disciplinam sacrificandi, præterquam more Romano, abolerent? Judicabant enim prudentissimi viri omnis divini humanique juris, nihil æquè dissolvendæ religionis esse, quàm ubi non patrio, sed externo ritu sacrificaretur. Hæc vobis prædicenda ratus sum, nequa superstitio agitaret animos vestros, cùm demolientes nos Bacchanalia, discutientésque nefarios cœtus cerneretis.

Omnia diis propitiis, volentibúsq; ea faciemus: qui quia suum numen sceleribus libidinibúsq; contaminari indignè ferebant, ex occultis ea tenebris in lucem extraxerunt, nec patefieri ut impunita essent, sed ut vindicarentur, & opprimerentur, voluerunt. Senatus quæstionē extra ordinem de ea re mihi col-

legæque meo mandavit: nos ipsi, quæ nobis agenda sunt, impigrè exequemur: vigiliarum nocturnarum curam per urbem minoribus magistratibus mandavimus. Vos quoque æquum est quæ vestra munia sunt, quo quis loco positus erit, quod imperabitur, impigrè præstare; & dare operam, nè quid, fraude noxiorum, periculi aut tumultus oriatur.

De Confirmatione, sive asseveratione, quæ Græcis dicitur κατασκευή.

CAP. VI.

Confirmatio, vel Asseveratio, est propositæ rei comprobatio. Confirmanda verò sunt, quæ neque prorsus manifesta sunt, neque omnino fidem, ut fieri possint, habent; sed quæ medium ordinem servant. Qui autem confirmare intendunt, omnibus capitibus confutationi contrariis utantur. Primùm enim laudent eum qui dixit, quod confirmandum est: Deinde, rem exponant: Postea, à contrariis eorum quæ diximus, comprobent ipsum.

Pro	Obscuro Incredibili Impossibili Repugnante Indecoro Inutili	Quidem	Manifesto. Probabili. Possibili. Cohærente. Decente. Conferente.

Sanè hæc quoque confirmationis exercitatio omnem vim artis intra se complexa est: cujus exemplum, verisimilia esse quæ de Daphne referuntur, continens, tale erit.

Poëtas quisquis vituperat, ipsas mihi vituperare Musas videtur. Si enim quæcunque canunt poëtæ, Musis instincti profundunt, quidni planè Musis bellum indicit, qui poëtarum reprehendere conatur inventa? Ego quidem omnium poëtarum sententiam comprobo, illius autem maximè qui Daphnen ab Apolline esse amatam, sapienter protulit. Sed quænam sunt, quibus fidem non adhibent? Daphne, inquiunt, è Terrâ nata est, & Ladone. *Exordium à laude dicentium.* " " " " " " "

Cur hoc apud eos incredibile? Nónne rebus omnibus aqua & terra sunt origo? Nónne semina rerum omnium elementa præbent? Si verò quicquid gignitur, procedit ex terrâ & aquâ: nimirùm Daphne eisdem orta est, quibus omnia, principiis, Ladone & Terrâ; genita scilicet indè, undè cuncta procreantur. Superabat autem Daphne facie reliquas omnes; rectè quidem. Quæcunque enim primò è Terrâ emittuntur, ea naturæ pulchritudine producuntur, & primo velut nativo propriόque conspicua decore pulcherrima videntur. Multæ autem mutationes corporibus speciocissimis tempore accidunt: quæ verò recèns nata primùm apparuerunt, ea formosissima, veluti quæ nullùm adhuc decoris sui damnum passa sunt, blandissimè oculos nostros morantur. Rectè igitur Daphne formâ præstabat primùm ex Terrâ procreata. *Expositio rei à manifesto.* " " " " " " " " " " " " " " "

Ob cujus admirandam pulchritudinem Pythius amore captus est, non injuriâ. Quicquid enim in terris est, quo res ullæ sunt conspicuæ atque admirandæ, id omne à diis ipsis tributum est. Si verò bonorum omnium amabilis in primis est pulchritudo, quid mirùm si jucundissimum deorum munus, deum quoque habuit amatorem? Quæ enim dii donant, ea omnes amore prosequuntur. *A probabili.* " " " " " " " "

Conabatur autem amans deus suo desiderio mederi: *A possibili.*

" deri: sic enim res habet: Virtutes non sine labore
" comparantur, & opus est sudore, quisquis eas asse-
" qui velit. Hinc ergò laborat amator, nec tamen
" desiderans amicam comprehendit. Ingens enim est
" virtus, nec ad extremam ipsius metam quisquam po-
" test pervenire. Aiunt igitur amare Phœbum, non
" terram scilicet, nec deorum majestatem vanis com-
" mentis dehonestantes, sed virtutis ostendentes na-
" turam, ut Apollo sit qui virtutem quærit, ipsa verò
" virtus, Daphne.

A cohærenti. Fugientem puellam mater excepit. Cuncta enim quæcunque sunt, mortalem sortita naturam, ad ea,
" unde orta sunt, festinant reverti. Idcircò in terram
" occidit Daphne, ex terra prognata.

A decenti. Accipiens autem puellam mater, pro ipsa reddidit
" arbustum. Utrumque opus terræ proprium, ut in
" hanc homines cadant, & arbores ab ea nascantur.

A consequenti. Procreatum autem arbustum Apollinis honori dicatum est: dii enim extra providentiæ suæ com-
" plexum nè arbusta quidem reliquerunt; sed coro-
" nantur è natis, & primitiæ prodeuntium è terris
" ipsis sacrantur. Sed & arbor divinationis facta est
" merces atque symbolum. Hoc autem conveniens
" puto. Daphnen enim poetarum multi σωφρόνην, id
" est, temperatam appellant, & oracula dare, à tem-
" perantia provenit.

Conclusio. Itaque quoniam puella voluptatum expers fuit,
" virtutibus consecratur. Neque enim posset futuro-
" rum esse capax, qui laborat intemperantiâ, conta-
" minatum habens fœdâ libidine pectus. Quas ob
" res poetas admiror & laudo, ipsum veneror car-
" men.

SCHO-

SCHOLIA.

CONfirmationem Græci vocant κατασκευὴν à verbo κατασκευάζειν, quod est parare, fabricari, quo utitur Apostolus ad Hebr. 9. Σκηνὴ γὰρ κατεσκευάσθη ἡ πρώτη, ἐν ᾗ ἥ τε λυχνία, &c. id est, tabernaculum factum fuit primum in quo lucerna. Est & probare, & confirmare. Unde κατασκευὴ, probatio, astructio, demonstratio, item structura vocatur ab Halicarnasseo: hoc est, opificium rhetoricorum, & artifex compositio.

Quisquis oblatrat, &c. In Aphthonio habetur, Πᾶν ὅστις ἀντιλέγει τοῖς ἀντιλέγουσι ταῖς Μούσαις, unde locum hunc sic alii vertunt. Quisquis Vatibus contradicit, ipsis Musis videtur contradicere.

Musis instincti, &c. Socrates apud Platonem de recta nominum ratione dicit Musarum & musicę nomen deductum ἀπὸ τοῦ μῶσθαι, id est, inquirere: si quis enim vult Musis familiaris esse, ei opus est indagine, & studio sapientiæ. Etenim qui ad Musas aspirant, opus habent non parvâ inquisitione atque labore. Unde Propertius lib. 3.

Non datur ad Musas currere lata via.

Musis autem instinctos, ait, hoc est, divino furore concitatos, & impulsos. Divinum enim poetarum genus est, atque diis agitur, ut ait Plato de Legib. 3. Idem de furore poetico: Non arte, inquit, sed divino afflatu mente capti omnia præclara poemata canunt: Quem furorem ἐνθουσιασμὸν appellant, numinis afflationem, quam Budęus de asse primo interpretatur vim dicendi, & scribendi divinitus infervefactam. Hanc libro 1. de rap. Proserp. Claudianus intelligens inquit:

Raptores thalamos audaci promere cantu
Mens congesta jubet: gressus removete profani:

Jam

Jam furor humanos nostro de pectore sensus
Expulit, & totum spirant præcordia Phœbum:

Huc item Ovid. 6. Fast. respiciens, ait:

Est deus in nobis, agitante calescimus illo.
Impetus hic sacræ semina mentis habet.

Idem libro de Arte tertio.

Est deus in nobis, sunt & commercia cœli:
Sedibus æthereis spiritus ille venit.

Cur hoc apud Deos, &c. Græcismus est, πρὸς τῶν θεῶν, πρὸς τοῦ Διός. Hoc est, per deos, per Jovem.

Superabat facie, &c. Quoniam Daphne omnium pulcherrima fuit, non dubium est quin Apollinem potuerit in amorem sui sollicitare. Certè pulchritudinem Aristoteles dicebat quavis epistolâ efficaciorem ad commendandum. Theophrastus silentem fraudem appellabat: Plato prærogativam naturæ, quæ paucis soleat contingere. Carneades dicebat, ἀδορυφόρητον βασιλείαν, id est, regnum absque satellitio: Meminit Erasm. Apoptheg. 6. Sunt qui pulchritudinem in tria distinguunt: aliam referunt, laudabilem esse, ut formosam faciem: aliam usui deservire, ut instrumentum, & domum, quæ præterquam quòd speciosa sunt, usibus nostris commoda etiam sunt: tertiam legibus studiísque constare, eámque humanæ vitæ commodis maximè consulere. Cujus meminit Diogenes Laertius lib. 3. de vita philosophorum. Hæc in æternum perdurans omnium est pretiosissima. Unde Ovid. 3. Tristium eleganter ait:

Nempe dat, & quodcunq; libet fortuna, rapitque:
Irus & est subitò, qui modò Crœsus erat.
Singula quid referam? nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingeniique bonis.

Multæ mutationes, &c. Hoc est, pulchritudo recèns producta peramabilis est, temporis autem cursu vitiatur. Hinc pulcherrimè Ovid. de arte amandi secundo ait:

Forma

Forma bonum fragile est: quantúmque accedit ad annos,
Fit minor, & spatio carpitur illa suo.
Nec semper violæ, nec semper lilia florent,
Et riget amissâ spina relicta rosâ.
Et tibi jam venient cani, formose, capilli,
Jam venient rugæ, quæ tibi corpus arent.
Jam molire animum, qui duret, & astrue formam:
Solus ad extremos permanet ille rogos.

Idem 2. Tristium ad filiam Perbillam.

Ista decens facies longis vitiabitur annis,
Rugáque in antiqua fronte senilis erit.
Injicietque manus formæ damnosa senectus,
Quæ strepitum passu non faciente venit.

Notabis obiter, Aphthonium juxta suas præceptiones, non ea confirmare, quæ omnino fidem, ut fieri possint, non habent. Et Quintil. lib. 3. cap. 6. Illud frequens est, inquit, ut ea quibus minùs confidimus, omittamus. Hinc silentio præterit, ac transit Daphnen in undis educari, aut in mediis terræ matris visceribus vitam exigere potuisse. Tractari tamen exercitationis gratiâ possunt, cùm confirmatio atque refutatio sint veluti quædam imagines rerum illarum, quæ in veras & justas causas incidunt: hîc seorsim, quasi per lusum, tractatæ, ut in his juventus exercita possit ad veras ac graves causas agendas accommodatior reddi.

Quæ dii donant, &c. Sic argumentatur:

Qui amat pulchritudinem, non hominum, sed deorum munus amplectitur.
[illegible]hius [illegible]ulchritudinem:
[illegible] no[illegible]inũ, sed deorũ munus amplectitur.

[illegible]es labor[illegible]mparantur, &c. Transit ad eam [illegible]abulæ partem confirmandam, quâ poëtæ dicunt, Daphnen ab insequente Phœbo, tenerámque puellam à deo non fuisse comprehensam. Quod difficile

confirmatu

confirmatur visum reliquit, & ad allegoriam transit. Per Daphnen, inquit, virtutem intelliges, per Apollinem virtutis sectatorem. Quemadmodum is qui virtutem sequitur, non facilè comprehendit eam: ita Daphne captu difficilis erat Apollini. Etenim difficilia quæ pulchra.

Et via virtutis dextrum petit ardua callem,
Difficilémque aditum primò spectantibus offert:
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.

Terra omnium communis mater.

Mater excepit, &c. Etenim terræ propter merita indiderunt venerationem materni nominis. Nascentes enim excipit, sustinet, postremò complectitur gremio, ut Plinius lib. 2. cap. 63.

Apollini laurri, &c. Triplicem, inquit, potissimùm utilitatem affert Daphne in laurum conversa, honorem & decus Apollini, diis reliquis coronas quibus exornantur, & divinandi artis indicium insigne.

Primitiæ, &c. Novæ fruges. Quas olim veteres non degustabant, nisi priùs τὰς ἀπαρχὰς diis sacerdotes immolâssent. Vide Erasmum in proverbio,

[illegible]
[illegible]

Confirmationis exemplum paulò copiosiùs à Petro Mosellano tractatum.

ARGUMENTUM.

Quòd verum sit, quod Virgilius scriptum reliquerit, Didonem amoris impatientiâ mortem sibi conscivisse: confirmationis exemplum.

QUanta fuerit priscorum homin[illegible] compara[n]dis sapientiæ monum[illegible] literis suis relinquerent, cum aliis rebus multis [illegible] stat, tum vel maximè per hoc indicatur, quòd [illegible] eximiè quandam philosophiæ [illegible]

mabant

mabant, ea non temerè literis mandabant, sed nu-
meri numerorum suavitate condita, posteris legenda
tradebant. Cujus laudis, ab Hebræis ad Græcos de-
rivatæ, ut Latini quoque homines participes fie-
rent, si quisquam alius, Virgilius certè effecit. Nam
is cùm humanarum rerum imaginem in Ænea suo
mortalibus proponere, ac per hunc, quod cuique
vel sequendum vel fugiendum esset, docere statuisset,
non satis habuit fictis interim personis rerum affe-
ctus repræsentare, id quod alioqui poetæ factitare
solent, verùm etiam vera pleraque admiscuit, inter
quæ verissima esse censenda sunt, quæ, ut ab insano
amore adolescentes deterreat, de Didone Carthagi-
niensium regina amoris impatientia mortem sibi
consciscente commemorat: gravius ne an jucundius
necdum statuo. Narrat enim Æneam, parte classis
naufragio amissa, Carthaginem in Africam delatum;
ubi cùm hospitio Didonis uteretur, reginam pul-
cherrimi viri primùm admiratione, deinde & amore
captam; postremò amorem consuetudine tantâ
adeò confirmatum, ut cùm Æneam aliò vocantibus
fatis persequi non liceret, amoris impatientiâ fu-
rere inciperet, seque ipsa interimeret. Quid obsecro
apertius probabiliusque narrari posset? Quid omni-
no est in toto hoc narrationis contextu tale, quale
in fictis argumentis esse solet? Cohærent omnia,
usitata sunt omnia, & jam multis consimilibus ex-
emplis probabilia. Nec ullum est verbum quod men-
dacii suspicionem facere possit. Constat enim, Trojâ
captâ, Æneam unà cum sociis domo profugi classem
[illegible] su[illegible]c deorsum jactatam. Constat Dido-
nem fra[illegible]am fugientem in Africam venisse,
Carthaginem condidisse, regnum novum insti-
tuisse. Et quid novi si regina similibus casibus ja-
ctata profugum Æneam hospitio excepit? Si tum
heroïs virtutem tum ex ipsius formæ dignitate, tum
verborum

verborum gravitate mirata est? Si quem admirabatur, ejus etiam amore paulatim ardere cœpit? Primùm mulier annis pariter & corpore virens? Deinde regalis luxus strepitu lasciva, & cui quod libuit etiam licuit? Postremò gustatæ quondam genialis dulcedinis desiderio jam dudum æstuans, ac maritum sibi destinans? Ipse muliebris sexus per se infirmus, naturâ suâ lubricus est, & cùm aliis affectibus, tum verò maximè amoribus est obnoxius. Nam ii quanquam tristem ferè exitum habent, tamen cùm ad se homines incautos invitant, primâ specie mirum quantum suavitatis, quantum deliciarum, quantum mellis pollicentur. Et quid attinet hîc exempla commemorare, multarum, quæ non, ut Dido, ignoscendo, sed illiberali planè, & pudendo amore superatæ sunt? Quis nescit Pasiphaën, Cretensis regis filiam, tauri amore correptam insanivisse? Quis ignorat Clytæmnestram Ægisthi adulteri amore pollui, quam Agamemnonis mariti laudatissimi principis triumphalem reditum expectare maluisse? Et credibile non erit Didonem ab omni parentum ac maritali jure liberam, reginam luxu barbarico diffluentem, Æneæ regis hospitis amore tactam fuisse? Sed datis Æneam Carthaginem appulisse hospitio Didonis usum, Didonem hospitis amore inflammatam: at flammæ ejus tantam vim non fuisse, ut cùm Æneâ suo potiri illa ampliùs non posset, tum vim ipsa sibi attulerit: Hoc verò incredibile vobis videtur? Quasi verò non sit tantus amoris furor ut ad moriendum viros etiam compellat, nedum fœminas. An non au[illegible] Herc[illegible]lem ipsum fortissimum heroëm (quo n[illegible] in d[illegible]rum numero à superstitiosa antiquitat[illegible]tus e[illegible] amoris impatientiâ incendium sibi ipsi struxisse? Et qui affectus fortissimum viri pectus expugnavit, fœminam ad suam ipsius necem adigere non poterit? Vanum autem sit hoc exemplum, nisi minores etiam

Amoris furor.

affectus

affectus hoc à viris sapientiç opinione clarissimis impetrârunt. Quis inter philosophos laudatior Aristotele? At is cùm quamobrem toties se reciprocaret Euripus, invenire desperâsset, ipso desperationis mœrore scribitur extinctus. Quot autem nobiles Romani gloriæ studio mortem voluntariam suscepêre? Non Cato Uticensis superatarum partium ignominiâ, ad suam ipsius cędem impulsus est? Non Lucretia, ereptæ pudicitiæ dolore ferrum in se ipsa defixit? Quid autē quòd & levissimi affectus, nempè gaudii immoderatus sensus, matronas aliquot Romanas extinxit? Credendum est enim incorruptis Titi *Livii* gravissimi rerum humanarū scriptoris monumentis. Quod ergò viris & fortitudinis & sapientiæ gloriâ spectatissimis leviores animorū motus extorserunt, hoc vehementissimus omnium affectuum amor non efficiet? Quis ità desipiet, ut hoc credat? Quis non audit vulgò jactari proverbium, Amanti nihil esse difficile? Quis non videt hac causâ cęcum pingi Cupidinem, quòd qui hujus sagittis sunt saucii, sine sensu vel mortis vivant, nihil revereantur, neque parentes, neque amicos, nihil exhorreant, neq; infamiæ probra, neque vitæ pericula, sed cæcorum more ipsi se præcipitent. Sed enim poëta fuit Virgilius, & vulgare est, poëtas fingere omnia. Ridiculum verò, non quid, sed à quo quid dicatur, attendere, perindè ac si dictorum factorúmque veritas à dicentium scribentiúmve persona pendeat. Poëtā esse Virgilium non negamus, sed nihil veri ab eo scriptum esse, hoc verò contendere magna est impudentia. Quid enim eorum, quæ in Æneæ sui clypeo de Romanis expressit vanum est? Neque si aliquoties fictis imaginibus veritatem adumbrant poëtæ, propterea & quicquid versu scribitur, pro ficto habendum est. Alioqui si versuum mensura non nisi mendaciis adhibetur, quid faciemus Empedocli, quid Lucretio, qui rerum naturas

Cupido cur cæcus pingatur.

turas versibus sunt prosecuti ? quid Lucano belli civilis historiam hexametris numeris canenti? imò quid Davidi, & quibusdam aliis, qui divino spiritu afflati, divinæ sapientiæ arcana vario carminum genere contexuêre ? Eant ergò qui veri fidem poetis detrahunt, in primis Virgilio, ut quem cùm alia multa, tum quæ de Didonis amore commemorat, verissimè tradidisse, posthac non nisi impudentissimus negare possit quisquam.

Aliud confirmationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Arion. Verum esse quod Herodotus scripsit, Arionem fidicinem à delphino Tænarum devectum.

Exordium ab autoris laude. INiquus rerum æstimator, & ad faciendam injuriam natus videri potest, qui mendacii coarguere audeat Herodotum. Cujus historiæ magna semper cum voluptate atque commodo sunt lectæ. Quem *Lib.10.c.1.* dulcem & candidum acerrimi vir judicii Quintilianus prædicat. Hujus vel unius censuram longè pluris, quàm iniqua multorum Zoïlorum judicia, facere meritò debemus omnes studiosi, & credere omnia, quæ memoriæ prodiderit Herodotus, ut candidissima, sic verissima esse, maximè quæ super Arione conscripserit.

Ab expositione. Citharœdum Arionem multas arte musicâ divitias contraxisse memorat, eúmq; ab inhiantibus prædæ nautis Corinthiis in mare desilire compulsum, cecinisse. Præcipitem autem datum, à delphino exceptum, & cum pretiosis vestimentis, atque cithara salvum in terram Laconicam devectum.

A manifesto. Satis admirari non queo, tam obtusi quempiam ingenii esse, cui subobscurum videatur citharœdum ditari,

ditari, maxime eum, qui in summo pretio habitus ob singularem artis musicæ cognitionem, oculos omnium in se converterit, qui non deliciis diffluens, nec prodigus, sed virtutis studiosus fuerit, amans patriæ, & amicorum, ad quos venire ut copiâ suâ illorum inopiam sublevaret, decreverat. Et electro pellucentius est, nautas hominum ejusmodi senti nam esse, qui lucri gratiâ omnium facinorum genera patrare non exhorrescant. Delphinos autem placidissimos hominum amore capi, atque gestatores peramico vehendi studio patienter hominem ascensorem ferre, non est novum, nec obscurum. Nam & Athenæus refert, dilectum à delphino puerum, qui ubi cum aliis ex palæstra ad mare processisset, natabat, natanti autem ex pelago delphinus occurrebat, & dorso susceptum in altum ferebat, deindè continenti restituebat. Et Pausanias lib. 1. memorat, Melicertam in mare cadentem, susceptum à delphino, & vectum usque ad Corinthiacum Isthmum. Hæc si cui nondum aperta satis videbuntur, paulò pòst adjiciam, quibus intelliget ea longè planiora facta. *Nautæ sceleratissimi.*

Atqui non verisimile est, inquiunt, hominem in supremo capitis periculo, summóque luctu canere potuisse. Sed ignorant stolidi, virum (qualis sine controversia fuit Arion) sapientem, nullis adversis casibus succumbere, nec animum despondere, sed omnia fortunæ truculentioris ludibria, velut jocos meros, ac ludos æstimare solitum, ut non immeritò Horatius dixerit: *A credibili.*

Ad summum, sapiens uno minor est Jove: dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum;
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula terrent,
Fortis, & in seipso totus teres, atque rotundus.

Cur igitur à fide alienum videatur, adversitatis

tempore talem Arionem apparuisse, qualis fuerit in prospero? Cur non verisimile sit, in mortis contemptu se, velut ad nuptiales epulas iturum, vestimento exornâsse, cecinisse item voce lætâ, quò viri fortioris intrepidum animum declararet. Imbutus philosophico studio didicit mortem non fore timendam, nec malam putandam, quam bona vita præcessisset. Arridebat exemplum Socratis, qui moriens etiam jocatus est. Nam cùm frigerent ei præcordia, Debemus, inquit, ô Crito, Gallum Æsculapio: perindè quasi sumptâ potione medicâ convaluisset.

A possibili. Sed quo pacto fieri potuit, inquiunt, ut à belluâ & eâdem velocissimâ potuerit per fluctuum procellas deportari? Memorabilium cunctarum rerum expertes viri, nimis ignorant dorsum delphino repandum esse, quo veluti receptaculo Arionem à procellarum impetu atque impulsu tutum consedisse. Ignorant delphinum non tantùm hominis amicum animal, verùm & musicâ arte mulceri, symphoniæ cantu, & præcipuè hydrauli sono capi. Hominem non expavescit ut alienum, pro voce gemitus humano similis, obviàm navigiis venit, alludit exultans, certat etiam & quamvis plena præterit vela. Divo Augusto principe, Lucrinum lacum invectus delphinus, pauperis cujusdam puerum ex Baiano Puteolos in ludum literarium itantem, cum Meridiano immorans appellatum eum Simonis nomine, sæpiùs fragmentis panis, quem ob id ferebat, allexisset, miro amore dilexit. Quocunque diei tempore inclamatus à puero (quamvis occultus, atq; abditus) ex imo advolabat, pastúsq; è manu præbebat ascensuro dorsum, pinnæ aculeos velut vaginâ condens, receptúmque Puteolos per magnum æquor in ludum ferebat: simili modo revehens pluribus annis; donec morbo extincto puero, subindè ad consuetum locum ventitans, tristis & mœren-

mœrenti ſimilis, ipſe quoque (quod nemo dubitârit) deſiderio expiravit. Alius in Africo littore Hipponis Diarrhyti ſimili modo ex hominum manibus veſcens, præbénſq; ſe tractandum, & alludens natantibus, impoſitóſque portans, unguento perunctus à Flaviano Proconſule Africæ, & ſopitus, ut apparuit, odoris novitate, fluctuatúſque ſimilis exanimi, caruit hominum converſatione, ut injuriâ fugatus, per aliquot menſes: mox reverſus, in eodem miraculo fuit. Similia de puero in Iaſſo urbe Cariæ memorantur: cujus amore captus delphinus, dum abeuntem in littus avidiùs ſequitur, in arenam invectus, expiravit. Puerum Alexander Magnus Babylone Neptuni ſacerdotio præfecit, amorem illum numinis propitii fuiſſe interpretatus. In eadem urbe Jaſſo Egeſidemus ſcribit, & alium puerum, Hermiam nomine, ſimiliter maria perequitantem (cùm repentinæ procellæ fluctibus exanimatus eſſet) relatum, delphinúmque cauſam lethi fatentem, non reverſum in maria, atque in ſicco expiráſſe. Hoc idem & Naupacti accidiſſe Theophraſtus tradit. Nec modus exemplorum. Eadem Amphilochii & Tarentini de pueris delphiníſque narrant. Quæ faciunt, ut credatur eſſe poſſibile, Arionem citharœdicæ artis, interficere eum nautis in mari parantibus, ad intercipiendos ejus quæſtus, eblanditum, ut priùs caneret citharâ, congregatis cantu delphinis, cùm ſe jeciſſet in mare, exceptum ab uno, Tænarúmque in littus pervectum, ut ait Plin. lib. 9. cap. 8. Plura apud Plin. lib. Epiſt. 9. ad Caninium. Eadem habet Gell. lib. 7. cap. 8.

Quare non hiulca nec diſſoluta videantur Herodoti ſcripta, veluti pulverem, ut aiunt, oculis offundentia, quibus, aſſerit infracti pectoris Arionem in ſummo diſcrimine rerum cecinisse, præclarúmque virtutis ſuæ ſpecimen atque documentum dediſſe. *A conſequenti.*

A muſices item amatore delphino citharœdum per maria vectum, incolumémque conſervatum.

A decoro. Jam inter vehendum quid magis Arionem decere potuiſſet, quàm grati animi ſpecimen exmoere, atq; animalium amiciſſimum homini vectorem dulcedine cantus oblectare? Et quid delphino magis convenire, quàm quòd cum hominibus habere gaudet amicitiæ fœdus, ipſis rebus comprobare, officióque vehendi gratiam, quam optimè novit, atque potuit, referre? Teſtimonio ſit Coeranus ille Mileſius, qui delphinum à piſcatoribus captum, jam interficiendum pretio redemptum, mari reddidit. Poſtea navi, in qua Coeranus erat, ſubmerſâ, & omnibus necatis, ab eodem delphino conſervatus fuit. Deinde illo in patria Mileto mortuo ac in littus elato, delphinorum agmen apparuit non procul, tanquam funeri præſens, & opem laturum, ut ſcribit Athenæus.

Ab utili. Quòd ſi præſentis hiſtoriæ memoratu digniſſimæ nullus alius eſſet uſus aut commoditas: tamen magna ſatis illa, quòd non ſolùm minimarum, verùm etiam maximarum beſtiarum naturas ſcrutari nos diſceremus, ipſum rerum conditorem Deum Opt. Max. in ſuis operibus admirari, atque in mirabilibus ejus exercitiis glorificare. Etenim, cui tam Bœotica (quod aiunt) auris eſt, vel ingenium, qui contemplatus formicarum, aut apum naturas, non admiretur ipſum creatorem? Et qui conſiderans docilitatem, clementiam, & intellectum elephantis, atq; delphini, non rapiatur ad Dei omnium productoris obſervantiam? Deinde judicii ſanioris adoleſcens, cùm perpenderit, tantam in beſtiis manſuetudinem, ſtatim colliget, ſe cùm homo ſit, humanitate ſingulari præditum, hominemque non homini lupum eſſe debere; ſecum reputando, cætera animantia rationis expertia non tantùm in ſuo genere probè vivere, ſed etiam diſſimili tantam benevolentiam exhi-

exhibere. At (quod turpe relatu) nulla rabies major, quàm hominis. Bruta congregari videmus aliquando, & ſtare contra diſſimilia. Leonum feritas inter ſe non dimicat. Serpentum morſus non petit ſerpentem. At herculè plurima homini ſunt ex homine mala, ut Plin. ait lib. 7.

Finem dicendi faciam, nihil ambigens, quin apud omnes veritatis, rerúmque memorabilium ſtudioſos, Herodoti ſcripta ſacroſancta, velut Apollinis oracula ſint futura. *Concluſio.*

Aliud confirmationis exemplum.

ARGUMENTUM.

Verum eſſe, — cum remigibus grunniſſe
Elpenora porcis.

CUm in poëtis numen quoddam affulgeat, & eorum ſpiritus ſedibus ætheriis veniat, quis tam impudens vitilitigator qui maledictis audeat illos proſcindere, divinóſque homines genuino dente mordere? Ego certè vates ut ſacros veneror, & exoſculor eorum ſcripta, maximè quæ memoriæ prodiderunt de Elpenore. *Exordium à laude.*

Quàm pulcherrimo veritatis involucro finxerunt unum ſociorum Ulyſſis, in porcum à Circe per pocula transformatum? *Ab explicatione.*

Et puero perſpicuum eſt, καὶ τυφλῷ δῆλον (id eſt, & cæco clarum) belluinis moribus ac ingenio ferino præditos homines, ab omni humanitate atq; ratione vacuos, in brutorum animalium naturas tranſire. *A manifeſto.*

Ratio præſtantiſſima hominis pars eſt, atque lumen unicum: Quam ſi libido vel ebrietas extinxerit, quid aliud, quæſo, niſi ſub humana ſpecie latitans Epicuri de grege porcus, relinquetur? Etenim in pecudum, ferarúmque animalium numero habetur *A credibili.*

 quiſ-

A possibili. quisquis est ferinis voluptatibus prævinctus.

Vinum dolosus luctator. Temetum enim ex eo appellatum est, quòd tentet, atq; labefactet mentem. Cùm dolosus luctator vinum non modò pedes soleat constringere, sed etiam omnes animi vigores profligare, atq; mente captos tenere, ut ab antiquis significantissimo vocabulo temetum sit appellatum: Præterea, cùm animi clavo cupidinis transfixi, rationis omnis expertes evadunt, cur, quæso, Elpenor ad pocula & libidinem proclivis, sub hominis figura porcus, hoc est, ratione carens animal esse non potuit?

A cohærenti. Sus gaudet volutabro luti, fœdus ut Elpenor homo voluptates belluinas sectatur, ac porcinam vorandi aviditatem, cùmque Philoxeno gruis collum exoptat. Vide Gell. lib. 19. cap. 2.

A decenti. Porci natura maximè quadrat in libidinosos & ebriosos, quos proverbio porcos Acarnanios vocant: qui sensus tantùm cum bestiis communes habent, in pecudes suâ sponte conversi per libidinem, &, quam Seneca vocat insaniam voluntariam, ebrietatem.

A conferenti. Jam quæ commoditas ex præclaro isto poëtarum figmento promanet, audi. Elpenor in pecudem transformatus monet omnes bonarum literarum atque virtutis studiosos, ut pocula Circes, hoc est, voluptatis illecebras, tanquam nocentissimam pestem fugiant, ac ipsum Elpenora, non secus atque Helotarum Spartiatarum unum, detestantes, turpissima libidinis & ebrietatis crimina devitent. Illud Virgil. semper fixum in pectoribus habentes?

Compedibus Venerē, vinclis constringe Lyæum:
Ne te muneribus perdat uterque suis.

Epilogus. Merito igitur honore prosequi debemus, ut alia, sic præsentia de Elpenore scripta poëtarum, quos non injuriâ sacros, & divûm curam Ovid. appellavit.

Exempla variis ex autoribus multa consimilia, & ingenii & styli exercendi gratiâ poteris colligere, atque juxta præscriptos ab Aphthonio locos tractare:

re: ut, Verum esse quòd Horatius Cocles armorum pondere gravatus, Tiberim tranaverit. Cujus meminit Liv. lib. 2. ab urbe. Valerius lib. 3. cap. 2.

Item, Verum esse, quod M. Valerius Corvinus pugnæ victoriam auxilio corvi obtinuerit. De quo Livius ab urbe septimo. Val. lib. 8. c. 16. Gell. lib. 9. cap. 11. vel etiam falsum esse, ex Quint. lib. 2. cap. 4.

De loco communi, qui κοινὸς τόπος.

CAP. VII.

Locus communis, est oratio, bona aut mala, quæ " alicui insunt, augmentans. Dictus autem est " communis, quòd omnibus, qui ejus rei, de qua agi- " tur, participes sunt, communiter conveniat, atque " congruat. Oratio enim in proditorem, omnibus in " commune proditioni obnoxiis aptatur. Deuterolo- " giæ, id est, argumentationi jam peractæ, & epilogo " similis est. Quare locus communis non habet pro- " œmium, attamen juniorum exercendorum causâ, " quandam procemii formam licebit fingere: cui " subdere capita, primùm ex contrario, hinc rei ex- " positionem, non tanquam doceas, res enim nota " est, sed ut auditorem incites aut exasperes. Post " hanc afferes comparationem, qua ex collatione id, " de quo agitur, in majus extollas. Postmodum col- " locabis sententiam, vel mentem, caput sic vocatum, " exprobrans, aut calumnians agentis intentionem. " Deindè conjecturali digressione vitam preteritā in " criminum suspicionem devocabis: deindè misericor- " diæ exclusionem. In fine autem hujus præexercita- " tionis, pones capita finalia: "

Legitimum,	Possibile,
Justum,	Honestum,
Utile,	Eventurum.

Exemplum loci communis contra tyrannidis affectatorem: cujus prooemium primum tale est.

« Quemadmodum legibus constitutum est, ipsáq;
« apud nos judicia censuerunt, legibus poenas
« luat is, cujus scelere leges nullæ fuerant ampliùs
« permansuræ. Quòd si, præsenti liberatus supplicio,
« foret æquabiliorem sese præbiturus, aut vitam popu-
« larem ducturus, illi forsitan aliquis poenam remitte-
« re posset: cùm verò elapsus in præsentiâ, sit longè
« violentior evasurus, injustum certè fuerit, insecutu-
« ræ tyrannidis initium præsenti delicto condonari.

Secundi prooemii forma.

« Ex aliorum absolutione reorum non magnum
« fortasse judicibus periculum fuerit emersurum: ve-
« rùm si tyrannus abierit impunitus, certum est, ad ip-
« sos judices præcipuum discrimen devolutum iri,
« quos cum ipsis legibus è medio tollent potientes
« rerum tyranni.

A contrario. Videmini autem mihi, Judices, in ejus solùm quod
in præsentia est, contemplatione mentem habere
« defixam, virtutis severitatísque majorum nostrorum
« obliti; quorum justius erat reputare, animóq; pro-
« ponere sententiam, qui nobis velut maximum, in-
« comparabiléque munus, remp. omni dominatione
« vacuam, solutámq; reliquerunt. Optimè quidem il-
« li atque rectissimè. Quando enim fortuna ipsa va-
« rietate suâ inconstantem se, diversámq; hominibus
« præbet; proindè mentes quoque hominum ad rectè
« secúsque agendum multiplici flexu trahuntur. Huic
« inæqualitati fortunæ legum æqualitatem opposue-
« runt, instituerúntque rempub. velut unam civium
omnium

omnium sententiam facientes, ut fortunam nunc "
prementem res cujusque, nunc extollentem, legum "
constantia æquaret, essétque in civitatibus lex cor- "
rectio malorum quæ fortuna patrâsset. "

Cujus iste aut immemor, aut contemptor potiùs, *Ab exposi-*
scelestissimo secum consilio instituit, ut rempub. de- *tione.*
leret, taliáque secum disserebat: Quorsum hoc ergò "
per deos immortales? Supra omnes positus omni- "
bus me patiar æquari? Frustráque permitto cumula- "
re divitias mihi fortunam, si eadem quę vulgus faci- "
am, eadem feram? & collecti pauperes judicant, "
quódq; multis videtur, id mihi tanquam lex obser- "
vandum erit? Quousque ego hæc? Quis modus erit, "
aut horum quæ liberatio? Occupabo arcem & pessi- "
mè perituras longè abigam leges, eróque reliquis "
ego lex potiùs quàm reliqui mihi. Hæc ipse secum "
revolvebat, nondum verò votorum suorum finem "
assecutus: obstitit enim benevolentia deorum. Quid "
ergò? Non iniquissimum est, si propter ea, quę fru- "
strà conatus est, summam diis gratiam debemus, "
propter eadem hæc hunc hodiè conservari? "

Sceleratus est homicida, sceleratior tamen multò *A compara-*
tyrannus. Ille enim unũ, quisquis is fuerit, perimit: *tione.*
hic verò totas convellit civitatis fortunas. Quantò "
ergò minus est, parùm offendere, aut unum necare, "
quàm omnes occidere: tantò minus est homicidæ "
malum, quàm atrox tyranni crimen. "

In aliis autem reis evenit plerunque, ut tametsi *A sententia*
gravissima admiserint, mentẽ eximant delicto, ani- "
móque defendantur. Solus autem tyrannus fidu- "
ciam non habet, ut invitum se dicere queat tantum "
scelus suscepisse. Itaque si invitus tyrannidem fu- "
isset aggressus, esset fortasse ratio aliqua hujus ipsũ "
conatus absolvere. Verùm cùm ante rem attenta- "
tam ipse multùm secum diúque deliberaverit; quo- "
modo justum cuiquam videtur, culpâ carere ipsum, "

qui

" qui ante opera, mente quoque factus est tyrannus?

A digressione in conjecturalem causam. Alii ergò, quicunque in jus vocantur rei, præsentis solùm criminis rationem reposcuntur, & propter prioris vitæ rectè facta sæpius absolvuntur, præsentibúsque delictis ignoscitur: Solus verò tyrannus " utriusque temporis judicium subeat, oportet. Liquet " enim quàm immoderatè vitam præteritam & quàm " crudeliter præsentem exegerit ipse. Itaq; utrorum" que det pœnas, & eorum quæ antè, & eorum quæ " præsentis sceleris conatu deliquit.

Ab exclusione misericordiæ. Libet autem videre cujus preces præsenti ipsum discrimini sint exempturę. Liberorũ nempè? Verùm cùm supplicantes vobis, flentésque illos videbitis, " putate vobis assistere leges, quarum vos respectu " moveri multò rectiùs est, quàm liberorum ipsius. Il" los enim speratæ dominationis fuerat relicturus hæ" redes: leges verò quòd judicandi, decernendíq; de " ipso potestatem habetis, præstant. Itaque per quas, " quòd judices estis, vobis datur, pro eis justius fuerit " vos sententiam ferre.

A legitimo. Si enim rectè leges jubent eos, qui patriam in li" bertatem asserunt, honoribus afficiendos esse; neces" sariò relinquitur, eos, qui in servitutem redigere co" nantur, esse puniendos.

A justo. Justum autem est, ut tantum vobis det pœnarum, " quantum ipse sceleris admisit.

Ab utili. Quòd si tyrannus occubuerit, id magno vobis " usui futurum est. Quoniam firma præstructio con" firmandi leges erit.

A facili & possibili. Facile autem & expeditum erit, de ipso sumere supplicium. Neq; enim quemadmodum ipse ad asse" rendam tyrannidem satellitibus, ità vos ad oppri" mendum ipsum auxiliis opus habetis. Sed sufficiet " (judices) sola vestra sententia, cujus cùm à repub. " jus potestatémque acceperitis, pulcherrimum quoq; " erit pro reip. salute ipsam experiri.

Quã

Quâ facili cognitione totam hanc præsentem tyrannidis potestatem auferetis. *Conclusio ab evētu.*

SCHOLIA.

L*Ocus communis, &c.* Principiò loci communes sunt, quas rerum formas appellant, quæ ferè in usum rerum humanarum & literarum cadunt; ut fortuna, opes, honores, vita, mors, virtus, prudentia, justitia, liberalitas, temperantia, & his contraria, ut ait Melanchthon 1. Rhetoricorum. De quorum usu optimè scripserunt Rodolphus Agricola in epistola de ratione studii: Et Erasmus secundo Copiæ.

Sunt item qui alia in causa à defensoribus, alia ab accusatoribus communiter tractantur. Horum locus communis, augere peccati atrocitatem, & dicere, malorum non oportere misereri: Illorum, misericordiam captare, & illata crimina extenuare.

Item: communes loci cùm accusatorum, tum defensorum: A testibus, contra testes, à quæstionibus, contra quæstiones, ab argumentis, à rumoribus, & contra: de quibus Cicero ad Herenn. 3. Et Georgius Trapezuntius Rhet. 2.

Item, communes loci (de quibus potissimùm Aphthonius loquitur) sunt, quibus citra personas in ipsa vitia moris erat perorare; ut in adulterum, aleatorem, peculatorem, ut ait Quintil. lib. 2. cap. 4.

Communes autem dicti sunt ideo, quia quamvis contra hunc aut illum dici videantur, tamen ad universos criminis reos efferantur necesse est, ut ait Trapezuntius.

Augmentans, &c. Hoc est, per locum communem amplificamus vel augemus virtutes quæ bonis, vel crimina quæ sceleratis insunt: illic per conquestionem misericordia captatur: hîc peccatorum atrocitas exaugetur. Quod quibus rationibus

bus fieri debeat, ostendit Cicero, in fine lib. 2. ad Herennium.

Deuterologiæ,&c. Agricola secundam orationem reddidit. Quoniam locus communis post accusatorum argumentationes, quibus primò noxii manifestantur, & convicti suppliciis digni relinquuntur, solet tractari. Unde Quintilianus ait, ex mediis judiciis esse. Et Priscianus ità definit: Locus communis exaggerationem habet manifestæ rei, quasi ex argumentationibus jam peractis. Non enim quærimus, in hoc, an iste sacrilegus, vel vir fortis sit, sed rei convictæ, & manifestæ exaggerationem facimus, cui tamen legibus supplicium sit definitum, vel præmium. Rodolphus Agricola lib. 2. cap. 14. Loci communes, inquit, ut rhetores vocant, non sunt aliud quàm majores ratiocinationum propositiones, ut quæ in proditorem, in veneficum, adulterum, sicarium dicuntur. Cùm volumus enim probare, Cælium damnandum, ostendimus veneficum esse: quod ubi explicatum est, quid restat aliud, quod ratiocinationi desit, nisi major? veneficus est damnandus.

Lib. 2. c. 4.

Epilogo similis, &c. In conclusione, præter Enumerationem sunt Amplificatio & Commiseratio. Illa per locos præscriptos à Cicerone communes, instigationis auditorum, augendíque criminis causâ sumitur: Hac item per locos suos commovetur misericordiâ animus auditoris. Ergò conclusioni similis est locus communis, quem item bonorum & malorum, quæ alicui insunt, nos amplificativum sermonem appellamus, λόγον αὐξητικὸν Græci.

Res enim nota est,&c. Hoc est, postquam forma quædam procemii fuerit posita, & à contrario locus, tum subjunges ἔκθεσιν, id est, expositionem, ut auditorem in odium maleficii rapias ac instiges, non probes, nec doceas rei declaratum crimen.

In

In majus extollas,&c. Hoc est, flagitium, in quod fueris invectus, ostendes longè gravius esse atque atrocius illo cum quo contuleris, ut sacrilegum peculatore deteriorem.

Sententiam vel mentem,&c. Sententiam veteres, quod animo sensissent, ut supra dictum,vocaverunt, Græci γνώμην appellant. Quod consilium mente conceptum, atque voluntatem quoque significat. Vult igitur Aphthonius ut aperiamus, quo animo, vel rationis impulsu, & quibus consiliis reus ad maleficium accesserit.

Conjecturali,&c. Conjecturam à conjectu, id est, directione quadam rationis ad veritatem, appellatam ait Quintil. lib.3.ca.7. Hinc conjecturalis causa, cujus Cicero ponit sex partes. Et primam vocat argumentationem probabilem, dividítque in causam, & in vitam : illa ratiocinationem, hæc ex ante factis suspiciones administrat. *Conjectura. Conjecturalis causa.*

Misericordiæ exclusionem, &c. ἔλεου ἐκβολήν. Amovendam ait misericordiam esse, & neminem justum oportere malorum misereri.

Leges nullæ,&c. Tyranni periphrasis est, in quem præsens hic locus communis est institutus. Verùm tyrannus olim dicebatur fortis & dominus bonus, plenam in subditos potestatem habens. Unde Virgil. in 7. Æneam suum, quem pium semper esse voluit, tyrannum dixit, inquiens,

Pars mihi pacis erit, dextram tetigisse tyranni.

Postea viribus imperii per superbiam cœperunt abuti. Unde tyranni nomen ad eos restrictum est, qui per insolentiam abutuntur imperiis, & rempub. opprimunt, redigúntque in servitutem. Cum his, inquit Cicero Officiorum 3. nulla nobis est societas, sed potiùs summa distractio. Omne hoc genus pestiferum atque impium ex hominum communitate exterminandum est, &c. Idem 2. Philippic. Satis est

viris

viris fortibus didicisse, quàm sit pulchrum, beneficio gratum, famâ gloriosum, tyrannum occidere. Idem pro Milone: Græci homines deorum honores tribuunt iis viris, qui tyrannos necaverunt. Quæ ego vidi Athenis? quę aliis in urbibus Græciæ? quas res divinas talibus institutas viris? quos cantus? quæ carmina? propè ad immortalitatem, & religionem, & memoriam consecrantur, &c. Præterea lex olim erat. Tyrannicidæ imago in gymnasio ponatur. Cujus meminit Quintil. lib. 7. cap. 8.

Videmini, &c. Aphthonius Δοκεῖτε δέ μοι μᾶλλον περὶ τῆς τοῦ παρόντος διανοίας ἀκριβέστερον κρίνειν, εἰ τὰς τῶν προγόνων λογιεῖσθε γνώμας, Longè, inquit, diligentiùs, & exactiùs (meâ sententiâ) judicaretis in re præsenti, si majorum nostrorum judicia ante oculos vestros ponere velletis. Judices nimiùm indulgentes ac remissos arguit: Majores autem è contrario diligentiores asserit enituisse. Illos pati remp. opprimi; hos in libertatem asseruisse & legum justitiam opposuisse injustis fortunæ impulsibus ad maleficia. Est enim locus à contrario.

Fortuna. Hinc illud Horat. lib. 3. Odar. od. 29 Fortuna sævo læta negotio, Ludum insolentem ludere pertinax, Transmutat incertos honores.

Fortuna varietate sua, &c. Fortuna potens, ac variabilis appellatur à Virgilio, quam deam veteres arbitrati, in tota ratione mortalium solam utramque paginam facere credebant, & omnes casus humanos assignabant illi, ut hominum mentes impellenti, nunc ad maleficia, nunc ad virtutum studia. Unde Quint. Cur. lib. 3. de rebus Alexan. inquit, Etiam naturam plerunque fortuna corrumpit. Et lib. 8. Quis neget eximiam quoque gloriam sæpius fortunæ quàm virtutis esse beneficium? Hinc Aphthonius ait, prudenter à majoribus institutum, ut leges decernerent malis pœnas, bonis autem præmia virtutis

Attentatam rem, &c. Id est, Misericordiam tyrannus mereretur, si peccâsset imprudenter & inconsultò: sed cùm factus sit studiosè, atque deditâ operâ

râ tyrannus, erit puniendus: voluntario enim crimini nulla debet esse veniæ spes, nec ignoscendi facultas parata.

Invitum se dicere,&c. Hoc est, crimini suo nihil poterit prætexere non dicere, quòd invitus, vel per imprudentiam scelus susceperit. Et in testamento veteri legimus iis urbem profugii paratam fuisse, qui nescientes aliquem percussissent, ut si ferrũ in sylva manum succidentis ligna fugerit, & occiderit hominem, Deut.19.

Liberorum ipsius,&c. Hoc est, filiorum atque filiarum. Vide Gel.lib.2.cap.13.

Quarum respectu moveri,&c. Τὴν ψῆφον ἐπιτηχαῖν, id est, suffragia ferre. Multò justiùs est, inquit, pro legibus suffragia ferre, easque defendere, quàm tyrannorum liberos favore prosequi. Illarum enim beneficio justitia floret, & judices liberè sententiam pronuntiant, sed horum maleficio, cum judicibus æquitas è medio tollitur.

Locus communis in villarum ac urbium incensores.

EXORDIUM.

HOminum impiorum nulli gravioribus suppliciis afficiendi sunt, quàm ii, quorum maleficio contingit, ut funditus per incendia pereat, quod à justitia suum unicuique fuit attributum.

Quorsum attineret deorum clementiâ datas esse facultates, si liceret impunè maleficis eas per crudelissima scelera tollere, vel omninò flammis abolere? *A contrario*

Quid in rerum natura poterit atrocius esse, quàm omnia loca miserabilibus lamentis, cunctásque domos ejulationibus querulis complere, urbes incensioni- *Ab expositione.*

sionibus, internecione cives, vastitate regiones, ruinâ crudelissimâ respub. perdere, & breviter, omnia quibus humana vita carere non potest, flammis absumere?

A compara-tione. Quibus longè mitiores sunt fures, aut sicarii. Hi unius atque alterius bona diripiunt, aut, rerum inopiâ protrusi, unum aliquem occidunt: at illi respub. omnes evertunt, & universa tollunt è medio.

A sententia Facinori voluntario nulla esse debet parata excusatio, imprudentiæ justa est deprecatio. Nullâ igitur veniâ digni sunt isti, qui consultò maleficia susceperunt, ac suâ sponte omnia immaniter excusserunt, solâ nocendi libidine, & perversitate mentis impulsi.

A conjectu-rali digres-sione. Cùm vitam præteritam adeò turpiter exegerint, ut nulla spes melioris sit insequentis, Judices, injustè facietis; si eos dimiseritis. Quippè vix unquam ad bonam frugem perventuri sunt, quos ad omnia flagitiorum genera rapuit assidua peccandi consuetudo.

Ab exclu-sione miseri-cordiæ. Quis poterit istorum misereri, quos non publicus luctus ad misericordiam traxit, non tot matronarum ac puerorum ejulatus flexêre, non tot virorum singultus atque calamitates maximè permovêre, nedum à teterrimo crimine potuerunt deterrere?

A legitimo. Fas & jura sinunt, volúntque, ut ii pœnas se dignas exolvant, qui justitiæ leges violando crudeliter universam rempub. afflixerunt, fortunásq; omnium irreparabili damno funditùs perdiderunt.

A justo. Quis tam perversi judicii poterit esse, cui videatur iniquum, eos tantis incommodis atq; pœnis afficere, quanta bonis innocentibus intulerunt, tantísq; suppliciis excruciare, quanta meruerunt eorum maleficia?

Ab utili. Sumpto de sceleratissimis hominibus supplicio fiet, ut respub. liberata possit respirare; item boni cives quibuscunque rationibus valuerint, sua tecta re-

staurare & in meliorem aut saltem pristinam conditionem, atque dignitatem restituere. *A possibili & honesto.*

Tanta vobis, Judices, est divinitus concessa potestas, ut citra magnum negotium maleficos tollere; tanta item facultas, ut pro jure vestro rempub. afflictam suffulcire possitis, & in libertatem asserere. *Hoc enim est proprium ejus officium qui ad reipub. administrationem accedit.*

Nihil magis poterit judices æquissimos decere, quàm rerum publicarum hostes opprimere: nihil magis gloriosum æstimari, quàm prospicere, nè quid damni boni cives capiant.

Postquam pœnas de reis hisce dignas sumpseritis, fenestram criminibus reliquis clausuri estis. Nam eorum exemplis multi deterriti cessabunt à peccando, qui aliàs ad nocendum promptiores sunt futuri. Resipiscent multi, ubi cognoverint mala consilia consultoribus pessima cecidisse. *Ab eventuro.*

Aliud loci communis exemplum, in ebrium.

EXORDIUM.

IN repub. vestrâ, Judices, prudenter instituta, non ferre soletis ulla etiam levia crimina: quantò minùs vobis toleranda est ebrietas, omnium scelerum teterrima, undè velut alto gurgite profluunt omnia vitiorum genera, promanatque corporum & animarum pernicies certa? *Ebrietas.*

In homine rem præstantissimam novimus esse rationem, bonámque valetudinem, utrumque obnubilat, imò disperdit, fœda temulentia: utrumque conservat divina sobrietatis virtus, quæ omnium bonorum est origo, sicut illa malorum. *A contrario.*

Tolerabilior rei præsentis esset causa, si vino rariùs sese ingurgitaret; sed nullam meretur veniam, cùm bestia quotidiè cothonissans sese poculis obruat. *Ab expositione.*

Qui toties ab amicis admonitus non desinit, ab affinibus objurgatus non cessat ebrietatem sectari, & juxta proverbium, ut canis ad vomitũ reverti, & sus ad volutabrum cœni. Noctes atque dies in ganeis, in lustris pergræcatur, clamat, rixatur, pugnat.

A comparatione. Quemadmodum amor turpis nihil boni potest procreare: sic item ebrietas, ingeniorum teterrima pernicies. Et reliqui morbi partem aliquam corporis solent corripere, non divinam in homine particulam adoriri; pestilentissimus omnium est ebrietas, hoc est, rationis privatio, quæ temulentia dicta, quòd animi vigorem debilitet. Veteres enim temetum appellavêre vinum, ex eo quòd tentet, atque labefactet mentem.

A sententia. Alios imprudentia, casus, atq; fata ad peccandum trahunt: ebriosi sponte suâ rapiuntur ad malefaciendum. Undè Seneca ebrietatem nihil aliud ait esse, quàm voluntariam insaniam, Epist. 12.

A vita antecedente. Non potuit vitam præsentem honestè transigere, qui præteritam turpissimè traducendo, se puteo, quod aiunt, argenteo non desiit ingurgitare. Documento sunt libidines portentosæ, pallor, genæ pendulæ, oculorum ulcera, tremulæ manus, quas aliquando vidistis effundere plena vasa. Hæc omnia præmia ebrietatis, & vitæ turpiter exactæ evidentia signa. Vide Plin. lib. 14. cap. ult.

Incontinentiæ incommoda vide ex Socrate apud Xen. Memo. 1.

A misericordiæ exclusione. Nullâ ratione parcendum est illi, qui consultò facinus patrat, & suâ sponte se convertit in bestiam: quod facit ebriosus homo, cujus turpissima flagitia sine ulla misericordia reprimere debetis, & exemplis innocentem editis reliquos à peccando deterrere.

A legitimo. Cùm juxta Ciceronis sententiam, Lex sit recti præceptio, pravique depulsio, rectissimè feceritis, si (quod leges vestræ volunt) teterrimum hoc ebrietatis crimen è medio sustuleritis: quo facto, vitiis omnibus repurgatam rempub. estis habituri.

Vos

Vos ideo magistratu fungimini, & gladios geritis, ut sontes puniatis, & innocentes tueamini. Nihil igitur justius, nihil honestius facere poteritis, quàm si fortiter officio vestro functi, in bestiam hanc ebriosam graviter animadverteritis. Nec erit quòd ab illa vobis metuere debeatis, cùm neminem sui criminis defensorem habeat, & ejus omni vigore corpus exhaustum, vinóque debilitatus sit animus. Noxium igitur dignis modis tractate, quod non solùm reipub. vestræ futurum est utile exemplum atq; salutare, sed etiam gratum Deo, qui maximo odio prosequitur ebrietatem. Unde apud Esaiam inquit, Væ qui consurgitis manè ad ebrietatem sectandam, & potandum usque ad vesperam, ut vino æstuetis, &c.

A justo, honesto, utili, possibili.
Gladios cur gerant magistratus.

Sed non opus oratione longâ vobis, quibus persuasum esse scio, ebrietatem crimen esse teterrimum, nec levi supplicio tollendum.

Epilogus.

Petrus Mosellanus venustiùs ac copiosiùs tractavit.

ARGUMENTUM.

VEreor plurimùm, nè qui sobrii sunt, operam hanc meam in ebrios dicendi, ceu supervacaneam, rideant: dicent enim, sobriis castigatione hac nihil opus esse; ebrios autem sic vino sepultos, ut nullius vocem exaudiant, nullius admonitionem intelligant, nullius objurgationis asperitatem sentiant. Nimirum quòd, ut corpus mortui nullis punctis, sic ebrii animus nullis monitis excitari posse videatur. Quanquã autem optabile esset, non sæpe operam ludi in corrigendis iis, qui in vitiis suis sic obduruère, ut omnẽ medicinę spem excludant: tamen quia sunt qui certis intervallis ex tanti mali sopore expergefacti, ad se redeunt, seq; sanabiles per hoc, quod morbũ

subinde agnoscant, præbent, vel horum gratiâ, quanta sit in hoc vitio pernicies, paucis ostendam. Nam ut pulchrius nihil est homine sobrio, & ad quidvis quovis tempore, quovis in loco parato: ità nullum monstrum fœdius ebrio, cujus, ut Terent. Chremes ait, neque pes, neq; manus satis suum officium facit. Principiò mirari succurrit Græcorum prudentiam, qui suæ etiam linguæ proprietate quanta virtus, quámque ingens bonum sit sobrietas satis declarant. Siquidem ut ostenderent mentem humanam in sua dignitate consistere sine sobrietate non posse, virtutem hanc insigni vocabulo σωφροσύνην nominavere.

σωφροσύνη. Quid enim aliud sonat σωφροσύνη, quàm mentis conservationem? ut quantum homo animalia rationis expertia mentis dignitate antecellit, tantum quoque hæc virtus cæteris omnibus sit sublimior censenda. Quanquam autem Stoicorum disputatio est, qui unam virtutem habeat, ei & cæteras non deesse: tamen in usu vitæ humanæ, sæpe compertum est, fortitudinem habuisse eum, qui amicitiæ jura non præstiterit. At sine sobrietatis fundamento nullus unquam virtutum domicilium in animo suo construxit. Nam ut ea oculorum acies sola colorum discrimina discernit, qui nullo vitiosi humoris fluxu lippiant: ità quid quaque in re fugiendum, vel sequendum sit, ea tantùm mens cernit, quam cibi ac potus moderatio ab omni onere semper servârit expeditam. Hæc prudentibus consiliorum omnium mater, hæc rectè consulta maturè exequitur, cum hac florent respub. hac discedente sensim optima quæque dilabuntur: ut vel hinc appareat, quanta sit pestis in republica civis ebrius, qui neque virtuti ulli locum apud se relinquat, nec ullum in rebus consilium aut invenire ipse, aut ab aliis inventum rectâ ratione exequi possit: qui nec præterita recordari, nec præsentia moderari, nec futura prævidere rectè queat:

queat: qui deniq; nihil aliud sit quàm quod de otiosis ait poëta, ——— Telluris inutile pondus. Pinge autem tibi cogitationis penicillo talis hominis vitam. A vespera ad multam noctem clamatur, bibitur, luditur, cantatur, ululatur, pugnatur, franguntur scyphi, mensæ vomitu conspuuntur: succedit somnus alii gravis, adeò ut morti plusquam similis appareat: alii somniorum terrificis spectris irrequietus: tum æquissimum ebrietatis supplicium, vehemens capitis dolor, ac membrorum omnium debilitatio. Manè dolor, & nondum edormitum vinum surgere vetat, & in medium usque diem in stratis detinet. Quòd si quid operis urgeat nimis, fracti, & vel semimortui ad illud accedimus. Quis autem cum laude in negotio aliquo gravi versatur, ad quod invitus, fractus, ac totus languidus ingreditur? Quid expediet impeditus ipse? Quid fortiter faciet languidus? Quem laborem feret hesterno mero non solùm fatigatus, verùm totus fractus? Attrectandum est aliquid? Tremunt manus. Eundum aliquo? Genua labant. Res poscit eloquentiam? Lingua hæret, vocis meatus est impeditus. Quid multis? inter tot morborum genera, quot humanæ naturæ miseria est obnoxia, vix ullum est, quod semel adeò totum hominem sibi eripiat, & animum pariter atque corpus prosternat. Bona morborum pars, cùm vel corpus, vel corporis aliquam partem affligat, tamen immortalem hominis partem, nempe animum, impetere non audet. Sunt qui soporem, sunt qui torporem, sunt qui frigus, sunt qui æstum immittant, salva tamen interim rationis dignitate. Atqui illud ipsum, quod commune habemus cum diis immortalibus, quo solo homines & sumus, & rectè appellamur, quo a brutis differimus, hoc verò labefactare ebrietas & potest, & solet. Atrox sanè & horrenda pestis est οἰνοφλυγία, qua cor-

Animum cum diis communem habemus, eóque solo à brutis differimus.

correpti pleriq; aliquoties vim sibi ipsis afferunt, dum sua ipsorum membra pulsant, dum capillos sibi vellunt, dum se in luto volvunt ipsi. At nullis verbis consequi queas, quanto fœdiori, quantóque immaniori malo laboret ebrius. Quem ἐπιληψία corripit, hunc paulo momento deserit, atque ei mentis usum reddit: ebrius autem cum diu multúmque per ebrietatem jactatus fuerit, séque indigna multa tum fecerit, tum passus fuerit (si non, quod sæpenumero accidit, in totum extinguatur) totúmque penè triduum sepulto similis jacuerit, vix tandem ad se utcunque redit. Illi mali sensum lenit, quòd nullâ suâ culpâ, sed morbi vehementiâ pœnitenda multa tum dicit, tum facit: huic verò malum conduplicatur, quando, quo mali culpam à se transferat, non habet: & minùs premere solent, quæ nihil commeritis gravia accidunt. Jam inter animi vitia nullum est tam noxium, nullum ex quo tanta malorum aliorum seges pullulet. Quid enim tam est horrendum, quod non ebrii audeant? Fide & taciturnitate in rebus humanis nihil sanctius esse debet. Ebrio nihil rectè credideris: effutit omnia, neque quicquam tam religiosè arcanum est, quod celare is possit, qui ad cujusvis compotoris stultitiam invitatus mentis suæ dignitatem ipse prodit. Quid enim non proderet is, qui illud, quod charissimum habet, ad alienum affectum, eúmque stultum, amittere vel cum aviditate paratus est? Cui autem ignotum est, rixarum, vulnerum, stuprorum, adulteriorum, homicidiorum uberrimum fontem esse ebrietatem? Quis enim nescit pugnam Lapitharum factam, ut Horatius ait, super mero? Quis nescit, Tarquinios mero calentes primùm ad stuprum nefandum processisse, mox & regno amplissimo excidisse? Quis ignorat Alexandrum Macedonem, cetera quidem regem laudatissimum, compotandi studio, eò prolapsum, ut

In vino veritas: hinc Horat. Ser. 1 Sa. 4. & 10. Condita cum verax aperit præcordia Liber. Vide Cur. lib. 10. & Plutarch. in vita Alex.

ut iis, quibus familiarissimè utebatur, interfectis, & per hoc procerum suorum omnium animis à se alienatis, veneno tandem extingueretur? Sed næ ego ineptus, qui, quod vitium finem nullum nocendi habet, hoc orationis meæ angustiis complecti studeo.

Aliud exemplum loci communis in sacrilegum, juxta præscriptos ab Aphthonio locos, cujus bona pars ex Prisciano deprompta est.

EXORDIUM.

IN omnes maleficos oportet animadvertere: maximè in eos qui contra deos aliquid audent, sacra violando.

Alia exordii formula.

Quòd si vultis committere, Judices, ut cæteri quoque homines vestrâ indulgentiâ pessimi fiant, sacrilegum impunitum relinquite: sin hoc non placet, suppliciis afficite.

Alia principii forma.

Qui in conspectum vestrum adductus est reus, videtur non solus in periculum venisse, sed vos quoque in discrimen præcipitamini. Juris enim contemptio, & religionis violatio impunita relicta, deorum iram in homines excitat.

Ut dii placarentur majores nostri cæremonias instituerunt, aras condiderunt, templa diis immortalibus voverunt, hostiis donariisque exornârunt, ac festis diebus redeuntibus celebrârunt: iste autem ut deos exacerbatos in capita nostra instigaret, aras spoliavit, templa profanavit, & omnia donaria crudeliter abstulit. *A contrario*

Et quid aliud animo revolvit, quid aliud machinatur sacrilegus, quàm deos irritando universæ civitati malum accersere, publicisque ac privatis rebus in- *Ab expositione.*

 com-

commodare? Etenim ex sacrilegio, & deorum contemptu solet agrorum sterilitas provenire, omniúmque rerum penuria; item seditiones, prælia, regionum devastationes, urbium excidia, atque pestes.

A comparatione. Ex reliquorum maleficiis tolerabilius malum videmus enasci. Latrocinium ac furtum in paucos committuntur; stupratorum adulterorúmq; crimina iis solùm, qui faciunt, molesta & acerba fiunt, & eos maximè, quorum interest, excruciant: sacrilegus autem omnibus ex æquo plurimùm incommodat, qui tyrannis est simillimus; sed tamen ex illis non omnibus, sed pessimis omnium. Illorum enim facinus est sævissimum, quo deorum immortalium donaria spoliant, sacrásque divitias auferunt. Iniquissimum igitur esset, furem, vel injuriosum affici supplicio, sacrilegum vero absolvi.

A sententia. Sed quid suis ut prætendat flagitiis habere potest? Invitus ad scelera non accessit; sed cùm mala semper in eo mens, malus animus fuerit, non sine multis, sed impiis consiliis atque conatibus fores templorum effregit. Jam quali præditum animo censeatis eum, qui deos immortales, quos omnes creaturæ venerantur ac adorant, contempserit, imò divina sacraria profanando exacerbaverit? Quod designare solent, qui bomolochorum pessimi nunquam laboribus honestis ut victum acquirerent, operam impenderunt, sed per impias artes atque sacrilegia maluerunt ad divitias pervenire.

Bomolochi.

A digressione conjecturali imò natura potentiorem consuetudinem esserit. Homines alii qui peccant, maleficii præsentis labem vitæ prioris meliùs exactæ sanctimoniâ vel excusare, vel expurgare possunt: at qui tam horrenda crimina committunt in deos, satìs ostendunt sese habere pectora, quæ ab ineunte ætate nulli pietati assueverunt, sed assiduo criminum usu tam contaminata sunt, ut ad meliorem frugem, si cupiant etiam, nequeant

nequeant reduci. Lignum enim tortum haud unquam fiet rectum. Et difficile est resistere consuetudini, quia assimilatur naturæ: quam licèt expellas furcâ, tamen usque recurret. Quare nihil jam aliud restare constat, quàm dignum meritis supplicium, ut sic arbor mala semel excidatur, nè malos fructus producere pergat. *Qu. Curt. lib. 5.*

Undè si cum maximo ejulatu ad pedes vestros sese abjecerit, nihil oploratione ejus commoveamini oportet, nè crimen impunitum aliis similiter peccandi fenestram aperiat, & inconsulta misericordia vestra deorum iram in publicæ dispendia calamitatis exacuat. *A misericordiæ exclusione.*

Quòd si leges volunt, ut qui status hominum inquietant, pacémque publicam interturbant, puniantur: quantò magis animadvertendum erit in eos, qui nobis immortales deos iniquos & hostes faciunt, ut eorum amicitiâ spoliati, funditus intereamus? *A legitimo.*

Et quid magis æquũ esse poterit, quàm deos placare, religionem tueri, ædiúmque sacrarum expilatores damnare, ac meritis suppliciis afficere? *A justo.*

Quod si feceritis, deos placatos habebitis, & reip. statum longè tranquilliorem atque prosperiorem. Etenim in iis imperiis feliciter omnia solent succedere, in quibus religio vera conservata, scelera punita, & ante omnia regnum Dei fuerit quæsitum. *Ab utili.*

Nec erit, quod vindictę vestrę justissimę impedimento esse possit. Neminem enim iste habet, cujus patrocinio nitatur: nec credo fore aliquem, qui tam sit divûm contemptor, istum è manibus vestris ut cupiat eripere, sed potiùs omnes instabunt, & urgebunt, ut reus omnium suffragiis morti destinatus, meritas pœnas exolvat, nè ex eo conservato κοινὴ πανωλεθρία impendeat. *A possibili.*

Quid igitur moramini? quid cessatis in eo tollendo, *Epilogus.*

do, qui jampridem omnibus videtur esse damnatus?

Aliud loci communis exemplum, in contumacem aut δύσκολον.

EXORDIUM.

Contumacia. INter varia criminum genera non infimum est contumacia atque morositas, omnium diffidiorum uberrimus fons & origo.

A contrario. Morum æqualitas amicitiæ vinculum atque glutinamentum est, undè natum proverbium, Æqualitas haud parit bellum. Et obedientia vel sola virtus est, quæ menti cæteras virtutes inserit, insertásque custodit. At morositas & contumacia pertinax, amicitiæ pacta rescindunt, omnémque concordiam è medio tollunt, ut Pythagoras rectè dixerit, Æqualitatem amicitiæ parentem, & altricem; contrà, inæqualitatem discordiarum, bellorúmque matrem esse.

Ab expositione. Ab omni mansuetudine & obedientia dyscolus abhorrens, in animum induxit, benè monentibus nunquam obtemperare, neminémque ad honesta vocantem audire. Secum igitur assiduè loquitur, atq; exequitur ista: Ego satis sapio: satis est judicii, ut queam cum aliis certare, imò vincere: nolo alicui morem gerere, cùm longè meliùs, quàm alii noverim quæ conveniant ætati meæ: nec maximoperè alienam sapientiam optârim: valeat monitorum odiosa prudentia; ego, quod mihi visum erit, aggrediar: preceptoribus, cùm se feroces præstiterint, oppedam; quæ vetuêre, faciam, rejectis etiam libris indulgebo genio, pergræcabor indies, & mihi nomen insigne comparaturus, nocturno tempore veluti grassator aut sicarius in plateis pervagabor, obviam venientes

venientes lacessam, atque prosternam, aut velut Achilles, in fugam compellam, exclamabo etiam, ut Stentora vincere possim,

——aut propriâ mercede canoros
Curetum sonitus, crepitantiaque æra secutus,
Torva Mimallonijs implebo cornua bombis.

Hæcce digna sunt adolescentibus exercitia. Melancholicorum est studiis impallescere, & demorsos sapere ungues.

A comparatione. Grave crimen est ambitio, sed multò gravius obstinatio, & pertinacia procax, quam αὐθάδειαν appellant. Illud subtile malum, secretum virus, & occulta pestis infestans solos cupidos, quorum animos invasit. At homo contumax, in perversa ratione persistens, exemplo pessimo multis est aliis, quos veluti contagione virosâ corrumpit, & ad seditionem, reip. perniciem, instituit, atque trahit.

A sententia. Nihil habet contumax, quod inflexibili menti prætexat. Facilè, si vellet, bene monentes audire posset: sed pervicax, & obstinatus animus reluctatur, ac velut asinus calcitrosus reverberat. Cæterùm ut πειθαρχία μήτηρ τῆς εὐπραξίας, sic inobedientiæ crimen & pertinaciæ scelus, omnium in repub. perversitatum origo.

A digressione conjecturali. Præsentis criminis pœna remitti posset, si non turpem ex vita præterita labem, adeóque ἕξιν contraxisset, nec vitium ex prava consuetudine versum esset in naturam, ex cujus genuina malitia nihil, nisi quod reipub. pestilentissimum, potest enasci.

A misericordiæ exclusione. Quis judicii tam perversi vir esse poterit, qui rubo (quod aiunt) arefacto rigidiores atque præfractiores à meritis pœnis liberatos velit, id effecturus ut omnis bene monentium, ac gravium virorum autoritas in summum adducatur discrimen?

A justo. Quòd si non in facta modò, sed in voces etiam petulantiores olim publicè vindicatũ est, ut C. Fundanius

danius & Tiberius Sempronius ædiles Appii Cæci filiæ mulctam ob incivilia verba duntaxat dixerint, ut Gell. lib. 10. cap. 6. quantò æquius erit constringere os infræne, & coercere pestiferam rebellandi libidinem ejus, qui responsator teterrimus oblatratione, factóque suo scelerato omnia civilitatis atque pietatis officia tollit?

A legitimo. Quòd si vestrûm nonnulli judicaverint vitium contumaciæ non capitale crimen esse, arguerint igitur leges jubere, nè major pœna sit, quàm culpa, Officiorum 3. Non petam ut in reum exempla crudelia nimis edatis, sed per νουθεσίας aut τιμωρίας occursuri vitiis, ità puniatis, ut accepto malo resipiscat, peccandíque licentiam cohibeat, atque compescat.

Ab utili. Ad crimina leviora etiam nihil connivere, sed aliquando ad vivum resecare, quantum in repub. bonæ frugis afferat, vel cæco manifestum est.

A possibili. Res ardua non erit, de præsenti reo judicium, censuráque facere: sola sufficit autoritas vestra, qui nullis in hoc negotio perficiendo copiis auxiliariis opus habituri estis, cùm vel solo nutu confundere possitis, cùmque nemo sit, qui cupiat illi subvenire.

Ab eventuro. Si præsentis peccati scelus reliqueritis impunitum, multos habebitis ad idem flagitium alacriores factos, quos adhuc expectatio judicii vestri remoratur.

Aliud loci communis exemplum, in avarum: cujus exordium.

VEtus dictum est, judices, avarum, nisi cùm moritur, nihil rectè facere. Quod vel solum vobis persuadere poterit, ut hunc hominem, ipsam avaritiam, si non capitali pœnâ afficere, saltem extra patriam aliquò, unde ad nos, vel contagio, vel hominis fama non possit accedere, statuatis ablegare.

Admo-

A contrario

Admodum bene ac prudenter olim Romani sapientes instituerunt, ut in Ægei maris insulam Gyaros noxii deportarentur, ne lacesserent, ac devorarent innocentes, pauperum sudores, atque sanguinem hauriendo. Contrà vos perperam ac imprudenter feceritis, si hunc reum in patria reliqueritis, & non potiùs hominem pestiferum & injurium ex hominum communitate exterminaveritis, ne ejus præsentiâ perniciosâ miseri cives non modò violentur, sed etiam perdantur. Universum enim mortalium genus devorare, & omnibus, ut sibi solis prosint, esse maximo detrimento solent avari; per omne genus injuriarum suos explendo loculos, alienos expilando.

Devoratur is, inquit Quint. lib. 6. cap. 8. *cujus patrimonium consumitur.*

Ab expositione.

Cujus rei gratiâ secum animo revolvere solitus, Quorsum virtutes? quorsum probitas? quæ laudatur quidem, sed alget. Unicum ego pecuniæ studium amplectar. Hæc enim omnium regina, donat formam, nobilitatem, uxorem locupletem. Huic obediunt omnia, hac vel dii capiuntur. In pretio pretium nunc est, dat census honores, qui divitiis parantur. Has igitur consecutus ego, omnibus (quæ nunc quæstus uberrimus) assentabor, defraudabo, terminos proximi transferam, furabor, rapiam, nihil vel deos, vel homines curaturus.

A comparatione.

Luxuriosa quidem res est vinum, & tumultuosa ebrietas, sed longè nocentior avaritia fuerit, quâ nihil scelestius esse rex sapientissimus Solomon asserit. Et quò liberalitas gratior, omniúmque studiosorum encomiis celebratur atque laudatur magis, tantò detestabilior avarus est; qui non amicis, non patriæ, non reliquis omnibus, sed sibi soli natus, quasi hominis portentum vivit, se solum pascit, & horrendum dictu, nunquam satiatur; quemadmodum infernus, & perditio non replentur, Proverb. 28.

A sententia

Ebrius post factum agnoscit delictum, ac poeni-

tentiam

tentiam agit: homicida in furoris vim ac iram transfert crimen, & factis maleficium assignat. Et uterque non semper, sed raro & casu quodam & inviti peccant. At avarus nihil habet, quo noxium repurget animum, cùm avaritia penitus insita permaneat in venis, & in imis pectoribus inhæreat, ut avelli non possit; nullum relinquens pœnitentiæ locum, nullámque de hominum genere bene merendi facultatem.

A conjecturali digressione. Præteritæ vitæ sanctitas aliis sæpe reis non vulgarem apud judices æquos benevolentiam conciliat: verùm si totam hujus rei vitam ad amissum excusseritis, ipsissimum invenietis Ἀυγείου βουστάσιον, monstrum, non unâ gravi correptione vel supplicio dignum.

A misericordiæ exclusione, atque justo. Quare neminem arbitror fore tam stolidum, quem hujus rei miserescat. Familiam, quam sui simillimam habet, ad pedes fortasse vestros provolutam videbitis: sed vos legum & justitiæ ratio magis permoveat, quàm iniqua sceleratorum hominum hypocrisis, & ipsissimæ crocodili lacrymæ.

A legitimo. Cùm leges reipub. gratiâ conservandæ jubeant in sontes animadvertere, non illegitimum fuerit, imò justissimum, acriter hunc reum à vobis castigari, vel procul ablegari, cùm nihil eo scelestius, ut dixi, reperiatur.

Ab honesto & possibili. Quo facto nihil officio vestro dignius effeceritis. Nec quod judicium vestrum possit remorari, video: nam, modò volueritis, dictum aut factum reddetis.

Ab utili. Duplicem indè reipublicæ commoditatem promanaturam experiemini. Primùm judices integri, teterrimâ peste rempublicam liberâsse prædicabimini. Deinde prudenter effecisse, ut præsentis rei supplicio deterriti reliqui, ad consimile maleficium non facilè sint accessuri.

Epilogus. Plura dicere non arbitror operæ pretium, cùm ipsi

ipsi satis intelligatis, non levibus pœnis afficiendum avarum, cum eo nihil sit in republica pestilentius, atque magis perniciosum.

De laude, quæ ἐγκώμιον Græcè dicitur.

CAP. VIII.

Laus est oratio, bona alicujus enumerans.

Proprium est laudis res amplificare, & ornare. Quint. lib. 3. cap. 7.

Laudandæ verò sunt
- Personæ, ut Thucydides, aut Demosthenes.
- Res, ut justitia, aut temperantia.
- Tempora, ut ver, æstas.
- Loci, ut portus, horti.
- Ratione carentia animalia, ut equus, aut bos.
- Plantæ, ut vitis, aut oliva.

Laudamus verò & communiter & singulatim. Communiter, ut omnes simul Athenienses. Singulatim, ut Atheniensem unum aliquem. Hæc verò divisio est laudis.

Dispones autem ipsam hoc pacto.

Primùm procemium pro qualitate rei pones.

Deindè subjicies genus, quod dividitur in
- Gentem,
- Patriam,
- Majores,
- Patres.

Pòst educationem explicabis: quæ continetur
- Institutione,
- Arte,
- Legibus.

Hinc

Comparationis exercitatio duplicat materiam & virtutum vitiorumq; non tantùm naturam, sed etiam modum tractat. Quint. lib. 2. cap. 4.

" Hinc subdes " præcipuum laudum omnium caput, res gestas, quas divides in ea quæ sunt
- Animi, ut quæ fortitudinis sunt, quæ prudentiæ.
- Corporis, ut pulchritudinem, velocitatem, robur.
- Fortunæ, ut principatum, potentiam, divitias, amicos.

Addes deindè comparationem, quâ id quod laudatur, alteri collatum tollatur in majus.

Postremò Epilogo, qui precationi similior sit, concludes.

Exemplum in Thucydidis laudationem.

" ÆQuum est eos, qui utilia nobis adinvenére, su-
" is ipsorum inventis ornare, laudibus prosequi,
" & quod ab illis est proditum, iisd[illegible] au-
" toribus cum gratia reponere, accep[illegible]
" Non igitur injuriâ Thucydides oratione mihi [illegible]
" brandus est, qui nobis plurimum attulit ornamenti.
" Omnes enim de aliqua humanarũ rerũ parte benè
" meritos decet venerari: Thucydidem verò eò ma-
" gis, quòd pulcherrimæ omnium illustrandæ curam
" suam impendit. Neque enim quicquam eloquentiâ
" pulchrius: neque Thucydide quenquam benè di-
" cendi gloriâ præstantiorem invenire est.

A Patria. *Athenas inventrices & altrices bonarum artium* vocat Cic.

Nactus autem Thucydides eam est patriam, quæ & vitam pariter sibi, & eruditionem præberet. Neque enim in alio loco natus est, quàm unde omnis benè dicendi ratio profluxit, originémque vitæ sortitus Athenis.

Reges generis sui habuit autores. Itaque ab ultimâ protinus origine, clariore majorum fortunâ est

est illustratus. Utraque ergò habens & generis amplitudinem & civitatis statum popularem, quò clarior utrinque fieret, est ab utroque adjutus. Etenim nè ad injustas opes, potentiámq; delaberetur, æqualitate legum prohibitus est, néve in obscura reliquę plebis vilitate delitesceret, felicitatis genere est consecutus.

Ab educatione. *Leges vitæ optimæ magistræ.*

Talibus igitur procreatus parentibus, in republica Atheniensium intérq; leges educatur, quas certè optimas esse vitæ magistras in confesso est. Inter leges autem armáque vivere instituens, eruditioni simul atque rei militari operam dare decrevit, neque studia armis deserens, neque arma (ut præcipuam prudentiæ partem) relinquens; unóq; conatu duarum diversarum artium curam habebat, conjungens ingenio pariter ea, quæ naturâ sunt separata.

A rebus gestis.

Ut tandem ad virile pervenit robur, occasionem quæsivit proferendis eis, quę pulchrè fuerat in ætate meditatus, [illegible] casus, bellúmque protinus est [illegible] universa gestas Græcia literi[illegible]eritati mandavit, conservator e[illegible] velut restaurator, quæ bellorum delevit in[illegible]. Nec passus est, quod quisque gessit, temporum situ aboleri. Ex ipso ergò cognoscitur captam esse Platæam, scitur Atticam esse vastatam: tenetur Atheniensium classibus Peloponnesi oras esse navigatas: certatum esse navali pręlio apud Naupacton, non est nos Thucydides id passus latere: Lesbum ab Atheniensibus esse captam, id quoque ab ipso indicatur: cum Ambraciotis pugnatum esse, hoc & nè diuturnitas aboleret, effecit. Judicium Lacedæmoniorum non ignoratur: Sphacteria & Pylos, ingentes Atheniensium labores non latent. Concionantur Corcyræi Athenis, Corinthii ipsis contradicunt: Æginatæ, ut Athenienses accusent, Lacedæmona proficiscuntur: Jam verò à belli

" belli consilio Lacedæmonios Archidamus absterrens, contra Steneleidas ad bellum suscipiendum impellens: Ad hæc Pericles legationem Laconicam contemnens, neque passus deficere animo propter pestilentiam Athenienses: Cuncta hæc Thucydidis operâ, ingenióque in omne ævum ab oblivione vindicantur.

A comparatione.

Quis autem Herodotum illi comparaverit? Ille enim ad voluptatem legentium scripsit; hic omnia ex rebus ipsis, atque veritate deprompsit. Quantò verò quod ad alienam fit gratiam, infra id est quod fit ad veritatem, tantò post se Thucydides Herodotum relinquit.

Herodoti & Thucydidis comparationem pulcherrimam vide apud Qu. li. 10. cap. 1.

Epilogus.

Erant alia quoque permulta, quæ de Thucydide dicerentur, nisi, quò minùs omnia diceremus, laudum suarum nobis obstaret multitudo.

ALIUD EXEMPLUM.

Laus sap[illegible]

PROOEM[illegible]

SApientiam adipisci, felicitatis est: lau[illegible] pro dignitate ipsam, majus est quàm ut no[illegible]id viribus assequi possimus. Tantum enim illi superest gloriæ, ut commune quoddam deorum immortalium bonum esse credatur. Cùm enim deorum unusquisque velut descriptam officii sui tueatur partem, Juno nuptiis præsit, bellis Mars cum Pallade, Vulcanus inter ignes fabriles suas exerceat partes, ducat Neptunus navigantes, & quisq; alius aliud sibi vendicet: sapientiam in commune sibi asserunt omnes; præcipuè verò præ omnibus Jupiter, quantò reliquis major est, tantò omnium quoq; sapientissimus æstimatur.

A genere.

Unáque sapientia est, quæ vel maximè æternam Jovi præstat potestatem. Et dii quidem nativam ipsam

ipsam cognatamq; sibi habent: munere autem ipsorum in terras quoque delata est; & deorum filii sapientiâ suâ maximam humanæ vitæ utilitatem attulerunt. Quapropter poëtæ laudem merentur, qui Palamedem & Nestorem, & si quis alius sapiens olim fuisse canitur, deorum fuisse filios tradiderunt. Non quidem illi vano commento deorum naturam velut permutare conati, quam nè dii quidem ipsi permutare possent, sed generis permixtione communicationem indicantes virtutis; ut qui divinâ quadam cæteris admiratione præstarent, deorum filii crederentur. Nec immeritò illorum in deos referebant genus, quorum sapientia major, quàm humana originem videbatur affirmare divinam.

Ut Herculem, Minoa, Perseum & reliquos.

Sola autem ipsa utroque rerum statu æquas habet rerum vires. Nam reliquarum aliæ bello solùm probantur, alias laudamus in pace: sapientia verò præcipua est utriusque temporis moderatrix. Sic in bello versatur, tanquam prorsus artium pacis ignara: sic pacem continet, tanquam nunquam agitata strepitu bellorum. Denique tam apertè utrique sese accommodat, ut in utro horum æstimes, ei soli videatur esse dicata. Fert pacis temporibus leges, & omni tranquillitatis utitur more: in bello verò victoriam præbet. Neq; armis solùm superiorem facit, sed in concionibus quoque præstat invictum. Itaque & inter bellantes, & inter pacatos sola præcellit, primásque sibi vendicat sapientia. Sola quoque divinitatis proximè exprimit similitudinem: sola enim, velut Deus, futura prospicit. Quin ipsa quoque terram agricolis attribuit, navigantibus assignavit mare: adeò non fruges colligere sine sapientia, non navim, nisi sapientis gubernatoris præsidio freti, ascendere auderemus. Itaq; quicquid exhibet mare, quicquid hominum usibus terra profert, meritò sapientiæ munus cuncta censentur.

A sapientiæ effectis.

" Nè cœlum quidem, & si quid in ipso latet, dimi-
" sit in occulto; quantum solis se porrigat ambitus,
" quod spatium stellarum unaquæque circum scribat,
" ipsa pervestigavit. Despexit intra terras etiam, &
" quo pacto vitâ defuncti agemus, ipsa nobis aperuit.
" Troiam quam capere temporis diuturnitas non po-
" tuit, sapientiæ astus subegit, & unius consilium
" adepta, universam Persarum potentiam dissolvit.
" Cyclopis oculus erutus est prudenti Ulyssis inven-
" to, sicque quidquid est, quo quisquam vincat, ab ip-
" sa sapientia derivat.

A comparatione. Quis ergò ipsi fortitudinem comparâsse velit, cùm quicquid viribus fieri possit, ipsa etiam sapien-
" tia præstet? Adeóque si ipsam fortitudini ademeris,
" per se fortitudo culpanda videatur.

Epilogus. Erant & multa alia, quæ de sapientia dicerentur,
" nisi majora essent quàm quæ posset modica oratio
" complecti.

SCHOLIA.

L*Aus,&c.* Alii laudationem vocant, hoc est, orationem bona exprimentem quæ alicui insunt, Ἐγκώμιον Græcè appellatur, quod juxta Aphthonii sententiam dictum eo quòd ἐν κώμαις, id est, in viis antiquitus canebant. Nam antiqui κώμας angiportus dicebant. Differt ab hymno & epæno, quòd hymnus deorum sit, encomion verò mortalium; præterea epænus paucis verbis fit, encomion autem secundum rhetoricæ artem profertur. Postremò, cùm in loco communi quoq; laus sit, hoc differunt, quòd in loco communi pro viro forti dicentes, eo consilio dicimus, ut præmium petamus; laus autem per se virtutis testimonium, ut ait Priscianus.

Laudanda sunt,&c. Porrò præterita, instantiáq;, atq; adeò omnia quæ nunc laudamus, nunc contrà vitu-

vituperamus, res sunt omnis generis, quę aut cerni tangíque, ut homo, equus, urbs, flumen; aut animo intellectúque cognosci, atque percipi possint, ut facta dictaque. Virtutum item vitiorúmque, tum artium varia genera, ut prudentia, justitia, fortitudo, temperantia, eloquentia, medicina, architectura, scientia rei militaris, aliaque id genus multa. Vitia autem quæ sint, hinc cognosci facilè potest, nempe injustitia, luxuria, invidia, &c. Ipsius autem Dei laus (quanquam quid huic aut nostrâ laude accedat, aut vituperio adimatur, non video) tota huc pertinet. Rerum autem, quæ cerni tangíque possunt, primas partes homines tenent: qui cùm cæteris animantibus brutis, rebúsque mutis, ratione & sermone, tum multis aliis animi naturæque dotibus antecellant, laudem imprimis sibi vendicant. Laudamus igitur præcipue personas, urbes, portus, loca, & his similia: præclarè item facta dictáque quæ cum virtutibus conjuncta, atque indè orta esse constat. Jam & juxta virtutes artésque aut in certis hominibus, aut seorsum suis ipsas laudibus exornamus.

Res, &c. Ut Erasmus laudavit Moriam. Et ad ingenii vires periclitandas, artémq; ostentandam Phavorinus laudavit quartanam febrim; cum enim constantiùs valiturum, qui febri liberatus vires integras recuperaverit: Laudavit etiam Thersitem. Cujus meminit Gell. l. 17. c. 12. Et Politianus in Epistolis.

Loci, &c. Ut Baiæ, Tempe.

Portus, &c. Ut in Liguria Lunæ, vel Carthaginensium, cujus meminit Virgil. in 1. Æneid. Item laudari poterit Stoa porticus Atheniensis, Pœcile ex varietate picturæ dicta, in qua Zeno philosophus discipulos docebat, unde & secta Stoica. Item Aulis Bœotiæ, cujus meminit Ovid. 12. Metamorph.

Horti, &c. Ut Adonidis, qui proverbio locum fecerunt

cerunt. Item Hesperidum, quos amœnissimos in Africa fuisse memorant. Item Senecæ prædivitis horti, ut ait Juvenalis Satyr. 10. Item Alcinoi sylvæ, quarum Virgilius Georgicorum 2 meminit. Item:

Adeste Musæ, maximi proles Jovis,
Laudes feracis prædicemus hortuli:
Hortus salubres corpori præbet cibos,&c.

Equus,&c. Equos laudare poterimus, ut Pollucis equum Cyllarum, & Graii quorum meminere poëtæ, ut ait Virgilius Georgicorum 3. Item Bucephalum Alexandri, de quo Gellius lib. 5. cap. 2. Item, Solis equos,&c.

Bos,&c. Virgilius in Georgicis,

—Optima torvæ
Bos pulcher. Forma bovis cui turpe caput,cui plurima cervix,
Et crurum tenus, à mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna,
Pes etiam: & camuris hirtæ sub cornibus aures.

Vitis,&c. Ut Thasiæ vites, sunt & Mareotides albæ,

ut ait Virgilius. Vide Plin.lib 14.cap. 3.

Olea,&c. Quę laudari poterit ab inventrice Minerva, & quòd signum fuerit pacis. Unde Virgilius in 7.Æneid.

—Ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes.

Item, Brassicam laudat Cato: malvam & albucum Hesiodus.

Subjicies genus,&c. Sunt qui hoc loco jubeant addenda esse ea, quæ nativitatem, vel miracula,vel prodigia præcesserint:ut si laudaturus Scipionem dicas in matris cubiculo anguem visum, unde conceptus, & Jovis ille filius fuerit creditus, cujus meminit Livius libr.6. belli Punici. Item in encomio Hecubæ recenseas facem, quâ prædixerit incendium,

&

& excidium Trojanum. Item, quid natis evenerit, enumeres: ut, Midæ formicas, apes Platonis. Valerius lib. 1. cap. 6.

De laudibus ductis ab animi, corporis, atque fortunæ bonis, ex Bucoldiano.

LAUS HOMINIS A FORTUNIS.

DE fortunis, quæ externa bona sunt, subindè nobis est dicendum. Hæ autem quantæ sint, quot numero prædia, quo sita in loco, quo tempore, sive dono data, sive suorum testamento legata, parentibúsve relicta acceperit, emerítve; ex adjunctorum loco narrandum locupletandúmque erit. Deinde, ex descriptionis loco situm prædiorum, atque hortorum ad flumina, seu fontes, & factas hîc ad voluptatem structuras pluribus licet verbis depingas: quemadmodum Homerus Alcinoi hortos: & maximè si is, quem laudas, princeps sit, urbésque, in quas imperium habet, describas. Quin & hujus fortunas cum aliorum facultatibus conferendo, ex comparatorum loco mirè locupletabitur oratio: ostendendóque, aut genere, numero, fertilitatéque majores ampliorésque putandas; aut situ ad flumina, seu fontes, rebúsque manufactis, atque ad voluptatem structuris jucundiores amœnioresque. Quòd si verò eorum, quibuscum nostras conferimus, omnium judicio amplissimas esse copias constiterit, pares ostendisse contenti esse possumus. Spectandum etiam, atque cum materia deliberandum, ecqua & à dissimili contrariisque copia peti possit. A dissimili hoc pacto: nostra prædia esse, agrósque suburbanos, unde certus ferè quotannis fructus redeat; illos non

Hominis laus.

Advertendum, fortunæ, corporísque bona non ideo laudari, quòd quis habuerit ea sed quòd iis non fuerit indignus.

non modò longiùs domo, sed & aliena in ditione sitos, iisque expositos fluminibus, quæ sæpiùs inundando sata omnia obruant, atq; convellant. A contrariis: nostros flumina fontésque irrigando agros utilitatem afferre maximam, illis in sata erumpendo, eadémque convellendo incommodum adducere summum: huic aquarum cursum prodesse, illis eundem ipsum obesse: huic voluptatem afferre, illis mœrorem tristitiámque dare: huic vel exorto bello omnem ex agris fructum redire, illis nullum: hujus prædia urbis horreum alimentúmque in hostes esse, illorum contrà hostium in urbem: his patriam defendi, illis oppugnari. Quòd si verò principem laudandum suscipias, potentiámque ejus, gentis suæ urbiúmque genere & numero prædices, quo res major illustriórque fuerit, hoc magis his ex locis extendas.

Quæ corporis bona in homine ex locis amplificandi ratio sit.

HActenus de externis bonis ejus quem laudamus: quæ quidem pro personarum varietate alia atq; alia existunt: quæ persequi, cùm infinitum, tum minùs fructuosum foret. Quare ad fontes ipsos ducere consilium fuit, usúmque locorum in iis, quæ omnibus communia sunt laudémq; merentur, monstrare, ut horum usu cognito, pro causæ conditione, quantam quisq; velit moram ubiq; facere in augendo possit. Corporis autem bona esse diximus, staturam, figurámq; corporis, valetudinem, robúrq;, ipsam denique formam. Hæc quanquam leviora sunt, suam tamen laudem merentur, certáque interim animorum indicia esse solent. Unde Homerus cùm in Thersite garrulitatem animíq; vitium nobis depingi vellet, nescio quo modo non tam malefacta, quàm cor-

Vide Quin. dict. loc. lib. 7. cap. 7.

corporis deformitatem vitiáque explicando vitiosissimum ipsum introduxerit. Idem staturam grandiorem, robúrque in principibus magnoperè prædicat, ut qui Agamemnoni staturam magnam, cui majestas inesset regia, tribuit. Ulyssem illo quidem minorem, sed latissimis humeris & pectore describit. Jam verò Ajacem illum non ambobus modò his, sed cæteris Achivis omnibus corporis staturâ & robore antecellentem introduxit. Nec noster Homerus hanc in suis laudem neglexit: qui cùm & in cæteris, tum maximè in Ænea & Turno principibus, corporis dona laudat. Et Dareta cùm altâ staturâ, latissimísque humeris, quod certum virium argumentum esse solet, in singulare certamen produxisset, ejus tamen antagonistam Entellum vel senem, magnitudine corporis viribúsque adeò superiorem facit, ut illum non secùs ac qui frustrà urbem, aut castellum oppugnet, hunc temerè infelicitérque aggressum dicat. Forma plus laudis meretur: præsertim in principibus viris gravitas oris, majestásq; in vultu: hæc in primis pondus orationi autoritatémq; tribuit: tantúmque in animis Gallorum hostium valuisse Titus Livius scriptum reliquit, ut cùm urbe captâ, avidi prædæ in principum atria irruerent, cernerentque hos cùm ornatu habitúque paulò humano augustiore, tum maximè oris gravitate atque majestate diis simillimos, domi sedentes, ante horum ora, sicuti deorum simulacra, velut venerabundi constiterint: nihílque in hos ferro gravius facturi fuerint, nisi M. Papyrius principum unus prior iram movisset. Atqui & hinc augendi modum, usúmque locorũ explicemus. Staturam, robur corporis, orísq; decus quantũ sit, ubi ab adjunctis satis expresserimus à causis & eventis deindè dilatemus. Fuisse hujus majores, homines cùm insigni staturâ & robore, tum quadam modestiâ orísque gravitate præditos sem-

Liv. Decad. 1. cap. 5.

pérque

pérque operam dediſſe hunc, ut quę à natura ad ſui nominis dignitatem amplitudinémque acceperit, certâ vivendi ratione aleret proveherétque, nulla ut Venus, Bacchúſque immoderatior corporis vires vigoremque auferret. Quare eâ jam valetudine eſſe, ut nulla corporis imbecillitas obſit, quò minùs in rebus cum gravitate agendis ſuo, amicorum, & reipub. tempori ſerviat. Quinetiam comparatione rem extendas, ſi cum aliis ampliſſimis hominibus conferas, oſtendáſque in hoc noſtro aut ſimilitudinem aut exceſſum eſſe, aut etiam diſſimilitudinem: ſi aut proceritate, ipſóque robore, & valetudine, aut ipſius vultus gravitate, majeſtateque multis partibus ſit ſuperior.

Quæ ratio animi bona ex locis amplificandi.

Idem Quint. lib. 3. cap. 7. *Utra ſit autem harum via utilior, inquit, cum materia deliberabimus: dum ſciamus gratiora eſſe audientibus, quæ ſolus quis, aut primus aut certè cum paucis feciſſe dicetur*

RESTANT animi bona, quæ ut cujuſq; propria ſunt, ità præ cæteris laudem mereri ſuo jure maximam ſolent. Hæc laudandi duplex via eſt: aut enim ad ſua virtutum genera, ut ſuprà viſum eſt, quæque referentur; ſua prudentiæ, juſtitiæ, fortitudini, & temperantiæ tribuendo facta: aut, quod non minùs commodè fiet, temporum ſervabitur ordo. Itaque dicendum, quî pueritiam adoleſcentiámq; tranſegerit: quæ ſequutus ſtudia; quantúmque in iis & quàm brevi ſit aſſequutus. Atque hîc, ſi fortè inſigne ingenii ſpecimen indolíſque haud vulgaris bonitas eluxerit, pluribus erit verbis extollendum: quo videlicet tempore, quo in loco, apud quos, qua in re, alíiſque id genus additis circumſtantiis, quas adjunctorum locus ſuppeditat. Quòd ſi fortè operæ pretiũ videatur, & hæc ipſa per plures ducendo locos plurimùm extendas. Ætate autem jam magis invaleſcente, ſi qua ſcripta honeſti ſui ſtudii voluntatiſque teſtimonia

nia in lucem dedit; primùm qualia quantáque ipsa sint, narrandum, quantúsque indè ad plures fructus redeat. Quæ item seu doctorum, seu multitudinis, seu universorum de iis testimonia judiciaque existant. Quæ ubi ex adjunctorum testimoniorúmque loco, quem eundem esse diximus, prosequutus fueris, à causis subindè augebis: quòd à multis magníque nominis hominibus sive rogatus, sive ultrò juvandi studio ad scribendum se contulerit. Ab eventis: non modò hominum de se expectationi respondisse, sed & vicisse: nec in una atque altera, sed in pluribus nationibus ipsius scripta legi, laudaríque. Atque hîc & enarrandum, quorum expectatione majora emiserit, quibusque in provinciis plurimùm probentur. Jam verò & hujus cum probatis magnorum autorum scriptis conferas: ostendásque potiora multò, melioraque hominum consecuta esse judicia: aut maximis summorum autorum monumentis paria esse, atque judicari. A dissimili etiam amplifices, si in iis, quibuscum conferes scriptis, dissimilitudinem esse ostendas: ut si Hippocratis & Galeni medicorum opera, cum Pauli & Pomponii Jurisconsultorum scriptis conferas: illos rerum naturalium, hos civilium scientiam tradidisse: illos de vita, hos de fortunis solicitis bene consuluisse: illos præcepta dedisse nè morbus vincat, & æger moriatur, hos nè avarus triumphet, & suum alteri eripiat: denique illos cavisse nè ipsa præmaturè vita, hos nè sua cuique res injustè auferatur. Hinc mirè Cicero non sine delectatione corpus orationis auxit, dissimilitudinem studiorum Murenæ & Sulpitii pluribus verbis explicando. Hunc in modum singula quidem tam domestica quàm publica facta, quæ laudanda videbuntur, servato temporis ordine enarranda amplificandàque erunt; quâ ratione domi vixerit, liberósque educârit; ad quæ studia miserit,

libera-

liberaliterque aluerit; quos in viros aut abierint, aut se evasuros certam de se spem patri patriæque præbuerint. Quæ si persequaris omnia, ducásque per locos, incrementum res ipsa sumet maximum. Jam & quid commodi ipse sive re operâque, sive consilio reipub. præstiterit. Quale est, si dum aliquando, ut sæpe, maximis de rebus bene reip. consulendum fuit inópsque consilii multitudo ea facili momento sequenda putâsset, quæ probata reipub. statum eversura penitus fuissent; hunc in concionem prodiisse dicas, & prudenti oratione, quæ ex his aut illis inceptis commoda, malâve reipub. impenderent, edocuisse, eáque suscipienda persuasisse, quæ cùm singulis tranquillitatem, utilitatémque, tum universis nomen, gloriámque attulerunt. Atque hæc aperienda, pluribúsque verbis ex locis aliis atq; aliis explicanda erunt, quæ res ad ità consulendum animum potissimùm impulerit: quæ si honesta, utilísque fuit, eventa votis respondisse pulchrum erit. Quanta autem gloria emolumentáque indè reipub. evenerint, quis item ad consultorem fructus honósque ab universis vicissim redierit, copiosè erit exponendum. Postremò comparationibus rem extendas: cum urbis conditoribus aut munitoribus hujus factum conferendo, & aut majus, aut simile, dissimiléque ostendendo. Illos urbem quidem condidisse, hunc conditam prudentiâ suâ ab exitio conservâsse: illos partim fundamenta jecisse, partim mœnia turrésque, in hostes propugnacula non sine summis oppidanorum impensis laboribúsque altiùs eduxisse; hunc unum ipsâ modò ratione consilióque, non mœnia solùm, urbémque, sed & fortunas omnium, vitámque servâsse. Quantum etiam cives grati vicissim postea huic honorem, gratiámque habuerint, cum iis conferas licet, quibus ob præclarissima in rempublicam merita non ingrati extiterunt: doceásque, aut majora,

jora,

jora, aut paria huic contigisse omnia. Quòd si verò is, quem laudas, princeps sit, exercitúmque duxit, prætterquam quòd ex his locis omnibus, ab adjunctis quæ latè patent, passímque usui sunt, à testimoniis, à causis, ab eventis, ex comparatione majorum, minorum, à simili, à dissimili, à contrariis copiam petas, etiam à descriptionis loco amplifices maximé: cùm aut stratagemata, genúsque militum & armorum, aut urbes, quas cepit, regionésque & gentes, mores, aliaque id genus suo quæque loco describas. Porrò cùm temporis hic servandus sit ordo, danda est opera, ut leviora aut omittamus, aut paucis perstringamus. Quæ verò magna sunt, & prudenter, & justè, & fortiter, modestéque facta, laudemque in animis hominum maximam merentur, per plures ducenda locos, plurimúmque dilatanda erunt. Quæ autem laudari facta oporteat, horúmque numerum, personæ, quas laudandas suscipies, secum adferent: in quibus singulis augendis, cognitis his locis, quantam ipse voles, moram trahas.

Ut ea ex locis augenda quæ post mortem acciderunt.

CUm igitur hunc in modum, quæ toto vitæ cursu rectè fecit verbis extuleris, dilataverísque; non negligendum quomodo excessit è vivis, & quæ, vitâ jam defuncto, virtutis ergô magna acciderunt. Nam cùm magnis viris, dum vita manet, laudémque sequentibus, comes sit invidia, fit, ut morte jam sublatis, ereptísque quos nocitura sequitur, sese avertat, patiatúrque mortuis quem vivis noluit, suum honorem deferri. Quare si & huic vitâ defuncto aut tumba publicè magnificentiùs sit extructa, aut statua erecta, aut denique quotannis ad sempi-

ternam hujus memoriam, rerúmque ab ipso gestarum, aliquid statis diebus fiat; quanta hæc sint, quo tempore fiant, quo in loco, à quibus, quantis impensis, quanto studio, aliísque id genus explicatis circumstantiis, quarum adjunctorum locus nos admonet, copiosè erit exponendum. A causis item & hæc, si voles, amplifices: quæ ipsius in remp. merita constent: cur tantum vel mortuo honorem constituerint. Ab eventis hîc nihil sumus, cum explicata, ex adjunctorum loco causas suas præcesserint, nisi propterea hæc defuncto contigisse dicas, ut statuto præclarè factis summo honore, plures ad imitandum pellicerentur; exponásque ea ità ex sententia evenisse, pluréśque, honoris præmio incitatos, ipsam virtutem sequendo, nominis immortalitatem venari. Quin etiam ex comparationis loco locupletari res potest maximè, si virtutis præmia, monumentáque huic post mortem constituta, cum regum parentationibus funebribúsque honoribus conferas, atque ostendas studio hominum ultrò hæc præstantium illos superâsse; rerum autem magnificentiâ æquâsse. A dissimili item: illis à regiis, regiâque pecuniâ funebria magnificentiùs adornata; huic ab universo populo, æréque publico, splendidè instructa: illis, quia reges vixerunt, mortuíque sunt; huic, quòd patriæ conservator extitit, mortuúsq; sit, habitus est honos: illis, nè regum nomen leve in animis vulgi putaretur, huic, nè sua virtuti præmia deesse viderentur. A contrariis: Illos subditi maximè oderunt, hunc sui summo honore prosequuti sunt: illos nova constituendo vectigalia, annonam, victúmque communem aggravâsse agnoscunt; hunc virtute, prudentíque consilio plurimùm levâsse intelligunt: illos vivos tyrannos execrati sunt; hunc patriæ patrem conservatorémque appellantes amplexi sunt: Illos post mortem, vel ab aliis honorari ægrè ferentes,

Laus hominum in tria tempora dividitur: in tempus quod ante eos fuit, quod ipsi vixerunt, & quod fatum eorum est secutum. Quint. lib. 3. cap. 7.

tes, quantum in sua positum potestate impediverunt; hunc contrà universi æquali studio summis honoribus ultro affecerunt. Quæ ratio sit personas laudandi, ab externis corporis, animique bonis, atque adeò ab iis quæ has tempore antecedunt, simul juncta, & pòst insecuta sunt, ostendimus. Antecedunt autem homines tempore, patria, parentes: cum iis conjuncta sunt, fortunæ, corporis, animique bona omnia: pòst autem insecuta sunt, habiti post mortem honores, præclaráque de iis hominum judicia. Quâ autem viâ singula ex locis copiosè instrui, augerique possint, utcunque aperuimus; non quidem eo consilio, quòd tantam copiam (quanquam paucis rem perstrinximus) in cujusvis hominis laudem (quis enim finis?) temerè adducendam putemus, sed ut monstrato locorum usu pro causæ conditione, quantam quisque indè velit copiam peteret. Neque enim hic cuiquam, quid fieri debeat, præscribimus, sed quid possit.

Eadem quæ laudandi & vituperandi hominis ratio.

POrrò vituperandi quæ ratio sit, hinc facilè intelligi potest. Siquidem idem ordo, eademque per omnia via in vituperandis externis corporis, animique malis erit sequenda. Patriam igitur parentésq; bonos habuisse, atque indè degenerâsse, patrimoniúmque dilapidâsse, tam vitium, dedecúsq; est quàm cui hæc mala obtigerunt. In corpore autem si qua sit deformitas, ut in Thersite, suis erit verbis exaggeranda; si nulla, formâ viribúsque malè usum fuisse, odio, dedecorique erit magno. Ab animo autem profecta vitia, flagitiaque, servato temporis ordine (nisi in sua vitiorum genera spargere quæque mavis perpetuâ oratione, quod in L. Pisone facit Cicero) erunt explicanda, atque exaggeranda. Quòd si

Hac in re idem præceptũ, quod in laudatione servandum.

si fortè & jam vitâ defunctis aliquid accidit, quo turpitudo odiúmque augeatur, non erit silentio prætermittendum. Singula autem eâdem ratione, quâ superiora ex locis augenda amplificandàque erunt.

Postremò epilogo,&c. Sunt qui præmittendum esse tradant vitæ modum, item mortis qualitatem, item quæ mortem sint consecuta, ut communem luctum, honores, exequias, statuas, sepulturam magnificam.

Dispositio laudis tetrasticho comprehensa.

Principium sequitur genus, ut gens, natio, patres,
Vita micans studiis legibus atque bonis.
Res gestas animus, corpus, fortuna ministrant.
Comparat in majus. Votáque finis habet.

Thucydides,&c. Hic (ut ait Cicero de claris oratoribus) erat Atheniensis summo loco natus, summúsque vir, qui ad Olorum Thraciæ regem, ceu ad progenitorem suum retulit nomen: affinem habuit Miltiadem, necessarium Cimonem, ut ait Marcellinus Græcus, & Plutarchus in Cimone. Hoc authore fuit adeò delectatus Demosthenes, ut eum octies transcripserit.

Thucydide quantum delectatus Demosth. Offic. 1.

Athenis,&c. Cicero de Oratore lib. 1. Omnium doctrinarum inventrices Athenas vocat, ubi omnis dicendi vis inventa sit, & exculta: & ad filium scribens, ait urbis autoritatem eam esse, quæ possit exemplis augere,&c. Quòd autem Attici sint acutiores, in causa ajunt esse tenue cœlum, quod qui crassum habent, crassos censeri, ut in libro de fato Cicer. Porrò Atheniensis patriæ celebritas multùm faciebat ad nomen illustrandum: unde apud Ciceronem de Senectute, Seriphius Themistoclem non suæ, sed patriæ gloriæ splendorem assecutum affirmabat. Et apud

apud Romanos magnificum erat & gentibus venerabile, civem Romanum fuisse. Unde Divus Paulus se Romanum esse dicebat, quam urbem tribunus maximâ summâ comparârat. Actorum 22.

Eloquentia,&c. Nihil, inquit, admirabilius & magis populare, quàm eloquentia. Hanc Cicero de Oratore 3. vocat unam de summis virtutibus; & de claris oratoribus, ingenii lumen. *Idem Cic. in Epist. ad Brutum,& Quin.lib.2. cap.20.*

Vita magistrat,&c. Leges enim conditas esse constat ad salutem civium, civitatúmque incolumitatem vitámque hominum & quietam, & tranquillam, ut ait Cic. 2. de leg.

Posteritati mandavit,&c. Id est, memoriæ prodidit, idque lib. 8. quos scripsit de bello Peloponnes. & Atheniensium.

Plateam,&c. Platea vel Plateæ pluraliter clarissima fuit Bœotiæ civitas, quam Stephanus dictam ait, παρὰ τὴν πλάτην, hoc est, à remo. Statius l. 7. Thebaid. *Platæa.*

Nunciat excubiis vigiles arsisse Platæas.

De bello Platæensi Thucyd. lib. 2. & 3 Et Plut. in vita Aristidis, & Cimonis.

Atticam,&c. Ditio vel regio fuit Attica, in qua Athenæ civitas philosophorum alumna, ubi primus omnium regnavit Cecrops, unde Athenienses Cecropidæ, ut infrà patebit. *Attica.*

Peloponnesi,&c. Peloponnesus Græciæ regio, alio nomine Achaia, alio, Pelasgia dicta. Vide Plin. lib. 4. cap. 4. Nomen habet à Pelope rege, Hippodamiæ viro, Tantali filio, quasi Pelopis insula. Sita fuit inter duo maria, Ægæum & Ionium, platani folio similis. De bello Peloponnesiaco Thucyd. lib. 2. Plutar. in Nicia. *Peloponnesus.*

Apud Naupacton,&c. Naupactus Ætoliæ, quæ Acarnaniæ, Phocidi, & Locris contigua, civitas, nomen habens à navium compaginatione: ναυπηγεῖν navim *Naupactus*

navium fabrico, ναυπηγὸς fabricator navium. Meminit Erasm. in Proverb. Excubias agere in Naupacto, cujus navale prælium apud Thucyd.lib.1.

Lesbos. *Lesbos,&c.* Celeberrima fuit Ægæi maris insula ante Troadem. Vide Plin.lib.5. cap.31. Athenienses, duce Nicia, receptos Lesbios mulctârunt, muros demoliti, naves & agros ademerunt, de quâ re Thucyd.lib.2.

Ambracia. *Ambraciotis,&c.* Ambracia urbs Epiri fuit aspero subjecta tumulo, ut ait Livius lib.7. belli Macedonici. Hujus cives Ambraciotæ, quorum historiam Thucydides libro secundo complexus est.

Judicium,&c. Hujus meminit Thucydides lib.4. & 5. Aphthonius habet, Δίκη Λακεδαιμονίων ἐκ ἀγνοίας τεθέλνται. id est, Lacedæmoniorum sententia injusta scitur.

Sphacteria. *Sphacteria,&c.* Σφάττομαι jugulo, vel macto, est; unde Sphacteriam insulam ab Heracleotarum mactatione dictam esse, Stephanus ait. Historiam Sphacteriæ, Thucyd. habet lib.4.

Pylos. *Pylos, &c.* Hæc fuit olim urbs Nestoris à Neleo condita: unde Ovidius,

Nos Pylon, antiqui Neleïa Nestoris arva,
Misimus—

Distabat à Sparta stadia circiter quadraginta, in agro Messenio. Hanc olim Demosthenis consilio munitam, Lacedæmonii oppugnârunt. Meminit Thucydides loco citato.

Corcyra, Corinthior. fuit colonia, quam ii deduxerunt circa Olymp.18. *Corcyrai, &c.* Corcyra secundum Thucydidem, Peloponnesi civitas fuit. Item insula Alcinoi patria. Lucanus lib.2.

—Vela ferantur
In portus, Corcyra, tuos.—

Hujus cives Corcyræi Athenis orationem habuerunt, quâ contra Corinthios petebant auxilia: quibus compertis & Corinthii miserunt Athenas legatos,

tos, qui Corcyræorum orationes refellerent. Vide primum Thucydidis librum.

Æginates, &c. Αἰγινῆται, alii vertunt Æginenses, qui Athenienses accusaturi Lacedæmona profecti fuerunt, ut ait Thucydides, lib. 4. Æginam autem Peloponneso contra Atticam civitatem adjacentem aiunt: & insulam Piræeo portui propinquam, ab Ægina Asopi Bœotiæ regis filia nomen trahens. Ovidius 7. Metamorph.

Oenopiam veteres appellavere: sed ipse
Æacus Æginam genetricis nomine dixit.

Archidamus, &c. Hujus meminit Thucydides lib. 1. & 2. Hic fuit orator, dictus quasi princeps populi. Fuit & rex Spartanorum, quem cives mulctârunt, quòd exiguæ staturæ fœminam uxorem duxisset, ut ait Plutarchus in vita Agesilai. Et ab Archidamo Thucydides interrogatus, uter ipse an Pericles luctâ præstaret; respondit, Ubi luctando illum vicero, mox ille dicendo, se cecidisse negat, idque spectatoribus persuadet. Plutarchus in Politicis.

Archidami Rhetoris meminit Quin. lib. 3. cap. 9.

Absterrens, &c. Lacedæmonii bellum propter socios Corinthios injuriis affectos illaturi erant Atheniensibus: quod Archidamus dissuasit, affirmans eorum vires pares esse adversum Peloponnenses atq; finitimos; sed adversus hostes procul habitantes esse omninò impares: Quare legatos Athenas mittendos esse, qui nomine sociorum injurias deprecarentur, atque pacem exposcerent.

Steneleidas, &c. Qui finitâ Archidami oratione apud Lacedæmonios verba fecit, adhortans eos ne socios haberent contemptui, nec ultionem differrent, sed protinus arma sumerent. Fuit autem unus ephororum. Hi apud Lacedæmonios erant tribuni plebis, regibus oppositi, sicut apud Romanos consulibus. Vide Cic. 3. de Legibus.

Pericles. *Pericles,&c.* Hic fuit Atheniensium dux, philosophus & orator, discipulus Anaxagoræ. Vide Justin.lib.3.Valer.lib.8.cap.9. Quintil.lib.12.c.2.

Pestilentiam,&c. Athenienses bello atque morbo pressi Lacedæmoniis erant cessuri; sed oratione Pericles ad bene sperandum eos exhortatus est. Vide Thucyd.lib.1.& 2.

Ad voluptatem,&c. Quintilianus lib.10.cap.1.inquit, Historiam multi scripsere præclaré: sed nemo dubitat, longè duos cæteris præferendos, quorum diversa virtus laudem est penè parem consecuta. Densus & brevis & semper instans sibi Thucydides; dulcis & candidus & effusus Herodotus. Ille concitatis, hic remissis affectibus melior. Ille concionibus, hic sermonibus. Ille vi, hic voluptate.

In sapientiæ laudem.

Sapientię laus. Exordium ductum à sapientiæ præstantia, eamq; laudandi difficultatę. Eam Cicero Officiorum 2. scientiam appellat rerum humanarum atque divinarum. Vide Tuscul.quęst.4.

Adipisci,&c. Sapientiam adeptum asserunt eum, qui cùm vituperatur, non irascitur, & cùm laudatur non extollitur. Plato (ut scribit Laërtius Diogenes) interrogatus, quomodo quis sapientiam adipisceretur, respondit: Si non expectârit, quę non evenire possunt, nec de præteritis recordatus fuerit.

Juno. *Juno,&c.* Cicero de Natura deorum 2. dictum ait à juvando: nuptiis præest, unde pronuba. A parturientibus invocatur, unde Lucina. Apud veteres nihil aliud erat quàm aër. Vide Macrob. de somnio Scip. cap.17.

Mars. *Mars,&c.* Quem apud Thraces natum affirmârunt, hoc est, apud bellicosos atque feroces homines. Cujus meminit Cicero de re militari.

Pallade,

Pallade,&c. Hanc alio nomine Bellonam vocabant. Lactantius lib. 1. cap. 21. Minervam à minuendo, vel minando, secundum Ciceronem: Pallada autem, quòd hastam vibret, ἀπὸ τῦ πάλλειν. Natam aiunt è Jovis cerebro, de qua plura Macrob. 1. Saturn.cap.17. *Pallas.*

Vulcanum,&c. Cicero de Natura deorum tertio scribit quatuor Vulcanos fuisse. Quorum primus Cœlo natus: secundus Nilo progenitus fertur, Opus dictus: tertius Jovis & Junonis filius, qui Lemni fabricæ traditur præfuisse, de quo Aphthonius hoc loco videtur intelligere; quartus Menalio natus, qui Vulcanias prope Siciliam insulas tenuit. *Vulcanus.*

Neptunus,&c. Ut Portunus à portu, sic Neptunus à nando paulùm primis literis immutatis derivatur, Saturni & Opis filius, qui & Παλαίμων inter deos celebratus. Vide Ciceronem libro de Natura deorum 2. *Neptunus.*

Dii cognatam sibi habent,&c. A diis progenitam sapientiam asserit. Gellius autem lib. 13. cap. 8. ex Afranii sententia sapientiam scribit Usus & Memoriæ filiam, quòd usu vitæ multâque rerum experientiâ paretur prudentia. Unde proverbium Solonis nomine celebratum, Γηράσκω δ' ἀεὶ πολλὰ διδασκόμενος, quod sic vertit Erasmus; Quotidie addiscens plurima, fio senex. *Sapientia Usus & Memoriæ filia.*

Palamedem,&c. Hic Naupilii regis Eubœæ filius erat, unde Naupliades. Ovid. in Ibin. *Palamedes.*

Naupliadæque modo ficto pro crimine pœnas
Morte luas, nec te non meruisse juvet.

Deorum filius habitus, quòd ingenio divino præditus, ordinem aciei, & aliquot literarum figuras invenerit. Vide Plinium lib. 7. cap. 56. Philostratum lib. 4.

Nestorem,&c. Hujus pater Neleus, & mater Chloris legitur. Deorum filius putatus propter eximiam *Nestor.*

prudentiam & eloquentiam. Hunc Agamemnon sibi semper adhibuit consultorem. Cicer. de Senectute: Dux Græciæ non optat ut Ajacis similes decem habeat, at ut Nestoris quinque.

Homerus Iliados ά,

—τοῖσι δ' Νέστωρ

Ἡδυεπὴς ἀνόρουσε λιγὺς Πυλίων ἀγορητὴς,

Τοῦ καὶ ἀπὸ γλώσσης μέλιτος γλυκίων ῥέεν αὐδή.

Deorum filios, &c. Ut Herculem, Æsculapium, Mercurium, Æneam, Achillem, Liberum, Cæsares. Etenim gentilitas olim magnates atque reges deos appellabat, sive ob miraculum virtutis, sive ob prudentiam, sive ob beneficia, quibus etiam ad humanitatem compositi, sive in adulationem. Vide Lactant. lib. 1. cap. 15.

Deorum naturam permutare conati, &c. Sunt qui hunc locum ità reddunt ex Græco: Non illis deorum naturam attribueres, ità enim veri dii fuissent, communione generis commune bonum sortiti, sed quatenus id bonum sibi comparârunt, deorum filii existimati sunt.

Utriusque temporis, &c. Id est, divinum munus ac progenies sapientiæ principatum obtinet & pacis & belli temporibus. Nos exhorrescere metu non sinit: & hac præceptrice in tranquillitate rectè vivere possumus. Vide Ciceronem de Finibus bonorum & malorum.

Futura prospicit, &c. Docet enim sapientia, nihil temerè & præcipitanter agendum, sed omnia consultò & præmeditatò. Cujus proprium est, nihil cujus pœnitere possit, facere, ut ait Cicero Tuscul. quæst. 5. Et non committere, ut aliquando dicendum sit, Non putâram, ut inquit idem Cicero Offic. 1. Valerius lib. 7. cap. 2. Porrò sapiens assuescit futuris malis; & quæ alii diù patiendo levia faciunt, hic levia facit diù cogitando. Præcogitati enim

enim mali mollis ictus venit. Ideò stultis, fortunæ cedentibus, omnis videtur nova rerum inopinata facies, ut ait Seneca ad Lucilium, Epist. 77.

Cœlum, &c. Id est, sapientia nobis revelavit, quę sunt in cœlis arcana, τὰ ἀπόῤῥητα, ineffabilia mysteria.

Vita defuncti, &c. Ut & Galli sapientes, qui persuasum habuerunt animas hominum immortales esse, soliti pecunias mutuas, quæ apud inferos redderentur, dare. Valer. lib. 2. cap. 1.

Actus sapientiæ, &c. Ad molem immanis equi respexit. Virg. Æneid. 2.

Instar montis equum divina Palladis arte
Ædificant, sectáque intexunt abiete costas.

Et unius consilium, &c. Aphthonius sic habet: καὶ Περσῶν ὅλην διέλυσε δύναμιν δι' ἑνὸς κυρώσας βουλεύματος. Rodolphus Agricola pro κυρώσας videtur legisse κύρου. Fuit quidem sapientissimus Persarum rex Cyrus, qui dicere solitus, Neminem debere principatum suscipere, nisi melior esset his, in quos acciperet. Is Astyage Medorum Rege, avo materno victo, regnum Persicum auxerat, non ademerat. Vide Justinum lib. 1. Sunt igitur qui hunc locum referant ad Alexandrum, qui legitur Persas in fugam convertisse. Alii malunt ad Aristidem referre, sub quo duce Persæ victi, eorúmque dux Mardonius ab Atimnesto Spartiata saxo caput saucius, ut ab Amphiarai oraculo sibi prædictum erat, occiditur, ut Plutarc. in vitis refert.

Cyrus regnum à Medis ad Persas transtulit, circa Olymp. 56.

Cyclops, &c. Dictus ab uno, quem habuit in fronte, oculo, quasi circularis oculus, de quo apud Virgilium in tertio Æneïdos libro.

Cyclops.

Nam simul expletus dapibus vinóque sepultus,
Cervicem inflexam posuit, jacuítque per antrum
Immensum, saniem eructans, ac frusta cruento

Per somnum commixta mero. Nos magna precati
Numina, sortitíque vices, unà undique circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torvâ solum sub fronte latebat,
Argolici clypei, aut Phœbeæ lampadis instar.

Propertius lib. 4.

Gessit & Ætnææ Neptunius incola rupis,
Victa Maronæo fœdatus lumina Baccho.

Vide Homerum 10 Odyss.

Fortitudo. *Fortitudo culpanda, &c.* Sine sapientia, inquit, fortitudo non est fortitudo, sed temeritas, propterea quòd fortitudo est contemptio laboris & periculi cum ratione utilitatis, & compensatione commodorum: *Temeritas.* temeritas est, considerata dolorum perpessione, gladiatoria periculorum susceptio, ut ait Cicero ad Herennium 4.

Exempla laudationis: & primò laus Demosthenis.

Exordium QUi parentibus obscuris nati ad decus præclarum virtute propriâ ascenderunt, non inferiorem laudem merentur, quàm qui nobilitate majorum superbi se jactant. Major enim est gloria, virtutibus propriis niti, quàm alienis intumescere.

A genere. Demosthenis quidem pater Demosthenes fuit, vir honestus atque probus, sed plebeius, ab officina gladiorum Machæropœus appellatus, vir sæculo suo notus, ut Valerius inquit. Atqui filius ad summum decus evectus, omnibus majoribus suis præluxit.

Diis ille adversis genitus, fatóque sinistro,
Quem pater ardentis massæ fuligine lippus,
A carbone, & forcipibus, gladiósque parante
Incude, & luteo Vulcano, ad rhetora misit:
ut ait Juvenalis Satyr. 10.

Sortitus fuit patriam, ubi inventæ & exercitæ bonæ discipli-

disciplinæ. Unde velut ex equo Trojano complures viri celeberrimi prodierunt. *A patria.*

Majores patum illustres habuit; sed eos ipsos eloquentiâ atque virtute suâ nobilissimos reddidit, oratorum princeps æstimatus. *Demosthenem legem orandi vocat Quint. lib. 10. cap. 1. A majoribus.*

Honestè fuit educatus ac bonis disciplinis institutus, sub oratore clarissimo Isæo, & præceptore Platone, ad bonarum literarum studia inflammatus à Thrasio Eunomo. *Ab educatione.*

Ingenii specimen sub prima juventa statim emicuit. Vis in eo dicendi mirabilis & gloriosa rempub. tutata fuit. Nactus in repub. materiam uberem & honestam pro Græcorum libertate adversus Philippum, & in ea præclarè decertans, confestim nomen & gloriam assecutus est: nec solùm ut disertus, verùm etiam ut fortis vir suspiciebatur, ut admiraretur ipsum Græcia, observaret Persarum rex, plurimúsq; apud Philippum sermo esset, confiterentur adversarii sibi adversus præclarum virum esse certamen. *A bonis animi. In quem ejus Philippica extant*

Corporis quidem in eo fuit imbecillitas, quam ingenio atque doctrinâ compensavit, atque resarsit. Etenim commemorato nomine Demosthenis, maxima eloquentiæ consummatio audientis animo oboriebatur. Lateris quidem firmitate defectus, quas corporis habitus vires negaverat, à labore mutuatus est. Qui cum rerum natura præliatus & quidem victor abiit, malignitatem ejus pertinacissimo animi robore superando. Itaque alterum Demosthenem mater, alterum industriâ enixa fuit, ut ait Valer. Max. *A bonis corporis. Humerorũ jactationem quomodo ille emendârit. Vide apud Quin. lib. 11. ca. 3. A bonis fortunæ, & à morte.*

Patrimonium abundans relictum erat, sed id tutores malè administraverant. Partem enim surripuerant, partem neglexerant. Ipse tamen satis opum studio consecutus, & iis præstantiora bona secum gestabât, non humeris, non oculis visenda, sed æstimanda animo, quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium, *Adversus tutores suos puer adhuc pupillares actiones be-*

mortalium, nec deorum manibus labefactari queunt, & ut manentibus præstò sunt, ità fugientes non deserunt, ut de Bia Valer. scribit.

buit Demosthenes, ut testatur Plutar. in ejus vita; & Quint. lib. 12. ca. 6.

Pro salute reip. vitam amisit, undè ejus mortis diem omnium mœstissimam egerunt, & inter sacra Cereris jejunârunt mulieres. Populus item Atheniensis, honorem illi reddens, statuam, utq; maximus natu sui generis publicè stipendia haberet, decreverunt.

Aliud exemplum in laudem Philippi regis Macedonum.

Exordium.

EX Græcorum regibus, meo judicio, nullus fuit quem non Philippus Macedonum rex vel ingenii dexteritate, vel virtutum meritis exuperârit.

A genere & patria.

Patrem habuit Amyntam, summæ prudentiæ virum, patriam celeberrimam, atque regnum adeptus centum & quinquaginta populorum. Plin. lib. 4.

Ab educatione.

Epaminonda strenuissimo imperatore, & summo philosopho usus est præceptore (Orosius lib. 3. cap. 12) A quo & bellicis artibus & philosophiæ præceptis præmunitus ad regnum accessit.

A rebus gestis.

Thessaliam domuit, Græciam pænè totam consiliis præventam viribus vicit, nec ità bellicis tumultibus præpeditus, & victoriis affectus, ut à liberali Musa & studiis humanitatis abesset. Quin lepidè comitérque pleraque & fecit & dixit, & egregia ingenii monumenta reliquit. Argumento sunt epistolæ, munditiæ, venustatis & prudentiæ plenissimę, velut illæ, quibus Aristoteli natum sibi filium, & ab eodem instituendum denunciavit. Quibus omnibus ea, quę fortasse juveniliter patrâsse criminari posset, abundè satìs delevit.

Ab animi bonis.

Clementia singularis in eo fuit ac benignitas in victos; undè quibusdam ipsi consulentibus; ut cum

Atheni-

Atheniensibus asperiùs ageret, respondit, Illos absurdè facere, qui homini, cuncta ad gloriam tum agenti tum patienti, suaderent, ut gloriæ suæ theatrum abjiceret; significans sese hoc agere, non ut Athenas everteret, sed ut civitati celeberrimę doctissimorum virorum copiâ florenti, suas virtutes probaret. Item, Quidam petulantioris linguę maledicta conjicere solebat in Philippum: hunc amici hortabantur ut ejiceret in exilium. At ille negavit se hoc facturum; demirantibus quid ità, Nè, inquit, oberrans inter plures malè de me loquatur. Quòd maledicum non egit in crucem; vel clementię erat, quòd ignovit, vel magnanimitatis, quòd contempsit: quòd noluit expellere, prudentiæ; plus enim nocuisset. Vide Erasm. 4. Apophthegmatum, & Diodorum Siculum. lib. 3.

Quis autem Hannibalem Carthaginensium ducem Philippo censuerit comparandum? Ille multa quidem gessit, sed pleraque perfidiosè ac crudeliter; hic omnia sapienter, ac cum animi summa moderatione. *A comparatione.*

Longè plura de tanto Imperatore dicenda essent: sed finem facio, contemplans meam dicendi facultatem longè inferiorem esse, quàm ut tantis Philippi virtutibus par esse possit. *Epilogus.*

Aliud exemplum in eloquentiæ Encomium.

Cum, autore Gellio, turpius sit frigidè laudare, quàm insectanter vituperare; valdè metuo nè encomium eloquentiæ minùs aptum ego dicturus, ingenii magìs inopiam proditurus sim, quàm dignis illam laudibus evecturus. Attamen si libet principium considerare, reperiemus, eam honestissimâ productam origine, optimísque rationibus profectam. *Exordium.*

Quæ

A genere. Quin. lib. 2. cap. 20. de eloquentiæ autem præstantia vide apud eundem lib. 2. cap. 26.

Quæ cùm una sit de summis virtutibus, ut ait Cicero, nemini dubium esse debet, quin ab illo, qui fons omnium virtutum est, & origo, profecta sit, nempe à Deo Optimo Max. cujus, ut sacra Scriptura meminit, dona sunt linguarum genera, omnésque sapientiarum ac sententiarum sermones: ex quo, per quem, & in quem sunt omnia.

Ab iis quas perficit rebus.

Cœlitus igitur demissa admirabilem in rebus humanis potentiam recipit, & incredibilem efficaciam facultatémque accendendi mentes ad honestatem, animos ad gloriam. Afflictos consolatur, perterritos timore vacuos reddit, seditiones compescit, feros & agrestes homines ad humanitatem deducit. Unde poëtæ Orphea & Amphiona finxerunt demulsisse feras, & cum arboribus montes traxisse. Ait enim Horatius,

> Agrestes homines sacer interpresque deorum,
> Cædibus, & fœdo victu deterruit Orpheus:
> Dictus ob id lenire feras, rabidósque leones.
> Dictus & Amphion, Thebanæ conditor arcis,
> Saxa movere sono testudinis, &c.

Occupatio. Hac de re uberrimè apud Quintil. cap. 16. lib. 2.

Sed inquis, Eloquentia scelestos pœnis eripit, falsis veritatem expugnat, status reip. evertit: ut bono jure Lacedæmonii rhetores videantur expulisse.

Redditio.

Esto: sed eâdem ratione omnes bonæ artes, omnes magistratus, cùm utrinque aliquando proveniant mala, possent expelli. Item è medio tolli ignis & aqua, unde sæpenumero maxima oriuntur dispendia: atqui bonæ res malæ non sunt, si bene utamur.

Comparatio

Quis eloquentiæ prætulerit liberalitatem? hæc paucis poterit prodesse: ista suas in omnium mortalium salutem vires extendit.

Epilogus.

Rerum magnitudine deterritus finem facio: etenim maximis eloquentiæ laudibus vix ullius dicendi facultas responderit.

ENCOMIUM MARPURGENSIS *Academiæ.*

INgratiſſimus omnium haberi meritò poſſem, ſi concionis hujus hodiernæ autoribus, nempe iis quibus meipſum debeo, non inpræſentiarum morem gererem, in dicendis, quem ſcopum hujus orationis eſſe voluerunt, beneficiorum laudibus, atque ſummis in nos meritis. Rationis omnis expers volatile, ciconiam novimus omnes officii mutuam rependere vicem ſolere, ut hinc, ἀντιπελαργεῖν, natum ſit proverbium. Quantò æquius, ac juſtius nos, qui ratione ducimur, gratiam nobis benefacientibus, ſi propter culpam fortunæ iniquioris non parem referre potuerimus, tamen aliquam ſcribendo, ſaltem, bene ſentiendo, atque aſſiduis illos extollendo laudibus, & habere & agere non detrectaverimus! Cùm autem Academia Marpurgenſis, veluti mater omnium noſtra communis benigniſſima, nos tanquam alumnos ſuos & chariſſima pignora ſinu blandiore foveat, nos bonis literis inſtituat, nos probatis moribus exornet, nos denique maximis honoribus afficiat; quis vel pietatis ullo tangi confirmet illum affectu, qui rogatus, aut juſſus, parentem tam officioſam pro virili ſua nolit, ut ingratitudinis moroſæ filius, ad ſydera ferre? Hæc cùm ipſi vos optimè teneatis meditata, nihil omnino dubitandum erit mihi quin jam ſilentium pollicentes, vos omnes ornatiſſimi atque iidem integerrimi viri ac ſtudioſa juventus, me patienter ſitis audituri. *A dicentis officio.*

Injunctum eſt mihi Academiæ noſtræ Marpurgenſis encomium dicere. Inprimis autem gaudendum, ac lætandum mihi video, partim quòd vos ad audiendum tam avidos contempler: vos omnes tam attentos: (quàm pudens ego, quàm hæſitans ego, *Ab auditorum attentione, & argumenti fertilitate.*

quàm

quàm tremebundus ego, primùm huc ascendi; nunc autem vestro, quo me omnes prosequimini, favore, atque hilari aspectu longè redditus alacrior) partim, quòd talis oblata sit dicendi materies, in qua etiam erudito parum, hoc est, mei simillimo literaturæ levioris homuncioni, non deesse possit oratio, ut longè difficilior videatur exitus inventio, quàm principii; nimirùm ut non tam copia mihi, quàm modus in dicendo quærendus existat.

Ab autoribus ac fundatoribus Academiæ.

Nam si protinus ab initio ipsos gymnasii nostri celeberrimi autores ac patronos consideres, ac perpendas, sive Deum Opt. Max. cujus cœlesti providentiâ, ac divino nutu instituuntur, eriguntur, ac gubernantur universa, quę in terris sunt; sive illustrissimum nostrum Hessorum principem: statim tibi tam inundans verborum ac rerum flumen occurret, ut te magìs obrutum copiâ, quàm inopiâ pressum iri fatearis. Quid? (ut illum ἀνεκφώνητον, ἀνεξερεύνητον, ἀνεξιχνίαστον, qui extra omnem eloquentiæ cœlestis, nedum terrestris, aleam est positus, cujus glorię nullum principium, nullus finis existit, Deum Opt. Max. prætercam) vel solæ hujus terreni numinis, quo domino ac fundatore nostra Academia meritò gaudet, jubilat & exultat, principis illustrissimi dotes, tantam dicendi copiam offundunt, ut spiritus dicturi citiùs defecerit, quàm increscentis beneficio rerum orationis cursus.

Ab illustri principis Hessorum genere, factis atque virtutibus.

Quid enim memorem tot antiquissima stemmata, tot majorum imagines, tot belli clarissima facinora, atque parta trophæa? Quid tantam vitæ integritatem, clementiam, tantam prudentiam, tantam pietatis, ac veræ religionis curam? Quid denique innumerabilia alia? Quæ omnia ac singula, tam splendida, tam lucida, tam illustria sunt, ut si alienę claritatis polities, ac nitor fuerint adjuncta, plus obscu-

obscuritatis sint allatura quàm lucis. Ideóque tam fertilia, tam copiosa prædicatu omnia, ut centum linguas, imò centena principum eloquentiæ millia fatigare possent.

Quis enim, ut alia transeam omnia, quis, inquam, vel Nestore, vel ipso Pericle facundior, eloquentiâ dignâ satis expresserit, quantâ disciplinæ militaris arte contuderit horridos Sichingiani terroris insultus? quanto pristinum in regni statum animo restituerit ducem Wirtembergensem? quanto pectore compescuerit seditiosos rusticorum tumultus? quanto denique spiritu vicerit duces Brunswicenses patrem & filium. *A disciplina militari.*

Quare digna satìs laudatu, satìs gloriosa Marpurgensis Academia videretur, si vel solùm tot & tantis fundatoris sui decoribus & ornamentis conspicua floreret. Sed, ut Universitatis nostræ amplitudo fiat admirabilior:

Accedunt complures, quos omnes enumerare longum esset, natalium claritate, facultatum laureis, ac virtutum meritis, præstantissimi patroni, quorum facundia plurimùm apud externas nationes promovit, quorum gravitatis excellentia protexit, dignitatis denique tituli protulerunt & exornaverunt Academiæ nostræ pomœria. Quibus omnibus robustissimis veluti columnis suffulta, quibus tutelaribus divis Academia Marpurgensis undique circummunita, quid ulterius excogitare poterit, quod origini suæ & fortunarum primitiis, vel splendidius vel excellentius adjicere possit? *Ab aliis Academiæ præsidibus atque Mecœnatibus.*

Jam si tempora, quibus instituta fuit à primo diligenter excusseris, invenies profectò Saturni seculis non infeliciora, quibus bonæ artes atque virtutes ubique gentium anteà proculcatæ, capita sua feliciter exeruerint, quibus homines nullis inquietati bellis, nullis intestinis seditionibus sauciati, *A temporis opportunitate.*

nullis

nullis hæresibus Anabaptisticis effascinati, nullis denique præliis funestati, sed velut optimis fortunatissimi fores pulsantis ævi auspiciis. Atqui si qua tum priscæ vestigia fraudis remanere, aut malorum lerna videbatur impendere: ea statim omnia ab illustriss. principe nostris procul à finibus propulsata fuere.

A quæsita loci commoditate.

Quòd si locum, ubi Marpurgensis universitas erecta perscrutatus fueris, vix ullum profectò reperies vel amœniorem, vel commodiorem. Ubi Marpurgum, Hessiæ metropolis, tot vetustis antiquissimorum ædificiorum structuris veneranda, prudentissimorum incorrupto senatorum ordine conspicienda, florentissimo simul ac honestissimo rerum privatarum ac publicarum statu nobilitata resplendet: cujus forum curia speciosissima marmoreis quasi lapidibus excisa devenustat; & aqua fontana, tot fistulis ac siphunculis jam recenter artificio mirabili factis, emissa, & murmure blandiore delectat, & aspectu pulchriore totum locum exornat.

A contradictione.

Verùm, ut occasio reprehendendi semper est obvia, si quis calumnietur ipsam urbem plus æquo fragilibus cinctam esse muris, responderi poterit, quod olim Agesilaus ille, Lacedæmoniorum rex, percontanti, quam ab causam Sparta non cingeretur muris, responsum voluit ostendendo cives armatos, inquiens; Hi sunt Spartanæ civitatis mœnia: quo significavit respublicas, nullis munimentis, nullis vallorum propugnaculis tutiores esse quàm civium virtutibus. Marpurgum ergò tutissimum est ac firmissimum; tot studiosorum, tot fortissimorum civium virtutibus: nam lapideo quod operi deest, id animorum robur, ac præstantia compensant, & quod hominum artificiis, id natura loci tot præruptis undique montibus resarcit commodissimè circumsepiendo, ubi celeberrimus iste fluvius Lanus infractum orientali lateri dorsum accommodat.

Qui

Qui aliàs etiam quasi Nilus fœcundans omnia, plurima delicatissimorum genera piscium educat, atque producit: Cujus item tanta potentia medica celebratur, ut cum multis nominum minimè vulgarium thermis contendere possit. Etenim psoram ac impetigines omnes, quibus communiter studiosi divexantur, præsentissimè sanat, ut nemo tantâ scabie laborans huc veniat, qui non semel atque iterum lotus, ocyssimè curetur. Hinc complures audias, qui quem cutis glabellæ nitorem assiduis alibi lavacris experiri non potuerint, eum sese fateantur hîc vel citra negotium assecutos solius beneficio Lani, maximè peculiarem pratorum & alvei Marpurgensis virtutem haurientis. *Ab aquarū salubritate & piscium copia.*

Vbi præter jam dicta, tot amœni prospectus, tot hortorum decora, tot agrorum lumina, ut illud, Nullus in orbe sinus Marpurgo, non Baiis prælucet amænis, dubio procul scriptum reliquisset Horatius si modò cognitum habuisset, & versus non reluctatus: equidem *A loci amœnitate & ubertate.*

Aureus hîc annus, biferique rosaria Pæsti,

Hîc propriùs ductum credas frondere Tarentum. Hîc denique Musis omnibus gratissimus locus, ubi rerum omnium uberrimus proventus, ut non solùm innumera civium ac studiosorum multitudo victum acquirere facillimè possit, sed etiam fertilitas nativa miserrimæ locorum exterorum sterilitati suppetias ferendo, non parvas alienarum civitatum sitarchias expleat, respublicas alat, sustentet, lætificet.

Vbi denique maxima aëris salubritas, ut ipsa pestis, aut acutus alius (nam quæ de pleuritide modò feruntur, puerilia sunt) morbus nunquam, nisi fortasse, quod tamen rarissimum, decennio toto elapso, grassetur. Cujus rei causa poterit evidens esse, vel tam placida cœli temperies, vel tam *A cœli clementia.*

serenus totius machinæ cœlestis aspectus, quibus Marpurgensem, ut omnium sibi delectissimam, æternus ille Pater, singulari quadam clementiâ commotus, prosperare dignatus est civitatem. Quæ non solaribus nimiùm æstibus subjecta jacet, nec frigoribus nimiùm borealibus propinqua, sed temperatiore sub climate constituta.

Ab aëris horridioris commoditate.

Veruntamen si tempestuosior aliquando ac immitior aër (ut omnium rerum est vicissitudo) videtur ingruere; longè plus utilitatis ille semper, quàm incommodi solet importare. Sic enim ad omnes fortunæ truculentioris impressiones assuefiunt, sic ad morbos superandos, sic ad durissimos labores perferendos exercentur, ac edurantur corpora.

Ab aliveâ regionis utilitate.

Porrò si quispiam conqueratur, regionem istam montosam, asperam ac lapidibus confragosam inhorrescere, hic mihi sapiens Darii majoris factum animo præsenti revolvas. Ille populum suum, regionis scabritiem & asperitatem campestri ac molliore tractu commutare cupientem, minimè permisit: affirmans hominum habitus, ut semina ac plantas, ad regionis naturam immutari, sentiendo se malle duros homines, & laboribus accommodos, quàm molles, quàm ignavos, quàm effœminatos, quales regio mollior generare solet. Quod si diligenter animo collectum discusserit, nullam in orbe ditionem fore confitebitur, quam cum sua permutare debeat illustriss. Hessorum Princeps, innumera virorum millia possidens, qui tempore pacis bona studia ac virtutes excolere noverunt: bellis autem imminentibus, qui labores perpeti, qui maximum exercitum ducere, qui summa pericula subire, qui fortiter arma tractare, qui munitissimas urbes evertere, qui denique præcelsas arces demoliri possunt. Quare Pœnorum acerrimus dux Annibal, in Italiam ab initio per Alpes, per tot frigora ac nives irrupturus,

pturus, maximis olim stipendiis coëmisset tales virorum manus, quales producit Marpurgum, ubi corpora vegeta, robusta præstantiáque proveniunt, ac procera grandescunt.

Sed ne proverbium, ἄνους ὁ μακρὸς, id est, amens qui longus est, in eosdem quadret, accedit acutior mentis, & ingeniorum sagacissima perspicacitas. Non enim Marpurgensi multùm aversus equos sol jungit ab urbe. Quæ nec, ut aliæ quædam, in vallibus profundis, in locis cavernosis, in lacunis, atque speluncis palustribus est condita; ubi perpetuo fœtore graviter olentes nebulæ, ubi putres exhalationes, ubi pestiferæ mephites virosâ crassitie hebetant, & Saturnatas quasi lemas offundentes, ingeniorum vires obnubilant, ubi ferarum latibula, luporum ac ursorum spelæa, ubi horrenda denique serpentum ac draconum antra belluinam ad naturam animos transformant humanos: sed potiùs, ut nobilissima regina Marpurgensis civitas, bonarum artium omnium receptaculum, puriorem, eminentiorem, & ingeniis bonis aptiorem cœli partem elegit, & ità solertem sese composuit, ut proximè ad figuram hominis, ad virtutis simulacrum accedere videatur. *Ab ingeniorum dexteritate.*

Enimvero quemadmodum à Deo Opt. Max. videmus hominem effectum erectâ facie rigidum, ut scilicet ea speculetur, unde ejus origo est, nempe cœlestia; reliquum autem universum animantium genus pronum, et ad terram versum, quod etiam Ovidius innuit dicens, *Ab urbis figura vel habitu.* *Metam. 1.*

Pronáque cùm spectent animalia cæteræ terram,
Os homini sublime dedit, cœlúmque videre
Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus.

Sic clarissimum, ubi nostræ Academiæ pulcherrima sedes est, Marpurgum, non aliter atque homo

princeps, caput erectissimum ac eminentissimum suis turribus, ut diademate regio coronatum habet, nempe quam admiramini toties ἀκρόπολιν, arcem istam quæ candidam frontem suam velut inter nubila condit: cujus collum monili baccato suis velut unionibus irradians prominet; illinc nitidis clarissimi domini Cancellarii Ioannis Ficini palatiis, hinc illustrissimi Principis sapientiæ domicilio, quod βουλευτήριον aut δικαστήριον, appellamus, exornatum. Corpus est tot membris & articulis, id est, domibus ac palatiis insigne, quicquid intra civitatis Marpurgensis mœnia situm esse novimus. Pectus, est ipsum templum. Curia ista, ut alimentorum dispensatrix est stomachus. Vtrumque collegium, Pomœrii, & (ubi jam hæc dicimus) Lani, sunt præcordia. Duo vici, alter, quem duo vulgò *den Grien*; alter, quem *Bylgenstein* appellant, femora sunt aquis proxima, quòd circum ea corporis partes crebris lotionibus indigeant, ideoq; mediastinis assignati. Brachiorum alterum, nempe dextrum, est ista platea, quam vernaculâ linquâ, *den Steinuveg* vocitant: Sinistrum, quod suburbium, *Vueiden hausen*. Pedes autem instar fortissimi bovis (juxta proverbium) altiùs in terræ viscera defixit. Sic dispersis veluti manibus, & commodissimo suæ vastitatis immobilioris anfractu studiosos omnes, quasi gremio sinuoso, ut benignissimo, sic tutissimo complectitur & exosculatur.

A meritorũ compensatione, studióq; justitia.

Cæterùm ut honestate conspicuos peculiari quadam humanitate, quæ sua est benignitatis excellentia, prosequitur, sic in dyscolos ac nebulones omnes meritam ac justam (ut æquum est) severitatem exercet; ut suis flagitia, suis ipsam virtutem præmiis condecoratum iri cognoscas. Etenim cùm alterum brachium, nempe dextrum, id est, platea *den steinuueg*, jucundior quidem sed ascensu difficilior videatur;

non

non immeritò virtutis illi dextro calli poterit comparari, quo ad virtutis & honorum præmia traducuntur homines. Contrà, cùm *Vueiden hausen* ostenteet viam latam, decliviorem, & facie tenus molliorē, sed ubi progressus fueris, satis lutosam, ac etiam calamitosam, ubi lictores et carnifices habitant: scleratorum calli nobis devitando poterit assimilari, juxta illud:

Hæc via virtutis (nimirum *den steinuueg*) dextrum petit ardua callem,
Difficilémq; aditum primùm spectantibus offert;
Sed requiem præbet fessis in vertice summo.
Molle ostentat iter via plana (*Vueiden hausen*) sed ultima meta
Præcipitat captos, volvitque per ardua saxa:

intellige cruces ac tormenta. Cujus Virgiliani carminis quasi dilucidam paraphrasin cernis, si Marpurgum ipsum penitus aspexeris. Nónne metam callis dextri & requiem vides, Germanicam istam domum, ubi præstantissimus Dominus Commendator, vir ut nobilitate clarus, sic omni bonitate præditus, omnes literarum meliorum ac virtutis cultores, itineris difficultate, ac studiorum assiduitate subindè defatigatos curísque confectos, comiter excipere, generosissimo vino, quod cum spe divite manet In venas, animúmq; tuum, quod verba ministret, reficere, et curas diluere semper est assuetus?

A liberalitate domini Commendatoris adium Teutonicarum.

Quoties ad cœnas Academiæ nostræ fautores ille vocans velut accepturos virtutis præmia, refrigeravit, & non semel ità bonæ fortunæ calicibus exhilarans obruit, ut neque mentes illorum, neque pedes officio suo satìs functa conspexerimus? Quoties ad prandia Musarum antistites studendo defessos, & laboribus exhaustos, velut literarum fructum percepturos, invitans, humanissimè tractavit, & ferculis recreavit opiparis? Et nè longiùs exempla petantur,

quoties ille M. Casparum, jam Academiæ nostræ Decanum dignissimum tot piscibus delicatioribus, utpote carpionibus ac lupis exornavit, atque tot aliis lautitiis labore publico & domestico delassatum refecit, ut vel ille solus satis abunde testari possit, ædes Teutonicas esse dextri apud Marpurgum callis æmuli virtutis, metam, & requiem inibi placidissimam. Quo admoneri possumus, Radices literarum, ut Isocrates ait, amaras esse, fructus verò dulciores; callem virtutis ascensu difficiliorem, sed metam omnium jucundissimam. Atqui te non moveat, quòd hic illius terminus & apex summo vertice non pendeat, sed magis ad locum inferiorem recesserit: id enim mysterio non caret, quo sapientissimus ille quicunque fuit primus architectus admonere voluit, eam virtutis naturam esse, ut elata nunquam superbiat, nec summo fastu, quod habet pulcherrimum, vulgò profanis oculis ostentet, sed potiùs thesaurum, ceu vili cortice dissimulans, quod habet eximium intimis penetralibus recondat & occultet. Hinc est, quòd Elisabethica domus fastigio sublimitatis posthabito, locum humiliorem præoccupando, sectantibus virtutem maluerit in occulto munera digna conferre, quàm in excelso loco gloriam sortiri.

Ab alterius literæ Pythagoricæ vallu explicatione.

Sed ad alteram virtutis viam redeunti, *Vueiden hausen* illud sese offert, quod, quàm miserabilis, quàm flebilis vitæ sceleratæ sit exitus, luculenter ostendit, ubi Εἰς κυνόσουργες, εἰς χαμαιεῖαν, καὶ εἰς κόρακας. Ubi ipsissimum fustuarium, ac teterrima tot morticinorum porcorum ac cadaverum vorago atque barathrum, ubi fames, & atris volitans in fumia pennis, ubi sera pœnitentia, ubi damnatorum gemitus & ejulationes sæpiùs audiuntur, ubi tortorum ferocia, ubi carnificum crudelitas jam sontes virgis cædit, jam cauterio, vel candenti ferro buccas facinoro-

surum perforat, jam sicariorum membra rotis distringit ac contundit: Iam furti reos in crucem tollit, jam latrocinii, aliorúmque criminum convictos, alio atque alio mortis genere dilaniat atque immaniter obtruncat.

Ergò ex his omnibus, ornatissimi viri, & studiosa juventus, opinor, intelligitis, quanto consilio, quantis rationibus adductus Illustrissimus Princeps noster, voluerit apud Marpurgenses Academiam erigi atque fundari, quòd inibi vicus penè omnis, omnis angiportus, omnis platea, studiosos homines virtutis admonere, turpissimos autem nebulones à vitiorum ac scelerum maleficiis deterrere possit. Hæc de patronis, origine, & loco Marpurgensis Academiæ. *Ab epilogo dicterum.*

Nunc ad ea digrediar, quorum utilitate provecta cum omnibus ferè Germaniæ totius Academiis certare possit. Quænam igitur hodie nobis Vniversitas uspiam proferrri poterit, ubi tanto labore, ac fidelitate genus omne studiorum tradatur, ubi purissima majore cum fructu Theologia doceatur, ubi facultas medica, ubi jurisprudentia ferventiore cultu tractentur, & sic omnia, ut nihil prorsus in linguarum nobilissimarum cognitione, nihil in omnibus, nisi unam (cujus me vel invitum professorem esse voluistis) excipiendam putetis rhetoricam, nihil (inquam) in omnibus artibus bonis, & optimis disciplinis desiderari possit? *Ab uberrimo studiosorum, bonarúmque disciplinarum proventu.*

Vbi tot & tanti professores, tot novi, tot veteres doctores effulgeant, gravitate, doctrinâ, ac vitæ sanctimoniâ, non solùm apud nostrates, sed magìs apud exteros nobilitati? Atque adeò, quotquot hìc videas, quotquot intuearis, tot Homeros, tot Aristoteles, tot Apollines, tot denique numina quædam te juraveris videre. De singulis jam nominatim differere, & illorum prohibet modestia, & temporis opportunitas *Ab optimorum præceptorum, atq; doctissimorum celeberrima turba.*

opportunitas non concedit. Sed ut generatim & modestè dicam, purissima vasa sunt & habitacula, in quibus omnia studiorum optimorum genera vigeant, regnent, ac triumphent, à Deo Optimo Maximo clementer erogata. Quare si jam Apollonius ille viveret, non opus haberet Caucasum laboriosissimè pertransire, nec Scythas, Massagetas, nec Albanos, ditissima Indiæ regna, tantis cum periculis, bonarum literarum gratiâ, denuò penetrare. Item si Pythagoras, si Plato, si Architas ille Tarentinus in vivorum adhuc contuberniis agerent, non haberent necesse Persida, Lacedæmona, Cretam, Ægyptum, tot denique regiones alias studiorum causâ peragrare; cùm omnia Marpurgi quàm plenâ manu habere, & multò minore temporis ac rerum jacturâ consequi possent.

A discipulorum copia, studiis, & officiis.

Quo fit, ut numerosissima semper discipulorum turba adsit, quorum indies tantam diligentiam experimur, ut nec Cleanthis, nec Aristophanis, quorum utriusque pertinacissima fecit proverbio locum vigilantia, major unquam extiterit. Vnde non opus præceptoribus ultro currere, ut doceant, aut manè ad fores sedere, & opperiri (ut Gellii verbis utar) propè ad meridiem, donec discipuli nocturnum omne vinum edormiant: sed potiùs & literarum & præceptorum adolescentes amantissimi, quicquid officiorum jura exigere non pudibundos, atque adeo ut longè rudiores ac nequiores etiam plerunque in patriam revertantur, quàm inde fuerint egressi. Quarum rerum portenta hîc penitus nulla conspici, nostra bono jure poterit Academia gloriari.

A magistrorum honestorum piorúmque consuetudine atque commercio.

Nam cùm à conversantibus, autore Seneca, mores sumantur, non præceptores hîc otiosi degunt, quorum veterno discipuli perdantur: non ebriosi, unde pessimum convictores exemplum bibendi trahant: non blasphemi, qui virosam pravitatem

mtem in proximos transferant: non impudici, qui pueros emolliant, atque effœminent: Nulla denique improborum commercia, quorum contagio serpat in cohabitantes, sed adsunt duces optimi prorsus, qui bonos, juxta proverbium, comites reddunt; hoc est, ad manus habentur omnium candidissimi magistri, qui in suos mores incorruptos trahunt ac transformant discipulorum gregem. Quorum magna satis (licet non tam numeri quàm ipsius honestatis hîc habeatur ratio) studiosorum corona præsens non minuitur, sed bonis avibus indies augetur.

A studiorum præmiis.

Et tantus, qui bonas, ut aiunt, artes alit, honor, optimarum literarum cultoribus hîc defertur, ut in spectaculis, (ubi statuarum & imaginum sculpturis & picturis homines immortalibus diis æquiparabantur) Olympicis victoribus nunquam major exhibita fuerit gloria. Exemplo fuit proxima celeberrima novorum doctorum festivitas: exemplo tot magistrorum novorum solennitas, quos ornatissimis, ut eorum studia ac virtutes meruerunt, insignibus officiosissimè nostra, ut vidistis omnes, condecoravit Academia.

A scholasticorum exercitiorum assiduitate.

Adde quòd tantâ & diligentiâ & industriâ studiosi omnes hîc in officio contineantur, tantis conatibus exerceantur indies, ut majoribus non possint. Nullus enim est dies in quo linea non ducatur: nulla septimana, in qua non aut publicè disputetur, aut declametur: atque adeò,

Vt schola nostra Lani, convulsáq; marmora clament
Semper, & assidua dirupta voce columnæ.

Missam facio frequentissimi, quo nullum liberaliùs erectum, nullum accuratiùs administratur, pædagogii disciplinam. Missa facio tot saluberrima veræ pietatis studia, quæ cùm alibi aut omnino squalida jaceant, aut penitus è medio tollantur, hîc non

solùm

solùm ferventer extolluntur, sed etiam adamata in pretio habentur maximo. Vnde fit ut eruditiorem multò, longéque meliùs nostram juventutem moratam ad suos redire percipiamus, cum laude & gloria Marpurgensis Academiæ summa.

Ab incorrupta vivendi ratione.

Neque id mirum, cùm hîc sanis doctrinis & honestate colluceant omnia, nulla penitus nequitiarum illectamenta surrepant, sed ubique sit probissima (ut dixi) societas & consortia sancta, quæ indissolubile religionis Christianæ vinculum solidis adeò atque adamantinis constrinxit retinaculis, ut nullâ ratione dirumpi queant.

Ab amolitione calumnia.

Quare vanitatis illos pudeat, qui dissidere, ac mutuis odiis conflagrare scholam nostram calumniati sunt, centonum sartores; cùm nusquam conjunctiùs, nusquam denique amiciùs vivi queat, quàm in gymnasio nostro, quod non ex morosis cerdonibus, aut Lycambeâ sectâ conflatum, sed optimis virorum eruditissimorum ordinibus selectum consistit; quos bonarum literarum artes humanos fecerunt, quos philosophia plus quàm homines reddidit, quos medica facultas officiosos informavit, quos jurisprudentia civiles effecit, quos denique sacra Theologia divinos effinxit, concordi studiorum omnium harmoniâ, virtutúmque unione conglutinatos.

A frugali victu atque temperantia

Quibus omnibus non incommodùm adjecero, frugalissimam (ut hinc Germaniæ gravitatem ac temperantiam agnoscas) studiosorum diætam. Nusquam enim Sybariticus ille (nè & calamitas ejusdem comitetur) luxus, & insani conviviorum apparatus, qui sunt ipsissimæ studiosorum pestes, prædominantur.

Nam ut edulia præteream quæ munda quidem ac simplicia in studiosorum hospitiis apponuntur, non ambitiosa, non luxuriosa, sed interdum ejusmodi, quæ apud nonnullas scholas ventri deditas, squalidus

dus

das in magna (ut cum Iuvenale dicam) fastidiret compede fossor. Qui meminit calidæ sapiat quid vulva popinæ: ut fercula, inquam, magis salubria, quàm artificiosa, aut luxuriosa transeam, Iunkeræ propter excellentiam appellatione nobilitatis sic vocitatæ, studiosis ut bibitu jucundissimæ, ita saluberrimæ potionis crebrior usus adhiberi solet, vini rarior: quòd in illo castitas & sobrietas, in hoc impudicitia et ebrietas regnent. Vnde D. Paulus, Nè, inquit, inebriemini vino, in quo luxus est.

Ergò vinum, quod clavo, juxta proverbium, caret, ubi paulò largior interdum usus administratur, non merum infundi solet, quòd optimam hominis partem, hoc est, rationem debilitet atque enervet, sed prorsus innoxium, nempe aquâ infusâ temperatum, sic longè melius redditum, & humanam ad naturam maximè appositum. Quo præclaro beneficio qui præcellunt apud nos œnopolæ, hoc est, qui aquis diluere egregiè vina callent, ad summos & honores & opes jure optimo provehuntur. Sed hoc ipsum adhuc ignorare nostrum D. Præpositum ægerrimè ferens doleo, cùm una ista faciat inscitia, quò miser & inhonorus pauperiorem apud nos vitam sese degere conquetatur: Indignam quidem, sed promeritam tamen ignorantiæ pœnam auferens qui locupletior evasurus, si tam utilem, tam probatam, tam insignem illius Staphyli Sileni filii disciplinam, ut alii, consecutus esset. Hic, autore Plinio, cùm rudis ac simplex olim vetustas meracius non sine plurima noxa biberet, vinum aquâ miscere, & Bacchum temulentum deum nymphis deabus sobriis temperare docuit; ut sic mansuefactus ac domitus ille cornutus pater, fieret moderatior, mansuetior, multóque sapientissimorum testimoniis salubrior. Et quid aliud innuit fabula de Baccho, qui fulmine conflagrans, in nympharum

A vini temperamento.

Lib. 7. c. 56

rum

rum aquas fingitur injectus, nisi vini ardorem, vitales juvenilium ingeniorum succos exurentem, sobrio elemento restinguendum esset? Quod etiam illud epigramma Meleagri testatur ac comprobat, sic dicens;

Αἱ νύμφαι τὸν Βάκχον, ὅτ' ἐκ πυρὸς ἥλαθ' ὁ κοῦρος,
Νίψαν ὑπὲρ τέφρης ἄρτι κυλιόμενον· (γῆς
Τοὔνεκα σὺν νύμφαις Βρόμιος φίλος· εἰ δ' νὶν ἀμ-
Μίσγηθαις, δέξῃ πῦρ ἔτι καιόμενον.

Id est,

Bacchus ut è flammis puer exiliisset in undas,
Tinxerunt nymphæ sordidum adhuc cinere.
Hinc junctus nymphis est Bacchus gratus: at ignem
Ardentem capies, hunc nisi miscueris.

Sed quorsum iste verborũ excursus tendit? (inquies) Nempe ut ostendam hinc esse, quòd neminem apud nos studiosum cupidineis facibus incendi; hinc esse quòd neminem æstu venereo captum, ut laqueis irretitum ab honestis artibus turpiter abduci, & veluti bovem ad lanienam rapi comperiamus: hinc esse quòd nulla Circe referatur eminere, quæ veneficiis adolescentes in bestias convertat, id est, nulla præstigiatrix volupťas, quæ suis affectuum illecebris illos dementans ad pudicitiæ naufragia perpetranda blandiatur, aut libidinem venenis adeò pervertat, ut in brutorum transformati naturam, præter hominis vocabulum, nihil hominis habeant. Sed contrà multi Vlysses, fortes videlicet ac constantes hîc viri præstò sunt, qui jam longâ rerum experientiâ sapientum habitus sibi induerunt, majestate venerandâ perspicui, quibus imbecillior ætas invitatur, quorum exemplis informata discat Sirenum voces

dulce-

dulcedine mellitâ venenum inspirantes aversari, ab omnibus spurcarum cupiditatum alimentis alienissima.

His igitur rebus omnibus evecta juventus nostra, & eruditionis & bonorum morum pulcherrima proferens ubiq; specimina, quid Deo Opt. Max. quid parentibus, quid Magistratui debeat, intelligit, & expedire gaudet. Vnde laudatissima civilitatis ac omnis honestatis observantia promanat, ut animorum integritati & externum corporis habitum congruere, & nusquam mentis apicem à rationis amussi delirare videamus: tantum abest, ut cum aliarum quarundam Academiarum cessatoribus nostri adolescentes pessimè vivant, & pulcherrimum immortalis Dei munus, utpote tempus, inhonestis rebus vecorditer insumant: sed potiùs quo charius, quo pretiosius est illud, tantò diligentiùs ab illis asservatur, tantoqúe circumspectiùs impenditur, nè sine bonis frugibus effluat. Dii faciant ut in nostris discipulis exteri, sic rerum suarum satagentes, resipiscant, ac ratione simili revolvant, amissas opes aliunde resarciri posse, temporis irreparabilem jacturam non posse: de illis nequiter impensis fortasse rationem parentibus sese reddituros, de horis autem turpiter exactis Deo omnipotenti. Quod ex æquo si fieret, nemini dubium foret, quin multò fertiliore plantaria studiorum proventu accrescentia, res humanas, jam ubique gentium afflictas, restauratura, atque prosperatura essent, cum fortunatissimo disciplinarum omnium successu, qualem apud nos (invidia dictis absit) emergere videmus indies,. Argumento sunt optimi optimarum arborum fructus, nempe sanctissima vitæ instituta, modestè, justè, pieque viventium tum universorum tum singulorum; atque adeò, ut nihil in factis, nedum dictis, audiatur, quod vel ipse Momus reprehendere possit. Quare cùm

A studiorum fructu.

utrumque,

utrumque, hoc est, non modò facta, sed etiam voces petulantiores olim Romani vindicâsse legantur, ut nobili etiam fœminæ Appii Cæci filiæ paulò leviùs & inconsideratiùs loquutæ, C. Fundanius & Tiberius Sempronius mulctam dixerint æris viginti quinque millia; nihil profectò in Academia nostra reperiri confirmaverim, in quod prisca illa severitas, ac rigor animadvertere possent, cùm omnis non modò perperam vivendi licentia, sed etiam inconsultæ loquendi temeritas videatur exclusa, ut omnium cordibus illud Hesiodi credatur insculptum:

Γλώσσης τοι θησαυρὸς ἐν ἀνθρώποισιν ἄριστος
Φειδωλῆς, πλείστη δὲ χάρις κατὰ μέτρον ἰούσης.

Optimus est homini linguæ thesaurus, & ingens
Gratia quæ parcis mensurat singula verbis.

Vnde contingere cernimus, viri ornatissimi, quòd ubique gentium Academia nostra non immeritò plurimùm celebretur. Hinc etiam multi non obscuri ac tenues, sed opulentissimi aliarum urbium cives ac Satrapæ, liberos suos huc, ad omnium veluti bonarum literarum ac virtutis mercaturam certatim assiduò transmittunt; perspectum habentes, quantum utilitatis ac gloriæ è studiis Academiæ nostræ profluat.

Ab uberrimo doctorum proventu.

Nec illi falluntur, cùm vel cæco appareat, plurimos hinc prodire, & velut ex equo Trojano turmatim emergere, qui facundè concionentur in templis, qui sapienti eloquentiâ moderentur senatum, qui prudentissimè jura dicant, qui cum laude publicis de rebus legationes obeant, qui denique quavis in re & judicio valeant & eruditione.

Cæterùm si quisquam Zoilus objiciat, nonnullos aliquando

aliquando à literario nostro ad sodalitium nescio quod exoticum deficere discipulos, huic commodùm responderi poterit illud Agesilai; qui interroganti quî fieret, ut ab aliis sectis deficerent ad Epicureos, ab Epicureis nulli deficerent ad alios, soler- ter occurrit, inquiens: Quoniam ex viris Galli fiunt, ex Gallis viri nequaquam: Gallos disciplinarum ac virtutis osores & voluptatum mancipia vocans. Apud nos igitur permanentes, viri sunt; qui studiorum ac virtutis amore jam sudare, jam algere non gravantur, imò paulò diutiùs etiam exerceri non molestè ferunt. Desciscentes autem Galli fiunt, aliò concedentes solùm, (ut sunt à labore ad libidinem procliviores) ut apud sponsos Penelopes, nebulones, Alcinoósq; multò liberiùs ventri ancillentur, disciplinarum bonarum excutiendo jugum inserviant abdomini, ad nullam ingenii bonam frugem perventuri, cœlum duntaxat, non animum mutaturi etiam trans mare currant.

A contradictione.

Verùm quantò turpior horum est defectio, qui ut liberiùs, imò licentiùs alibi ætatem exigant, hinc & ingrati & perversi discedunt: tantò major illorum est gloria, quos longè doctiores & honestiores vel hîc præsentes habemus, vel hinc consultò dimittimus, Academiæ Marpurgensis encomion per totum terrarum orbem decantaturos. Ergò quis nostram satìs commendare poterit Academiam, quam velut è locupletissimo cunctarum laudum penuario, longè uberiora dicendi argumenta suggerere videtis, quàm ut humanæ vocis organa sufficiant eloqui? Artemisia quondam, referente Gellio, dicendis mariti Mausoli regis Cariæ laudibus, agona fertur instituisse, atq; præmia pecuniæ posuisse aliarúmque rerum amplissima. Ad quas laudes decantandas venisse dicuntur viri nobiles ingenio atque linguâ præstabili Theopompus, Naucrates,

A meliorum discipulorum virtute.

Lib. 10. c. 18

crates, Theodectes, in quo certamine vicisse Theopompum judicatum est. Atqui de laudibus Academiæ nostræ certaturos, non tam facilis partu victoria sequeretur, sub judicibus lite ac victoriæ palmâ semper invictâ remanente. Illîc Mausolus nullis, aut omninò paucis rebus præclaris famosus, sed delicatulæ duntaxat uxorculæ plus æquo dilectus, certandi materiam, & eam valdè jejunam præbebat: hîc autem Academia celeberrima, tot rerum gravissimarū argumentis exuberans, tantos ἀγαθῶν (ut Græcô proverbio dicam) σωρὸς, μυρμηκίας, θῖνας καὶ θαλάσσας offundit, ut omnes eloquentiâ potentes non solùm delassare, sed ad nihilum etiam redigere possit. Hîc enim ipsissimum est omnium Musarum dimicilium. Quarum vel minimarum laudes singulatim promulgandæ, maximos omnes eloquentiæ buccinatores obtunderent. O ter felicem igitur Academiam Marpurgensem! quæ, quoniam amœnitate præfulges, omnium rerum ubertate præponderas, dignitate præcellis, meritò dicata es omnibus, quæ otio gaudent, honoribus aluntur, bonis Musis: quæ tot propriis tuis dotibus perlucida, ad tanta honoris fastigia conscendisti: quæ tot Mecœnatum tuorum virtutibus illustrata, ac patrociniis circumvallata, propediem ad altissimos amplitudinis tuæ perfectissimæ gradus es progressura, cùm tot heroës & Atlantes fortissimi, ut charissimam humeris suis fulciant atque sustentent, nunquam humi prostraturi, sed potiùs inter sydera feliciter collocaturi.

Conclusio. Habetis jam, viri ornatissimi, quæ inpræsentiarum de Academiæ nostræ laudibus dicere constitui. Longè plura ex tanta argumenti fertilitate veniebant in mentem dicenda: sed malui brevior haberi, quàm prolixâ nimis oratione vestram audiendi patientiam offendere. Et ineptum planè videri potuisset,

si

si præsumpsissem verbis exprimere omnes illius Academiæ laudes, quæ tantis Principis illustrissimi virtutibus, quæ tot celeberrimis patronorum tantorum titulis, quæ tot professorum doctibus, quæ denique tot studiosorum decoribus illustrata, totius orbis terrarum oculos in se converterit. Vos igitur omnium disciplinarum generibus instructissimi viri, Academiam nostram excolite, & quam estis sortiti (ut sedulò facitis) Spartam exornate: Vos studiosa juventus, quo soletis honore merito proceres & magnates Academicos assiduò prosequimini, & vos ita gerite, ut bonis literis & probatis moribus diligenter studuisse deprehendamini. Sic omnes apparebitis grati, sic magistratus, sic leges & statuta Academica, quæ proximo Solis die prælecta sunt, vobis virtutum calcaria magis subditura, quàm terrorem sunt incussura. Sic denique Academia nostra plurimùm (ut audistis) ornata, indies magis atque magis erit ornatior futura.

DIXI.

Copiosa urbes laudandi ratio, ex Bucoldiano.

VRbes laudantur non secùs atque homines. Principio sunt ea spectanda, quæ tempore præsentem urbis celebritatem antecesserunt; ut conditor, civésque qui administrârunt, inhabitâruntq; : deinde quæ ipsi sunt tempora conjuncta, ut ager, flumina, montes, mare, portus, mœnia, foveæ, tecta, cives qui inhabitant: postremò quæ insecuta infortunia, quibus commemorandis commiserationem movemus, ipsisque eversoribus odium conflamus. Vt si quis Athenas aut Romam, ut quondam fuit, laudet, dicátq; quibus artibus jam inde à primis jactis à Romulo fundamentis eo incrementum acceperit, ut non

Quæ urbium laudes sint celebranda copiosè docet. Quint. lib. 3. cap. 7.

O

non modò Italiæ urbium celeberrima, sed totius terrarum orbis caput, lumenque extaret: & quorum deinde vitio, inertiáque concidere, retróq; labi cœperit. Sed enim ferè laudem sibi hæc potissimum vendicent, quorum celebritas dignitásque in omnium posita oculis elucet maximè; quæ hæc, ab iis quæ tempore antecedunt, simúlque juncta sunt, prædicandi via sit, indicabimus.

Vrbis laus à conditore.

Conditorem igitur commodè primùm ex descriptionis loco, atque adeò ab adjunctis describemus: unde cognosci potest, quæ ipsius potentia, & præsertim quæ animi virtutes, prudentia, justitia, fortitudo, temperantiáque fuerit. Deinde à causis erit augendum, cur eo in loco urbem locârit: quæ si maritima, fertilique in agro posita sit, eo nimirum consilio fecisse dicendum, ut hinc mari, hinc agro magna vis hominum ali, sustentarique posset. Tum eventa erunt explicanda, quanta jam indè à condita urbe hominum multitudo victum hîc, quomodo, & quàm facilè quærat. Postremò, conferendo hanc cum aliarum urbium agro, sitúque, mirè rem extendes, ostendendóque hujus agrum, aut fertiliorem, aut certè parum esse, nullâque in re deteriorem. Dissimilitudinem autem ex situ fortè colliges: hanc maritimam, illas esse campestres: hûc cùm terrâ magna, tum navibus maxima onera advehi; illûc plaustris modò res asportari. Iam & actus in primo illo urbis conditore spectandos esse, adjunctorum idem nos locus admonet. Quòd si igitur legibus & religione rem publicam novam primus benè constituit, à causis extendenda res erit: eo nimirum consilio fecisse, ut justè, pièque viveretur; & quos lex non posset, religio in officio retineret. Deinde eventa explicanda erunt: qui mores ex eo usque tempore justè, modestè, pièq; viventium, tum universorum, tum singulorum extiterint.

rint. Quæ omnia ſi, ut geſta ſunt, copioſè exponas, incrementum ſumet oratio; majus quidem, ſi quæque & ex comparatorum loco dilates. Præter hæc, ſi quid rectè inſtituit, conſiderandum, ut ſi idem ſimul cum urbis primordiis literarum belliſque ſtudia erexerit: illis ut animi divinarum humanarúmque rerum cognitione imbuerentur, his ut ſuas ſuorúmq; fortunas tuerentur. Conſilia ubi expoſueris, eventa indè ab urbe condita enarranda erunt: quot quantóſque viros undecunque doctiſsimos, & quo quemque tempore tulerit: quæ cujuſque eruditionis teſtimonia, aut ſcripta extent. Atque hæc ſubindè comparando dilatabuntur maximè. Hunc in modum & quæ interim belli ſtudia, & fortia facta extiterint, proſequendum erit, quæ nunc univerſorum, nunc ſingulorum militiæ fortitudo, virtúſque, & quo tempore, quo in loco cognita perſpectáque ſit. Atque hîc non ſolùm ex comparationis loco, ſi voles, quæque variè extendes, ſed & perſonas deſcribes, conſiliáque faciendi aperies. Breviter, quæ ratio urbes laudandi, ab iis quæ tempore præceſſerunt, uſúmque hîc locorum, oſtendimus. Verùm ſi, ut ſæpe, de conditore, boníſque ejus inſtitutis, nihil certi in medium afferre poterimus, ſolúmque in confeſſo ſit, urbem vetuſtam eſſe, ſempérque ferè incrementum ſumpſiſſe: nihilominus quorum id adminiſtratione virtutéque contigerit, narrandum erit; quæ nunc ſingulorum, nunc univerſorum prudenter, juſtè, piè, fortiter, temperatéq; facta extiterint, quo reſpublica nomen viréſque acceperit. Atque hîc ſingula cujuſque facta, ex adjunctorum loco copioſè omnibus expoſitis circumſtantiis, exornari perſonæque deſcribi poſſunt. Tum quæ cauſæ tam univerſos, quàm ſingulos ad faciendum impulerint, dicendum. Variè autem per comparationem unumquodque amplificabis, duo

aut excessum, aut similitudinem, aut dissimilitudinem, aut denique rerum pugnantiam, contrarietatémque ostendes.

Vrbis laus ab iis quæ huic simul tempore conjuncta sunt, & primùm ab aëris temperie, per locos ducitur.

REstant ea persequenda, quæ urbi, quam laudamus, simul tempore sunt conjuncta. Hic primùm spectandum quo in climate, cœlíque parte sit posita, unde aëris temperies cognosci potest. Neque enim parùm refert, languidioribus, an ferventioribus, seu temperatis Solis radiis sit subjecta, ut sunt ferè omnes hæ, quæ inter Cancri, Vrsæq; circulos sunt positæ. Deinde dicendum erit de agris, qui adjacent: de fluminibus, stagnis, piscinis, montibus, ipsoq; mari, si aut vicinum est, aut urbem alluit. In iis autem omnibus ea quæ fructuosa, amœnáq; sunt, laudibus evehenda esse, idem, qui omnium, adjunctorum nos locus admonet. Siquidem agros fertiles, fluvios piscosos, navigabilésque; montes vitibus consitos, tum mare navibus frequentatum, hoc ipso quòd fructus voluptatésq; maximas afferant, & urbis nomen dignitatémque in primis conservare, dubium non est. Spectari item potest, in orâ ne an meditullio provinciæ sit posita: quod genus circumstantias copiosè Græci, ut quos verba non deficiunt, persequuntur: præsertim Menander rhetor, qui de laude urbium seorsum scripta reliquit. Verùm dum hic in laudando ex loci positione circumstantias, quod infinitum est, studiosè prosequitur; eorum, quæ omitti minimè debuissent, quæ videlicet publicæ munitiones, interiórque civium structura esset, nè meminit quidem.

Atqui

Atqui si nos ad locos, atque adeò ipsos ad fontes laudaturum ducimus: unde, quantum pro suo quisque arbitrio volet, hauriat. Nam cùm ad laudem urbium pertinentes circumstantias explicare infinitum sit; quòd unicuique ferè præter diversa hominum studia, rationemque quærendi victus, sua quædam propria à natura sint attributa, aliis nempe aurifodinæ, aliis thermæ, aliis alia id genus innumera: cognito adjunctorum loco in hoc instructus sit, ut sciat, quæcumque præterita præsentiáque splendorem urbi, commodúmve, seu proprium, seu cum cæteris commune, afferant, laudari oportere; quæ per reliquos deinde ducta locos augentur plurimùm. Postremò igitur de publicis munitionibus, interiorísque civium structura, & ipsis civibus erit dicendum: Hæc igitur ab adjunctis ministrata, copiosè erunt singula, omnibus enarratis circumstantiis, explicanda, & per reliquos subindè locos ducenda amplificandáque. Itáque si in bono climate sita sit civitas, primùm aëris temperies, cœlíque clementia, & temperata sub ipsâ solstitia, dierum noctiúmque longitudo pluribus erit describenda. Deinde à causis hæc erunt locupletanda: non enim aut Solis ignibus, aut Septentrionalibus frigoribus nimis esse subjectam, sed in medio positam, hinc frigora, hinc æstum fugisse; unde & illud dierum noctiúmq; suo tempore nec majus, nec minus justo incrementum, quorum alterum sub Arcto, alterum sub Solis cursu positis accidit. Ab eventis, quare homines nullâ aëris intemperie impediti, quò minùs toto anno victum domi & foris quærant; omniáque in agris feliciùs proveniant. Accedit eò, & ipsa ingenia, cœli beneficio, præsentiora perspicacioráque reddi. Et hæc quidem omnia multis explicari possunt. Postremò & ex comparatione petenda copia est: ut si hic auram salubriorem hominibus, maturescendíque

scendique frugibus accommodatiorem declares, quàm ejus, quâcum confers urbe. A simili autem extendes, si cum ea urbe conferas, cujus positum pluribus notum, maximéque probatum vides. Hunc in modum, si voles, & dissimilitudinem repugnantiámque collatione aperies. Quòd autem hac viâ, ordinéque ex locis amplificandi commodè utamur; tamen cùm & aliter rectè fiat, nemo sibi hic legem præscribi putabit. Nam postquam ex adjunctorum loco (qui omni rei, de qua agitur, adjunctus est maximè) quæ voles ob oculos posueris, deinde ex comparatione copiam sumas, & si magis augere voles, subindè à causis augeas licet. Verùm id aliter atque aliter fieri posse, in universum sit dictum volo: adeò ut sæpe dum uno in loco longiorem moram trahimus, plures interim alii ex suo aliquid, vel antequam indè digrediamur, communicent.

Laus urbis ab agris, fluminibus, publicis item munitionibus, tectis, ipsisque civibus.

HÆc de aëris temperie: de agris subindè dicendum, de fluminibus, stagnis, montibus, piscinis, & ipso deniq; mari, aut vicino, aut urbem alluente: quantáque ex singulis utilitas, voluptásque capiatur, ab adjunctis copiosè erit exponendum: nunc ea ipsa describendo, nunc aut classicorum autorum, si fieri potest, aut vicinarum gentium testimoniis confirmando. Atque hac viâ res quidem ipsa mirè augebitur. Quòd si verò magis hæc extendi voles, singula celeberrimis urbibus comparando ostendes, hanc sive agri ubertate, sive fluminum copiâ, voluptatéque, sive denique ipso maris usu aliis longè superiorem, aut certè per omnia parem esse judicandam.

eandam. Jam & de publicis urbis munitionibus, rectísque dicendum: quantáque sit fovearum, aggerum, murorúmque altitudo, latitudóque, erit describendum: quis portarum, turrium, propugnaculorúmque numerus, quæ magnitudo firmitásque: quòd bellicis machinis, rebúsque ad arcendam vim accommodatis, sint omnia referta. Hæc ubi pluribus exposita verbis, descriptáque fuerint, à causis erunt augenda, cur foveas, mœnia, aggerésque ità duci ponique placuerit: quo consilio hac distantiâ, hoc in loco turres propugnaculáque locârint: cur tantis sumptibus, tot tantísque laboribus eò omnia evexerint, nempe, ut quàm minima manu hostiles incursiones, impetúsque sustinendo, propulsandóq;, vitam, fortunásque suas defensarent. Atq; hic subindè eventa narrabuntur: quorum hostium impetû, oppugnationésque, quo, & quanto tempore fortiter sustinuerint furorémque fregerint, discedere demum cum ignominiâ pauci plurimos coëgerint. Quin & postremò comparatione omnia majora ampliorâque reddes, maximis munitissimisque, urbibus hanc aut munitione per omnia parem docendo, aut multis etiam partibus superiorem. Atque hæc vicinarum gentium testimoniis, præclarisque regum, atque magnorum hominum judiciis dilatari possunt. Tecta autem civium frequentiora magnificéque extructa, tum plateas, foráq; ad hominum usum latiora, divorúmque templa augustiora esse, quod non parvâ laus sit. Ut quæque maximè excellunt, ità pluribus erunt verbis ornanda, hominumque de iis testimonia judiciáque afferenda: tum cum vicinis pulcherrimisque civitatibus conferenda: quo ipso aut parem, aut longè majorem hujus celebritatem magnificentiámque edoceas. Quòd si lubet, & hæc ipsa ex aliis locis licet extendas. Restat de civibus esse dicendum: horum jam viventium,

 (cùm

(cùm de vita defunctis dixerimus) quæ studia, qui mores, quæ præclarè facta existant, spectandum. Commodè autem quæque in sua virtutum genera sparges: & sua prudentiæ, sua justitiæ, quæ erga deos religio, erga parentes pietas dicitur, sua item fortitudini, temperantiæque assignabis. Cæterùm cùm suprà in patriæ laudibus laudandi amplificandique rationem ostenderimus, quæ insistenda hîc via sit, indè peti potest. Hæc de urbium laudibus: unde quæ vituperari oporteat, res nempe contrarias, facilè colligi potest.

Quæ facta ex locis copiosè laudandi sit ratio.

FActa ornandi, & amplificandi quæ ratio sit, subindè intueamur: in quibus laudandis, vituperandísque, cùm rhetores, tum maximè historici, heroicique vates versantur. Temporis autem servato ordine laudari oportere ipsa nobis præscribit ratio: poëtis tamen id de industria mutantibus. Præcipui autem hi loci sunt, causæ & eventa: (quanquam alii omnes, qui suprà, & huc adhiberi possunt) ut expositis primùm causis, deinde quæ evenerint explicentur. Quare Virgilius, postquam paucis proponendo, Musásque invocando, hominum animos sibi benevolos, attentósque reddidit; causas statim commemorat, cur Æneam Iuno, insignem pietate virum, tot labores periculáque adire coëgerit.

Vrbs antiqua fuit, Tyrii tenuere coloni,
Carthago, Italiam contra, Tiberináque longè
Ostia, dives opum, studiísque asperrima belli:
Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam
Posthabitâ coluisse Samo: hîc illius arma,
Hîc currus fuit: hoc regnum Dea gentibus esse,
Si quà fata sinant, jam tum tenditque fovétque.
Progeniem sed enim Trojano à sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.

Hinc

Hinc populum latè regem, bellóque superbum,
Venturum excidio Libyæ: sic volvere Parcas.
Id metuens, veterísque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro charis gesserat Argis.
Nec dum etiam causæ irarum sævique dolores
Exciderant animo. Manet alta mente repóstum
Judicium Paridis, spretæque injuria formæ:
Et genus invisum, & rapti Ganymedis honores.
His accensa super, jactatos æquore toto
Troas, relliquias Danaûm, atque immitis Achilli
Arcebat longè Latio, multósque per annos
Errabant, acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

His iratum Iunonis è causis, quæ infortunia Æneæ Trojanísque evenerint, dum complures annos per mare errare, & deinde in Latio bellum gerere coguntur, poëta subindè fusissimè narrare occipit, & vix duodecim libris absolvit.

Vix è conspectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & spumas salis ære ruebant, &c.

Sic & ante hunc in utroque suo opere Homerus primùm causas, deinde insecuta canit eventa. Hunc in modum & T. Livius secundo suscepti à Pœnis in Romanos belli, antequam eventa, résque gestas enarret, causas primùm dicit, quòd videlicet Sicilia, Sardiniáque, illa nimis celeri rerum desperatione Romanis concessa, hæc fraude ab illis intercepta esset: tum quòd Annibal, cùm puer adhuc esset, à patre Amilcare Imperatore aris admotus jurâsset, se, quamprimum per ætatem posset, hostem fore Romanis. Quin & Salustium idem facere, ipsius argumento est historia. Quid? Non igitur aliò hic causarum locus valet, quàm ut causas rerum, quæ evenerunt, quòd

quod ab his autoribus factitatum esse videmus, primùm exponendas esse sciamus? Est profectò multiplex hujus passímque nec certo in loco usus: cùm nunc praecedant, nunc suos sequantur eventus. Nam quanquam primae quaedam, principialésque summae rerum causae sint, quas nôsse principio lector, auditórque cupit: tamen cùm subinde aliae atque aliae actiones casúsque existant; & ipsorum alias atque alias causas esse constat: unde si inter narrandum obiter amplificetur, mirè orationis extendetur corpus. Quare Cicero, cùm suarum se laudum minùs gravem scriptorem fore intelligeret, viderétque L. Luceium Qu. F. insignem sui temporis historicum, bellum civile scribendum suscepisse, scriptâ ad eum epistolâ, omnibus petit modis, suas ut res, exemplo Graecorum seorsum perscribat, atque in se ornando historiae leges negligat. Posse autem indè, si a continentibus suis scriptis sejungat, & à causis, eventis, adjunctísque amplificet, quoddam corpus confici. His porrò ex locis augeri rem oportere L. Luceium admonet, dum causas, consiliáque rerum suarum, casus etiam, & eventa explicanda esse scribit: Adjuncta autem sunt, tempus, testimoniáque Luceii, quem ea, quae suo judicio laudanda putaret, ornare, quae contrà vituperanda, reprehendere voluit. Atque huc etiam pertinet multorum in Ciceronem perfidia, insidiae, proditióque, quae & putavit esse notanda. Hic nemo mirabitur consilia & actiones, quas suprà in locorum expositione adjunctorum loco complexi sumus, hic causas & eventa dici. Sunt namque iis, quorum consilia & facta sunt, adjuncta maximè. Verùm causarum & eventorum nomen accipiunt, cùm sumpta ab adjunctis, unde omnis rerum ducitur copia, inter sese componuntur: & causae effecta, & haec vicissim illas ostendunt. Quare causas & eventa magnam cum adjunctis cognationem

Lib. 5. epist. fam. ep. 69.

Adjuncta.

nem habere, nemo mirabitur. Indè namque hi licèt nati loci sint, tamen & ipsi latissimè parent. Itaque his locis, unde ornat historia, si & comparationis locum adjecisset, non video non modò unde historici, sed rhetores, poëtæque qui maximè solent, magis amplificarent. Hinc Cæsar, ut Brutus apud Ciceronem disputat, quia minùs rerum suarum historiam vestiit, commentarios inscripsit, cæterísque scribendi ansam præbuit, ut qui vellent, easdem copiosiùs tractarent, & quasi calamistris quibusdam inurerent. His ipsis ex locis lactea illa Titi Livii ubertas est petita, unde tamen Dionysium Halicarnasseum, qui et ipse Romanas res perscripsit, multò magis auxisse intelligas; ut mihi is, quod de Demochare Brutus Ciceronian. judicat, non tam historicum, quàm rhetorem egisse videatur. Hinc Maro noster, hinc Homerus ea sumpserunt, quibus quæ voluerunt, non tam dilucidè enarrâsse, quàm factâ ubique morâ omnia ob oculos posuisse videantur, hic fusissimè, ille modo quodam usus: id quod is facilè animadvertet, qui cognitis locis & amplificandi ratione, utrumque cum judicio leget. Sed hac de re suo dicetur loco: nunc, quod volumus, usum locorum, augendíque rationem in celebrandis factis diligentiùs, & ad cujusque magis captum indicemus. Vnum igitur factum si oratione laudandum sumamus, sit Theodosii Imperatoris, quòd insigne maximè gymnasium Bononiæ instituit; primùm ex descriptionis loco, atque adeo ab adjunctis ipsum describamus, undè ingenium moresque principis eluceant, & causæ tam honesti & utilis facti quasi per transennam appareant. Fecit id & Tit. Livius principio historiæ suæ de secundo bello Punico, ubi pluribus Annibalis depingendo animíque bona, vitiáque plurima exprimendo, quicum viro Romano futura res esset,

lecto-

lectorem statim instruit. Secundum hæc ab adjunctis res ipsa erit explicanda, quantis & unde sumendis fructibus, qui in professores expenderentur, hanc scholam adornârit, confirmâritque. Deinde à causis, cur hoc in loco, & tot, tantaque stipendia professoribus constituerit: ut certè hinc in reliquam totam Europam, qui rectè rempubl. administrarent, docti mitterentur. Tum ab eventis mirum in modum augeas, si, quæ intereà loci emolumenta aliæ nationes hac ex Academia & ceperint, & quotidie capiant, persequaris: qui, quibus in locis, hinc missi, sive cognitione rerum humanarum, physicarúmque, utiles reipublicæ extiterint, sive legum scientiâ quid æquum & iniquum esset edocuerint, sive denique medicinæ beneficio laborantibus opem tulerint. Postremò ex comparationis loco quantam voles copiam sumes, factum hoc aut cum aliis ipsius, aut cum aliorum imperatorum præclarè factis conferendo.

Exemplum facta ex locis amplificandi apud Ciceronem.

INterdum factum laudamus, & dilatamus, non tam ferè à causis, & quæ has sequuntur eventis, quam ex adjunctorum & comparationis loco: id quod Cicero fecit, gratias Cæsari agens, ipsúmque laudans, quòd Marcello ignovisset. Postquam igitur exordium à tempore, ejúsque, quo dixit, diei circumstantia, duxisset, clementiam, sapientiámque Cæsaris ab adjunctis statim laudat, ornátque: nempe à sua, totiúsque senatus lætitia, factum hoc probantis, & propterea de republ. subindè meliùs sperantis. Aspergit & paucis obiter laudem Marcelli, quod ipsum & ex hoc loco est ductum: & eò valet, ut clarius illustriúsque factum ejus reddatur, quòd præstantissimo,

tissimo, amplissimóque viro ignovisset. Deinde ex comparationis loco Cicero amplificat, & confert hoc Cæsaris factum cum maximis ejus bellis, rebúsque gestis; quibus omnibus jure anteferri oportere, pluribus ostendit. Porrò hac in comparatione orator tantam moram trahit, dum interim ab adjunctis circumstantias admiscet, ut omnia quæ ad laudem pertineant, totáque oratio, nisi quod pauca ad finem aliò spectantia adjecit, hoc solo ex loco vestita, amplificatáque deprehendantur. Quare quantùm ex loco res extendi possit, cùm plurimis apud Ciceronem exemplis, tum hoc, studioso perspicuum esse potest.

Exemplum res ex locis amplificandi, apud T. Livium historicum, brevitérque ejusdem explicandi.

Lib. 21. c. 4.

Hinc autem quis locorum usus, quæ laudandi amplificandíque ratio sit, quanquam satis liquere putem, tamen non abs re fuerit, & hac ipsa in historia, classicísque autoribus paucis indicare. Narraturus T. Livius contra Romanos res ab Annibale gestas, ut statim intelligi posset, qualis is esset qui tantum in discrimen Romanum nomen adduxerit, primùm ipsum ducem ex descriptionis loco depinxit his verbis: Missus Annibal in Hispaniam, primo statim adventu omnem exercitum in se convertit. Amilcarem sibi redditum veteres milites credere, eundem vigorem in vultu, vímque in oculis, habitum oris lineamentáque intueri. Deinde brevi effecit, ut pater in se minimum momentum ad favorem conciliandum esset. Nunquam ingenium idem ad res diversissimas, parendum atque imperandum, habilius fuit. Itaque haud facilè discerneres, utrum

imperatori, aut exercitui charior esset. Neque milites alio duce plus confidere: plurimum audaciæ ad pericula capessenda, plurimum consilii inter ipsa pericula erat. Nullo labore aut corpus fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris ac frigoris patientia par: cibi potionísque desiderio naturali, non voluptate modus finitus: vigiliarum, somnique, nec die nec nocte discriminata tempora; id, quod agendis rebus superesset, quieti datum. Ea neque molli strato neque silentio accersita. Multi sæpe militari sagulo opertum, humi jacentem inter custodias stationésque militum conspexerunt. Vestitus nihil inter æquales excellens: arma atque equi conspiciebantur. Equitum, peditúmque idem longe primus erat. Primus prælium inibat, ultimus conserto prælio excedebat. Has tantas viri virtutes ingentia vitia æquabant: inhumana crudelitas, perfidia plusquam Punica, nihil veri, nihil sancti, nullus Dei metus, nullum jus jurandum, nulla religio. Hactenus mores ingeniúmque descripsit: quæ quidem omnia abjecit, qui rem nudè explicare voluisset, omitti potuissent. Subjicit autem ex adjunctorum loco, his verbis: Cum hac indole virtutum ac vitiorum triennio sub Asdrubale imperatore militavit; nullâ re, quæ agenda audendáque magno futura duci esset, prætermissâ.

Hæc quidem cùm illud tempus præcedant, quo belli dux declaratus est, omitti potuissent. Quæ sequuntur ex adjunctorum, seu, qui indè nascitur, causarum & eventorum loco sumuntur; cur videlicet Annibal in suscipiendo bello nihil prolatandum arbitretur, & dum Saguntinos petit, in Olcadum fines exercitum ducat. Sic ille. Cæterùm ex quo die dux est declaratus, velut Italia ei provincia decreta, bellúmque Romanum mandatum esset, nihil prolatandum ratus, ne se quoque, ut patrem Amilcarem,

deinde

deinde Asdrubalem, cunctantem casus aliquis opprimeret: Saguntinis inferre bellum statuit. Quibus oppugnandis, quia haud dubiè Romana arma movebantur, in Olcadum fines priùs ultra Iberum (ea gens in parte magis, quàm in ditione Carthaginensium erat) induxit exercitum: ut non petiisse Saguntinos, sed rerum serie finitimis domitis gentibus, jungendóque, tractus ad id bellum videri posset. His demum subjicit eventa, gestæque rei narrationem. Carteiam urbem opulentam, caput ejus gentis expugnat, diripitque: quo metu perculsæ minores civitates, stipendio imposito imperium acceperunt. Victor exercitus, opulentusque prædâ, Carthaginem novam in hyberna est deductus. Ibi largè partiendo prædam, stipendia præterita cum fide exolvendo, cunctis civium suorum sociorúmque animis in se firmatis, vere primo in Vacceos motum bellum. Nuda hæc satis narratio est: nisi quòd obiter petitas ab adjunctis circumstantias inseras nonnullas: quod genus sunt, urbem esse Carteiam opulentam, & suæ gentis caput: tum exercitum opulentum prædâ deductum esse. Prosequitur autem narrationem temporis, cujus mentionem facit, servato ordine. Hermandica & Arbacala Carteiorum urbes, vi captæ: Arbacala & virtute, & multitudine oppidanorum diu defensa. Ab Hermandica profugi, exulibus Olcadum (priore æstate domitæ gentis) cùm se junxissent, concitant Carpetanos, adortique Annibalem regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine, agmen grave prædâ turbavere. Pura hæc, nudáque sunt omnia, nisi quòd ab adjunctis est, oppidanorum virtute & multitudine Arbacalam diutiùs esse defensam: neque procul Tago impetum in Annibalis agmen esse factum. Quæ sequuntur paulò copiosiora sunt. Nam & consilia Annibalis aperit: præterea amnem trajicientis, ut in transitu fluminis hostes

Carthago nova in Hispania.

hostes invadere; &, causas ferociæ hostium Carpetanorum, tum suâ multitudine, tum fugâ Annibalis minùs timentium. Atque hic Livius, & à suo obiter testimonio amplificavit, dum invictam aciem dicit, si æquo certaretur campo. Sic ille, Annibal prælio abstinuit, castrísque super ripam positis, cùm prima quies, silentiumque ab hostibus fuit, agmen vado trajecit; vallóque ità producto, ut locum ad transgrediendum hostes haberent, invadere eos transeuntes statuit: equitibus præcepit, ut cùm ingressos aquam viderent, adorirentur peditum agmen: in ripa elephantes quadraginta disposuit. Carpetanorum cum appendicibus Olcadum Vaccæorúmque centum millia fuêre. Invicta acies, si æquo dimicaretur campo. Itaque & ingenio feroces, & multitudine freti, & quòd metu discessisse credebant hostem; id morari victoriam rati, quòd interesset amnis, clamore sublato passim, sine illius imperio, quà cuique proximum erat, in amnem ruunt. Hactenus consilia, causásque exposuit: quibus subjicit eventa, nempe infelicem Carpetanorum pugnam, & deditionem. Et hæc quidem ipsa satis à circumstantiis, quas explicat, illustrat his verbis: Et ex parte altera ripæ, vis ingens equitum in flumen immissa, medióque alveo, haud quaquam pari certamine concursum. Quippe ubi pedes instabilis, & vix vado fidens, vel inermi equite equo temerè acto perverti posset: eques corpore armísque liber, equo vel per medios gurgites stabili, cominus eminúsque rem gereret. Pars magna flumine absumpta: quidam verticoso amni delati in hostes, ab elephantis obtriti sunt. Postremi, quibus egressus in suam ripam tutior fuit, ex varia trepidatione cùm in unum colligerentur, priusquam ex tanto pavore reciperent animos, Annibal agmine quadrato amnem ingressus, fugam ex ripa fecit: vastatísque agris, intra paucos

dies

dies Carpetanos quoque in deditionem accepit. Hunc in modum reliqua toto corpore, alia magis, alia minùs, ut quæque res postulat, his ipsis ex locis extenduntur. Rariores autem comparationes sunt locus, in hoc præsertim genere, omnino ad ornatum amplificationémque accommodatissimus: unde poëtis, rhetoribúsque copiam sequentibus crebrior; historicis, nè ad ornandum magìs, quàm ad narrandum, orationem sumpsisse videantur, minùs familiaris. Porrò Sagunti oppugnationes, excidiúmque quod proximè sequitur, pluribus adjectis peristasibus copiosissimè explicantur.

Verùm hæc ipsa Liviana ex locis aucta amplificatáque, nuda omni ornatu, quasi vestitu spoliata, ob oculos ponamus: unde quid inter jejunam necessariamq; narrationem, & copiosam locupletémq; intersit cognosci potest. Missus Annibal in Hispaniam, postquam mortuo Asdrubale dux belli est declaratus, Saguntinos bello petit. Quod dum facit, in Olcadum fines exercitum ducit. Carteiam urbem expugnat, diripítque. Minoribus deinde civitatibus metu subactis, exercitû Carthaginem novam in hyberna deducit. Hic largè prædam partiendo, præteritaq; stipendia cum fide exolvendo, cunctis civium suorum, sociorúmq; animis in se firmatis, vere primo in Vacceos motum bellum. Hermandica & Arbacala Carteiorum urbes vi captæ. Ab Hermandica autem profugi, exulibus Olcadum cùm se junxissent, concitant Carpetanos, adortíque Annibalem regressum ex Vacceis, non procul Tago flumine agmen turbavere. Annibal autem trajecto amne, temerè insequentes hostes ad centum millia partim equitatu in flumine oppressit, partim in fugam convertit: vastatísque agris, & Carpetanos paucos intra dies in deditionem accepit. Brevis hæc, nudáq; narratio est, quam ut vir ille eloquentissimus ex locis locupletârit jam visum est.

DE VITUPERATIONE.

Ψόγος Græcè.

CAP. IX.

Vituperatio est sermo exponens mala quæ alicui insunt. Differt autem à loco communi vituperatio, quòd locus communis pœnas exposcit, vituperatio verò solùm habet velut nudum convitium.

Dividitur autem in eadem capita, quibus Laus. Possuntq; vituperari eadem omnia, quæ & laudari:

Personæ,
Res,
Tempora,
Loci,
Bruta animalia,
Plantæ.

Vituperamus verò & communiter & singulatim. Ubi verò procemion feceris, adjunges genus, quòd divides eâdem, quâ in laude, ratione. Deinde educationem, & res gestas, & epilogum ità facies, quemadmodum in laude.

Vituperatio Philippi.

Exordium. Neq; virtutes meritâ laude frustrari rectum est, neq; itidem sine reprehensione dedecora relinqui: quoniam si non ità fiat, id quòd præcipuum est amborum præmium utrisque auferetur; laudandis quidem gloria rectè factorum, vituperandis

verò

" verò scelerum turpitudo. Omnes autem malè audi-
" re æquum est, qui malos sese præbuerunt: tantò
" magis verò omnibus Philippum, quantò omnes
" improbos longè omni scelere superavit.

" Natus est ex ea gente, quæ pessima est omnium barbarorum, & quæ non certis consistere sedibus potuerit propter ignaviam, sed coacta sit, locum è loco permutans, variis erroribus jactari. Argivi enim primùm ipsos finibus exturbaverunt: hinc diu vagi, ad eam tandem, quam nunc incolunt, regionem perlati sunt. Duplici itaque infelicitate implexi, & quòd melioribus coacti sunt cedere, & quòd in imbecilliores violenti, injustiq; fuerunt, nunquā tuto habitare, aut vacui metu agere potuerunt.

A genere vel natione.

" Et cùm ex gente ignominiosa oriundus sit, tamen ex civitate magis etiam infami natus est. Vt enim abjectissimi barbarorum censentur Macedones, ità Macedonum, ejúsq; terræ velut quædam sentina est Pella, ut in qua civitate nè frugi quidem servorum ullus sit proventus.

A Patria.

" Hac ergo progenitus patriâ, majores habuit patriâ ipsâ longè magìs pudendos. Philippus enim inter majores ipsius fuit, cui quò minùs ejus terræ regnum obtingeret, obstitit generis indignitas atq; dedecus. Huic successit pater Amyntas, qui regnum alienis opibus tenuit: pulsum enim in regnum Athenienses reduxerant.

A Majoribus.

Philippus hic sextus fuit Macedonum rex? Huic autem non immediatè succesit Amyntas, sed Europus; Europo Alcetas, Alcetæ Amyntas.

" Tali igitur ortus patriâ, tales sortitus generis autores, apud Thebanos moratus primùm obses fuit: nec quamvis media in Græcia versaretur, mores convictu mutans, ad meliora deflexit, sed barbaricā semper impotentiam inter Græcam retinuit institutionem. Cúmque sit omne humanum genus in Græcos atque barbaros divisum, ipse, velut ex utrisque commixtus, similem improbitatem in dissimilibus gentibus exercebat.

Ab educatione.

Genus omne humanum in Græcos & barbaros divisum.

A rebus perfidè gestis

Orsus ergò primùm à cognatâ gente, ipsam in servitutem redegit, velut à perfidia rerum suarum initia auspicatus. Indè & finitimos aggressus populos, per- „ domuit: captisque deinde Pæonibus, Illyricos est „ adeptus. Triballorum quoque gentem invadens, & „ quicquid præterea in proximo erat terrarũ, omnia „ velut uno impetu devicit. Et corpora quidem bar- „ barorũ pugnando cepit, mentes autem cum corpo- „ ribus nequivit capere, nec eorum animos pacis arti- „ bus sibi conciliare. Quamobrem subindè deficie- „ bant, & quanquã victoris crudelitatem horrebant, „ tamen rebellionem per omnes penè dixerim no- „ ctes somniabant, ut qui opere foris servirent, intus „ cogitatione essent liberi. Subactis ergò finitimis „ barbaris, ad Græcos castra movit, atque adeò an- „ tequam ipsam Græciam invaderet, civitates, quæ in „ Thracia Græciæ ditionis erant, evertit, cepitque „ Amphipolin, Pydnam subegit, istísque Potidæam „ adjunxit, neque Pheras extra Pagasas, neque Mag- „ nesiã extra Pheras omisit: sed cunctæ urbes Thes- „ salorum capiebantur, & velut generis mercedem „ servitutem ferebant.

A mortis genere.

Dignum sanè fuerit, exitum quoque ipsius re- „ censere. Posteà enim quàm pleraque, quæ invasit „ oppresserat, subjecerátque contra fœdera eos qui „ fuerant fœderibus devincti, offensi violatis fœde- „ rum sacris dii, convenientem perfidiæ suæ finem „ dederunt. Neque enim in prælio pugnans ceci- „ dit, quo fortissimum aliquem mortis suæ testem „ reliquisset, sed in medio turpium voluptatum gur- „ gite suffocatus, se dignum sepulcrum in earum fœ- „ ditate invenit. Videlicet, ut quemadmodum ejus „ vita, sic & mors intemperantiæ fœdum exemplum „ posteris esset.

A comparatione.

Quis autem est, qui Echetum illi putet posse conferri?

"ferri? Echetus enim præcisis extremis aliquibus "corporis membris, reliquum saltem corpus relin- "quebat: at Philippus totos cum corporibus ipsis ho- "mines perimebat: quantóque sævius est totum de- "leri hominem, quàm partem aliquam auferri; tan- "tò perniciosior est Echeto Philippus.

" Cessare autem à sceleribus suis Philippus nescie- "bat; cùm mihi, victo magnitudine flagitiorum "ejus, necesse sit, ut plura de ipsis facere verba de- "sinam. *Peroratio.*

SCHOLIA.

OMnia quæ laudantur, contrariâ vituperari possunt ratione. Ab Aphthonio causâ exercitationis reprehenditur Alexandri pater, Amyntæ filius, Philippus; qui tamen vel dictorum urbanitate, vel, ut relatum est suprà, dexteritate ingenii superabat seculi sui reges omnes. Vide Erasm. 4. Apophthegmatum. Quemadmodum autem laudari, ità vituperari possunt, Personæ, ut Thersites: Res, ut ebrietas: Tempora, ut hyems: Loca, ut Euxinus: Nota, apud Plutarchum in Eumene: Bruta animalia, ut crocodilus: Plantæ, ut crambe.

Claritas enim generis notiores circa vitia, & invisos magis facit. Quint. Ad notavimus suprà ex Quint. hæc non ideo laudari, quòd habuerit quis ea, sed quòd iis honestè sit usus.

Adjungens, &c. In genere, nationis, patriæ, majorum atq; parentum circumstantiæ sunt excutiendæ: Quæ omnia si clara contigêre, ostendendum est, illa vitiorum omni genere contaminâsse, quem vituperandum susceperis.

Educationem, &c. Quod si is, quem vituperare constitueris, claris natalibus, & egregiis animi corporis atq; fortunæ dotibus conspicuus præfulserit, dices à majoribus illum degenerâsse: Animi dotibus ad dolos & fraudes abusum: bonis corporis ad libidinem, cædes, rapinas: divitiis ad multorum perniciem, & publicas seditiones fovendas.

Frustrari, &c. Frustro activum, & frustor, commune verbum legitur. Est autem sensus: qui crimina non accusant, ii non minùs peccant, quàm qui virtutes non laudant: non enim decet virtutem sine laude, nec malitiam sine vituperatione, atque reprehensione relinqui.

Æquum malè audire, &c. Vt sementem, juxta proverbium, quis fecerit, ità metet. Et qui, quæ vult, dicit aut facit, quæ non vult, audiet: benè dictis aut factis qui certat, audiet bene.

Pessima barbarorum, &c. Hujus gentis barbariem Stratonius musicus Atheniensis notare solitus fuit, qui ad discipulum stupidum solebat exasperatus dicere, Ἐις Μακεδονίαν pro Ἐις Μακαρίαν, quo dicto proverbiali precamur exitium. Meminit Erasmus 6. Apophtheg. Macedoniæ autem descriptionem habet Pomponius Mela, lib. 2. cap. 3. Livius lib. 2. belli Maced.

Ad historiæ verò præsentis cognitionem pertinent ea, quæ Iustinus habet lib. 8. & 9. Thucydides belli Pelopon. lib. 2. Plutarchus in vita Alexandri. Paulus Orosius lib. 3. cap. 11. ad 15.

Argos. *Argivi, &c.* Argos & Lacedæmon duæ clarissimæ urbes, Græciæ quondam lumina fuerant, ut ait Livius lib. 4 belli Macedonici. Ab Argos Argivi, & Argolici. indè Macedonum reges oriundos fuisse Livius testatur.

Duplice, &c. In duplex, inquit, malum inciderunt, & quòd Argivis fortioribus cedere, & jam exules ad inopiam redacti, aliis imbecillioribus vim inferre coacti fuerunt: quorum illud ignaviæ, hoc rapacitatis atque impietatis evidens fuit argumentum.

Pella. *Pella, &c.* Vrbs est Macedoniæ, quam, autore Pomponio Mela, fecerunt maximè illustrem Philippus, Græciæ domitor; Alexander etiam, Asiæ.

Asiæ. Hinc Pellæus Alexander dictus Iuvenali, Satyra 10.

Unus Pellæo juveni non sufficit orbis:
Æstuat infelix angusto limite mundi,
Ut Gyaræ clausus scopulis, parvâque Seripho.

Philippus, &c. Philippus, inquit, qui Alexandri pater erat, avum habuit ejusdem nominis, hominem ignobilem, sed in Græco πρόγονος est, hoc est, proavus. Ex Iustino igitur Philippi genealogiam ità colliges. Coranus in Æmathia urbem Edyssam, oppidanis non sentientibus, per imbres & nebulas caprarum greges secutus, occupavit. Corano successit Perdica; huic Ægeus qui successorem filium reliquit Philippum hujus proavum: Philippus autem parvulum reliquit Europum patrem Amyntæ: Amyntas Philippum genuit, Alexandri patrem. *Inter Coranum, vel secundum alios Cranaum primum Macedonum regem, & Perdicam regnavit Cœnus & Therimas, quartus fuit Perdicas.*

Apud Thebanos obses, &c. Obsides ob fidem servandam dabantur obsidionis tempore: Thebis autem obses fuit Philippus. Orosius lib. 3. cap. 12. Iustinus lib. 6. Philippus, inquit, obses triennio Thebis habitus, Epaminondæ, & Pelopidarum virtutibus eruditus. Aphthonius ait, παρ' Ἀθηναίοις ὡμήρευε, id est, apud Athenienses obses fuit, ut intelligas, à patre Atheniensibus obsidem datum.

Pæonibus, &c. Sunt enim Macedonibus finitimi. Macedonia enim à Macedone Osiridis filio dicta, Pæoniam habet à septentrione, Illyriam ab occidente, Thraciam ab oriente, Thessaliam à meridie. Fuit olim centum quinquaginta populorum, ac duobus inclyta regibus, Philippo scilicet, & Alexandro. Vide Plin. lib. 4.

Illyricus, &c. Illyrici sunt in sinu maris Adriatici: occupat enim Adriatici latus Illyris, ut ait Pomponius Mela lib. 1. cap. 3. Philippo autem primum certamen fuit cum Atheniensibus, quibus per insidias *Illyris.*

victis, in Illyricos bellum transtulit, multa millia hominum occidit, urbémque nobilissimam Larissam cepit, ut ait Iustinus libro 10. Diodorus lib. 2. de rebus Alexandri, ait: Philippus anno secundo regni sui habitâ concione, & militibus animatis, in Illyrici fines cum decem millibus peditum, & sexcentis equitibus intravit.

Triballi. *Triballorum, &c.* Illyricorum id genus est, ut ait Livius lib. 7. belli Punici, qui scribit Philippum, cùm urgeri suos videret, in cohortem Romanam incurrisse, atque ibi equum palo trajectum in caput regem effudisse. Plin. lib. 4. cap. 10. Triballos in finibus Macedoniæ collocat.

Ad Græcos, &c. Nulla fuit apud Philippum turpis ratio vincendi: securis omnibus Thermopylas occupârat. Vide Iustinum lib. 8. & 9. Græciam totam propè consiliis præventam viribus domuit. Orosius lib. 3. cap. 12.

Thracia. *Thracia, &c.* Antè Sython fuit dicta. Vide Gellium lib. 15. cap. 7. de qua Plin. lib. 4. cap. 11. Appellata fuit ab asperitate, vel secundum Tortellium, à feritate, θραχύ, ferum & temerarium.

Amphipolis. *Amphipolim, &c.* Inter Neston & Strymona, fuerunt Apollonia & Amphipolis, ut ait Pomponius Mela lib. 2. cap. 2. Nestos autem & Strymon fluvii sunt in Thracia. De Amphipolitanis Diodorus Siculus lib. 3.

Pydnam, &c. Ab Amphipoli subitò Pydnam occupavit, & Olynthiis ad obtinendam Potidæam tulit auxilia, ut ait Diodorus Siculus.

Potidæam, &c. Pomponius Mela lib. 2. cap. 2. Pallene, inquit, soli patentis, ut quinque urbium sedes sit atque ager, tota in altum abiit, angusta satis unde incepit: ibi est Potidæa. Ejus meminit Plutarchus in Alexandro.

Pheras,

Pheras, &c. Pheræ civitas in Thessalia, Plinius lib. 4. cap. 8. Hinc Pheræus. Ovid. Epist. *Pheræ.*

Ipse repertor opis vaccas pavisse Pheræas
Fertur, & à nostro saucius igne fuit.

Extra Pagasas, &c. Mosellanus ità reddit hunc locum: Victorias cumulare adproperans, non quievit donec Pheræ, Pagasæ, Magnesiáque, imò Thessaliæ civitates omnes barbaræ servitutis jugum acciperent, & generis ipsius veluti notam portare sustinerent. Pagasam autem Plinius lib. 4. oppidum Thessaliæ tradit. Meminit ejus Pomponius Mela, lib. 2. cap. 2. *Pagasæ.*

Magnesiam, &c. Μαγνησίαν, Magnesiam, Græciæ regionem annexam Thessaliæ, Plinius tradit lib. 4. cap. 8. Argo Magnetida, hoc est, Thessalicam appellat Ovid. in Epistolis. *Magnesia.*

Fœderibus devincti, &c. Cùm Philippus se exclusum ab ingressu Græciæ, perstructis Thermopylis vidisset, paratum in hostes bellum vertit in socios. Nam civitates, quarum antè dux fuit, sibi gratulantes & excipientes, hostiliter invasit, crudeliterque omnia diripuit, liberos conjugésque sub corona vendidit. Orosius lib. 3. cap. 11.

Voluptatum gurgite, &c. Etenim destinato lætitiis die * fuit interfectus in theatro per Pausaniam, cùm regnâsset annos quatuor supra triginta. Diodorus viginti quatuor annos duntaxat regnâsse Philippum scribit. De eo hæc Orosius lib. 3 cap. 14. Cùm ad ludos magnificè apparatos, inter duos Alexandros, filium atque generum contenderet, à Pausania nobili Macedonum adolescente, in angustiis sine custodibus circumventus, occisus est. Mortis ejus meminit Valer. lib. 1. cap. ult. de miraculis.

* *Celebrabantur enim nuptiæ. Philippo succensebat Pausanias, quòd is stuprum sibi illatum vindicare neglexisset.*

Echetum, &c. Echetus Epirotarum tyrannus, qui regionem ingressus, hominibus nares, aures atque pudenda *Echetus.*

pudenda rescindere solebat, & objicere canibus. Vnde Antinous Odyss. decimo octavo apud Homerum ait ad Irum; Si te vicerit mendicus, mittam ad te Echetum, ut tibi nares & pudenda præcidat, & canibus objiciat.

Vituperationis Phalaridis exemplum.

VT virtute præditos gloria, sic vitiis contaminatos perpetua comitatur ignominia: quâ dignissimus Phalaris, cujus crudelitas, antequam nasceretur, matris somnio comprobata est. Vide Ciceronem primo de Divinatione libro.

A majoribus. Cujus parentes turpissimos, ut indignos æternâ famâ, sed tenebris Cimmeriis obruendos, plerique autorum silentio præterierunt.

A Patria. Nactus præclaram Agrigentum patriam: quam ut Empedocles eximiis animi dotibus illustriorem, ità magis famosam crudelitate suâ reddidit ille.

A rebus gestis. Phalaridis imperium tam fuit truculentum, ut proverbio locum fecerit, Qui tauro inclusos æneo reos torrebat, & igne subjecto cruciabat. Meminit Plinius lib. 39. cap. 8. Ovid. in Tristibus. Valerius lib. 9. cap. 2.

A Morte. Factis igitur dignâ morte succubuit. Nam in eum impetum faciens Agrigentinorum multitudo occîdit, & tyrannum lapidibus obruit. Vide Ciceronem Officiorum 2. Valer. lib. 3. cap. 3.

A comparatione: In parricidas hoc est inventum supplicium. Crudelis quidem Procrustes, sed longè crudelior Phalaris: Ille solebat in Attica regione nonnullos hospites interimere; pòst, ut Plutarchus refert, à Theseo interfectus: hic autem eò crudelitatis processit, ut ejus supplicio non debeat una parari simia, nec serpens unus, nec culeus unus.

Epilogus: Finem dicendi faciam, perpendens meam dicendi

facultatem

facultatem impatem esse tot criminibus illius recensendis, nedum oratione condignâ vituperandis.

Aliud Exemplum.

Vituperationis Paridis.

CVm nullam hominibus immortales dii capitaliorem pestem dederint, quam voluptatem; bono jure vituperandi sunt, qui posthabitis omnibus virtutibus, veluti pecudes, illam malorum omnium escam sunt amplexi. Quorum in numero Paris, Epicuri de grege porcus.

Natus in Phrygia, quæ neminem frugi produxit, sed quos tympana & buxus juvit, non classica, ut ait Virgil. in nono. Hinc barbaris, servilibus, ac stupendis ingeniis horrentes prodierunt homines, ut proverbiis locum fecerint: Phryx plagis emendatur. Et, Serò sapiunt Phryges. *A Natione.*

Patriam sortius Trojam, quam, cùm illustrare virtutibus deberet, omníque beneficiorum genere beatam reddere, funditus perdidit. *A Patria.*

Nulla refulsit in eo majorum claritas, & si qua fuit, eam turpissimis facinoribus conspurcavit, ac tenebris (ut aiunt) Cimmeriis involvit. Avus fuit Laomedon insignis perfidiâ: qui pactam pro constructis Trojæ mœnibus mercedem negavit Apollini atq; Neptuno, violavítque sacram jurisjurandi religionem, quæ semper ab aliis inviolatè sanctissiméque habita est. Vide Gell. lib. 7. cap. 18. *A Majoribus.*

Patrem habuit, qui servitutem perpetuam serviisset, si non pretio fuisset redemptus. Etenim puer ab Hercule captus cum Hesione sorore, pecuniâ solus redimi potuit, undè Priamus dictus, qui priùs appellabatur Podarces. Porrò siqua fortasse fuerunt in eo virtutis ornamenta, Paris tamen ab iis deflexit *A Parentibus.*

deflexit ad omnem libidinis turpitudinem.

Ab iis quæ nativitatem præcesserunt Meminit. Quint. lib. 3 cap. 7. ex Hom. lib. 6. Iliad.

Cùm in utero mater Hecuba gestaret Paridem, somniavit se facem parituram, quæ totam incendio Trojam esset absumptura. Nec vanum fuit somnium. Vnde fortunatiores floruissent Trojani, si responsis aruspicum, & oraculis numinum obtemperantes, pestiferum partum è medio sustulissent.

Ab educatione.

Quem mater occidere debebat, Idæis pastoribus educandum tradidit, ubi ferinam inter pecudes & lustra ferarum barbariem imbibit, turpissimóque libidinis crimine animum coinquinavit, usus infami turpis Oenones consortio.

A vitæ institutione: Vt etiam Hercules apud Prodicum: de quo Xeno 1. Memor. & Cicer. Offic. 1.

Cùm duæ sint viæ, altera virtutis asperior, altera vitiorum planior, & amœnior; non illam, ut Scipio Aphricanus, apud Sil. Italicum lib. 15. sed hanc, quam stulti solent, ingressus, consequutus est digna meritus præmia, nimirum Iliada malorum.

A disciplinis.

Studia virtutis aversatus, neminem audivit recta monentem: unde salutarem Palladis exhortationem respuit, amplexus illecebras pestiferas Veneris, quæ blando quidem, sed pernicioso lenocinio, permulsum rapuit ad crudelia fatorum discrimina. Vide Plutarch. in Homeri vita.

Alludit ad vulgatum Paridis judicium. A dotibus corporis.

Egregiâ formâ conspicuus enituit; atqui juxta Socratis præceptum, inspecto sæpiùs speculo non cavit, nè quid illâ committeret indignum. Vide Eras. 3. Apophtheg. Accessit tantum robur, atque laterum firmitas, ut in agonali certamine vicerit Hectorem: sed omnia luxu, atque voluptatibus exhausta deflexerunt. Hinc non immeritò reprehensus ab Hectore apud Homerum Iliad. 2.

A fortunæ bonis.

Quas opes habuerat, in turpissimos amoris fœdioris abusus profudit, & quibus patriam debebat juvare, iis perniciem adduxit.

A Priamo receptus in regnum, non virtute regiâ dignum aliquid meditatus fuit, sed teterrimæ libidinis

nis impulsu navigavit Spartam, ubi hospitis Menelai in Cretam abeuntis, uxorem illecebris expugnatam abduxit, & in patriam ipsissimam malorum lernam invexit. *A rebus gestis. A genere mortis.*

Condigno, quod flagitiis meruerat, supplicio affectus mortem obiit, qualem tyranni, scilicet non siccam. *Hoc est, cruore morient aspersus est.*

Annibalis vituperatio.

IN repub. libera magnam sæpenumero commoditatem afferunt convitiatores. Solent enim efficere, ut ex vitiosorum hominum reprehensione purior vita cùm oratione, tum moribus exoriatur. Vnde Philippus ille Macedonum rex, calumniatoribus suis plurimam se dicebat habere gratiam, quòd suis connvitiis efficerent, ut ipse melior evaderet: dum conor, inquit, illos dictis pariter ac factis mendacii convincere. Et Annibal ipse aut ejus similes homines improbi, non excandescent, imò gratiam habebunt, quòd justa vituperandi libertas meliorem afferat vivendi rationem. *Exordium.*

Natus est ex ea gente quæ factio Barchina dicebatur, à Barcha Didonis socio, qui natale solum in arida Lybia tenuit, ità obscurum, infoecundum, barbaricísque hostibus refertum, ut id relinquere, & in Aphricam transmigrare compulsus fuerit, vel rerum inopiâ coactus, vel hostium metu perculsus. Iam in Aphrica talis contigit populus, cujus propter insignem perfidiam suspecta fides proverbio locum fecit. *A genere.*

Oriundus itaque ex horrido, & tam infausto loco patriam sortitus est Carthaginem. Cujus cives odiis semper atque vitiis propè majoribus certârunt, quàm viribus aut virtutibus. Vnde per ignaviam & rerum omnium imperitiam, amiserunt Siciliam atq; Sardiniam, *A patria.*

A Majoribus. Sardiniam, provincias omnium florentissimas.

In majorum ejus numero, quem laudandum magis existimârunt, Asdrubal erat, is scilicet, quo nemo fuerat crudelior: cujus efferata sævitia dolo, & insidiis Xantippi, Marcum Attilium Regulum, spiritus religiosissimi virum cepit, & miseris modis excruciatum interfecit. Quod vel solum immane facinus dii videre non potentes, servum immiserunt, qui de viro deterrimo pœnas sumeret, & divinum factum quasi miraculo comprobaret. Hic enim quòd dominum suum occidisset, tyrannum subitò aggressus interemit: cúmque comprehensus omni modo cruciaretur, lætitiam tamen, quam ex vindicta ceperat, in ore constantissimè retinuit, eoq; fuit habitu oris, ut superante lætitiâ dolores, ridentis etiam speciem præbuerit. Valerius lib. 3. cap. 3. Livius in præfatione bellorum Punicorum.

Regulus captus est anno ab urbe condita 496 autore Polybio.

A parentibus. Patrem habuit Amilcarem tyrannum pestilentissimum, qui ut sui similem, hoc est, nativæ crudelitatis hæredem filium relinqueret, undecim annos natum, aris admovit, ut odium in Romanos perenne juraret. Et hic maturè patris vestigia sequutus, odii magnitudinem ostendere cupiens, inflexit in terram pedem, suscitavítque pulverem, dicens; Tum belli finis erit, cùm alterutra pars in habitum pulveris redacta fuerit. Vide Valer. lib. 9. cap. 3.

Ab iis quæ nativitatem secuta. Patris igitur vestigia subsecuturus certæ prædictionis somnium vidit, votísq; suis convenientem imaginem hausit. Existimavit enim missum sibi à Iove mortali specie excelsiorem juvenem, invadendæ Italiæ ducem, cujus monitu primo vestigia nullam in partem secutis oculis, mox humani ingenii pronâ voluntate vetita scrutandi ponè respiciens, animadvertit immensæ magnitudinis serpentem, cum ingenti arborum ac virgultorum strage, ferri concitato impetu, omne quicquid obvium fuerat proterentem,

tem, póstque eam magno cum cœli fragore erumpentes nimbos, lucémque caliginosis involutam tenebris: attonitus deinde, quidnam esset monstri, & quid portenderet, interrogavit: Hic dux, Italiæ, inquit, vastitatem vides, ut ait Valer. lib. 1. cap. 5. Eadem Livius habet primo belli Punici 2. Silius lib. 3. Cicero de Divinatione lib. 1.

Ab institutione. In prætorio patris educatus fuit, ubi nihil præter mera tyrannidis exempla vidit. Eum Asdrubal, vix dum puberem, ad se accersivit, ut militiæ assuesceret, inque paternas opes succederet. Sed optimus vir Hanno factionis alterius princeps, animadvertens pessimam adolescentis indolem, ipsum domi tenendum sub legibus, sub magistratibus docendum, vivere æquo jure cum cæteris censebat: nè quandoque parvus hic ignis incendium ingens exsuscitaret. At pauci, ac fermè optimus quisque Hannoni assentiebantur: sed (ut plerunque fit) major pars meliorem vicit, ut ait Livius. Prudenter autem Hanno: nam Annibal ferus, immanisque naturâ, adjunxit à pueritia prima disciplinam, quâ non jura, non leges, non civiles consuetudines, sed bella cædésque & hostiles proditiones tractare didicerat. Itaque crudelissimus evasit dux, & fallendis hominibus callidissimus. Nam ad decipiendum hostem semper intentus, quos aperto Marte superare non poterat, dolis aggrediebatur, ut refert Plutarchus.

Ab educatione. Optimos quidem præceptores consecutus erat, sed omnes naso suspendens per arrogantiam, in bonis disciplinis nihil promovit. Etenim oratorem atque philosophum eloquentissimum Peripateticum Phormionem audivit Ephesi, de imperatoris officio, & de omni re militari copiosissimè disserentem, paulóque pòst rogatus quidnam de illo philosopho judicaret, respondit multos se deliros vidisse

disse senes, sed qui magis quàm Phormio deliraret, vidisse neminem, Cujus rei meminit Cic. de Orat. lib. 2.

A legum contemptu. Legum justitiam nihil curavit, fœdera rupit, legatos P. Valerium Flaccum, & Qu. Fabium Pamphilum à sociis & pro sociis missos, contra jus gentium non audivit, nec in castra admisit. Et quas in leges patrias delinquendo pœnas meruerat, eas astutiâ mirè solitus est avertere. Sic à Duillo consule navali prælio victus, timénsque classis amissæ (capitale enim Carthaginensibus ex publico legum decreto fuit, si quis ducum injussu populi pugnâsset infeliciter) pœnas dare; ex illa infelici pugna priùs, quàm cladis nuntius domum perveniret, quendam ex amicis compositum & instructum Carthaginem misit. Qui postquàm civitatis ejus curiam intravit, Consulit, inquit, vos Annibal, cùm dux Romanorum magnas secum maritimas trahens copias advenerit, an cum eo confligere debeat. Acclamavit universus senatus, non esse dubium quin oporteret. Tum ille: Conflixit, inquit, & superatus est. Ità liberum his non reliquit id factum damnare, quod ipsi fieri debuisse judicaverant, ut ait Valer. lib. 7. cap. 3.

A rebus gestis. Rupto quod primo bello Punico fuit ictum fœdere, totius Italiæ agros ferro & igne vastavit: quod scelus ut pro sua libidine patraret, occasionem quæsivit, nec quæsita defuit. Erant in Hispania Saguntini, quasi medii inter Romanorum & Carthaginensium fines, jure fœderis in libertate relicti. Hi postea totos se Romanis addixerant, initâque societate Romani imperii fidissimi cultores habebantur. Quare Annibal constituit animo, nihil opportunius fieri posse ad eliciendam Romanorum iram, ac incendium quod sibi optatissimum erat, concitandum, quàm Saguntinos armis bellóque lacessere. Sed priusquam socios

ſocios populi Romani apertè adoriretur, ſtatuit in Olcadas, aliósque trans Iberum populos exercitum ducere, ac eis ad deditionem compulſis, aliquam Sagunto nocendi cauſam reperire; quâ non tam meditato conſilio à ſe illatum, quàm a Saguntinis contractum bellum videri poſſet. Primùm igitur Olcadum gente ad deditionem compulſâ, Vacceos deinde aggreditur, agros depopulatur, oppidáque multa expugnat, ut ait Plutarchus.

Annibalis majore ex parte virtus ſævitiâ conſtabat: argumento fuerunt multa, cum primis illud, quòd in flumine Gello corporibus Romanis ponte facto exercitũ traduxit, ut æquè ſceleſtum terreſtrium Carthaginenſium copiarum egreſſum terra, quàm maritimarum Neptunus experiretur. Idem captivos oneribus, & itinere feſſos, primâ parte pedum ſuccisâ relinquebat. Quos verò in caſtra perduxerat, paria fratrum & propinquorum jungens, ferro decernere cogebat: neque antè ſanguine explebatur, quàm ad unum victorem omnes redegiſſet. Iuſto ergò illum odio, veruntamen tardo ſupplicio ſenatus, Pruſiæ regi factum ſupplicem ad voluntariam mortem compulit, ut ait Valer. lib. 9. cap. 2. Nonnullis quidem virtutibus Annibal præditus erat, ſed eas ingentia vitia æquabant, inhumana crudelitas, perfidia pluſquam Punica, nihil veri, nihil ſancti, nullius dei metus, nullum jusjurandum, nulla religio, ut Livius ſcribit. *Ab animi dotibus.* *Al. Vergello*

Nullo quidem labore aut corpus Annibalis ab initio fatigari, aut animus vinci poterat. Caloris & frigoris patientia par, cibi potúſque deſiderio naturali, non voluptate modus finitus, vigiliarum ſomníque nec die nec nocte diſcriminata tempora; id, quod gerendis rebus ſupereſſet, quieti dabatur: ea neque molli ſtrato, neque ſilentio accerſita, ſed tantum id corporis bonum luxuria fregit, maximè *A corporis dotibus.*

Campana, perquam utilis imperio Romano. Invictum enim armis Annibalem illecebris suis complexa, vincendum Romano militi tribuit. Illa vigilantissimum ducem, illa exercitum acerrimum dapibus largis, abundanti vino, unguentorum fragrantiâ, Veneris usu lasciviore ad somnum ac delicias evocavit. Ac tum demum fracta & contusa Punica feritas est, cùm Seplasia ei, & Albana castra esse cœperunt. Quid ergo his vitiis fœdius? quibus virtus atteritur, victoriæ languescunt, sopita gloria in infamiam convertitur, animíque pariter & corporis vires expugnantur, adeò ut nescias ab hostibúsne, an ab illis capi perniciosius habendum sit, ut ait Valer. Max, lib. 9. cap. 1.

A fortunæ bonis.

Opes, quas apud milites plebémque plusquam modicas habebat, assiduis rapinis auxit; quibus hominum animos sollicitavit, & corrupit, ut largionibus sibi favorem aucuparetur, viámque ad dominationem præstrueret. Libido enim maxima invaserat reipub. capiundæ, sibique regnum parandi.

Ab iis quæ supremum vitæ diem præcesserunt.

Ingratos Carthaginenses appellat Valerius Max. quod in animum induxerint è conspectu suo submovere Annibalem, qui pro eorum victoria tot imperatores, tótque exercitus Romanos trucidaverat. Sed illi judicio meo prudentes, justis rationibus adducti, nocentissimam bestiam religârunt, interturbatorem publicæ pacis, tótq; cladium autorem truculentissimum.

Ejectus igitur in exilium, ad Antiochum regem Syriæ confugit: quo victo, ad Prusiam Bithyniæ regem concessit: unde Romam legatione repetitus, hausto, quod sub annuli gemma habebat, veneno, absumptus est: ità morte non gloriosâ succubuit, vitam insecutâ turpissimam.

Pestilens & crudelis C. Flaminius erat, qui miserabilis

rabilis illius ad Thrasymenum pugnæ causa fuit. Sed longè pestilentior, atque crudelior Annibal: illum semel rempubl. affligere stultitia coëgit, hunc autem furor ad maximas clades sæpenumero pertraxit. *A comparatione.*

Plura dicere supersedeo: ineptus enim haberi possem, si crimina Annibalis omnia, quæ nullum nocendi finem habuerunt, studerem exiguâ, quam habet oratio mea, facultate complecti. *Conclusio.*

De comparatione, quæ σύγκρισις Græcè dicitur.

CAP. X.

" Comparatio est oratio, ex collatione aliquid
" acquirens, quo id, quod comparatur, in ma-
" jus extollat, aut ostendat æquale.

Comparantur autem vel bona bonis, vel bona
" malis, vel mala malis, vel parva majoribus confe-
" runtur. Prorsúsq; comparatio duplicem habet vel
" laudem, vel vituperationem, vel alterutrum ex lau-
" de, vituperationéque compositum. Omnis autem
" comparationis locus admodum difficilis est, præ-
" sertim si parva majoribus conferas.

Comparari verò omnia possunt, quæ laudari, quæ-
" que vituperari;

" Personæ,
" Res,
" Tempora,
" Loci,
" Irrationalia animalia,
" Plantæ.

Non oportet autem comparantem totas res totis
" conferre; id enim supinum, inefficax, & nequaquam
" est pugnax: sed capiti caput conferendum; hoc
" enim vehemens. Atq; dividere totas, laudis est, non
" comparationis. Comparatio autem in hoc non est
" posita, quando totum hoc præexercitamentum
" comparatio vocatur: ut,

Comparatio Achillis & Hectoris.

Præmium. Volenti mihi virtutem conferre virtuti, cum A-
" chille haud immeritò componendus fuerit He-
" ctor. Sunt quidem ipsæ per se virtutes nimirum ab-
" undè honestæ, comparatæ tamen, admirabiliores
" videntur.

A loco. Patriâ ergò nati sunt non eâdem, laudatâ tamen
" uterque. Ille enim in Phthia, unde Græciæ ipsius
" primũ prodiit cognomentum: hic verò Trojæ, cu-
" jus conditores deorum quoq; primi fuerunt. Quòd
" si pari natum esse loco affert aliquid ad laudem, ni-
" hil quidem hac in parte Achilli posthabendus est
" Hector.

A parentibus. Nati autem uterque præclarâ patriâ, parem quo-
" que generis habuerunt dignitatem: uterque enim
" ad Iovem originem suam initiumq; generis sui re-
" fert. Pelei enim filius Achilles fuit, Æaci verò Pe-
" leus, & Iovis Æacus. Sic quoque Hector Priami,
" Priamus autem Laomedontis, & Dardani Lao-
" medon filius, Dardanus quoque Iove progna-
" tus est.

A majoribus. Progenitore autem Iove nati uterque, reliquam
" quoque majorum seriem habuerunt claritudine æ-
" qualem. Vt enim Achilles Æacum habuit & Pe-
" lea, quorum ille Græcos à siccitate, penuriâque li-
" beravit; hic Lapithis devictis ob egregiam virtutem
" deæ conjugium est assecutus: Sic Hectoris Darda-
nus

" nus progenitor fuit, deorum primùm dignus habi-
" tus convictu; pater autem Priamus imperavit urbi,
" cujus muros ipsi quoque dii fundârunt. Quòd si
" non minus est, quàm deæ sortitum esse conjugia,
" deorum, idque optimorum, mensâ convivioque
" usum esse; nihil est quod quisquam majorum glo-
" riâ Hectori præferat Achillem.

Talibus autem uterque majoribus procreati, am- *Ab educatione.*
" bo ad fortitudinis sese studia contulere: & ille qui-
" dem à Chirone educatus est; huic Priamus ipse
" præceptor, velut naturæ quadam viâ, virtutis mo-
" numenta tradebat. Par itaque, similisque educa-
" tio parem utrique conciliat laudem.

Vt autem ad virile pervenere robur, eodem in *A rebus gestis.*
" bello par uterque animi, virtutisque specimen præ-
" buerunt. Hector enim Trojanos ducebat, solusque
" velut obex, propugnaculúmque civitati datus, tue-
" batur ipsam, stetitque, quamdiu faventibus diis &
" auxiliaribus est usus. Cadens deinde, ipsam quoq;
" Trojam post se traxit atque evertit. Achilles verò
" Græcorum præerat armis, terroréq; omnes vince-
" bat Trojanos, Palladis fultus numine atque auxi-
" lio, occumbénsque spem victoriæ in reliquum ab-
" stulit Græcis.

Et ille quidem victus à Pallade interiit: Hic au- *A morte. Epilogus.*
" tem cecidit ab Apolline confixus. Natíq; ambo ex
" diis, ambo quoque deos habuere mortis autores,
" útque divinitus generis initia, ità vitæ etiam ex-
" itum accepere. Quòd si similis utrique vita fuit, si-
" milísq; mors utrumque abstulit, quid est quo non
" Hector par sit, quóque cedere debeat Achilli?

Plura erant, quæ dicerem de utriusque virtute, ni-
" si quemadmodum in his, quæ dixi, ità in reliquis
" per omnia ipsorum gloria esset æqualis.

SCHOLIA.

Comparatio secundum Priscianum est, vel similium, vel diversorum, vel minorum ad majora, vel majorum ad minora collatio.

Differt ab ea, quæ inter schemata sententiæ numeratur à rhetoribus; quod hæc brevis sit exornatio, illa exercitationis studio suscepta, instar laudis vel vituperationis fusiùs tractari soleat.

Bona bonis, &c. Vt si Æneam Numæ comparaveris, sapientiæ fortitudinem, justitiam pietati.

Bona malis, &c. Bonitas enim ex malorum comparatione magis enitescit ac effulget; ut sapientia comparata stultitiæ, pax discordiæ, sobrietas ebrietati.

Mala malis, &c. Vt si ebrietas cum adulterio conferatur, Philippus Echeto, Procrustes Phalaridi.

Parva majoribus, &c. Res exiguæ verbis attolli possunt, ut si ex musca feceris elephantum.

Duplicem habet laudem, &c. Per loca laudis processuri, comparabimus & urbem urbi, ex qua sunt viri, & genus generi, & victum victui, & professiones professionibus, & gesta gestis, et ea quæ accidunt extrinsecus, ut diversos mortis modos, & quæ eam sunt secuta. Similiter si arbores comparare volueris, conferes etiam præsidentia eis numina, & loca in quibus nascuntur, & fructus, & utilitatem, & similia. Res quoque si compares, extolles qui primi eas invenerint, & eos conferes. Præterea qualitatem animi & corporis.

Alterutrum, &c. Alterutrum aliquando vituperantes, alterutrum laudamus: ut si comparemus justitiam & divitias.

Locus difficilis, &c. Vnde fortem, Priscianus ait, oratorem exigit, & callidum & celerem, ut agiles possit semper facere transitiones.

per-

Personæ, &c. Vt in oratione pro Cluentio, ubi Milesia & Oppianicus conferuntur. Illa à secundis hæredibus pro abortu pecuniam acceperat, hic idem effecerat per alieni corporis cruciatum. Vide Erasm. 2. Copiæ.

Res, &c. Ità conferri poterit Academia aliqua cum alia, urbs cum urbe, locus cum loco, &c.

Totas res totis, &c. Non fuerit necesse, inquit, ut aliquam rem per omnes suas partes cum alia conferas, ut caput Demosthenis cum capite Ciceronis, humeros cum humeris, manus cum manibus, pedes cum pedibus: Sed magis, ut secundum locos generis demonstratum, compares genus Demosthenis cum genere Ciceronis, patriam cum patria, educationem cum educatione, res gestas cum rebus gestis, &c.

Non est posita, &c. In hoc comparationis progymnasmate non est comparatio caput, quia comparatio est tota præexercitatio. Non quidem est caput, sed comparatio diffusa per omnes locos atque partes.

Phthia, &c. Φθία, ὅθεν τῆς Ἑλλάδος προσῆλθεν ἐπώνυμος: Vnde Helladis cognomentum provenit. Est autem Phthia Thessaliæ oppidũ & regio, Achillis patria illustris. Dido apud Ovidium in Epistolis;

Non ego sum Phthiâ magnísq; oriunda Mycenis.

Hinc Phthius. Idem in Briseide.

Quàm sine me Phthiis canescant æquora remis.

Pomponius Mela Phthiam in Phthiotide ponit, regione Græcâ: Et Hellas, Achaiæ regio, alio nomine Artis dicitur. Eadem Thessalia cognominata fuit, autore Plin. l. 4. c. 7. Plura apud Thucyd. lib. 1. Hellenes Græci appellati sunt. Hellas dicta fuit á Deucalionis & Pyrrhæ filio, qui Hellen appellatur.

Trojæ conditores, &c. Apollo & Neptunus cum Laomedonte, Ili filio, patre Priami, mercede pactâ

 muros

muros Trojanos condiderunt; unde Ovidius ait,

Vtilius starent etiam nunc mœnia Phœbi.

——Cecidítque superbum

Virgil. in 3. Æneid. *Ilium & omnis humo fumat Neptunia Troja.*

Pelei, &c. Iupiter, ut Ovid. ait 6. Metamorph. in ignem transformatus, ex Ægina Asopi filia (quam inde vocat Asopida) genuit Æacum, Æacus Pelea, Peleus ex Thetide Achillem; unde ab avo Æacides appellatur, à patris nomine Pelides.

Priami, &c. Dictum aiunt ἀπὸ τοῦ πρίαμαι, emo, quòd ab Hercule captus, auro fuerit redemptus.

Dardanus, &c. Iovis & Electræ filius. Ovid. 4. Fastorum.

Dardanon Electrâ quis nescit Atlantide natum,
Scilicet Electræ concubuisse Iovem?

Hinc Dardania dicitur Phrygia: sicut à Dardani filio Troë, Troja: ab Ilo Troïs filio, Ilios, vel Ilion.

Alii genus Hectoris paulo aliter derivant. Iupiter, inquiunt, ex Electra genuit Dardanum, Dardanus Assaracum & Ilum, Ilus Laomedontem, Laomedon Priamum, Priamus Hectorem. Vide Tortellium.

Græcos liberavit, &c. Æacus tam cæteris virtute præstitit, ut, cùm maximâ siccitate in Græcia plurimi hominum corrumperentur, nullúmq; malo huic auxilium inveniretur, postquam magnitudo calamitatis excrevit, eum civitatum principes adierint, rogantes, ut tantum malum, tantámq; pestem ab eis propulsaret: sperabant enim propter ipsius generositatem atque eximiam pietatem, quàm celerrimè à diis præsentium malorum liberationem inventurum. Nec ea spes eos fefellit. Itáque voti compotes facti in Ægina, ubi votum ille precésque fecerat, commune omnibus Græcis sacrum ædificavêre. Atque ex eo tempore, donec inter homines fuit, summa

cum

cum gloria vitam duxit. Postquam verò migravit è vita, cùm apud Plutonem Proserpinámq; maximos honores assecutus esset, ad judicandas animas eis assedisse fertur. Hæc ex Plutarchi Evagora.

Lapithis devictis. &c. Hi Thessaliæ populi, Ixionis & nubis filii, frænorum & stratorum inventores. Virg. 3. Georg.

Fræna Pelethronii Lapithæ, gyrósque dedere
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, & gressus glomerare superbos.
Exiluit, primus chalybem frænósque momordit *Luc. lib. 6.*
Thessalicus sonipes, bellis feralibus omen,
Spumavitque novis Lapithæ domitoris habenis.

Plura de Lapithis & Centauris apud Ovid. 12. Metamorph.

Deæ conjugium, &c. Hoc est, Thetidos. Fuit autem Thetis, Θέτις, Pelei uxor, Achillis mater, ut Tethys, Τηθύς, Cœli & Vestæ filia, Neptuni conjux, mater Nympharum. Hoc primam producit, illud autem corripit. Virg. 1. Georg. *Thetis.*

Teq; sibi generum Tethys emat omnibus undis.

Claudian. lib. 1. de raptu Proserpinæ.

Hinc latrat Getula Thetis, Lilybeáque pulsat
Littora———
Læva tenent Thetis, & Melite, Panopeáque virgo. *Virgil.*

Ob egregiam virtutem, &c. Cùm Peleus in pugna contra Centauros strenuè dimicâsset, multísque aliis bellis atque periculis probatus esset, Thetida, Nerei filiam immortalem, quamvis ipse mortalis, uxorem meruit, atque ex omnibus, quæ antè fuere, solùm in istis nuptiis Hymenæum deos cantâsse ferunt, ut ait Plutarchus.

A Chirone educatus, &c. Centauri ἀπὸ τοῦ κεντεῖν, hoc est, à pungendo aut stimulando dicti, equorum stimulatores. Quorum unus erat Chiron, Saturni & Phillyræ filius, optimus cytharœdus, medicus, astrologus. *Chiron.*

logus. Ab eo musicam Achilles didicit, Ovid. 1. de arte.

Phillyrides puerum cytharâ perfecit Achillem,
Æacidæ Chiron, ego sum præceptor amoris.

Ab eodem medicinam Æsculapius, astrologiam Hercules didicit. Fuit autem justissimus omnium. Qui cum tractaret sagittas Herculis, unâque lapsâ pedem vulnerâsset, post nonum diem in signum Sagittarium versus dicitur. Ovid. 5. Fastor.

Nona dies aderat, cum tu, justissime Chiron,
Bis septem stellis corpore cinctus eras.

Propugnaculum,&c. πρόβολος accipitur pro tutore, defensore, propugnatore. Aliàs dicitur scopulus, vel eminens in mare saxum.

Faventibus diis,&c. Troja tantisper faventes deos habuit nec capi potuit, dum fata Trojanorum permanserunt integra. In fatis autem fuerunt Troili vita, Palladii conservatio, illæsum Laomedontis sepulchrum, equi Rhesi.

Victus à Pallide interiit,&c. Hector ab Achille fuit interfectus, unde Virgilius in primo:

Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimúmque auro corpus vendebat Achilles.

Sed Palladem habuit adjutricem, συναγωνιζομένην, in pugna sociam.

Ab Apolline, &c. Paris Achillem interfecit, in Apollonis Thymbræi templo, sed ab Apolline directis in Achilleum corpus sagittis. Virg. in 6.

Phœbe graves Trojæ semper miserate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela manúsque
Corpus in Æacidæ ———

Ovid. 13. Metamorph.

At postquam cecidit Paridis Phœbique sagittis.
Plutarchus in comparatione Lysandri & Syllæ, ait, Achillem interfectum à Paride inter portas.

Com-

Comparatio Demosthenis & Ciceronis.

SI non parvam laudem merentur, qui divinorum ingeniorum gloriâ, cæterarúmque rerum conspicuarum claritate pares enituerunt; non vulgarem sibi vendicant Demosthenes & Cicero, quos viros summos per omnia pares natura produxit. *Exordium.*

Patriam uterque sortitus illustrem, ille Græciam, uberrimum Atticæ eloquentiæ fontem; hic Italiam, Latinæ linguæ parentem facundissimam. *A patria.*

Obscuro natus uterque parente, clarissimus evasit: Ille patrem vix seculo suo notum habuit, ut inquit Valerius: de hujus item patre nihil (ut Plutarchus inquit) certum est proditum. *A parentibus.*

Generis seriem, quam à majoribus humilem & ingloriam acceperunt, ità virtutibus propriis illustrârunt, ut maximâ laudis claritate polleant in æternum. *A majoribus.*

Ingeniorum specimen sub prima juventâ statim emicuit. Vnde bonas inter disciplinas educati, & præclaris artibus dicendi protinus addicti, summos in oratores evaserunt, summámque è foro, curiâque gloriam sibi quæsiverunt. *Ab educatione.*

Ab optimis præceptoribus instituti fuerunt, Demosthenes ab Isæo eloquentissimo doctore: Cicero à Philone Academico, Molone Apollonio, viris in docendo disertissimis. *Ab institutione.*

Cicero Græcè & Latinè declamando se plurimùm exercuit cum M. Pisone, & Qu. Pompeio. Et Demosthenes vadosis littoribus insistens, declamationes fluctuum fragoribus obluctantibus edebat, ut ad fremitus concitatarum concionum patientiâ duratis auribus in actionibus uteretur, ut ait Valer. Fertur & Ciceronem primùm in pronunciatione *Ab exercitatione.*

non

non minùs, quàm Demosthenem laborâsse: unde omni curâ, & Roscium comœdum, & Æsopum tragœdum observâsse traditur, ait Plutarchus.

Ab animi dotibus. In utroque refulsit integritas, benevolentia, & humanitas. Vnde cùm Demosthenes ab Atheniensi populo jussus esset accusare quendam, recusavit id facere: ut ergò adversus eum reclamatio populi, quemadmodum consuevit, facta est, surrexit Demosthenes, & inquit, Vos me, viri Athenienses, consultorem habetis etiam inviti; calumniatorem verò, nec si velitis quidem. Et Cicero, cùm præfectus annonæ esset, sortitúsque Siciliam, in missione frumenti, quam ad urbem agere coactus erat, plerisque Siculis molestus gravísque videbatur: sed mox cùm ejus integritatem, humanitatémque experti essent, eum, veluti neminem ex aliis ducibus suis, honore summo dignati sunt.

A rebus gestis. Ad remp. salutis publicæ conservandæ studio se contulere. Nactus autem Demosthenes uberem in remp. materiam honestam, pro Græcorum libertate adversus Philippum, & in ea præclarè decertans, confestim nomen & gloriam assecutus est. Nec solùm ut disertus, verùm etiam ut fortis vir suspiciebatur; ut admiraretur ipsum Græcia, observaret Persarum rex, plurimus apud Philippum sermo esset, confiterentur adversarii, sibi adversus præclarum virum esse certamen. Et Cicero maximis periculis remp. liberavit. Vnde Iuvenal. Satyr. 8. eleganter inquit:

Quis, Catilina, tuis majoribus atque Cethegi
Inveniet quicquam sublimius? arma tamen vos
Nocturna, & flammas domibus, templísque parâstis,
Vt Braccatorum pueri, Senonúmque minores,
Ausi quod liceat tunicâ punire molestâ,
Sed vigilat consul, vexilláque vestra coërcet.

Hic

Hic novus Arpinas ignobilis, & modò Romæ
Municipalis eques, galeatum ponit ubique
Præsidium attonitis, & in omni gente laborat.
Tantum igitur muros intra toga contulit illi
Nominis & tituli, quantum non Leucade, quantum
Thessaliæ campis Octavius abstulit udo
Cædibus assiduis gladio: sed Roma parentem,
Roma patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Autoritas in repub. par fuit, præsidio uterque militarium hominum egebat. Demosthenes Charetis, Diophetis, Leosthenis: Cicero, Pompeii, Augusti; id quod Augustus ipse ad Agrippam, & Mecœnatem scribit. *Ab autoritate.*

Duos rhetores alios haud invenio, qui ab obscuris parvisque facti sint tanti, qui tyrannis se regibus objecerint, filias amiserint, patriâ suâ exulârint, reversi sint cum honore, rursus fugitantes in adversariorum pervenerint manus. Quòd si natura fortunáque viri utriusque, sic, quemadmodum artifices quidam inter se, contendant, difficile judicatu est, magísne moribus, an rebus gestis similiores reddiderint. *A simili quæ mortem præcessit fortunâ.*

Vnà cum patriæ libertate fuerunt extincti. Demosthenes Antipatri imperio per Archiam Phygadotheram, satellitum principem: Cicero Antonii jussu per Herennium centurionem. Et, quod mirum, certis præsagiis utrique mors denuntiata fuit: illi somniis, huic auspiciis. Demosthenes enim nocte per quietem visus erat cum Archia tragœdiis in theatro certare, & cùm illum superâsset, tamen defectu apparatus ab illo vinci. Et Cicero cùm in villa Cajetana esset, corvus in conspectu ejus horologii ferrum loco motum excussit, & protinus ad ipsum tetendit, ac laciniam togæ eousque morsu tenuit, donec *A morte.*

nec servus ad occidendum eum milites venisse nunciaret.

Ab iis quæ mortem consecuta.

Vt Demosthenis gloriolam, itâ Ciceronis mortem æterna gloria fuit insecuta: atqui tyrannos, quorum nefario scelere succubuerunt, infamiæ crimen perpetuum est comitatum.

Epilogus.

Plura dicenda essent: sed cùm cætera comparaturis facilia sint collatu, operæpretium est visum, hæc paucis indicâsse, quæ restant autem stylo manum injecturis reliquisse.

Ad consimile genus exercitationis conferre poteris Philippum cum Pyrrho, ex primo belli Macedonici libro apud Livium, aliósque autores.

Item Philippum cum Alexandro, apud Iustinum lib. 9.

Item in Plutarcho petas licebit exempla comparationum,
- Publicolæ, & Solonis.
- Alcibiadis, & Coriolani.
- Periclis, & Fabii.
- Annibalis, & Scipionis.
- T. Flaminii, & Philopœmenis.
- Aristidis, & Catonis.
- Timoleonis, & Æmilii.
- Lysandri, & Syllæ.
- Agesilai, & Pompeii.
- Dionis, & Bruti, &c.

DE ETHOPOEIA.

CAP. XI.

" Ethopœia est imitatio et expressio morum per-
" sonæ subjectæ.

" Imitationis autem tres sunt differentiæ,
- Εἰδωλοποιΐα,
- Προσωποποιΐα,
- Ἠθοποιΐα.

E st

honorificicabilitudinitatibus

Est quidem Ethopœia, quæ notam habens personam, mores solùm effingit, ut qualia faceret verba Hercules, Eurystheo sibi imperante. Hic notus quidem est Hercules, dicentis verò effingimus mores.

Idolopœia est, quæ personam habet notam, sed defunctam, & loqui non potentem, quemadmodum ἐν Δήμοις Eupolis finxit, & Aristides ἐν τῷ ὑπὲρ τῶν τεττάρων. Vnde etiā Idolopœa vocatur.

Prosopopœia est, quando finguntur omnia, & mores, & personæ, quemadmodū Menander fecit argumentum. Argumentum enim nec rem, nec personam habet propositam, unde & Prosopopœia est dicta fingitur enim ipsa cum moribus persona.

Dividitur autem Ethopœia: namque alia est

- Passiva, quæ exprimit affectum: ad quam pertinet, quæ prorsus animi significant motum, ut qualia verba Hecuba faceret Troia subversâ.
- Moralis, quæ mores solos depingit, ut qui diceretur mediterraneus, primùm conspicatus mare.
- Mixa, quæ mores habet pariter & affectum, ut qualia loqueretur Achilles super occiso Patroclo, cùm pugnare decrevisset. Mores enim consilium habet, affectum verò amicus occisus.

Ethopœiam verò tractabis dicendi genere dilucido, brevi, florido, disjuncto; omni flexu, atq; figurâ remotâ. Próque capitibus divides tribus ipsam temporibus; præsenti, præterito, & futuro.

Exemplum

Exemplum Ethopœiæ passivæ, continens quæ verba dicere posset Niobe, jacentibus liberis.

Exordium à præsenti.

" ME miseram! quam aliam præ alia deflebo calamitatem, orbata nunc liberis, quibus antè eram insignis? Quæ copia infelici mihi ad quam redacta est inopiam? non sum jam misera unius filii mater, quæ anteà tam multis conspicua incedebam. At quantò satius foret sterilem fuisse potiùs, quàm in lacrymas, atque luctus fœcundam? Longè enim infeliciori loco sunt hæ quæ orbitatem suam deflent, eis quæ nunquam pepererunt. Hoc enim quòd experimentum amoris filiorum sumpserunt, destitutis postea acerbissimum est.

A præterito

" Sed infelicem me, quæ parem ei qui me genuit, sum experta fortunam! Orta enim ex Tantalo qui convictu deorum fœlix, tandem ab ea est deorum amicitia evolutus: hujus quoque cladibus meis approbo me esse genus. Conjuncta enim sum Latonæ, pérque hanc ipsam nunc his opprimor malis, & ipsius familiaritatem filiorum orbitate deploro. Hícque mihi finis cum dea convictûs, ut in calamitatibus degam. Priùs namque quàm ipsi sum cognita Latonæ, felicior ipsa fui mater: ut autem sum illi notior facta, desolata sum liberis, quorum anteà quàm me nôsset ipsa, insigni fui multitudine beata. Iacet ille sexus utriusque lætus numerus, mihi summũ in luctum. Quò me vertam infelix? ad quæ deflectar? quod mihi ad tot defunctos liberos sufficiet sepulchrum? Miseram me! in tantis malis meis ipse quoque me deserit calamitatum mearum honor, & infelici justa intermittuntur.

Verum enim vero quid ista queror, ac deploro, cùm à diis,

à diis, ut me in aliam naturam transmutent, impetrare liceat! Vnum hoc miseriarum mearum video remedium; ut in alicujus, quod sensus vitæque sit expers, formam commutet. Sed vereor misera, nè & sit quoque, quamvis mutata, inter lacrymas agere non cessem.

SCHOLIA.

Ethopœia, à Prisciano vocatur alloquutio, sermonis imitatio, ad mores, & suppositas personas accommodata. Quint. lib. 9 cap. 2. Imitatio, inquit, est morum alienorum, quæ Ἠθοποιΐα, vel, ut alii malunt, Μίμησις dicitur: versatur & in dictis, & in factis. Expressio morum est, et affectuum, unde nomen habet. *Ethopœia.*

Hercules Eurystheo, &c. Hercules Iovis et Alcmenæ filius. Vide Ovid. Met. 9. Dictus quasi aëris gloria. Macrob. 1. Satur. cap. 20. Revera Herculem solem esse vel ex nomine claret. Heracles enim quid aliud est, nisi heras, id est, aëris cleos? quæ porrò aëris gloria est, nisi Solis illuminatio, cujus recessu spiritus occulitur profunditate tenebrarum? Coactus fuit multa adire pericula, Iunone impellente, & imperante Eurystheo. Vide Boccatium lib. 12. cap. 34. Fuit autem Εὐρυσθεὺς Sthenelí Mycenarum Regis filius; Ovid. in Epistolis:

Quem non mille feræ, quem non Sthenelëius hostis,
Non potuit Iuno vincere, vicit amor.
——Duros ut mille labores *Virgil. in Æneid.*
Rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquæ
pertulerit.

Εἰδωλοποιΐα, &c. Hanc simulacri fictionem appellat Priscianus. Fit cùm mortuis verba dantur. Quod facit Cicero pro Cœlio, verba dans Appio Cæco contra Clodiam. Livius lib. 6. belli Punici: Si ab

inferis existat rex Hiero, fidissimus imperii Romani cultor, quo ore aut Syracusas aut Romam ei ostendi posse, cùm, ubi semirutam ac spoliatam patriam respexerit, ingrediens Romam, in vestibulo urbis propè in porta, spolia patriæ suæ visurus sit? Item, Cicero in Confirmatione: Quòd si nunc L. ille Brutus reviviscat, & hîc ante pedes vestros adsit, non hac utetur oratione? Ego reges ejeci; vos tyrannos introducitis. Ego libertatem quæ non erat peperi, vos partam servare non vultis. Ego capitis mei periculo patriam liberavi; vos liberi sine periculo esse non curatis.

Item Hector occisus apud Virgil. in 2.

Heu fuge, nate deâ, téq; his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troia:
Sat patriæ, Priamoq; datum: si Pergama dextrâ
Defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
Sacra suosq; tibi commendat Troia penates.
Hos cape fatorum comites, his mœnia quære,
Magna pererrato statues quæ denique ponto.

Item Polydorus in tertio:

Quid miserum, Ænea, laceras? jam parce sepulto,
Parce pias scelerare manus: non me tibi Troia.
Externum tulit, haud cruor hic de stipite manat.
Heu fuge crudeles terras, fuge littus avarum.
Nam Polydorus ego, hic confixum ferrea texit
Telorum seges, & jaculis increvit acutis.

Idem apud Euripid. in Hecuba, inquit:
Sum profectus à profundis manibus, &c.

Ἐν Δήμοις. *Eupolis, &c.* In comœdia cui nomen id fuit inditum. Eupolis autem erat veteris, cujus magna fuit licentia, comœdiæ scriptor.

Hor. 1. ser. 4 *Eupolis atque Cratinus, Aristophanésque poëtæ,*
Atque alii quorum commœdia prisca virorum est,
Si quis erat dignus describi, quòd malus, aut fur,
Quòd mœchus foret, aut sicarius, aut alioqui

Famo-

Famosus, multa cum libertate notabant, &c. Submersus autem ille fertur ab Alciabiade, quòd quædam illius crimina carpsisset.

Aristides, &c. Hic in oratione quadam rhetoricam defendit, & encomion canit introductorum quatuor, Themistoclis, Miltiadis, Cimonis, & Periclis.

Prosopopœia, &c. Hanc Priscianus reddit conformationem. Quæ est, quando alicui rei contra naturam datur persona loquendi. De qua vide Cicer. 4. ad Herennium. Idem patriam loquentem facit in Catilinam, inquiens: Nullum jam tot annis facinus extitit nisi per te, nullum flagitium sine te: tibi uni multorum civium neces, tibi vexatio, direptióque sociorum impunita fuit ac libera. Tu non solùm ad negligendas leges, & quæstiones, verumetiam ad evertendas perfringendásque valuisti. Superiora illa, quanquam ferenda non fuerint, tamen ut potui, tuli. Nunc verò me totam esse in metu propter te unum; quicquid increpuerit, Catilinam timeri; nullum videri contra me consilium iniri posse, quod à tuo scelere abhoreat: non est ferendum. Quamobrem discede, atque hunc mihi timorem eripe: si verus, ne opprimar; sin autem falsus, ut tandem aliquando timere desinam.

Et Ovidius 2 Metamorph. introducit Tellurem, ità loquentem:

Si placet hoc, meruíq;, quid ô tua fulmina cessant,
Summe Deûm? liceat periturae viribus ignis,
Igne perire tuo, cladémque autore levare.
Vix equidem fauces hæc ipsa in verba resolvo.
(Presserat ora vapor) tostos en aspice crines,
Inque oculis fumum: volitant super ora favillæ.
Hósne mihi fructus, hunc fertilitatis honorem,
Officiísque refers, quòd adunci vulnera aratri,

Rastrorúmque fero, totáque exerceor anno?
Quòd pecori frondes alimentáque mitia fruges
Humano generi, vobis quoque thura ministro?
Sed tamen exitium fac me meruisse, quid undæ?
Quid meruit frater? cur illi tradita sorte
Æquora decrescunt, & ab æthere longiùs absunt?
Quòd si nec fratris, nec te mea gratia tangit,
At cœli miserere tui: circumspice, utrinque
Fumat uterque polus: quos si violaverit ignis,
Atria vestra ruent: Atlas en ipse laborat,
Víxque suis humeris candentem sustinet axem.
Si freta, si terræ pereunt, si regia cœli,
In chaos antiquum confundimur. Eripe flammis,
Si quid adhuc superest, & rerum consule summæ.

Menander fecit argumentum, &c. Menander poëta comicus fuit, Gell. lib. 17. cap. 4. scribit ab eo relictas fuisse centum & octo, vel (secundum alios) centum & novem comœdias: sed omnes ad nostra tempora non pervenerunt. Cæterum ut Menander habuit Φδσμα, ita ἔλεγχον: in quo res erat, nulla autem vera sed ficta persona. Catanæus reprehensionem vertit. Aphthonius ait, Ὁ γὰρ ἔλεγχος πρᾶγμα μὲν ἔχει, οὐκ ἔτι καὶ πρόσωπον. hoc est, Redargutio res quidem, non autem persona: Vt si quis illam introducat loquentem, carpentémque faciat hominum mores, aut vitia. Sic Moriam Erasmus introduxit. Agricola reddidit argumentum quod (ut ait Cicero ad Herennium) est res ficta, quæ tamen fieri possit, ut argumenta comœdiarum.

Passiva, &c. A Prisciano, passionalis appellatur, in qua passio, id est, commiseratio perpetua inducitur; ut quibus verbis uti potuisset Andromache, occiso Hectore. Fuit autem ea uxor Hectoris, animo virili prædita, unde à virili pugna nomen sortita.

Mora-

Moralis, &c. In qua continentur mores; ut, quibus verbis potuisset uti rusticus, cùm primùm aspexit navim.

Patroclo, &c. Hic cùm in patria cædem fecisset, in Thessaliam confugit ad Achillis patrem: Menœtii regis Locrensis filius fuit. *Patroclus.*

Ovidius primo de Ponto:

Cæde puer facta Patroclus Opunta reliquit,
Thessalicámque adiit hospes Achillis humum.

Amicus fuit Achillis, & sub hujus armis interfectus.

Sive Menœtiadem falsis cecidisse sub armis:
Flebam successu posse carere dolos. *Ovid. in Epist.*

Achillis autem verba, quæ potuisset Patroclo interfecto facere, complecterentur passionem funeris amici, & morem de bello in Trojanorum vindictam suscipiendó cogitantis.

Affectum amicus occisus, &c. Hujus enim progymnasmatis usus est, ut exercitii studio personarum omnium affectus imitari, aptásque materiæ censuum, sententiarum, verborúmque formas accomodare coneris. Alia enim oratio prudentis hominis & pacati, alia insipientis & irati. Alia timentis, gaudentis, lugentis; senis, juvenis; viri, fœminæ; matronæ, scorti. Vide Emporium sophistam.

Amicus, &c. In Aphthonio habetur: ἦθ@ γὸ ἡ βυλή, πάθ@ ἢ φίλ@ πονῶν. Quint. lib. 6. cap. 2. πάθ@, inquit, atque ἦθ@ ex eadem natura sunt, ita ut illud majus sit, hoc minus: ut amor πάθ@, charitas ἦθ@ πάθ@ concitat, ἦθ@ solet mitigare: ἤθη mores sunt, quibus plerunque rusticos, superstitiosos, avaros, timidos secundum conditionem propositorum affingimus, mores eorum imitamur, & ex his ducimus orationem. Diversum est huic, quod πάθ@ dicitur, quódque nos affectum propriè vocamus. Et ut proximè utriusque *De hujus cùm difficultate, tum utilitate, vide Quint. lib. 3. cap. 1.*

usque ad differentiam signem, illud comœdiæ, hoc tragœdiæ simile.

Sunt qui Ethopœias ponunt triplicem expressionem,

- Morum, quam prolixiorem tradunt; ut ingeniorum, virtutum, vitiorum, Thrasonis aut tyranni.
- Naturalium propensionum, inclinationum, φυσικῶν ϛοργῶν, hoc est, affectuum innatorum; ut amoris paterni in liberos, charitatis affinium, cognototúmque inter se.
- Affectuum leviorum, ut cùm animos erigimus ad spem, aut lætitiam.

Dicendi genere dilucido, &c. σαφεῖ perspicuo, de quo suprà in Narratione. Macrob. 5. Saturn cap. 2, ponit dicendi genera 4.

Copiosum, in quo Cicero dominatur.

Breve, in quo Salustius regnat.

Siccum, quod Frontoni ascribitur.

Floridum & pingue, in quo Plinius secundus luxuriatur. Plura dicendi genera profert Erasm. 1. Copiæ, cap. 123.

Tribus temporibus, &c. In præsenti, instantis fortunæ permutatio, & ærumnæ recensentur. In præterito, potissimùm eæ conferuntur cum infortuniis parentum vel majorũ. In futuro rerum eventus, malorum fines adducuntur, vel consilia, quorum ratione, tantis malis succurri possit

Niobe, &c. Hæc Tantali filia, Pelopis soror, Amphionis uxor. Fuit autem fœcundissima. Hinc Iuvenal. ait. Satyr. 6.

Atque

Atque eadem scrophâ Niobe fœcundior albâ.

Quæ secundum Diodorum Siculum 5. Historiarum, septem filios, totidémque filias: secundum Ovidium in Metamorph. septem filios, Ismenon, Sipylum, Phœdimum, Tantalium, Alphenora, Damasichthona, Ilionea: secundum Boccatium lib. 5. cap. 31. quatuordecim. Vide Gell. lib. 20. cap. 6. Homer. Iliad. ult.

Sed infelicem me, &c. Fabula Niobes significat, mulierum superbiam exitiosam esse. In summum enim illa malum incurrit (ut Niobes mala, proverbialiter maxima dicerentur & acerbissima) quod passa fuit, quòd se Latonæ præposuisset. Etenim apud Ovidium:

Quis furor auditos, inquit, præponere visis
Cœlestes? aut cur colitur Latona per aras?
Numen adhuc sine thure meum est,

Orta ex Tantalo, &c. Vnde Tantalis ab Ovidio dicitur. Tantalus autem, Iovis & Plotes filius, rex Phrygiæ ditissimus. Vnde Tantali talenta abierunt in proverbium. Primò fortunatus fuit: deinde, cùm deorum secreta hominibus prodidisset, detrusus fuit ad inferos, 2. Amorum Eleg. 2.

Quærit aquas in aquis, & poma fugacia aptat
Tantalus: hoc illi garrula lingua dedit.

Porro Tantali fabulam paucis explicat, inquiens:

Nec bibit inter aquas, nec poma natantia carpit
Tantalus infelix, quem sua vota premunt.
Divitis hæc magni facies erit, omnia latè
Qui tenet, & sicco concoquit ore famem.

Hujus genus, &c. In similem, inquit, parentis calamitatem incidi. Quemadmodum ab initio pater felix erat Tantalus, ità ego beata. Iàm ego misera sicut & ille. Quem in Cratylo scribit Plato dictum

quasi παναίθλιον, hoc est, infelicissimum. Hujus supplicia adeò gravia, ut proverbio locum fecerint, Tantali supplicia, & Tantali lapis.

Latonæ, &c. Hæc Cæi Titanis filia, Apollinis & Dianæ mater, à parente Titanis appellata, ut à matris nomine Apollo Latoïdes, & Diana Latoïs. Vnde Niobe apud Ovid. Metamorph. 6.

Quóque modo audetis natam Titanida Cæo
Latonam præferre mihi; cui Tantalus autor,
Cui licuit soli superorum tangere mensas?

Atqui contra sententiam Ovidii Diodorus Siculus lib. 6. dicit Phœbes & Saturni filiam.

Aliam naturam, &c. Nioben præ nimio dolore in saxum vel marmor conversam aiunt, illud innuentes, maximo dolore eam diriguisse. Ovidius in Metamorph.

Diriguitque malis, nullos movet aura capillos.
Quæq; superba partus, saxo per corpus oborto,
Nunc quoq; Mygdonia flebilis astat humo.

A Statio in Sylvis Sipyleïa mater appellatur, quoniam facta saxea, turbine venti,

In Sipylum rapta est, ubi fixa cacumine montis
Liquitur, & lacrymis etiam nunc marmora manant.

Sensus vitæq; expers, &c. Fabula Niobes hoc habet verum: Niobe fingitur ex homine conversa in lapidem, quoniam imaginem lapideam supra natorum suorum sepulcra posuerat. Quod Palæphatus se vidisse scribit.

Ethopœiarum exempla: primi argumentum tale est.

Gerhardus Noviomagus

Quænam verba Gerhardus Noviomagus ex lipothymia ad sese rediens olim potuisset dicere, cujus Vittem-

Vittembergam profecturi caput latrones securi diffiderant, ipsum apud Brunonis vicum humi stratum spoliaverant, & fugitivi mortuum credentes in sylva reliquerant.

Vetus illud dictum, Nemini fidendum esse, nisi cum quo priùs modium salis absumpseris, esse verissimum experior: quos fidos itineris comites arbitrabar, ii crudelissimi sicarii jugulum mihi petierunt: multísque vulneribus inflictis, syntecticum reliquerunt, qui ab ineunte ætate bonis literis ac virtutibus invigilando persuasum habebam, studiosis hominibus tutam ubique profectionem patere. Credebam Horatio, qui scripserat, integros vitæ scelerísque puros, non egere Mauri jaculis nec arcu, sive per Syrtes, sive per inhospitalem Caucasum iter essent facturi. At ego, licet non apud Scythas ἀνθρωποφάγους versari videbar, sed apud homines (quos à Germana charitate non alienos sperabam fore) Germanos: tamen longè prudentiùs fecissem, si nostri (quo friget omnis charitas) seculi tam impunitam peccandi licentiam ante oculos mihi posuissem, neque solus neque inermis profectionem hanc instituissem. Iam secura nimis imprudentia mihi nocuit; qui stratus humi sanguine meo terram hanc intingo, herbásq; coloro. Nunc maximo periculo meo cautior factus, tandem disco nusquam tutam esse fidem, ubique rapto vivi, non hospitem ab hospite tutum, nec socerum à genero. Sed quid ploro? Quin libenter ego, quam delicta fortasse mea promeruerint, calamitatem patior, æquioremq; animo injurias fero? Sed utinam caput illæsum & integrum sit, ut bonarum disciplinarum capax à rationis amussi nunquam deliret! Vtinam in hoc casu Cæneus ille Perrhœbus fuissem, & hoc mihi donatum, ut nullo ferro sauciari potuissem! Eheu! quàm plagam profundam, quàm vulnus altum sentio! quod pacis semper amans ego

Exordium à præsenti.

præter

præter meritum accepi, & ab illis, quos beneficio prosequebar; quos amicos atque fidos incognitarum mihi viarum duces amplexabar; pro quorum incolumitate, incolumis ipse, hoc corpusculum amittere non detrectabam, eorúmque inopiam meâ qualicunque rerum copiâ sublevare (si modò postulâssent) minimè gravatus fuissem. Id quod è bonarum literarum studio semper addidici facere, nec ego unquam pecuniæ servus, congestis undique saccis indormire solitus, neque tanquam sacris parcere, quæ Tortum digna sequi potiùs quàm ducere funem. Sed ô perfidam pecuniam, & sacram auri famem! quid non mortalia pectora cogis? ô mores! ô tempora!

Pauca licèt portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus, gladium, contúmque timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram.
Vt jugulent homines, surgunt de nocte latrones.

Hos etiam de media luce surgere, testimonio fuerit calamitas mea, quæ & evidenti est argumento, quàm fragilis, & quantis vita nostra periculis sit obnoxia. Omnis mea, quâ valde gloriosus jam pridem effulgebam, dignitas hic ad nihilum ferè jacet redacta. Gloria mea quasi flos agri propemodum demissus flaccessit. Quid ergò sumus? aut quidnam victuri gignimur? ordo quis datus? aut metæ quàm mollis flexus? Deum immortalem, quot periculorum genera vitæ nostræ indies insidiantur! Quot accidunt casus, venena, naufragia, cædes, pestes! Alius acini granum glutiens præfocatus, interiit. Fuit, quem potus cum lacte pilus strangulârit. Fuit, cui stiria gelu durata, delapsa tecto, subitum attulit exitium. O lubricas igitur res mortalium, & hominem verè bullam!

A præterito 1 O nimiam hominum teterrimorum crudelitatem! O meam insignem imprudentiam, atque securitatem!

tem! qui omnia prospera atque tuta mihi persuaseram, in hæc tanta mala incidi, hic vulneribus confectus, atque pulveribus obsitus, jaceo, cujus amici gloriâ magnâ, parentes honore summo claruerant. Hìc miserabiliter jaceo, qui jam olim in gymnasio Lovaniensi clarùm nomen atque decus, laborum meorum & virtutis beneficio, consequutus fueram, celebris poëta, celebrior orator, celeberrimus theologus salutatus. Hìc flebiliter jaceo, quem Episcopus Trajectensis Dominus Philippus, nobilissimo Burgundiorum sanguine procreatus, maximis honoribus affecit, tot muneribus opimis, tot sacerdotiis pinguibus exornare nunquam intermisit; qui tot heroës atque principes amicos bonarum literarum cultu vitæque sanctimoniâ mihi devinxeram, ut cœlum citiùs ruere, quàm in hanc fatalem ærumnam me putaverim iri præcipitatum. Sed quorsum ità mihi? O res humanas variabiles! ô vanitatem rerum, & inconstantiam!

Sed quid istorum recordor, quæ magis refricant memorata, quàm dolorem minuunt? Vnum restabit, ut supplex ad asylum Dei Opt. Max. confugiam. Hic est unica salutis arx, ipsum orabo, huic supplicabo, huic peccata mea confitebor, atque precabor, ut me liberet ex hoc tanto malo consolator optimus. Cujus divina providentia ad nostri emendationem atque salutem omnia fieri permittit. Ille Pharonem, ille alios induravit, & ad affligendum sibi delectum populum sæpiùs instigavit. Ille rursus tyrannum fluctibus obruit, & ab omnibus miseriis insontem gregem eripuit: In hoc fortem apparere, in hunc unum spem erigere, præsentissimum ærumnarum cunctarum remedium est. Quo posthabito, rebus in humanis mentem occupatam habere, magis erit dolorem augere, quàm mitigare, aut omnino tollere. *A futuro.*

ALIUD

ALIUD EXEMPLUM.

Continens quæ verba Hercules Eurystheo sibi imperante potuisset facere.

A præsenti. MUlti sunt infortunati, sed nemo magis, quàm ego sum infœlix: qui miser, quartâ natus lunâ, calamitates varias, & plurima mala patior.

A præterito. Non sufficiunt, quæ retro actis annis animo fortissimo tuli, quæ noverca Iuno mihi præparavit. Hæc serpentes immisit, quæ me puerum in cunis occiderent: mox Eurysthea stimulis novercalibus impulit, ut, in varia periculorum genera me protrudens, è medio tolleret. Variis igitur tempestatibus ego jactatus, fœdantem peregrino templa cruore Busirin domui: Et

Solus Amazonio cinctus Stymphalides arcu,
Non cadere Antæo, non crescere profuit hydræ,
Non cervam volucres eripuere pedes, &c.

A futuro. Sed quis finis, quis modus, Eurystheu, furoris atque tyrannidis tuæ futurus? Quin parcis ætate confecto? Minliana atque Phalaridis imperia longè tuis humaniora. Tu quam, Lycha, vestem à Deianira missam huc pertulisti, nimirum Iunoni gratam, mihi perniciosam futuram, imbutum veneno Lernæo munus est, unde novam pestem profluxuram video, cui nec virtute poterit resisti, nec telis neque armis; sed pulmonibus errabit ignis edax imis, & per omnes pascetur artus. Vide Ovid. 9. Metamor, & Claudianum in præfatione libri secundi de raptu Proserpinæ: Virgilium Æneid. 8.

Tertium

Tertium exemplum, continens qualia verba dives ad inopiam redactus posset facere.

MVlta mihi in unum locum confluunt incommoda, quæ meum pectus pulsant, simul multiplex ærumnam exercitam habet paupertas. Vbi spes meas collocem, non habeo. Nunc tandem experior infœlix. Omnes modis omnibus, qui pauperes sunt, miseros vivere. Quid enim? mehercule, miser est homo, qui ipse sibi quod edat, cogitur quærere, & idipsum ægrè invenit: longè miserior, qui & ipse quærit, & nihil invenit: omnium miserrimus, qui cùm ipse cupiat, quod edat non habet. Hujus farinæ sum ego miser, qui Crœso jamdudum felicior habitus, jam autem Codro pauperior, atque Leberide nudior, non possideo ubi pedem ponam. Etenim omnia vel hostis abstulit, vel incendium absumpsit. *Exordium ex Planto sumptum. A præsenti.*

Florentissimo jampridem mihi divinâ quasi virgula suppetebant omnia. Et divitiarum copiâ fretus, omnia vel facere vel dicere audebam, ut reipsa fontes argenti locutos animadvertisses. Mala etiam laudi dabantur, cùm felicibus sint & trimestres liberi, stultitiámque patiantur opes. Proinde mihi Suffenus eram, qui oppidò fortunatus plurimos habebam, qui mihi adhærescebant fautores. *A præterito.*

Donec eram fœlix, multos speculabar amicos:
Tempora cùm modo sint nubila, solus ero.
Nullus ad amissas ibit amicus opes.

Etenim pauperem modò me factum nemo consolatur, nemo fert suppetias. Qui jampridem aderant non vocati, jam rogati fugiunt; & qui fideles amici visi, eos calamitas mea falsos coarguit. Erant enim (ut proverbio dicitur) ἀκαπνίγμυθοι. Verum nimis

mis est, quod ait Ovid. 2. de Ponto:

Turpe quidem dictu; sed qui modò vera fatemur,
Vulgus amicitias utilitate probat.

Iuven. Satyr. 3. *Quantum quisque sua nummorum servat in arca, Tantum habet & fidei.*

O me miserum! Cum non sit omnis hominis, sed tantum sapientis, paupertatem ferre, juxta illud Menandri: Πενίαν φέρειν ού παντός, άλλ' ανδρός σοφού. ego per inopiam mentis inops factus, tanta mala diutiùs tolerare non potero. Inter duo mala igitur pendens, quod levius videbitur, eligam. Longè meliùs arbitratus fore, ut mihi mortem consciscam, quàm in paupertate vivam, aut ad turpe compendium me compellat inopia. Quare, quod Theognis Cyrno consilium dedit, amplectar:

In mare fluctivagum, nê me premat aspira egestas.
Præciptabo altis desiliamque jugis.

Quid? Mors ultima linea rerum, quæ nihil sentit? Quod autem nihil sentit, nihil ad me, &c. Vide Gel. lib. 2. cap. 8.

Quartum exemplum, continens qualia verba dixerit Hecuba post excidium Trojanum.

Fuit autem Hecuba, Cissei regis Thraciæ filia: unde Cisseïs vocatur. Virgil. in 7.

Cisseis prægnans tedas enixa jugales.

A præsenti. FOrtunam Euripum, sive æstuarium, non injuriâ vocatum, reipsa jam infelix experior, quæ statu beatissimo gloriabar, regis filia, regis uxor, pulcherrimorum, atque fortissimorum herorum mater, jam in tantas, quæ ne quidem excogitari, nedum exprimi poterunt, calamitates incidi. Fortuna me subliminiùs evexit, ut illisura graviore casu præcipitem

daret.

daret. Vtinam in humili aut obſcuro loco nata, aut crudeliſſimi Scyronis filia fuiſſem! ſic equiore animo, quæ patior, ferrem. Promeritam enim genitoris pœnam in me quoque derivatam arbitrarer.

Sed in fatis eſſe video, ut ejus generis, in quod aſcita ſum, diſcrimina ſubeam, ejúſque malorum particeps fiam. Socer deos iratos habuit, glos monſtris marinis expoſita, maritus occiſus à Pyrrho, filius fortiſſimus ab Achille. O me miſeram! quid Polydorum, quid Parin, quid Troilum, quid Helenum, quid dulciſſimam filiam Polyxenam ad Achillis ſepulcrum jugulatam commemorem? O me infelicem! Vtinam nunquam viro nupſiſſem, nec in magnam calamitatem tot liberos peperiſſem! *A præterito*

Sed quid lamentor? Multò conſultius fuerit deos precari, ut in aliquod ſenſu carens, aut in rationis expers animalculum me transforment. Quamvis ærumnarum miſerti dii me exaudierint, & in canem mutare decreverint: tamen ego quod humanâ voce non potero, id latratibus aſſiduis deplorare non ſum ceſſatura. *A futuro.*

Quintum exemplum, Continens quæ verba taurorum cornibus alliganda protulerit Antiope.

QVæ fuit Nyctei in Lesbo regis filia, unde Nycteïs appellatur, uxor Lyci Thebanorum regis. Peperit ex Iove Zethum & Amphionem. Varias ærumnas experta: A Circe in montem abducta, ut taurorum cornibus ardentes tedas habentibus ſuſpenſa interficeretur. *Antiope.*

Perſius ſatyrâ primâ:

Antiope ærumnis cor luctificabile fulta.

Quæ-

A præsenti. QVænam in terris fœmina poterit vivere, quæ tantis malis jactetur, quantis in præsentiarum ego? cujus luctus miserabili proverbio locum facit. Omnium beatissimam me fore putabam, quæ regina duos Iovi Optimo Maximo filios peperissem; alterum à Diana dilectum, venationibus illustrem; alterum artis Apollineæ peritissimum, qui non solùm deos atque homines, sed etiam feras & saxa testudinis cantu permovere potest. Quæ duo charissima pignora jam non ampliùs videre, nec amplecti datur, sed (hei mihi) genere mortis teterrimo jam dilaceranda, cogor relinquere.

A præterito Vtinam ego nunquam fuissem in hanc lucem edita! Quid mihi profuit regis filiam, quid regis uxorem, quid ab ipso Iove gravidam fuisse? Quorum omnium quò major gloria præfulsit, tantò casus gravior, & acerbior mihi modò calamitas insurgit. O fors fortuna, ut nunquam perpetuò es bona? O quàm potens, quàm variabilis! Tantum juris atrox quæ tibi vendicas.

A futuro. Cæterùm quid prodest fletibus indulgere? Quin potiùs ad deorum auxilia confugio, suppliciter oratura, ut oppressæ subveniant, finémque malorum faciant? Sed qui propiores estis vicini, succurrite. O populares auxiliamini, & ærumnas meas commiserescentes, ab hisce crudelissimæ Circes vinculis semimortuam eripite.

Sextum exemplum, continens quæ verba Andromache captiva patrio solo everso, & marito occiso, potuisset dicere.

ERat autem Andromache uxor Hectoris, & Ætionis filia, regis Thebarum in Cilicia. Vnde Ovidius in tertio de arte ait:

—*Nunquam*

——*nunquam*
Thebais Hectoreo nupta resedit equo.
Homerus Iliad. 6.
Ἀνδρομάχη θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἠετίωνος.
Filia magnanimi fuit Andromache Eetionis.

O me miſeram! quæ divitiis & honore ſydera jampridem adibam, nunc maximas in ærumnas præcipitata ſum. Omne mihi gaudium, omnis voluptas, omnis denique vitæ jucunditas eſt erepta. Solus me dolor aſſiduus excruciat, continuus mœror exhaurit, perpetuæ lacrymæ conſumunt: enecor deflendo fortiſſimum, meíque amantiſſimum Hectorem maritum, extinguor lugendo filium dulciſſimum, quem pater ipſe Scamandrum, alii maluerunt Aſtyanacta, quòd urbem tutaretur, vocare. Quibus occiſis omnem ſpem amiſi, ut orbatæ jam nihil ſuperſit niſi ſuſpendio arbor deligenda. *A præſenti.*

Fatalis quædam neceſſitas incumbit mihi, & adamantina ærumnarum catena traxit, ut in ipſiſſimam malorum lernam inciderem. Quippe ut modò Trojam Græci, ſic olim Achilles patriam Thebas evertit, patrem Eetiona ſuſtulit, ſeptémque uno die fratres interemit, & pretio matrem redemptam, ante paternas ædes interfecit: ubi pater olim ac fratres beati regnârunt, ibi nunc ingens ſolitudo, fruticeta, pecorúmque ſunt paſcua, & Troja jam in cineres converſa, cum marito filius occiſus, ut nihil ſolatii reſtet vel apud amicos vel affines. Quò igitur infelix me conferam? quò locorum abducar captiva? O utinam, quo die me parens enixa fuit, aliquis turbo rapuiſſet, aut tellus ima dehiſcens ad umbras me pallentes adegiſſet! *A præterito.*

Sed cur me luctu macero? cur non potiùs ad victoris pedes provolvor? enixè rogatura, ne in miſeram nimiùm ſæviat tot alioqui malis oppreſſam. *A futuro.*

S Ah

Ah quàm vereor, ne victoriâ forsitan insolescens ille mihi graviter sit insulturus, ut mors potiùs, quàm vita, sit exoptanda!

Idem argumentum Sophista Libanius tractavit, ab Erasmo Roterodamo Latinum factum: cujus verba non piguit ascribere.

Septimum exemplum: quae dixerit Andromache, interfecto Hectore.

DECLARATIO.

Andromache. EVenit quod timebam, & verba mea dispiciens Hector, ad optima hortatam esse cognovit. Admonueram ut sibi parceret: ille verò contrà, suam salutem vilem habuit: ergò extinctus est, non meis, (prô dii!) in manibus, verùm ab Achille. Quòd ille occubuit, hoc est interiisse Priamum, Hecubam, fratres, hunc ipsum puellum, me, civitatem omnem. Ille tuebatur Ilium. A quo igitur posthac servabitur? Interierunt, occiderunt omnia, facta sum mulierum infelicissima. Quantâ me felicitate, cujus gustum modò dederat fortuna, spoliavit! Erant mihi in regiis pater ac mater, tum fratum chorus, nitidaq; ac lauta omnia. Accedebat ad hæc aliud maximum omnium, conjux Hector, bellator insignis. Spectabar, beata dicebar: & si quis adiens me Andromachen appellabat, cognominis vice adjiciebat, imperatoris, victoris fortunatam. Oportebat igitur in eadem fortuna pariter consenescere. At non passus est sævus iste Achilles, quem quidem in meum exitium produxit Thetis, patrem mihi ademit, trucidavit fratres, servitutem matri injecit: deinde restituta est, ac ne ea quidem superest. Et hæc gravia quidem: verùm

verùm tu tolerabiles reddebas ærumnas, Hector, atque unus præstabas omnia, & quibus eram orbata, ea rebar adesse per te. Sed occisus es, accepisti vulnus: nos rapimur, instant tristia, impendet periculum, imminet incendium. Videre mihi videor Trojanos cædi, uxores per vim indignè tractari, liberos trahi, videre ferrum, videre flammam. Aperta est hostibus Troja, te haud amplius pro portis propugnante. Ah puer! forte prehensum te quispiam hostium ad turrim adiget. Strenuus erat pater: à te pœnas repetent Græci. Me forsitan occîdet alia vis. Atque in hoc quidem fortunatæ erimus. At non continget: servitus me manet & famulatus, plagæ; & in extremum usque ævi lacrymæ. Haud etiam scio an visura sim terram, unde nobis hostis iste advenit. Mox etiam, quod acerbissimum est, concubitum cogar pati ejus qui interemit Hectorem.

Octavum exemplum: quæ dixerit Medea, suos mactatura filios.

Declamatio Libanii sophistæ, Erasmo interprete.

Fuit & mihi mea ars auxilio, ut accepta contumeliâ non tantùm angerer, sed & pœnas sumerem. Non ampliùs rex Iason, non ampliùs Corinthiorum potitur. Omnes opes subvertit corona, omnia velum perdidit, omnia conflagrarunt incendio. Et accedit ad calamitatis cumulum dementiæ genus, quod illi de me nihil etiam subolet. Quid igitur? sufficere hæc putabimus, ac præterea nihil requiremus? Minimè gentium: imò superest alia vindicandi ratio superiore atrocior, nihil egens veneficiis, aut arte *Medea.*

 clan-

clancularia, verùm animo præsenti virilíque, & dexterâ quæ facinus nullum refugiat: Sunt liberi mortalium omnium impiissimo, & vocatur pater. Hoc è filiis solatium unâ cum ipsa appellatione, illi adimamus. Haud quaquam me sinit, quæ justa sunt, expendere meorum malorum tum multitudo, tum magnitudo. Sed rationem ineunti mihi, pro quibus factis quem fructum receperim, omnia ad pœnam minora videntur. Æta mihi pater erat, ísque Scytharum rex: tum virginitas, & forma egregia, ac multi inter finitimos proci: denique spes præsentibus bonis potiores. Appulit scelestus ille, neque deos metuens, neque homines reverens: atque erat omnibus malis circumvallatus, & necesse habebat invincibilia vincere, tauros ignem afflantes, armatam aciem è terra prosilientem, draconem pervigilem. Ac dignus quidem erat, qui in his omnibus vinceretur, ut isto cadente victoria penes patrem meum esset potiùs, quàm Ætæ regnum ludibrio haberet unius navigii dominus. At ego quicquid est proditorum scelere præcurrens, quicquid amentium stultitiâ superans, familiares pro hostibus, hostes familiarium loco habui, & contra patriam ab alienigenis stabam. Porrò autem opposui naturæ ferarũ, extinctus est ignis, tauri jugum duxerunt, cessit aratro solum longè durissimum, sopitus apparuit draco, id quod antea nunquam. Manu tenebam adhuc trementem Iasonem. Ego porro super hæc omnia navem conscendi, multis magnísque persuasa pollicitationibus, sacramentis, meis ipsius beneficiis. Accepit & benevolentiæ meæ argumentum, & Iolcus, ubi rex Pelias inimicus senex, ab iis, quas genuerat, discerptus est, juventutis spe, ultro se fraudi tradens. Et hujusmodi quidẽ mea in Iasonem partim domi, partim in Græcia beneficia extiterunt: Gratia verò cujusmodi? Corinthum vidit, & Cre-

ontis imperium, ac de Glauce audivit. Cæterùm nullâ habitâ ratione eorum, quæ feceram, uxorem duxit, cùm ex me liberos haberet, me vivâ vidit nuptias, atque illa omnia exciderunt animo, præque imperii cupiditate mea merita neglecta sunt. Atque ne ista quidem sufficiebant: insuper expulsa sum, contumeliâ affecta sum, minis onerata sum: hæc quidem justam indignandi causam præbuerunt, artem verò effugii tantùm gratiâ tenebam, & hactenus suffecit. Incedamus jam, & per aliqua, quáque licet eamus. Feri Medea filios, macta filios Iasonis viri scelerati, impii patris, hospitis mali. Nè quid te rerum omnium revocet, non natura, non gestatio, non partus recordatio, non nutricatio, non vox, non forma: plectatur Iason in filiis: hi verò hostium nomine plagam recipiant: non eripiant eos cognati Glaucæ, neque iram in illos evomant. Atrox quidem facinus: sed ad prius illud consequens. Contra naturam impiè agemus: at istud olim ausæ sumus. Fratris cædes ad liberorum cædem deducit: Ejusdem est hoc animi, ejusdem dextræ. Obsecro, filii, sub ensem venite, hic in vos per me agendus est. Enimvero si probus ille fuisset, nihil horum pateremini. Et quam elegans forma, quàm bona figura corporum! sed patris imaginem referunt: id facit ut occidam lubentiùs. Hi quidem igitur mox jacebunt. Ego verò è sublimi medióque aëre scelestum aspiciam. Atque ille gemens & nihil non faciens vociferabitur quidem, me verò nequaquam attinget. Ejusmodi draconum jugo freta vehar, supra Athenarum verò urbem ingrediens, inde cruciatum spectabo.

POSTREMUM EXEMPLUM:

Continens quænam dixerit Cornelia, cùm audisset victum à Cæsare Pompeium. Vide Plutarchum in vitâ Pompeii. Item quæ Cleopatra ad Antonii sepulchrum. Vide Plutarchum in vitâ Antonii.

De Descriptione, quæ Græcè ἐκφρασις dicta.

Cap. XII.

Descriptionis summa est virtus, inquit Quint. lib. 8. cap. 3. Facillimè enim id accipiunt animi, quod agnoscunt.

DEscriptio est oratio expositiva, quæ narratione id quod propositum est, diligenter velut oculis subjicit.

Describuntur autem { Personæ, Res, Tempora, Loci, Bruta animalia, Plantæ.

" Personæ, ut Homerus in Odyssea, ad Eurybaten,
" Latus erat humeris, ore ater, crinéque crispus.

" Res, ut navales pedestrésque pugnæ, quemad-" modum Historicus fecit.

Historici simplici appellatione Thucydidem intelligit.

" Tempora, ut ver, aut æstas, differendo, quòd " multi proferant in his se flores.

" Loci, ut idem Thucydides portum Thesprota-" rum χειμέριον, id est, hyemalem, quámque teneat " formam dixit.

" Describentes vero Personas, à summis ad ima " usque iri oportebit, id est, à capite ad pedes.

" Res verò ab antecedentibus, & eis quæ insunt " ipsis, quæque ex ipsis solent provenire.

Tempora

Tempora verò & loca ex eis, quæ ipsis conti-
" nentur.

Descriptionum autem aliæ sunt

Simplices, ut quæ pedestres vel navales explicant pugnas.

Compositæ, ut quæ res pariter temporáque conjungunt, veluti Thucydides, qui nocturnam in Sicilia pugnam describit: Simul enim & pugnam quomodo facta sit, & nocte quomodo gerebatur, comprehendit.

Oportet autem describentem dicendi figurâ uti " tenui, & multiplicibus orationem variare schema- " tibus, prorsúsque res imitari, quas describit.

Descriptio arcis Alexandriæ.

Arces in urbibus ad publicum præsidium atque " munimenta sunt constitutæ, veluti vertices urbiū, " hostiúmque arctrices, firmantúrque non magis " ipsæ urbibus, quàm ipsas urbes tuentur. Atheni- " ensium autem arcem media Athenarum comple- " ctitur regio. Cæterùm Alexander suæ urbi, quæ " ab illo cognomentum accepit, arcem construxit, " quam justiùs Acropolin appellare licet, quòd in " urbis extremo & excelso posita sit, quàm illam, " quâ multùm Athenienses gloriantur. Hæc autem " sicuti se habet, ità oratione quoque prosequemur. " Clivus quidam medio è solo extollitur ingenti in " sublime spatio se proferens: hunc, arcem vocant, " propter utraq; hæc, & quòd hostes arceat, & quòd " sit in urbis arce, id est, summo locata. Viæ ad ipsā " ducunt duæ, sed dissimiles: hàc enim via est, illàc " verò patet ingressus; mutatísq; proinde nominibus, " idipsum quod sunt, vocantur: nam pedibus hàc ire " licet, capáxque curruum est via. Illi verò, quæ

" curribus invia est, additæ sunt scalæ, gradúsq; supra
" gradum ex inferiori in sublime deducens, neq; pri-
" ùs quàm centenarium expleverint numerum, desi-
" nentes : hic enim absolutus numeris scalarum ter-
" minus est. Vestibulum dehinc gradus excipit, can-
" cellis mediocribus circumseptum, quatuorq; sub-
" limes, & maximæ columnæ, quæ vias omnes ad
" unum deducunt ingressum. Columnis autem do-
" mus quædā est imposita, multas mediocres osten-
" tans columnas, quæ vario colore conspicuæ exi-
" mium præbent loco ornatum. Tectum autem dix-
" tæ in rotunditatem circumactum, ingentem multi-
" plicémq; imaginem complectitur rerum. Introeun-
" ti autem arcem locus offertur, quatuor eisdem æ-
" quis lateribus divisus : proinde tota quoque ædifi-
" cii figura efficitur quadrata. Aula in medio est,
" columnis undique suffulta: eam porticus excipi-
" unt, & eæ quoque æqualibus distinctæ columnis,
" ità in medio dispositis, ut neutram in partem sint
" quicquam omnino deflexæ. Vnaquæque autem
" porticus ad transversam alteram finitur, & duplex
" est columna ad utramque porticum divisa, ut illàc
" quidem desinat, hàc verò rursum incipiat. Addita
" autem porticibus introrsum armaria, quibus libri
" reconduntur, eáque semper, si cui vacet, aut libeat
" legere aliquid, patent, totámq; velut urbem ad phi-
" losophiæ cultum adhortantur. Alia item loca sunt,
" ad venerationem deorum vetustorū instituta. Te-
" ctum porticuum auro distinctum, vertices colum-
" narum ære fabricati, auróque superne inclusi. Ne-
" que verò aulæ simplex ornatus est, verùm alius at-
" que alius : quorum hic quidem Persei continet
" certamina, ille autem aliud. Mediâ autem arce
" columna immensâ altitudine se profert, quæ lo-
" cum ipsum facit illustrem: haud enim in promptu
" quis, quo progrediatur, habet, nisi indicem via-

Alexandrina bibliotheca omnibus semper patens.

rum

" rum hanc subindè respectet columnam. Quin & " arcem ipsam terrâ mariq; conspicuam præstat. In " vertice principia rerum primáq; elementa sunt ex- " pressa. Prius autem quàm media transeatur, ædi- " ficium est quoddam, pluribus ostiis patens, quorũ " cuique à duorum vetustorum aliquo est inditum " nomen. Duæ dehinc pyramides lapideæ positæ, " & fons profluens, Pisistratarum fonte haud paulò " melior. Mirandum etiam id quoque spectaculum, " eò quòd eorum, qui fabricati sunt arcem, velut uno " tanto operi non sufficiente, numerum nomináq; " comprehendit, duodecimque pariter in ipso arcis " fastigio conspiciuntur artifices. Descendenti autem " ab arce planus offertur locus stadio assimilis, ídq; " ipsum loci est nomen. Aliâ item parte alius quo- " que ad similia accommodus, verùm illi & planitie, " & magnitudine impar. Cæterùm præstantior hu- " jus artis forma, & ornatus, pulcritudóque major " est quàm ut paucis narrari possit. Quòd si quid " prætermisimus, admiratione rerum in se rapien- " tium animum, est effectum. Sed & quæ pro mag- " nitudine explicari non poterant, ea relinquere sa- " tius est visum.

SCHOLIA.

DEscriptio est oratio, colligens & repræsentans oculis quod demonstrat, ut ait Priscianus. Idem refert, quosdam non posuisse descriptionem in præexercitamentis, quòd præoccupata sit & in fabula & in narratione, in quibus etiam describuntur personæ, loca, tempora, res. Sed quoniam eloquentissimi viri eandem, ut ad ingenia exercenda commodissimam, tradiderunt inter progymnasmata, seorsúmque tractandam prodiderunt, non incongruũ est eos imitari. Erasmus secundo Copiæ vocat ἐνέργειαν, cùm vel amplificandi, vel ornandi, vel delectandi gratiâ rem non simpliciter exponimus, sed, ceu coloribus

Descriptio est oratio quâ tota rerum, de quibus agitur, imago quodamodo verbis depingitur, ex Quint. lib. 8 cap. 3.

expressam,

expressam, in tabula spectandam proponimus, ut nos depinxisse, non narrâsse, lector spectâsse, non legisse videatur. Id fiet, si priùs ipsi totam rei naturam, omnésque circumstantias, ac veluti faciem animo lustremus: deinde ità verbis, ac figuris idoneis effingimus, ut quàm maximè reddatur evidens, perspicuáque lectori.

Ea constat descriptione { Personarum, Locorum, Temporum, Rerum.

Oratio expositiva, &c. Sic reddidit Catanæus. Aphthonius enim vocat, λόγον περιηγηματικὸν, à περιηγέομαι, quod est narro, vel expono; unde & περιήγησις.

Personæ describuntur, &c. Personæ descriptionem, προσωπογραφίαν appellant: fit cùm depingimus personam amantis, luxuriosi, avari, voracis, temulenti, somniculosi, invidi, sycophantæ, parasiti, lenonis, garruli, aut gloriosi ostentatoris: ut si velis non divitem, sed pecuniarum ostentatorem describere. Iste, inquies, qui se dici divitem putat esse præclarum, primùm nunc videte, quo vultu nos intuetur: nónne vobis videtur dicere; Darem, si molesti non essetis? Cùm verò sinistrâ mentum sublevat, existimat se gemmæ nitore, aut auri splendore aspectus omnium perstringere. Cùm puerum respicit, alio nomine appellat, deinde alio atque alio. Heus tu, inquit, veni Sannio, nè quid isti barbari perturbent; ut ignoti, qui audiunt, unum putent eligi è multis, &c. Vide Ciceronis notationem ad Herennium quarto. A nonnullis dicitur εἰκὼν, imago, effigies,

Virg. in 1.

Virginis os, habitumque gerens, & virginis arma
Spartanæ, vel qualis equos Threïssa fatigat
Harpalice,

Harpalice, volucrémq; fugâ prævertitur Hebrum.
Namq; humeris de more, habilem suspenderat arcũ
Venatrix, dederátque comam diffundere ventis.
Nuda genu, nodóque sinus collecta fluentis.

Latus erat humeris, &c. Verba sunt Vlyssis ad Penelopen, Odyss. 19. Ille se Cretensem esse simulabat. Interrogatus igitur à Penelope de Vlysse, habitum ejus describit, & amicos, in quorum numero Eurybaten præconem fuisse recenset, qui

Γυρὸς ἐν ὤμοισι, μελανόχροος, οὐλοκάρηνος,
Rotundus humeris, nigrocolor, & crispus crine.
Aphthonius habet, Γυρὸς ἦν ὤμοισι, μελάγχροος, *&c.*

Describuntur res, &c. Cùm videlicet id quod fit, aut factum est, non summatim ac tenuiter exponimus, sed omnibus fucatum coloribus ob oculos ponimus; ut auditorem, sive lectorem, jam extra se positum, velut in theatrum avocet. Quam ab effingenda rerum imagine ὑποτύπωσιν Græci vocant : etiamsi vocabulum hoc commune est, quoties aliquid oculis subjicitur. Veluti si quis expugnatam civitatem dicat, cuncta nimirum in summa complectitur, quæcunque talis fortuna recipit, (utar enim Quintiliani verbis :) At si aperias hæc, quæ verbo uno inclusa erant, apparebunt effusæ per domos ac templa flammæ, & ruentium tectorum fragor, & ex diversis clamoribus unus quidem sonus, aliorum fuga incerta : Alii in extremo complexu suorum cohærentes, & infantium, foeminarúmque ploratus, maléque usque in illum diem servati fato senes : Tum illa profanorum, sacrorúmque direptio, efferentium prædas, repetentiúmque discursus, & acti ante suum quisque prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater, &, sicubi magis lucrum est, pugna inter Lib.[illegible] victores.

victores. Licèt enim hæc omnia complectatur aversio, minus est tamen totum dicere, quàm omnia. Vide Erasm. 2. Copiæ.

Navales, &c. Vt apud Actium Epiri oppidum, & promontorium, ubi Cæsar Augustus navali prælio vicit Antonium: & navalis pugna D. Quintii Romani & Democratis Tarentini, apud Livium lib. 6. secundi belli Punici.

Pedestres pugnæ, &c. Vt pugna Annibalis & T. Sempronii, apud Livium 1. Belli Punic. Apud eundem libro secundo, Varronis & Annibalis ad Cannas. Ibidem Annibalis & C. Flaminii ad Thrasymenum lacum. Item equestris pugna Iubelli Taureæ, & Claudii Aselli apud Livium lib. 3. ejusdem belli. Vide Erasm. in proverbio: Cantherius in fossa.

Historicus, &c, ὁ συγγραφεὺς per excellentiam intelligit Thucydidem.

Ver, æstas, &c. Verni temporis descriptionem habet Horatius Odarum 4. Od. 7. Diffugêre nives, &c. Porrò temporis descriptionem χρονογραφίαν appellant. Vnde non rarò sumitur narrationis initium. Nonnunquam delectandi duntaxat gratiâ adhibetur, veluti quoties poëtæ diem, noctem, auroram, aut crepusculum exprimunt. Sæpiùs amplificandi causâ assumitur. Virg. 4. Æneïdos.

Nox erat, & placidum carpebant fessa soporem
Corpora per terras, sylvæque & sæva quiêrant
Æquora, cùm medio volvuntur sydera lapsu,
Cùm tacet omnis ager, pecudes pictæque volucres,
Quæque lacus latè liquidos, quæque aspera dumis
Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti
Lenibant curas, & corda oblita laborum.

Loci, &c. Hujus generis est, quoties tota loci facies, veluti spectanda depingitur, ut urbis, montis, regionis, fluminis, portus, villæ, hortorum, amphi-

theatri,

theatri, fontis, specus, templi, luci. Quæ si veræ sint, τοπογραφίας appellari volunt; sin fictæ, τοποθεσίας, ut ait Erasmus, 2 Copiæ.

Thesprotarum, &c. Thucydides libro primo belli Peloponnesiaci, Centum, inquit, quinquaginta naves velificantes Leucade tendunt in Chimerion, quod est oræ Thesprotidis. Est autem portus & super eum urbs à mari distans, in palustribus Thesprotidos sita, nomine Ephyra, juxta hanc exit in mare palus, Acherusia cognomen nacta è flumine Acheronte: quem excipit sinus Thesprotius, ex Masside profluentem. Oraculis autem fuit Alexander admonitus, ut caveret Acherusiam: hinc in Italiam concesserat. Meminit hujus rei Liv. lib. 8. ab Vrbe condita.

Intellige de Alexandro rege Epiri.

A summis ad ima, &c. Vt si dicas: Totus animo & corpore monstrum est, nam quamcunque vel animi vel corporis partem contempleris, monstrum reperies: ingenium excute, prodigium invenies: mores expende, vitam scrutare, omnia monstrosa comperies: oculos, os, vultum, totam deniq; corporis figuram inspice, quid aliud quàm bestiam præ se ferunt? Linguam & vocem belluinam illam observa, portentum dices: pectus, ventrem, pedes considera, quid aliud quàm bestiam pronunciabis? Hic si quis velit in singulis veluti depingendis immorari, satis apparet, quantum ubertatis sit accessurum orationi, ut ait Erasm. 2. Copiæ.

Res ab antecedentibus, &c. Vt si Carthaginem expugnatam velis describere, proferas omnia quæ præcesserunt, deinde omnia quæ in expugnatione contigerunt, postremò quæ subsecuta fuerunt. Hanc descriptionis speciem nonnulli vocant, ὑποτύπωσιν, ab effingenda rerum imagine.

Nostrorum in Sicilia pugnam, &c. Thucydides lib. 7. belli Peloponnesiaci.

Quomodo

Quomodo gerebatur, &c. Ancipiti scilicet prælio. Noctu quidem fulgebat luna, sed bellatores ità se invicem conspiciebant, ut conspici ad lunam licet. Speciem corporis cernebant, familiarem ab alieno non discernebant. Et Pompeius cum Mithridate pugnaturus, tempus elegit dimicationi nocturnum, ac aciem ità constituit, ut Ponticorum oculos adversa luna perstringeret, suis autem illustrem & perspicuum præberet hostem, ut ait Iulius Frontinus, lib. 2. cap. 1.

Figura tenui, &c. De generibus dicendi Cicero in opere de perfecto oratore, & quarto ad Herennium. Alii figuras, alii formas, Gellius χαρακτῆρας appellat, & Apthonius χαρακτῆρα ἀνειμένον.

Res imitari, &c. Quemadmodum pictor formas rerum coloribus examussatim depingit, ità oportet eum, qui res descripturus est, excutere virtutes atque naturas earum, circumstantiis expressas.

In exemplum. Descriptio est arcis Alexandriæ, quam Alexander condidit per Architectum Dimocratem. Vide Solinum cap. 41. Ammianum Marcellinum, lib. vigesimo quarto, Plutarchrum in vita Alexandri: & Diodorum Siculum. Notabis multas, secundum Ptolemæum, Alexandrias fuisse. Alia super Tanaïm in Scythia: Alia in Asia. Hæc in Ægypto, quæ in orbe prima aut secunda habita. Vide Diodorum Sicul. lib. 2. de Antiquis gestis: Livium lib. octavo. Qui ait, ab Alexandro Epiri Rege conditam Alexandriam in Ægypto. Exordium autem ductum à conditoris consilio, arcisque commoditate.

Acropolin, &c. Ita vocârunt arcem, quasi summitatem urbis. Ibi enim solebant arces extrui. Et Græci ἄκρον, summum verticem dicunt.

Clivus quidam, &c. In locorum regionúmque situ describendo, diligenter positionem eorum sequi

oportet,

oportet, & orationem velut per loca circumferre, in qua ut primum quodque occurrit, sic aptissimè primum dicitur, autore Rodolpho Agricola, lib. 1. cap. 32.

Armaria, &c. Alexandri Musæi Strabo meminit lib. 17.

Persei, &c. Sunt qui intelligunt Philippi regis filium: de quo sic Livius lib. Macedonici belli 1. Nec Philippus segniùs apparabat bellum, filium Persea puerum admodum, datis ex amicorum numero, qui ætatem ejus regerent, cum parte copiarum ad obsidendas angustias, quæ ad Pelagoniam sunt, mittit. Sciathum & Peparethū, haud ignobiles urbes, diruit, &c. Sunt quibus libeat ad Persea, qui Iovis & Danaës filius erat, referre: qui Medusam occidit, & Andromeden alligatam saxo, liberavit. Propertius lib. 2.

Andromede monstris fuerat devota marinis,
Hæc eadem Persei nobilis uxor erat.

Cujus gesta Aphthonius vocat ἀθλήματα. Vide apud Ovid. 4. Metamor. Vide proverbium Erasmi: Gorgonem Perseus aggreditur. Quod dicitur de egregio facinore.

Quod deorum antiquorum nomina, &c. Sunt autem juxta quorundam sententiam, deorum antiquorum nomina, Iupiter, Iuno, Neptunus, Minerva, Mars, Venus, Apollo, Diana, & tot, ut Apollonii recenset interpres, sunt à Græcis culti: Ζεὺς, Ἥρα, Ποσειδῶν, Δημήτηρ, Ἑρμῆς, Ἥφαιστος, Ἀπόλλων, Ἄρτεμις, Ἑστία, Ἄρης, Ἀφροδίτη, Ἀθηνᾶ. *Deorum antiquorum nomina.*

Pyramides, &c. Elatæ in arctum tendentes erant constructæ moles, quarum nonnullæ tam fuerunt altæ, ut miraculi loco fuerint. Vide Solin. cap. 41.

Pisistratarum fonte, &c. Per Pisistratas vel πεισιστρατίδας, intelligit Pisistrati nepotes, vel posteros, hoc est, Athenienses, qui pulcherrimum fontem habuerunt, novem fistulis aquam fundentem. Vnde

ἐννεάκρουνον

ἐννεάκρουνον appellârunt; Item Καλλιῤῥόην, pulchrè fluentem. Cujus meminit Thucydides lib. 2. belli Peloponnesiaci.

Stadio, &c. Ejus duplicem rationem Suidas tradit. Alteram, quâ intelligitur spatium, quod homo unico spiritu, cursúque suo conficere potest; quod nunc brevius, nunc longius pro currentis aut robore, aut fragilitate redditur: Alteram, quæ geometrica, quâ utuntur cosmographi, cujus meminit Plin. lib. 2. cap. 33. Continet autem sexcentos, & 25. pedes.

Exempla descriptionum.

Descriptionem habes subitæ tempestatis, apud Virgil. in 1.
Apud eundem in sexto, Caci domûs.
Diluvii, apud Ovid. 1. Metamor.
Invidiæ, lib. 2. Famis, 8. Somni, 11.
Ætnæ, apud Claudianum, & Gellium lib. 17. cap. 10.
Iustitiæ, apud Gell. lib. 14. cap. 4.
Arcis Tarentinæ, apud Plutarchum in vita Annibalis.
Et Cleopatræ navis in vita Antonii.
Crotonis, apud Livium lib. 4. belli Punici.
Cyzici, apud Florum, lib. 3, cap. 5.
Templi Hammonis, id est, Iovis Arenarii, apud Diodorum Siculum in gestis Alexandri.

Descriptio habitationis Sancti Antonii, apud D. Hieronymum, in Hilarionis vita.

SAxeus & sublimis mons per mille circiter passus ad radices suas aquas exprimit, quarum alias arenæ ebibunt, aliæ ad inferiora delapsæ paulatim rivum efficiunt, supra quem ex utraque ripa palmæ innumera-

numerabiles, multum loco & amœnitatis & commodi tribuunt. Hîc psallere, hîc orare, hîc operari, hîc fessus residere solitus erat. Vites & arbusculas plantavit. Areolam manibus suis ipse composuit. Piscinam ad irrigandum hortulum multo sudore fabricatus est. Erat autem cellula non plus mensuræ, per quadrum tenens, quàm homo dormiens extendi poterat. Præterea in sublimi montis vertice, quasi per cochleam ascendentibus, arduo valde visu duæ ejusdem mensuræ cellulæ videbantur, in quibus venientium frequentiam, & discipulorum suorum contubernium fugiens, moratus est. Verùm hæ in vivo excisæ saxo, ostia tantùm addita habebant.

Descriptio gymnastica domûs Reinhardi Lorichii Hadamarii.

SI nemo ringitur, aut sugillat, quòd Plinius omnem villæ suæ Laurentis formam sitúmque calamo depinxit; quæ (malùm) insolentia fuerit, me naso suspensum, aut calumniis proscissium iri, si ad imitationem prudentissimi viri novam meam, quam in patria (non venustatis, aut vanæ jactantiæ, sed urgentis, quam incendia fecerunt, necessitatis causâ) modò fabricor, domum descripsero? Et cùm diversis ab autoribus varia rerum, etiam humillimarum, genera videamus descripta, eadémque extra omnem interpretantium malignitatem posita; quis, nisi Momo sit iniquior, mihi vitio dederit, quòd multorum honesta imitatu exempla secutus ego, Musam meam delineavero? Quæ longitudine multò spatiosior, quàm latitudine, propiùs aquilegium, sive puteum civicum Hadamariæ constructa videtur insula. Cujus lapideus, quo undique cingitur, paries altus est triginta duos pedes, crassus autem in fundamento, quatuor, in sublimi tres. Duos in effossa

terra fornices habet satis profundos, atque pro facultatibus capaces, fenestellas modicas ferratas in curvaminibus, in recto sua continentes armariola. Quorum prior terram quinque pedibus supereminens, hypogæum potest appellari, quòd locus subterraneus, cellarum variarum, ut oleraceæ aut salsamentariæ vicem explere possit. Indè janua ducit in alterum muro discretum, qui paulò profundior, & à sole remotior, vini apotheca est, saxo stratus, & lacusculo, unde, si fortè ruptis circulis vinum effluxerit, commodùm exhauriri possit, adornatus. Vtriusque incurvo solario seni unci grandes ferrei ex ordine sunt firmiter infixi, ut injectis oblongis perticis, superimpositísque tabulis constituatur pomarium, quod oporothecam vocare licet. In imo utriusque fundo terra fuit arenosa, alicubi etiam glareosa, ad tolerandam molem graviorem incommoda, unde complures proceræ simul ac crassæ sunt alni positæ, quibus aliæ transversariæ breviores fortiter affixæ, necnon grandiora saxa confertim fistucis impacta, firmamentum statuunt immobile, & quod negavit natura compensant arte. Duos admittunt ingressus, alterum angustum, ex ipsis ædibus per compendiosum cochlidium descendentem, alterum multò laxiorem, per quem culearia dolia, magníque cadi vinarii, cisiis aut curribus advecti devolvuntur. Hujus tergo satis robusto superædificata est turris hexagonia, podio tenus lapidea, cum muro, cui adhæret, domestico sursum versùm ducta, pari crassamento. Quæ non vulgarem ædificio commoditatem, ornatúmque reddit. Sinum à dextra recipit angulosum, ad flexos propaginis arcus idoneum. Ibidem planularum firmiorum janua domus, à platea tribus erecta gradibus pandit atrium, in quo statim quatuor aliæ conspiciuntur: quarum una, quæ spectat occidentem, hypocau-

pocausto præbet introitum: quæ septentrionem, culinæ. Rursus quæ orientem, duæ sunt, Altera deducit in cryptam, altera vergit in contignationem domûs infimam. Principio gradibus quatuor ex atrio scanditur in æstuarium, à culina muro separatum, testudinis dorso prioris impositum, eo salubrius, quò magis sublimatum à terræ gravedinoso squalore, sitúque peminoso recedit. Ingredienti statim offertur à sinistra lapideus aqualis. Ibidem pictus Οὔτις ille, conqueritur de hominum, quibus in dies afficitur, injuriis, qui cum nihil faciat, accusatur omnia perperam facere. A dextra basi ferrea suffulta fornacula, cujus præfurnium peculiari ductu fumum transmittit in caminum. Ex adverso autem mensa non omnino rustica, incitegæ, vel abaco proxima. Nec procul in muro sunt repositoria, ubi cum œnophoris cululli, calicésque reconduntur.

Fenestris eluminatum est pellucentibus, in quibus, ut in aliis, refulgent Musarum, patronorum, atque Mœcenatum insignia, cum primis eorum, qui aliquid opis absolvendo huic ædificio contulerunt. Solum asseribus abiegnis contabulatum est, Medium ejus, quà patet meridies, in imam dictæ jam turris sedem excurrit; quæ non modò jucundum hospitibus discumbendi locum, sed etiam omnia, quæ tribus in plateis geruntur, speculandi facultatem præbet. Sedilia undique disposita, non solùm id sunt, quod vocantur, sed ita per ingeniosos arcularios constructa, ut cistarum vestiariarum, lintearianum, aut etiam, si velis, scrutariarum possint officio fungi. Circa easdem icunculiarum variarum peristromata sive tapeses ità picti sunt, ut virorum desideratorum esse loco possint. Quorum in superficie Bias ille conspicitur, qui cùm patriam ejus Prienen

Ille, inquit Cicero Paradoxo primo, *hæc ludibria fortunæ nè sua quidem putavit, quæ nos appellamus etiam bona.*

hostes invasissent, omnibus, quos modò sævitia belli incolumes abire passa fuerat, pretiosarum rerum pondere onustis fugientibus, interrogatus, quid ità nihil ex bonis suis secum ferret; Ego inquit, vera bona mea mecum porto, pectore enim illa gestabat, non humeris, quæ domicilio mentis inclusa, nec mortalium nec immortalium manibus poterant labefactari. Lacunaria coloribus distincta renident. Nec tabulæ coronamentis amœnis tortuosóque corymborum anfractu conspicuæ desunt, in quibus ex ordine supellex stannea vel ænea disponi potest. Applicitum est cubiculum dormitorium, quod, si voles, diem, clamorem, somnúmque excludit; vicinum item calorem recipit atque retinet, aut, ut ratio exigit, effundit. Inibi lectus est pedibus iligneis factus, circa quem tota parietis æqualitas historiam Solonis atque Crœsi, quæ apud Plutarchum habetur, coloribus expressam ostendit: ut animum à divitiarum, mundanæque gloriæ curis (quæ diu noctúque discruciare solent homines) abducens ad quietem invitet, aut magis honesto studio dignam meditationem ingerat menti. Non procul indè Crassi caput cum dextra manu recisum, & ad regem reportatum videtur, & aurum liquidum in rictum oris infusum; ut cujus animus arserat auri cupiditate, ejus etiam mortuum & exangue corpus auro ureretur. Et inibi regina Tomyris caput Cyri amputari, atque in utrem humano sanguine oppletum conjici jubet, non muliebriter increpitans, Satia te sanguine quem sitisti. Locus illustratus est tribus, binas in muro sediculas habentibus, fenestris, quæ vel aquilonem inhibere, vel mitiorem, si volueris, auram admittere possunt. Quarum in confinio nugis uxoriis aptum loculamentum est, insertum muro tali arte, ut si fures effregerint prima claustri repagula, non tamen, quód charum maximè celatum asservari velis,

velis, invenerint. Solum atque lacunaria respondent iis, quæ sunt in hypocausto. Coquina ab atrio cancellatis interstitiis discreta est, ubi focus serratis ferramentis, alariisque stipatus, & per quod fumus exit (quod alii vocant infumibulum, Græci καπνοδόχην) spiraculum, saxo constructum est. Cujus gremium in apsida curvatum, cacuménq; pedes aliquot altius recto, molestias omnes fumi, atque scintillarum evomit in aëra, tantùm, quod carnario sufficit, relinquens. Et vitreæ fenestræ borealem nullam intemperiem admittunt: prope quas inclusa muro capsa porrigitur, variis usibus idonea. Hinc aquariolum, quam nonnulli lavatrinam appellant. Non procul offertur locus tabulis abiegnis concinnatus, ubi tudicularum, frixoriorum, patellarum, veruum, catinorum, ollarum, ahenorum, creagrarum, lebetum, consimiliúmque repositorii. Solum pavimenti lithostroton est, ut etiam atrii. Ex hoc descensus est sex graduum in crypteam, quæ brevi posticulâ, fenestrísque clathratis illustrata, triplicem in primis utilitatem affert. Etenim à dextrâ cum opaco baptisterio, colloquiísque balaneum habet vel asaminthum, ibíque adjunctum apodyterium, quod itá conditum, ut aliàs etiam penuaria cella possit esse. Nec deest anaclinterium, quod ab aliis accubitum appellatur. E regione gurgustium est, equorum etiam vacerris, lignísque recipiendis accommodum. Ejus tabulatum, quam contignationem domûs infimam appellavi, solerter adversus incendia pavimentatum est: In id ex atrio gradiculis quinque scanditur, & pedes decem à primo totius domus solario distat, commoditates totidem, quot locus inferior, importans. Nam quà culinam spectat, pædagium est, seu potius famularum cubile, cui adstructum ornithotrophion, sive gallinarium, ut excubitorum alitum cantibus excitatæ surgant

gant ad absolvenda pensa. Ex adverso, ubi farinario girgillis item atque rhombis est locus, scalæ sunt quibus ascenditur ad dictarum jam partium domus solarium primum, quod hoc modò complanatum, atque confectum est: Quernæ complures validæ trabes ex ordine, parùm admodum inter se distantes, ita muro sunt insertæ, ut utrinque capita extrema ruderibus cæmentitiis obtecta, nihil emineant: deinde earum lateribus in rimas tanquam sulculos duos ungues profundos diffissis, impacti sunt differtim paxilli sesquipedales, habentes undique circumvolutos, regyratósque septenos, aut octonos funiculos longiusculos, nexos stramine, quod limo lutóque tenacissimo perlitum, contortum, atque subactum est. Postmodò tectorium omne lignum occultans arenatum superinductum, cæmentitiúmque pavimentum, cylindro coæquatum, certissimum contra incendia tutamentum. Huic superstructa sunt, cum suis scimpodiis, & apparatu Musas non decente conclavia, quorum propriæ trabes & fabrica lapidibus quadratis sectilibus suffulta, non attingit inferiorum ligna, ut incendii fortuitò suborti flamma subjectis nocere non possit. Circa eadem procestrion est, ex quo per murum transitus in æstuarium, inferiore majus, quod vel diæta, vel, si voles, triclinium insigne, cum heliocamino poterit esse. Ejus quoque, ut inferioris, medium evagatur in turrim quod non minoris commodi, quàm amœnitatis cœnaculum prædicari potest. Apparatus autem & dispositio ferè eadem, quæ substructi hypocausti: diversa tamen picturarum genera. Nam, ut reliqua transeam, hic Aristippus naufragus coloribus effigiatus, suis civibus enunciat, ac suadet, ut eas possessiones filiis parent, quæ cum naufragio enatare possint. Illic inter reges Plato, beatum terrarum orbem futurum prædicat, cùm aut sapientes

regnare,

regnare, aut reges ſapere cœperint. Nec cubiculum (ut etiam cominus inſurgentium xyſticorum poſſit eſſe capax) annexum, neque ſolum dolatis aſſeribus, ſed adverſus ignes cæmentis obductum eſt. Prope ſcalas, quas dixi, latrinæ ſeceſſum habent. Non procul indè murum trabes duæ craſſiores penetrant, & tantum in ſublimi ſupra plateam extant, quantum ad anabathra, quibus in ſupremum ſolarium aſcenditur, ſuſtentanda ſufficiunt; quæ ſunt extra domum erecta, quò majus ſpatium intrinſecus relinquant, nec incendia ſuborta locum pervium habeant, unde deſuper cadant, aut ex edito delabantur in ſtructuram ſubjectam. Ad eadem januа tranſitúſque ſcanſilis tam latus eſt, ut cum frumentario ſacco ruſticus expeditus pervenire poſſit in granarium. Quod ſupremum, ut recenſui, ſolarium, eodem modo, & quâ ſubſtructum ratione complanatum eſt. Omnes enim trabes, quantum fieri potuit, contra flammas integumentis & incruſtationibus obtectæ ſunt. Earum tamen extrema capita quibus tigni, quos alii vocant telamones, inſeruntur, atque iis tectum quaſi fulturis ſuſtinetur, ignibus ità ſunt obnoxia, ut vim patientibus facilè poterit ſuccurri. Hoc in loco muri deſinunt, tectúmque ſuccedit. Sed impoſitum eſt turri ſeſquipedextans ædificiolum amœnum, quod podium, vel exedram vocare libet. Id ſubliciis validioribus ſuſpenſum eſt, undique feneſtras habens, in quibus ſol naſcitur conditúrque. Quòd ſi juxta ſententiam Horatii, Domus laudatur, longos quæ proſpicit agros, hoc laudibus evehendum erit, cùm velut è ſpecula totam ferè Hadamariam intueatur, latóſque proſpectet campos, atque nemuſcula cum primis Trupeliana. Muſis igitur deſtinatum, quæ cacuminibus delectantur. In eo cum grammatophylaciis eſt bibliotheca,

quæ totam Hadamariam ad bonarum artium disciplinas invitare videtur. Cujus in parietis spatio dormiens Alexander Iliadem Homeri sub pulvino habet. Ejus tectum non fastigiatum, in fine pinnaculum ostentat obæratû. Subest tabulatum peristerotrophio non incommodum. Atqui multo laxior ad erviliam avenámque recipiendam contignatio tabulata est sub totius contiguæ domûs tecto. Quod ipsum non coctilibus laterculis aut lapideis tegulis instratum, sed pro tempore contextum hoc modo: Tigillis atque scandulis affixæ sunt validæ crates vimineæ, quæ luto tenacissimo constipatæ, atque ità strictim condensatæ sunt, ut utrinque nihil appareat lignorum: huic conspissato glutinamento stramentorum fasces ingesti, ligneâque palâ sunt æqualiter adaptati. Quæ tectorum genera sunt agrestia quidem, sed Musis tamen, operoso nullo splendore gaudentibus, non indecora, & durabilia satis, incendiorúmque tempore multò conducibiliora, quàm vel lateritia, vel lapidea. Siquidem illis correptis flamma parum incommodat, sed stramentitia tegumenta solummodò lambit, atque raptim sine horrore magno depascit, reliqua tanquam vaporibus indurata crusta relinquit intacta. Atqui Vulcanus in hæc magnam exercet tyrannidem: etenim tota non modò corripit, & absumit, sed etiam auxilio venientibus terrorem incutit, atque profligat: in adversos enim fragmina candentia volvit, & crepitantibus flammis horrisonóque fragore tanquam igneam grandinem ejaculatur, hostiúmque more tela fulgurantia torquet, aufértque prospectum, & auxilii spem omnem. Documento fuit ipsa Hadamaria, & stadium ab ea distans Iosti Studei clarissimi doctoris patria Elssa, per clandestinos Germaniæ vastatores nuper incensa. Vbi certa didicisses utrorumque discrimina.

Porrò

Porrò mediis in flammis, cùm circumſecus omnia flagrarent, vidiſſes illa ſtare, magnóque conatu ſe defendere, aut laborantia manus poſcere: hæc autem ignibus ſuperata, non modò concidere, ſed etiam, ut dixi, auxiliaturos in fugam crudeliter compellere. Hæc de domûs tecto, atque iis quæ ſunt intrinſecus. Iam, ſi vacat, quæ forinſecus, audi: Totus undique murus lævigatus, ac dealbatus eſt: Coria laterum atro diſtincta colore. Illius in medio tria tribus in locis foramina propemodum tetragona videntur, inſcriptionibus deſtinata. Primum igitur, quod in turris medio conſpicitur, talibus verſiculis exornatum eſt, qui lacrymabile tempus, quo tota deflagravit Hadamaria, domus hæc quoque reædificari cœpta, memoriæ produnt:

Diva Redemptoris poſt incunabula Chriſti,
Mille ac quingenti cum quadraginta fuerunt
Anni, menſis habens cognomina Martis, & ejus
Nuntia poſt decimam fati lux quarta ſiniſtri,
Solis & hæc retinens à judice nomen, & hujus
Nona furens ſiccis ventis borealibus hora,
Qua ſacer emiſit verbum cæleſte miniſter,
Cùm caderet rapidis Hadamaria prodita flammis.
Pòſt domus hæc anno reparari cœpta ſequenti.

In ſupremis ejus loci feneſtris, aurea Stoicorum illa ſententia legitur: Ὅτι μόνος σοφὸς πλούσιος. Id eſt, quòd ſolus ſapiens dives. Quâ mortalium, quorum infinitus ubique numerus, philargyriâ perditorum greges monent, longe pluris virtutem quàm divitias æſtimandas eſſe: quòd harum gloria fluxa ſit, atque fragilis, ſed immortalis illa, quæ nec eripi, nec ſurripi poſſit, neque naufragio, neque incendio amitti: quâ præditi qui ſunt, ſolos eſſe divites, cùm ſoli poſſideant res & fructuoſas & ſempiternas, ſolíque (quod, autore Cicerone, proprium eſt divitiarum) contenti

contenti sint rebus suis. Duo reliqua in medio sunt ejus muri, qui portam anteriorem, sive molarem spectant: quorum priori tale tetrastichon, quod ipsa domus proloquitur, est insculptum:

Quod mihi sit nomen, quæris fortasse, viator:
Siste gradum, tali carmine certus eris.
Huc Mecænates quia dona tulere, quod ausus
Hæres me tenuis condere, Musa vocor.

Alteri tale Sapphicon.

Ipse Reinhardi patet huc amussis
Contulit primæ lapides, nepoti
Debet hinc nostro domus ipsa longè
Charior esse.

Et quibus profectò liberis non charissimum id fuerit, quod vicinorum testimoniis boni parentes vel dixerint, vel fecerint memoratu dignum? Sub imis autem ejus loci fenestris longum idq; paulò rudius & gravius, nè possit aliorsum transferri, scamnum faginum est positum, ubi transeuntes viatores delassati quiescere, aut senes apricari, aut cives Hadamarii considere possint, de rebus publicis tractaturi, aut animi demulcendi gratiâ nugas acturi, retíque ventos, quod aiunt, venaturi.

Descriptio serpentum, è Lucani Libro nono desumpta.

Illa tamen sterilis tellus, fœcundáque nulli
Arva bono, virus stillantis tabe Medusæ
Concipiunt, dirósque fero de sanguine rores,
Quos calor adjuvit, putríque incoxit arenæ.
Hic quæ prima caput movit de pulvere tabes
Aspida somniferam tumida cervice levavit.
Plenior hinc sanguis, & crassi gutta veneni
Decidit: in nulla plus est serpente coactum.

Ipsa

Quisquis fortis erit semper fortuna* honestos,

Ipsa caloris egens gelidum non transit in orbem
Sponte sua: Nilôque tenus metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor? indè petuntur,
Hinc Libycæ mortes: & fecimus aspida inertem.
At non stare suum miseris passura cruorem
Squammiferos ingens hæmorrhois explicat orbes.
Latus & ambiguæ coleret qui Syrtidos arva.
Chersydros, tractique via fumante chelydri,
Et semper recto lapsurus limite cenchris.
Pluribus ille notis variatum tingitur alvum,
Quàm paribus tinctus maculis Thebanus ophites.
Concolor exustis, atque indiscretus arenis
Ammodites, spinâque vagi torquente cerastæ,
Et scytale sparsis etiam nunc sola pruinis.
Exuvias positura suas: & torrida dipsas:
Et gravis in geminum vergens caput amphisbena.
Et natrix violator aquæ, jaculique volucres:
Et contentus iter cauda sulcare pareas:
Oráque distendens avidus spumantia prester:
Ossáque dissolvens cum corpore tabificus seps.
Sibiláque effundens cunctas terrentia pestes,
Ante venena nocens, latè sibi submovet omne
Vulgus, & in vacua regnat basiliscus arenâ.
Vos quoque qui cunctis innoxia numina terris,
Serpitis aurato nitidi fulgore dracones,
Pestiferos ardens facit Aphrica, ducitis altum
Aëra cum pennis, armentáque tota secuti
Rumpitis ingentes amplexi verbere tauros:
Nec tutus spatio est elephas, datis omnia letho,
Nec vobis opus est ad noxia fata veneno.

DE

DE THESI.
CAP. XIII.

"Thesis, id est, consultatio, est rei alicujus investigandæ per orationem consideratio, vel disquisitio. Consultationum autem aliæ civiles sunt, aliæ contemplativæ. Civiles sunt, qui actionem habent civitati accommodatam: velut, An ducenda sit uxor, an navigandum, an muri faciendi. His enim omnibus civitatis status continetur. Contemplativæ verò, quæ ad solam animi considerationem pertinent, videlicet, An globosum cœlum, an multi sint mundi. Hæc enim in usum hominibus non veniunt, sed mente solâ pervidentur. Differt autem consultatio ad hypothesi, id est, causâ; quòd causa definita est, consultatio vero indefinita est. Definitio autem fit personâ, re, causâ, & reliquis, ut, Muri síntne faciendi: perquisitio est sine persona. Quòd autem invadentibus Persis, Lacedæmoniis consultum, muro Spartam circundare, causa est. Personam enim habet, Lacedæmonios deliberantes: Rem, murum Spartæ addere: Causam verò, invadentes Persas. Prima autem omnium præexercitamentorũ consultatio contradictioné, & solutionem, secundum quæstionem admittit. Dividitur ergò Thesis primùm in Ephodum, id est, in procemion, ex directo ad narrationem tendens, quem aggressum procemii loco pones. Hinc finalibus utêris capitibus, legitimo, justo, utili, & possibili.

Thesis: An ducenda uxor.

SI quisquam omnia pariter laudare volet, is mihi matrimonium laudet: demissum enim è cœlo est, ipsúmque

Aggressus vice procemii.

Quod aliquis fortis sit formas

" ipsúmq; rursum cœlum deus implevit, eósq; pro-
" creavit, quorum munere paternum hominibus tri-
" buitur nomen: eisdémq;, quos progenuit, dedit
" rerum naturam tuendam. In terras autem acceptũ,
" reliquis omnibus originem dedit, quæq; singula
" naturâ suâ fluxa caducáq; erant, ea stabilivit po-
" steritate, æternitatémq; ipsis successione adinvenit.
" Primùm autem maximè ad fortitudinem, subeun-
" dáq; constanter pericula homines impellit. Quis
" enim uxorem liberósq; defendere, quis pro iis
" bella movere recusat? quo fit ut cum eorum amo-
" re arma sumantur, majoribus certetur animis, lu-
" bentiúsque Martis subeatur eventus. Quin justos
" etiam, nedum fortes homines efficit. Cognatio-
" nem enim, necessitudines, juráque tribuit, quorum
" respectu metúq; ab inferenda injuriâ homines co-
" ërcet: itáq; justitiam simul docet cum fortitudi-
" ne. Sed & sapientes facit, quippe quibus charissi-
" morum pignorum injicit providentiam atq; cu-
" ram. Quódque maximè quis miretur, ipsam tem-
" perantiam secum adfert matrimonium, & in medi-
" is voluptatibus modestiæ quoq; invenit locum:
" legem enim libidinibus præscribens, temperantiæ
" fine voluptates coërcet: quæq; ipsa per se accusa-
" tur voluptas, eam matrimonio conjunctam lau-
" damus. Si ergò matrimonium deos dedit, & pro-
" creando potestatem omnem firmat, si fortes item,
" justósq; facit, & sapientes præstat, & temperantes;
" quis est, qui non pro virili, quatenus possit, ipsum
" sibi putabit laudandum?

" Sanè, inquis: sed calamitatum multarum ma- *Contradictio.*
" trimonium est causa.

" Fortunam mihi videris, non matrimonium ac- *Solutio.*
" cusare. Quæ enim adversa hominibus accidunt,
" eorum fortuna est causa, non matrimonium. At
contrà, Quæ læta matrimonium tribuit, ea certè

nequa-

" nequaquam fortunæ accepta possunt referri. Re-
" ctius ergò est, matrimonii bona laudare, quàm ac-
" cusare mala, quæ ex ipsa afferuntur fortuna. Iam
" verò si quis maximè humanorum casuum adversa
" volet matrimonio assignare, nihilo tamen idcirco
" magis fugiendum erit. Nam si qua reliquis in re-
" bus nos offendunt, non ea continuò nos ab ipsa-
" rum cura deterrebunt. Agedum, singulas excutia-
" mus artes: omnes habent aliquid quod quis accuset.
" Agricolæ procellis infestantur, & per grandinem
" fame contabescunt, non tamen, si quos tempestas
" offendit, ideo statim agros relinquunt, sed perseve-
" rant colere. Neque nautæ, si quid ex cœlo accidit
" ipsis, continuò post tempestatem dissolvunt naves,
" cessántque navigare deinceps, metu eorum quæ
" pertulerunt: verùm difficultates fortunæ tribuen-
" tes, ad opes, quas mari paraverunt, revertuntur.
" Bella etiam pugnæq; militantiū absumunt vitam:
" non, quia occumbunt aliqui, idcirco deserūt militi-
" am, sed quia pugnantes ob fortitudinem laudantur,
" hoc ipso etiam quòd ceciderunt, gaudent & instan-
" tem fortunæ asperitatem præsenti gloriæ bono re-
" pendunt. Neque enim propter mala meliora fugi-
" enda sunt, sed bonorum causa etiam asperrima per-
" ferenda. Nónne ergò absurdum est, agricolas, nau-
" tas item, & milites difficultates meliorum gratiâ
" tolerare, matrimonium verò nobis aversandum pu-
" tare, quia habet aliquid quod offendat?

Contradictio. " Sanè, inquis, sed viduitatem mulieribus, pue-
" rísque orbitatem affert.

Solutio. " Mortis hæc mala sunt, hancq; nobis difficulta-
" tem circumdedit natura, quam tu quidem accusare
" mihi videris, quòd non homines effecit, ut dii es-
" sent, accusaréque matrimoniū, quod non diis mor-
" tales conjunxit. Quid insimulas matrimonium eo-
" rum, quorum est apud mortem causa? Cur nuptia-

rum

“ rum dicis, quod ipsius est, naturæ? Patere perire
“ eum qui natus est, quocunq; tandem pereat modo.
“ Quod si occidunt homines, quia nati sunt, eadém-
“ q; viâ conjugem viduam relinquunt, natósque ex
“ se filios faciunt pupillos: quid? hæc matrimonii
“ dices culpâ fieri, quæ solùm ab ipsa fiunt natura?
“ At ego è contrario orbitatem viduitatémque puto
“ matrimonio resarciri. Mortuus est illi pater, eóque
“ nomine pupillus est; reddit rursus alium sibi ma-
“ trimonium patrem. Itaq; hoc malum non ex ma-
“ trimonio prodit, sed matrimonio occultatur, fitque
“ matrimonium non causa orbitatis, sed abscondit
“ potiùs ipsam & restaurat: Sic viduitatem quoque
“ quam obitu mariti attulit natura, matrimonium
“ novis iterum nuptiis immutat: Quam enim mors
“ reliquit viduam, hanc rursus matrimonium viro
“ conjungit: atque velut conservator muneris sui, ea
“ quæ dedit initio, ablata quoque restituit. Auferre
“ ergò viduitatem solet matrimonium, non facere:
“ Pater quoque morte liberis orbatur, rursúmque a-
“ lios matrimonio assequitur, fitque secundo matri-
“ monii munere pater, cui id, quod semel jam habue-
“ rat, paternum nomen, erat oblatum. Quid ergò
“ matrimonii bona in crimen ipsius convertis? Vide-
“ ris mihi non arguere, sed laudare nuptias velle.
“ Quando enim enumerare nuptiarum bona cogis,
“ laudator matrimonii factus es potiùs quàm repre-
“ hensor; vituperánsque matrimonium, ut recense-
“ mus laudes ipsius adducis, causámque præbes mu-
“ nera sua recognoscendi nobis, eo ipso quòd crimi-
“ na tua refutamus.

Esto, inquies, sed laboriosa tamen res est matri- *Contradictio.*
“ monium.

Verum: sed labores quoque matrimonium sol- *Solutio.*
“ vit, & auferuntur per nuptias quæcunque exercitos
“ homines reddunt. Vitæ tranquillitas est, cum mu-

liere

liere sociari: quantulum autem virum in thalamo uxori conjungi? Iam quanta cum voluptate puer expectatur, speratúsque se profert, & in lucem prodiens mox patrem appellat. Additur deinde arti alicui discendæ, patrísque fit laborum particeps. In concionibus exinde versatur, pascítque in senecta patrem, & prorsus in quodcunque res ipsa poposcerit, aptum se expeditúmque præbet.

Epilogus. Adeò non est oratione recensere, quanta matrimonium deferat bona. Ingens ergò res est matrimonium, & deos procreans, & mortalibus, ut dii esse videantur, successione præstans; ac omnes qui nuptiis initiantur, instituit, ut justitiam colant, temperantiam observent: quin & reprehensas alioqui voluptates, honestas facit. Idcirco plurimi faciendum esse matrimonium, inter omnes facilè constat.

SCHOLIA.

Thesis. GRæci Rhetores Thesin appellant quæstionem vagam, nullis circumstantiarum cancellis inclusam; Latini quæstionem infinitam. Cicero in Topicis, Propositum; in Partitionibus, Consultationem. Priscianus Positionem, ut, An ducenda uxor, An colenda sit amicitia, An navigandum, An sit bellum gerendum, An discendæ literæ Græcæ.

Hypothesis. Hypothesin autem vocant quæstionem finitam, quæ habet in quæstione certas personas, loca, tempora, & reliqua genera attributorum. Hanc Cicero in Partitionibus Controversiam, in Topicis Causam appellat: ut, Sítne Cæsari bellum suscipiendum adversus Pompeium, An Syllæ administranda respubl. An Græcæ literæ discendæ destinato Theologiæ, An Cato tempore belli civilis rectè duxerit

Martiam

Martiam uxorem. Vide Quintil. lib. 8. cap. 5. Idem lib. 2. cap. 1 ait, Antiquis hoc fuisse ad augendam eloquentiam genus exercitationis, ut Theses dicerent. Et Cicero in oratore ad Brutum, Aristoteles, inquit, adolescentes ad copiam rhetorum, in utramque partem, ut ornatiùs & uberiùs dicere possent, exercuit. Rodolph. Agricola lib. 2. cap. 8. Thesin quæstionem vocat κατηγορικὴν, id est, prædicativam, quæ nullis certis finibus temporum, locorum, aut personarum concluditur; ut, An accedendum ad rempubl. Hypothesin, conditionalem, ὑποθετικὴν, ut, Sitne Socrati accedendum ad rempublicam.

Magnam autem habent θέσεις cum loco communi similitudinem; sed hoc differunt, quòd locus communis ad amplificandam & augendam causam assumitur; Thesis ad explicandam & probandam. Et illo quasi certâ re declamitatur; hac disputatur & disseritur. Denique ille affectuum, hæc considerationis est. Priscianus inquit, Inter locum communem & Positionem hoc est differentiæ, Quòd Locus communis est convictæ & manifestæ rei exaggeratio, Positio autem dubiæ rei quæstio. *Locus communis à Thesi differt.*

Aliæ civiles, &c. Has Græci πολιτικὰς appellant; quæ sunt earum rerum, quæ in civitatibus usurpantur, ac fiunt publicè aut privatim: Ducendæne uxores, navigandúmne sit, ædificandum, ambulandum. Hujusmodi & illæ Ciceronianæ sunt, de quibus ipse Attico scribens libro nono: Sed tamen nè me totum ægritudini, inquit, dedam, sumpsi mihi quasdam tamen θέσεις, quæ & πολιτικαὶ sunt, & temporum horum, ut & abducam animum à querelis, & in eo ipso, de quo agitur, exercear. Eæ sunt ejusmodi, Εἰ μενητέον ἐν πατρίδι, τυραννουμένης ἢ αὐτῆς, εἰ παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πραγματευτέον, &c.

Contemplativæ, &c. Has alii speculativas appellant, Græci θεωρητικὰς, quòd solâ animi ratione

explicari, & intelligentiâ soleant comprehendi: ut, Anima sitne natura aliqua. Et, eadémne mortalis. Et, mundúsne extiterit aliquo tempore. Item, Sitne syderum musica. Plin. lib. 2. cap. 22. Item, Sintne Antipodes. Earum quæstionum magnam copiam habent Scholasticorum προβλήματα, cujus generis hoc est, An homo creari potuerit ἀναμάρτητος & id genus alia innumera.

In iis contemplativis consultationibus, An sit, quid sit, quale sit, quæri solet. Quint. lib. 3. cap. 5.

An globosum cœlum, &c. Priscianus inquit, An pilæ formam habeat mundus.

An multi sint mundi, &c. Quod nonnulli voluerunt. Vide Ciceronem de Vniversitate: Vnde Alexander, cùm ejus comes Anaxarchus, ex autoritate Democriti, mundos innumerabiles referret, Heu me, inquit, miserum, qui nec uno quidem sum potitus! ut recenset Valer. lib. 8. cap. 15. Vide Plutarchum in Alexandri vita. Et Qu. Curt. Vide Ciceronem. 1. Tuscul. quæst. Hinc illud Iuvenal.

Vnus Pellæo juveni non sufficit orbis.

Sunt item Quæstionum aliæ simplices, aliæ compositæ. Simplices, ut, An luctatione sit exercendum. An declamandum. Compositæ; ut, An luctatione exercendum, sive agriculturâ. An declamandum sit ex chartis, sive memoriter cum decora vultûs atque gestûs moderatione.

Invadentibus Persis, &c. Historia habetur apud Thucydidem. Et bellorum Lacedæmoniorum cum Persis Orosius meminit lib. 3. cap. 11. Plutarchus in vitâ Aristidis scribit, Lacedæmonios à Persis trophæa retulisse.

Sparta, quæ etiam Lacedæmon.

Sparta, &c. Sparta vel Sparte, fuit urbs Laconiæ, nullis ab initio muris cincta. Vnde Agesilaus percontanti, quam ob causam Sparta non circundaretur muris: ostensis civibus; Hi, inquit, sunt Spartana mœnia;

mœnia, significans, nullo respublicas munimento tutiores esse, quàm civium virtute.

Dividitur Thesis, &c. Primùm, inquit, ingressus aliquis ad argumentationem vice exordii erit: deinde excutiendi loci suasoriarum, honesti, utilis, facilis, necessarii, &c. & si cui probabiliter contradici posse videatur, hoc suo loco refutandum erit: postremò, brevi epilogo velut perorandum, autore Mosellano.

In exemplum.

Deis cœlum implevit, &c. Vnde Cicero 1. Tusculan. Quid? totum propè cœlum nónne humano genere completum est? &c. Divus Ambrosius 32. quæst. 1. Nuptiæ, inquit, terras replent, virginitas Paradisum. At Varro putabat utile, ut se homines diis genitos mentirentur. Vide Augustinum de Civitate Dei lib. 3. cap. 4.

Æternitatem adinvenit, &c. Vnde Plato de Legibus, quarto dialogo: Genus, inquit, hominum immortale hoc modo in sempiternum perdurat, quòd filiorum filios relinquendo, nunc & idem semper per generatiónem immortalitatem adipiscatur. Nefas autem est immortalitate seipsum sponte privare. Hac verò ex animo ille se privat, qui filios & uxorem negligit.

Successione, &c. Hoc est, per decessionem aliorum in aliorum locos. Etenim morientibus aliis, alii rursus nascuntur. Hinc Homerus homines arborum foliis comparavit. Vide Erasmum in proverbio, Homo bulla.

Ad fortitudinem, &c. Cives enim, ut liberos & uxores defendant, fortiter pugnant. Et Scipio ultimo conflictu cum Annibale congressus, milites adhortando, Fortitudo.

hortando, dixit, adesse finem belli, in manibus esse prædam Carthaginis, si fortiter pugnaverint, reditum datum iri in patriam, ad parentes, liberos, conjuges, penatésque deos.

Providentiam, &c. Qua prospiciunt parentes, quæ liberis bona, utilia, honestáque sunt. Pars est enim prudentiæ bonarum aut malarum rerum & utrarumque scientia, ut ait Cicero secundo de Inventione.

Temperantiam, &c. Hæc est firma animi, & moderata dominatio rationis in libidines, atque alios non rectos impetus, ut ait Cicero, cujus partes clementia, continentia, modestia.

Accusatur voluptas, &c. Cicero secundo de Finibus scribit maximas virtutes jacere dominante voluptate: quam malorum escam Plato vocavit, quòd homines eâ, velut hamo pisces, capiantur. Et Architas Tarentinus ait, Nullam capitaliorem pestem hominibus à natura datam, quàm voluptatem. Cujus meminit Cicero de Senectute.

Si ergo, &c. Epilogus est hactenus dictorum, quæ ab honesti partibus deduxit, matrimonium laudando. [illegible]ditur autem honestum in laudabile & rectu[illegible]oc ipsum rursus dividitur in justitiam, forti[illegible]n, prudentiam, modestiam. Vide Cicer. 3. [illegible]erennium.

Matrimonii mala.

[illegible]mitatum causa, &c. Vnde Menander, Ὁ μὴ γαμῶν ἄνθρωπος, ὐκ ἔχει κακά. Qui non ducit uxorem homo, non habet mala. Ἄλυπον ἕξεις βίον χωρὶς γάμου, id est, Sine dolore vitam transiges, si non duxeris uxorem. Matrimonium, ut Erasmus ait 4. Apoph. comitatur perpetua solicitudo, dotis exprobratio, affinium grave supercilium, molesta socrus, incertus eventus, juges querelæ, atque rixæ.

Iuve-

Iuvenal. Sat. 6.

Semper habet lites, alternáque jurgia lectus,
In quo nupta jacet, minimum dormitur in illo.

Agendum, &c. Fidei faciendæ gratiâ utitur inductione: & ostendit nullum vitæ genus esse, quod non suas habeat molestias. Sapienter Solon aiebat: Si in unum locum cuncti mala sua contulissent, futurum ut propria deportare domum, quàm ex omni miseriarum acervo portionem suam ferre mallent, ut ait Valerius lib. 7. cap. 2. Meminit Erasm. tertio Apophtheg.

Per grandinem, &c. Vt si de cœlo vel arbores, vel segetes fuerint tactæ. Cœlestis autem injuriæ duo sunt genera: Vnum, quod tempestatem vocamus, in quibus grandines, procellæ, cæteráque similia intelliguntur; quæ cùm acciderint, vis major appellatur. Alia sunt illa, quæ silente cœlo, serenísque noctibus, fiunt nullo sentiente, nisi cùm facta sunt: Publica hæc & magnæ differentiæ, aliis rubiginem, aliis uredinem, aliis carbunculum appellantibus, ut Plin. lib. 18. cap. 28. *Solutio: Cœlestium injuriarum duo genera.*

Dissolvunt naves, &c. Tempestatibus jactati non statim deserunt navigationes, sed mox reficiunt rates quassas, indociles pauperiem pati.

Laudantur, &c. Qui fortiter in prælio rem administrârant, ab imperatoribus laudabantur, atque fortitudinis præmia consequebantur, coronas civicas, obsidionales, vallares, castrenses, statuas, triumphos: mortui etiam laudibus evehebantur. Quinimo, ut inquit Imperator Iustinianus, Qui pro republica perierunt, per rerum gestarum gloriam semper vivere intelliguntur, unde etiam patribus in excusationibus tutelarum prosunt tanquam vivi.

Gaudent, &c. Lætantur, qui fortiter pugnando succubuere. Sic Epaminondas, qui sanguine & spiri-

tu deficiens, Non finis est, inquit, vitæ meæ, sed melius & altius initium adinvenit. Nunc enim vester Epaminondas nascitur, quia sic moritur, ut ait Valer. lib 3. cap. 2.

Laboriosa res, &c. Vnde illud Cynici Cratetis, Τέχνα πόνοι. Vide Eras. in proverbio, Optimum non nasci.

Labores solvit, &c. Hic Metellus ille Numidicus asseverabat, Nullas plerunque esse in Matrimonio molestias: si quæ tamen accidere nonnunquam viderentur, parvas & leves, facilésq; toleratu esse dicebat, majoribúsq; eas emolumentis & voluptatibus obliterari, easdémq; ipsas nunquam omnibus, neq; naturæ vitio, sed quorundam maritorum culpâ & injustitiâ evenire. Vide Gell. lib. 1. cap. 6.

Pascit in senecta, &c. Iuxta proverbium, Ἀντιπελαργεῖν, quod est, Parentes ætate fessos nutrire, mutuámq; vicem rependere.

THESIVM EXEMPLA.

Primi argumentum tale est; Quòd non ducenda sit uxor; ubi Thesis contrariis Aphthonii locis tractata, studio exercitii.

Exordii formula.

CVm juxta vetus proverbium, Ignis, mare, mulier, tria mala sint, mihi plurimùm desipere videntur, qui se conjecerint in flammas, in fluctus, & in matrimonii calamitates. Hoc ipsum dissuadendi studio cum primis Homerus ait, Vsque adeò nihil improbius mulieréq; pejus. Et temporibus hodiernis strenuè dant operam mulieres, ne poëtarum grex vaniloquus omnino fuisse reputetur, qui fœminâ nihil pestilentius esse confirmârunt. Et mulierem omnem esse malam, perquam venustè significavit Lacon quidam, qui cum uxorem duxisset perpusillam, dicebat è malis minimum esse eligendum.

gendum. Quippe λύχνου ἀρθέντος γυνὴ πᾶσα ἡ αὐτή.

Non eo inficias, matrimonium institutum à Deo, sed ab eodem etiam adjectos tot laborum sudores, tot molestias, denique dolores, inficias non eo. Et quod ab initio bonum erat, jam vel temporum injuriâ, vel hominum malitiâ factum est longè deterrimum, ut multo citiùs Plutonia regna cacodæmonibus repleat, quàm diis cœlum. *Ab indignitate matrimonii.*

Milites ignavi sunt, & cor in pedes iis decidere solet, quibus domi sunt uxores atque liberi Etenim extra telorum jactus esse, & post principia se continere laborant, id unum curantes, ut integri maneant ac illæsi, nè si fuerint interfecti, relinquant viduas atque pupillos. Cæterum qui paulò fuerint animosiores, à suis objurgantur, juxta illud Penelopes: *A pusillanimitate.*

Ausus es ô nimiùm, nimiùmque oblite tuorum, &c.

Iniquos facit ad iram concitans conjugium. *Ab injustitia.*
Hæc ipsissima est officina rixarum, ut portus tranquillitatis cœlibatus: unde illud, Qui non litigat, cœlebs est. Deinde, qui obstricti sunt matrimonio, coguntur indies magnum in usus domesticos sumptum facere, ad uxores, liberos, & familiam alendam. Et deficiente crumenâ, per fas perque nefas pecuniam corradunt, secum asiduò dicentes,

Vnde habeas quærit nemo, sed oportet habere;
Lucrum pudori præstat.
Et genus & formam regina pecunia donat.
O cives, cives, quærenda pecunia primùm est,
Virtus post nummos.———
Quantum quisque sua nummorum servat in arca,
Tantum habet & fidei——
Prima ferè vota, & cunctis notissima templis,
Divitiæ ut crescant, ut opes, ut maxima toto
Nostra sit arca foro; ut ait Iuvenal.

Ab intemperantia. Quotusquisque est, qui non matrimonium contrahat, ut sponsi (quod aiunt) vitam victurus, perfruatur voluptate, ac subet in libidinem, curétque hoc unum, ut lascivum interveniat illud; Ζωὴ καὶ ψυχή.

Epilogus. Quis igitur matrimonium laudibus evehendum æstimet, cùm inferorum regna magis quàm cœlorum adaugeat, cùm iniquos faciat, contineátque vitam obscœnis plenam voluptatibus, ac earum venenatis illecebrarum præstigiis incubans, adducat malorum (quod aiunt) Iliada, ut γυναικῶν ὄλεθροι, proverbio locum fecerint.

Contradictio. Sed ais, Quæ sunt in matrimonio mala, ipsi fortunæ sunt assignanda.

Solutio. Id immeritò facis. Nam si viri cœlibes viverent, à plurimis afflictionibus liberi manerent. Nunquam agricolæ assiduo tanto labore terram colere, nunquam genus omne cerdonum tanto sudore diffluere, nunquam tantis periculis mercatores navigare cogerentur, si non querulis uxoribus atque liberis egentibus victum & amictum quærere compellerentur. Verè igitur divus Paulus de conjugatis inquit: Afflictionem in carne sunt habituri; & beatiores prædicat, qui hoc frænum non momorderint.

Contradictio. Sed viduarum & orborum, pupillorúmque conditiones morti, non matrimonio refers acceptas, & per hoc resarciri dicis quod per illam aufertur.

Solutio. Esto, mors tibi patrem eripit; novæ nuptiæ vitricum reddunt. Sed hæc ipsa pensatio ipsissima est Diomedis & Glauci permutatio, qua pro perca scorpius accipitur, pro charissima matre datur noverca; ut rideatur, qui ad ejus tumulum fuerit lacrymatus.

Contradictio. Esto inquis. Sed tamen non laboriosa res est matrimonium; cùm laborum participes uxores sint viris

ris solatio: & filii parentes ipsos omni malorum falce levent, foveántque fessos ætate.

Sæpius molestant viros quàm consolantur uxorum greges; quarum paucissimæ fideles: ut verè dictum sit, Mulieri nè credas, nè mortuæ quidem. Quod monet, usque adeò non esse fidendum mulieri, ut etiam si morientem videas, putes fingere. Et filiorum incertissimus est eventus. Longè plures dedecori sunt parentibus, quàm ornamento. Qui ut arietes nutricationis mercedem persolvunt, argento senes emungendo, turpissimísq; facinoribus excruciando, ut Crates ille rectè dixerit; τέκνα πένοι, &c. *Dilutio.*

Ergò, cùm tot undique malorum fluctibus matrimonium impetatur, Quis vel sanæ mentis solutus ab uxore, quæsiverit uxorem? *Conclusio.*

Secundum exemplum, continens quòd senectus non molesta, nec onus Ætnâ gravius.

SI vina vetera novis, quasi de musto & lacu haustis, præstantiora judicamus, cur non senectutem juventâ meliorem, laudatúque magis dignam arbitramur, cùm ut illic omnia defæcata & salubria, ità hic omnia immatura & gravia contemplemur esse? *Thesis.*

Senectutem omnes ut adipiscamur solemus optare. Quod cùm ità sit, iniquè faciunt qui adeptam accusant, ac in illa genuinum frangunt, quam divina scriptura *Coronam dignitatis* appellat, eam præcipuè, quæ reperitur in viis justitiæ. Proverb. 16. 31. *A legitimo.*

In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia, proverbio nobilitata. Seris enim venit usus ab annis Hinc est, quòd juventus olim cumulatum & circumspectum honorem reddebat senibus, ut ait Valer. Et Iuvenalis Satyr. 13. *Ab utili.*

Credebant

Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si juvenis vetulo non assurrexerat, & si
Barbato cuicunque puer, licèt ipse videret
Plura domi farra, & majores glandis acervos.

A facili. Nec difficilis adeò senectus est, neque tam molesta, sed tolerabilis & jucunda, quam tot rerum bene gestarum præconia exornant, quam recordatio tam multorum benefactorum oblectat, quam deniq; gravitas, constantia, consiliorum rationes, autoritas, & reverentia planè divinam efficiunt.

A necessario Prudenter institutæ respub. solæ, quæ senum propria virtus est, prudentiâ conserventur oportet. Etenim florentis ætatis est temeritas, senectutis prudentia. Illâ civitates multas eversas, hac conservatas esse, tot veterum exempla testantur.

Contradictio At senectus ipsa morbus, avocat à rebus gerendis, ac inutiles reddit.

Solutio. Multò plura, quàm juvenes, efficere possunt senes rerum studiis assueti, quorum arma sunt artes & virtutum exercitationes. Nec viribus aut velocitatibus, aut celeritate corporum magnæ res geruntur, sed consilio, autoritate, atque *prudentiâ.

** In Cic. ex quo hic sumptus est locus, legitur sententia.*

Objectio: Sed oblivionem inducit, memoriam minuit, vires adimit.

Dilutio. Memoria perit nisi exerceas. Prudentes ergò senes, intentum animum tanquam arcum habentes, non languescunt nec succumbunt senectuti. Senibus ingenia manent, modò permaneat studium & industria. Vnde Cato Pythagoreorum more exercendæ memoriæ gratiâ, quod quoque die dixerat, audierat, egerat, commemorabat vesperi. Hæ sunt exercitationes ingenii, hæc curricula mentis. In his desudans, atque elaborans, corporis vires non magnopere desiderabit, ut ait Cicero.

Contradictio *Sed caret voluptatibus, ut rectè Horatius dixerit;*
Multa ferunt anni venientes commoda secum,

Multa

Multa recedentes adimunt ———
——— *Venerem, convivia, lusus.*

O præclarum munus ætatis ! siquidem id aufert nobis, quod est in adolescentiâ vitiosissimum. Omnem malorum escam voluptatem eripit, & libidines pecuinas animis eximit, ac instillat vera pectoris dona. Porrò nihil pestilentius voluptate; at nihil præstabilius ratione. Hanc fovet senectus, illam autem expellit. *Solutio.*

At sunt morosi & anxii, & iracundi, & difficiles senes, si quærimus, etiam avari. *Contradictio*

Sed hæc morum vitia sunt, non senectutis. At morositas tamen, & ea vitia, quæ dixi, habent aliquid excusationis. Vide Cicer. in Senectute. *Dilutio.*

Sed appropinquatio mortis est, quæ certè à senectute non potest longè abesse. *Contradictio.*

O miserum senem, qui mortem contemnendam in tam longâ ætate non viderit ! O infelicem Christianum, qui mortem metuit, ac non potiùs cum Paulo dicit, Cupio dissolvi, & esse cum Christo ! Quid enim hæc vita commodi, quid non potiùs laboris habet ? Cur in malis, & non potiùs in bonis omnia quæ secundum naturam fiunt, habentur ? Quid est autem tam secundum naturam, quam senibus emori, quod idem contingit adolescentibus, adversante & repugnante naturâ ? Itàq; adolescentes mori sic mihi videntur, ut cùm aquæ multitudine vis flammæ opprimitur : senes autem, sicut suâ sponte nullâ adhibitâ vi consumptus ignis extinguitur. Et quasi poma ex arboribus, si cruda sunt, vi avelluntur; si matura & cocta, decidunt : sic vitam adolescentibus vis aufert, senibus maturitas. *Solutio.*

Finem dicendi faciam, nihil ambigens, quin judicaturi sitis, dignissimam esse laudatu & amplexu senectutem, cùm ea rebus gerendis consilia suppeditet, *Conclusio.*

ditet, prudentiâ valeat, autoritate polleat, reverentiâ prælnceat, omnium denique malorum liberationem maturitatis naturalis beneficio subministret.

Tertium exemplum Theseos, continens, Divicias non esse summum bonum.

QVi sententias iniquas defendendas suscipiunt, mendacia verborum lenociniis fucare solent, & morbido sermoni exquisita adhibere medicamenta. Quorum in numero sunt quos non pudet asserere, Summum bonum divitias, & solum divitem esse beatum. Contrà, qui veritatem, cujus est simplex oratio, amplectuntur, non in divitiis, sed potiùs summum in virtute bonum collocant. Etenim perpendunt, opum affluentiâ non beatos, magis infelices reddi, cùm maximæ solicitudines, atque calamitates indè soleant provenire. Nam ut Iuvenal. inquit, Sat. 10.

Sed plures nimiâ congesta pecunia curâ
Strangulat, & cuncta exuperans patrimonia census.
Pauca licèt portes argenti vascula puri,
Nocte iter ingressus gladium, contúmque timebis,
Et motæ ad lunam trepidabis arundinis umbram,
&c.

Et quid aliud olim Lacedæmonios perdidit, quàm pecuniæ cupiditas? Qui oraculo responsum acceperant, tum demum vincendam esse Spartam, cùm aurum & argentum in pretio cœpissent habere. Accedunt alia, quæ licèt per se videantur leviora aut infirmiora, tamen turbâ valent, atque confirmant, divitias malis plurimis tentari, stultitiâ regi, pusillanimitate enervari, libidine corrumpi, ac injustitiâ denique

denique profanari. Nam quotusquisque divitum est, qui non fortunâ ebrius, arroganter & confidenter loquatur, & agat, opibus scilicet fretus, utindè natum proverbium Ἀργύρεου κρῆναι λαλοῦσιν. Argenti fontes loquuntur. Quod notans Horatius: Mecum, inquit, contendere noli, Stultitiam patiuntur opes. Quotusquisque, qui non tumultu quopiam suborto, aut bellis ingruentibus, in morem galli cujuspiam, ut aiunt, trepidet, atque magis sibi thesaurísque suis quàm reip. velit consultum? Quotusquisque qui non plura, quò plura possideat, assiduò petat?

Crescit enim amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, & aquosus albo
Corpore languor.

Quotusquisque, quem non divitiæ ad genus omne turpitudinis inflamment, luxu resolvant, funditúsq; perdant: ut multò plures crapulâ, nimâque libidinis enervatione credantur perire, quàm gladio? Quis igitur divitias summum bonum vocet, & non potiùs iniquitatis appellet mammona? cùm illæ stultos, infelices, effeminatos, avaros, & perversos reddant, ut facilius sit camelum per foramen acûs transire, quàm divites in regnum Dei ingredi.

At divitiæ afferunt gloriam, parant amicos: paupertas contemptos facit. In pretio pretium nunc est, dat census honores. Pauper ubique jacet. *Contradictio.*

Nil habet infelix paupertas durius in se,
Quàm quod ridiculos homines facit, &c.

Sed quam opes pariunt, fluxa est gloria, & ollaris, quæ χύτρας φιλία dicitur, amicitia nihil aliud est, quàm adulatio.

Donec eris felix, multos numerabis amicos:
Nullus ad amissas ibit amicus opes.

Nec

Nec ad veram gloriam viâ rectâ contendentes impedit paupertas, sortita sapientiam. Nónne Cicero, nónne complures alii pauperes ab initio conscenderunt ad summum gloriæ culmen, ita studiorum honestissimorum cultu provecti, ut majoribus omnibus suis virtute præluxerint?

Contradictio Esto. Verùm, ut ait Iuven. Satyr. 3.

Haud facilè emergunt, quorum virtutibus obstat
Res angusta domi.

Solutio. Desidiâ torpentes non emergunt, sed qui per honestos labores ad summa nituntur. Respice Cleanthem, qui licèt obtusi tardiorisq; fuerit ingenii, adeóq; pauper, ut tempore nocturno cogeretur in hortis aquas haurire, quò posset interdiu studiis liberalibus operam impendere; tamen ad summum eruditionis & honoris fastigium pervenit, consecutúsq; est tantas facultates, ut alium, si voluisset, Cleanthem alere potuisset. Vide Diogenem Laërtium lib. 7. Quam matrem Euripides, aut quem patrem Demosthenes habuerit, ipsorum quoq; seculo fuit ignotum. Alterius autem matrem olera; alterius patrem cultellos venditâsse omnium penè doctorum literæ loquuntur. Sed quid aut illius tragicâ, aut hujus oratoriâ clarius? Vt ait Valer. Max. lib. 3. cap. 4.

Contradictio Sed inopiâ pressos homines ad varia designanda flagitia paupertas impellit, ut per fas & nefas vitæ subsidia quærere cogantur.

Solutio. Nihil repugno, si mali intelligantur, quorum cordibus illud fixum personat, Lucrum pudori præstat, quod Græci dicunt, κέρδος αἰσχύνης ἄμεινον. Sin boni, reluctor; cùm ii longè satius ducant rei jacturam facere, quàm famæ simul ac animæ dispendium. Quin potiùs, ad omnia scelerum genera rapiuntur ipsi divites, nec divitiæ semper optimis contingunt, ut Homerus rectè dixerit:

Zεὺς

Ζεὺς αὐτὸς νέμει ὄλβον ὀλύμπι☉, ἀνθρώποισιν
Ἐσθλοῖς ἠδὲ κακοῖσιν, ὅπως ἐθέλῃσιν ἑκάστῳ.

Multò faciliùs pauperes criminum occasiones fugere poterunt, quàm divites, cùm desint illis opes, irritamenta malorum; his autem opus sit multis præceptis, ut bene & honestè vivant: ut Diogenes rectè paupertatem αὐτοδίδακτον appellauerit.

Ergò non in divitiis, unde malorum (ut aiunt) mare profluit, sed potùs in virtute summum est bonum collocandum. *Conclusio.*

DE LEGISLATIONE:

Græcè εἰσφορά.

CAP. XIIII.

" Legis quoque inductionem, quidam exercita-
" mentum esse putaverunt. Est enim propemo-
" dum tota causa, non tamen omnia quæ in causa
" sunt, intra se continens. Adfert personam quidem,
" sed incertam, & non omnibus notam, unde & in
" consultationis magis est parte, quam causæ. Quate-
" tenus enim figuram in se habet personæ, superat
" consultationem; sed quà definitionem non habet,
" minor est causâ. Est autem duplex Legis inductio.
" Confirmatio positæ legis, atque confutatio. Lex *Quid sit lex, vide 2. ff. de leg.*
" autem est inventio & donum deorum, communis
" constitutio civitatis, & correctio utrisque errato-
" rum. Divisio autem inducendæ legis est ista. Tra-
" ctabis eam capitibus eisdem, quibus negotialem:
" Legitimo, justo, utili, possibili. Procemion fa-
" cies, post procemion subjicies contrarium, hinc
" capitibus prædictis uteris, unde & hoc exercita-
" mentum à causa differt.

Exemplum continens accusationem legis jubentis adulterio reprehensum interfici.

Proœmium. " NEc mihi videtur per omnia lex ista laudanda, " nec rursus quòd hoc modo lata sit, prorsus re- " prehendenda. Quòd enim pœnam adulteris decer- " nit, laudo planè; quòd vero judicum sententiam " non expectat, culpandum certè videtur. Si namq; " largitionis metu, ne qua judices corrumpantur, ju- " dicia prævenit, suspicax nimirum est, & iniquæ ni- " miùm erga judices mentis: sin autem justa judi- " care vos, quemadmodum facitis certè, arbitratur, " iniquum esse constat, si lex judices quidem laudet, " tollat autem judicandi potestatem.

Contrarium " Aliæ sanè leges, quæcunque demum eæ sunt, & " quacunque ratione perlatæ, discrepant fortè ab ali- " cujus civitatis legibus, sed & alterius rursum le- " gibus conveniunt: hæc autem sola lex omnibus si- " mul repugnat civitatum institutis. Videmini autem " mihi multò rectiùs de hac lege cognituri, si omnia " recenseatis consulta vestra, atque decreta. Duces " bellorum, sacerdotia, plebiscita, omniáque adeò, " quæ circa rem militarem pertinent, judicum sub- " eunt diligentiam: fitque dux ille, quem judex " constituit; sacrificat, qui judici videtur, justúmq; " decretum est, quod populi sententiâ perrogatum " est; victores quoque præmia non accipiunt bello- " rum, nisi judicata. Quomodo ergò non absurdum " est, omnia judicum arbitrium expectare, solam " verò præsentem legem judicium subterfugere cog- " nitionem?

Contradictio. " Sanè, inquit: Sed magnæ sunt mœchorum " injuriæ.

Solutio. " Quid autem? homicidarum scelera nónne sunt graviora?

" graviora? anne proditores aliis scelestis minores " arbitramur? anne sacrilegi proditoribus priores " sunt? Attamen in his criminibus deprehensus judi- " cum examini subjacet : neq; proditor pœnas dat, " nisi decernente judice; neque perimitur sicarius, ni- " si eo qui accusat, coarguente delictum; neque, qui " numinibus dicata præripuerunt, puniuntur, ante- " quam judex admissum cognoverit scelus. Nónne " ergò iniquum est, majora judicum vindictæ re- " servari, neque quicquam eorum criminis loco, ni- " si judici liqueat, æstimari; solum autem adulterum " sine cognitione interfici? quem in primis, quia levi- " or in eo, quàm in cæteris culpa est, judicium exa- " mini subjicere oportuit.

" At quid refert, inquit, occîdam adulterum, an ju- " dicibus tradam, si utrâque viâ, morte pœnas luet? *Contradictio.*

" Quantum inter tyrannum ac legem, popularem " statum ac unius principatum differt, tantum ista " inter se diversa sunt. Tyrannus enim unumquemq; " pro libidine sua perimit : leges autem convictũ ju- " stè occîdunt, & populus disceptatione omnia atque " contentione tractat, quò sint explicatiora omnia: " at rerum dominus etiam indictâ causâ occîdit. " Contrà, populus & lex, indictâ causâ non occîdit: " sed omnia à rerum dominis & tyrannis diversa " facit. Quid ergò? multúmne intererit occidere " adulterum, & judicum sententiis puniendum tra- " dere? Ad hæc quoque, qui per se adulterum oc- " cîdit, seipsum arbitrum pœnæ admissi sceleris fa- " cit: qui verò judicibus tradit ipsum, penes illos " vult esse potestatem, jùsque animadvertendi. Ne- " minem igitur dubitare crediderim, quin æquius " sit, ejus, qui accusatur, arbitrium esse apud ju- " dicem, quàm apud accusatorem. Quin etiam qui " suo arbitratu adulterum occîdit, alterius rei gra- " tiâ occidere ipsum, adversum se suspicionem re- *Solutio.*

" linquit: ut qui judicio exhibet, solùm justa se-
" ctari, præsentisque sceleris dolorem videbitur
" ulcisci.

Contradictio. " Esto, inquit: sed graviores dabit pœnas subitò
" peremptus; quoniam si ad Iudices deferretur, illam
" temporis intercapedinem pro lucro haberet.

Solutio. " At contrà porrò habebit, si judicibus subjicietur.
" Etenim judicio destinatus acerbiorem vitam exi-
" git. Nam qui pœnam expectat, graviora supplicia,
" quàm si illam fuisset passus, sentit. Quippe pœnæ
" dilatio pœnæ videbitur additio, morieturq; sæpe,
" qui jam pro mortuo habitus est, expectationémq;
" sustinebit morte duriorem. Atqui occisus de
" improviso adulter, non dolet, sensúmque mortis
" pœnæ celeritas aufert: insensibilis enim est exitus,
" qui antequam expectetur contingit. Mors autem
" sæpius expectata, postquam semel illata, pœnas
" expectatione exauget. Agè verò, si libet, conside-
" ra hæc, conferque invicem. Ille per seipsum occîdit
" adulterum, nullúmq; facit ultionis suæ testem;
" alius judicibus tradit; multósque adhibet suppli-
" cio spectatores, acerbior haud dubiè ultionis mo-
" dus, quicunque est oculis plurium subjectus. Et
" optabilius alioqui adulteris utcunque fuerit occul-
" tè perire, opinionem apud plerósque relicturis in-
" imicitiarum causa esse occisos. Convicto autem
" apud judices crimine, indubitatâ jam reus, & nul-
" lis obnoxiam interpretationibus pœnam subibit.
" Itáq; plurimùm interest, adulter an occultè truci-
" detur, an judicibus tradatur afficiendus supplicio.

Contradictio. " Res atrox est adulter, omnium scelerum magni-
" tudinem supergressus.

Solutio. " Coarguatur ergò priùs quàm occidatur: judi-
" cetúrque potiùs quàm pœnas ante cognitionem
" incerto crimine, indictâque causâ luat. Quòd
" si publicè necabuntur adulteri, certiorem facient

" pro-

" procreationem, neq; quisquam cujus sit filius de-
" inceps dubitabit, ubi paterni nominis insidiæ, a-
" dulteria fuerint adempta. Itaq; cùm sit adulterium
" publica quædam rerum naturæ injuria, publicâ
" quoque sententiâ plectatur. Vereor enim, ne adul-
" ter secretò occisus, multos post se alios relinquat.
" Nam quia, cur occidatur, nescitur, ejus improbe
" facta multi imitabuntur. Sic ejusmodi pœna non
" adulteri finis, sed exordium erit.

SCHOLIA.

Legislatio

LEgislatio, &c. Alii promulgationem legis appellant. De qua sic Quintil. lib. 2. cap. 4. Legum Laus & vituperatio jam majores ac prope summis operibus suffecturas vires desiderant, quæ quidem suasoriis, an controversiis magis accommodata sit, exercitatio, consuetudine & jure civitatum differt. Apud Græcos enim lator earum ad judicem vocabatur, Romanis pro concione suadere ac dissuadere moris fuit.

Lex inventio deorum, &c. Demosthenes in Aristogitonem, oratione priore, Πᾶς, inquit, ἐστὶ νόμος εὕρημα μὲν καὶ δῶρον θεῶν, δόγμα δὲ φρονίμων ἀνθρώπων. Id est, omnis lex inventum ac munus deorum est, Decretum prudentium hominum. Cic. Philip. 10. Lex, inquit, nihil aliud est nisi recta, & à numine deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibensq; contraria. Idem 1 de Legibus. Lex, inquit, est ratio summa insita a natura, quæ jubet ea quæ facienda sunt, prohibétque contraria.

Quibus negotialem, &c. Cicero 2. de Inventione, duas generalis constitutionis partes fecit; juridicialem, ac negotialem. Hanc ait in ipso negotio juris civilis implicitam controversiam habere. In ea autem quæritur justum sit, an injustum,

utile an inutile, ut ait Marcus Fabius Victorinus.

In exemplum.

Nec mihi, &c. Solon constituit fas esse deprehendenti mœchum interficere in ipso adulterio. Et 9 de Legibus Plato sanxit, Adulteram deprehensam impunè occidi à viro posse. Idem censuit Cato, cujus meminit Gellius. Et Augustus legem Iuliam tulit, gladióque jussit in adulteros animadverti.

Iudicum sententiam non expectat, &c. Non licet, inquit, adulterum occidere, nisi judicum sententiis damnatum. Et Valer. Publicola tulit legem, quâ neminem licebat indictâ causâ necare.

Discrepant, &c. Civitatibus, inquit, aliis aliæ sunt leges. Est proverbium, Lex & Regio. Sed quæ sunt aliis contrariæ, cum aliis conveniunt: Atqui lex de occidendis indictâ causâ adulteris discrepat ab omnibus.

Duces bellorum, &c. Inductione vel enumeratione utitur. Imperatores, inquit, populi judicum atque magistratuum suffragiis creati, bella gerunt, & cum hostibus manum conserunt. Et capitale apud Carthaginenses erat, si quis injussu populi pugnâsset infeliciter. Vnde Annibal amissæ classis pœnas dare timens, offensam astutiâ mirè avertit. Vide Valer. lib. 4. cap. 3.

Plebiscita, &c. Vide Gell. lib. 10. cap. 20.

Qui pœnam expectat, &c. Multò gravior expectata quàm illata mors est. Quippe certi supplicii dilatio pœnam adauget. Vnde Ovid. 1. de Ponto:

Et gravior longâ fit mea pœna morâ.

Et tertio.

Mitiùs ille perit, subitâ qui mergitur undâ,
Quàm sua qui liquidis brachia lassat aquis.

Finis optandus.

Vnde rex Macedonum Philippus, subitam mortem lentæ præposuit. Qui cùm interrogaretur, Quis homini

homini finis maximè optandus esset; respondit, Qui subitus & celer inopinato ferro possit accidere. Vide Orosium lib. 3. cap: 14. Et Iulius Cæsar subitam ac celerem exoptavit mortem, ut scribit Suetonius Tranquillus.

EXEMPLA.

Confutatio Legis:

Lex Roscia. *Roscia*, quâ Roscius Otho cavit, nè quis in ordine equestri spectacula videret, nisi haberet sestertia quadraginta.

Talionis. *Talionis*, & ejus quæ jubebat corpus dissecari ejus qui multa creditoribus deberet, nec esset solvendo. Gellius lib. 20. cap. 1.

Confirmatio Legis:

Cincia. *Cincia*, quam Cincius tulit, quâ cavebatur, nè quis ob causam orandam pecuniam acciperet, aut domum. Cujus suasor Qu Fabius admodum senex, ut ait Cic. in Catone majore.

Sumptuaria. *Sumptuariæ*, de qua Gellius lib. 2. cap. 24.

Fusia. *Fusiæ*, quâ malis ac perniciosis legibus resistebatur.

Voconia. *Voconiæ*, quam suasit M. Cato, ut ait Cicero in Senectute. Vide Gel. lib. 17. cap. 6.

Oppia. *Oppiæ*, quam tulit M. Oppius, nè mulieres superfluo ornatu uterentur, néve pilentis, id est, rhedis pensilibus veherentur. Vide Livium in principio quarti libri Macedon.

Exemplum Confirmationis Legis Oppiæ.

Exordium à legislatoris encomio. M. Oppius Tribunus plebis fuit, summæ procul dubio prudentiæ vir. Qui publici magis commodi quàm gloriæ privatæ studiosus, hanc utilissimam omnibus imperiis legem tulit, à suo nomine dictam Oppiam.

A contrario Quæ si, juxta M. Fundanii, & L. Valer. sententias, abrogaretur, omnibus aliis legibus repugnaretur, quæ volunt in repub. vivendi rationem honestam conservandam esse, non superbiæ sed virtutum studia semper excolenda.

A manifesto Quæ per superfluos mulierum ornatus contaminari, imò perditum iri quis non videt? Etenim cultu nimio conspicuæ fœminæ non solùm in se convertunt virorum oculos, sed etiam animos in libidinem rapiunt. Illecebroso enim nuptarum amictu pellecti viri, nitorem admirantur ac sequuntur, donec telo jecur ictum findatur, pudicitiæque fiat naufragium. Rectè igitur Iesus Sirach, Averte, inquit, faciem tuam á mulieri compta, & nè circumspicias speciem alienam. Propter speciem mulieris multi perierunt. Cùm autem, ut proverbio dicitur, Ex aspectu nascitur amor, aiunt Democritum sibimet oculos ademisse, tanquam omnium malarum cupiditatum [illegible]ores. Cujus meminit Gellius lib. 10. cap. 17.

A legitimo. Quòd si reliquæ leges quæ maximam reipub. utilitatem afferunt, sanctè conservantur, contra earum placita fuerit, eam è medio tolli quæ cum optimis sentiens reipub. statum incorruptum conservat, ac illustrat.

A justo. Liciniam vel Æmiliam legem quà frugalitas exigebatur, admisit ordo senatorum ac tribunitia potestas

stas: quantò justiùs eam admiserint, quæ modestiam introducit; & superbiam, omnium malorum radicem, explodit?

Nulla res uberiora commoditatis bona poterit ad reipub. statum immaculatum conservandum importare, quàm lex Oppia; quæ libidinem, fastum, ac omnem insolentiam intolerabilem reprimit mulierum, quarum mala tot proverbiis locum fecerunt. Quæ, quò minus habent mentis, tantò inhonestis voluptatibus sunt addictiores. Quantum autem ruboris civitatibus omnibus mulieres turpiter ac impotenter sese gerendo incutiunt, tantum laudis afferunt gravitate punitæ: quemadmodum illæ, de quibus olim Senatus Romanus justa severitate mandaverat Spurio Posthumio, & Qu. Martio Philippo Coss. ut de iis quæ sacris Bacchanalium incestu usæ fuerant, inquirerent, & in omnes intra domos cognatas animadverterent, damnaréntque. Multæ igitur damnatæ fuerant, latéque patens opprobrii deformitas, severitate supplicii emendata, ut ait Valer. lib. 6. cap. 3. *Ab utili.*

Sed, ais, fœminis olim vini usus fuit interdictus. Verùm nè tristis earum & horrida pudicitia, sed eleganti ornatûs genere ornata esset, indulgentibus maritis, & auro abundanti, & multâ purpurâ sunt usæ. *Contradictio.*

Esto. Sed autore Valerio, tunc nulli subsessores aliorum matrimoniorum oculi metuebantur, sed pariter & videre, & aspici mutuò pudicè dabatur: nunc alii sunt mores, alia tempora. *Solutio.*

Non opus est pluribus verbis, cùm Oppiam legem approbatu dignissimam esse constet, utpote omnis luxuriæ atq; superbiæ expultricem, omnísq; contrà pudicitiæ atque modestiæ conservatricem. *Conclusio.*

Secundum exemplum Confirmationis legis, Quæ jubet ut liberi parentes alant, aut vinciantur.

Hujus legis meminit. Quin. lib. 7. cap. 7.

CVm nihil tam sanctum sit quod non aliquâ soleat impiâ temeritate violari, sapienter promulgata lex est, quæ licentiosam filiorum in parentes injuriam coërceat, ac pietatem, quæ, ut Cicero ait, fundamentum est omnium virtutum, sanctè colendam atque conservandam velit, jubens ut liberi parentes alant, aut vinciantur.

A convenienti.

Quid autem naturæ (quam optimam, ut Cicero scribit, ducem, & tanquam Deum sequi debemus) tam consentaneum fuerit, quàm eos, unde vitam accepimus, venerari, confectósque senio & omni ope humanâ destitutos, beneficiis prosequi, atque nutrire?

A legitimo.

Hoc ipsum Lex divina requirit, ac jubet, ut parentes honoremus. *Exod.* 20. Item, Si qua vidua liberos & nepotes habet, discat primum propriam domum piè tractare, & vicem rependere majoribus, 1. *Tim.* 5. Quippe diis, parentibus, ac magistris non potest æquivalens reddi, ut ait Aristot. 9. Ethic.

A justo.

Quid enim justius quàm si parentes à te mutua charitatis & beneficiorum officia perceperint, juxta proverbium, Ἀντ' ἀγαθῶν ἀγαθὰ: Iniquissimum enim habetur, iis qui nostra causâ tot molestias atque labores perpessi sunt, malam gratiam referre, ac arietum more, nutricationis mercedem persolvere, hoc est, pro benefactis maleficium reponere. Quod tam atrox crimen est ac detestabile, ut justissimè pari quadam vindictâ parentum ac deorum violatio sit expianda.

Ab utili.

Vix ullum Dei præceptum invenies, quod promissionis divinæ præmium habeat adjunctum, præter illud

illud quo parentes honorari jubetur. *Exod.* 20. Ubi Deus omnipotens promulgatâ lege pollicetur longam vitam, atque cœlestem benedictionem iis qui parentes amore, beneficiísq; fuerint prosecuti. Quod idem docet Ecclesiast. cap. 3. Qui honorat patrem suum, jocundabitur in filiis, & in die orationis suæ exaudietur. Qui honorat patrem suum, vitâ vivet largiore; & qui obedit patri, refrigerabit matrem. Qui timet dominum, honorat parentes, & quasi dominis serviet his, qui se genuerunt.

Contradictio. Honorare quidem parentes, assurgere, & caput aperire possum, sed nihil dare, cùm ipse rerum mearum indigeam, atque nôrim, quàm sit mihi curta supellex.

Solutio. Rectè Plutarchus inquit, *Λιμῷ γὰρ οὐδὲν ἐστιν ἀντειπεῖν ἔπος*. Hoc est, contra famem nulla contradictio. Non officiosus rationis fucus inopiam parentum tollit, sed compensatio beneficiorum, & adminicula: qui verbo tenus amici sunt, non amici, sed adulatores habentur. Unde Ecclesiasticus: In opere, inquit, & sermone, & omni patientia honora patrem tuum, ut superveniat tibi benedictio à Deo. Et S. Io. filioli mei, ne diligamus verbo, neque linguâ, sed opere & veritate.

A neglecta pietatis incommodo sequente. Videmus hoc vulgò contingere solitum, ut qualis quisque fuerit in parentes, tales experiatur in se liberos. Exemplo sit ille, qui cùm à filio crinibus pertraheretur, ventúmq; esset ad domûs limen: Desine, inquit, fili, nam & ego patrem hucusque. Et accusatus ille, quòd patrem pulsâsset, hoc modo defendit impium facinus: Et ille, inquit, patrem suum verberavit. Et hic, ostenso filio, me verberabit, postquam adoleverit. Primus, juxta Ambrosii sententiam, pietatis gradus est iste, ut quos autores vitæ voluit esse Deus, honores obsequiis, abstineas contumeliis. At qui contempserit aut maledixerit patri

atque matri, extinguetur lumen ejus in mediis tenebris, & oculum ejus corvi juxta flumen effodient. Proverb 20. & 30.

A possibili & facili. Nec res ardua, neque dura factu, parentes venerari, neque alere: cùm filiis corpora integra, sana, ac robusta sint à Deo cõcessa, quò possint imbecillibus victum quærere: nec ætate confecti multa requirunt, cùm effœtorum amarcuerint vires, cùm edendi cupiditas assumpta, cùm adempta voluptas, atque luxus; cùm denique natura, maximè senum, paucis contenta sit. Respice Pollionem Romulum, qui centesimum ingressus annum, non magno sumptu, sed exiguis impendiis, corporis vigorem servâsse legitur, intus mulso, foris oleo.

Contradictio. Valde molestum est illos fovere, qui fastidiosi sunt ac nauseosi, quibus edentulis gingivâ frangendus panis inermi, ut ait Iuvenalis.

Solutio. Ista vox bovis est, non hominis. Quòd si rationis expers ciconia parentes non aversatur, neque fastidit, sed defectos senectâ vicissim alit, & volandi impotentes humeris gestat, ut indè natum sit proverbium, Ἀντιπελαργεῖν, quid tu feris immanior, mutuam officii vicem gravaris rependere, maximè nutricandi fovendíque eos, à quibus aliquando fueris enutritus?

Contradictio. Sed admodum est difficile, eos alimentis sustinere, qui morosi, inutiles, deliri sunt & iracundi, ut Sophoclis filii patrem meritò videantur accusâsse, &c.

Solutio. Parentum mores & vitia noveris, non oderis. Illud officii tui scias esse pietatem colere, legibúsque sacris obtemperare. Suscipe igitur senectam patris tui, & non contrista. Si defecerit sensu, veniam da, & non spernas eum in virtute tua. Ecclesiastic. 3. Quod si feceris, ad fortunatam cum laude summa pervenies senectutem, quam Bion ille Borysthenites ma-

lorum

sorum appellavit portum, eóque properandum omnibus malorum finem sperantibus.

Sané quidem, sed quis tam pius est, qui possit æquiore animo ferre tot molestias atque labores nutriendi eos, quorum bis puerorum senum paupertas sordida; atque miseriæ queant alicui horrorem incutere? *Contradictio.*

Non diffiteor, egenorum ac senum parentum horridam atque miseram conditionem esse; ut Diogenes percontanti, quid esset in vita miserrimum, responderit, Senex egenus. Atqui tu veræ pietatis affectu flagrans, omne tædium devorabis, cunctóque præsidio destitutos suffulcies, cùm olim te parentes genuerint, futurum senectutis suæ baculum, solatium vitæ, & spem posteritatis. Admodum piè quondam illa fecit Ethnica fœmina, quæ patrem custodiæ traditum, jam ultimæ senectutis, velut infantem pectori suo admotum aluit, ut ait Valer. lib. 5. cap 4. *Solutio.*

Sed, inquis, Mihi uxor alenda, liberi, numerosa familia, idq; in tanta annonæ gravioris charitate, ut nihil sit reliqui, quod parentibus impertiri possim. *Contradictio.*

Nemo requirit, ut liberalitatis tuæ benignitas major sit quàm facultates. Quomodo potueris, ità misericors esto: si multum tibi fuerit, abundanter tribue; si exiguum, parciùs, ut Tobias docuit. Quod si, juxtà S. Ioan. sententiam, is qui nullâ charitate præditus, fratrem oderit, homicida est; item qui viderit egentem, & ab eo clauserit viscera sua, reus habetur ejusdem criminis, quantò magis erit is homicida, imò patricida, qui parentes inediâ contabescere, ac rerum inopiâ marcescentes, perire sustinuerit? In quod bipedum nequissimorum hominum genus sapientes olim viri supplicium excogitârunt singulare, ut quem ipsa natura in officio retinere non potuisset, is magnitudine pœnæ maleficio summoveretur. *Solutio.*

moveretur. Insuebatur enim parricida culeo, cum cane, gallinaceo, vipera, & simia, & inter eas ferales angustias comprehensus, in vicinum mare vel amnem projiciebatur. Etenim ei repente cœlum, solem, aquam, & terram ademerunt; ut qui eum necasset, unde ipse natus esset, careret iis rebus, ex quibus omnia nata esse dicuntur, ut ait Cicero pro Roscio Amerino.

Ergò quibus pietas est curæ, promulgatam de parentibus alendis atq; sustentandis legem tuebuntur, atque conservabunt; cùm multarum virtutum atque præmiorum divinorum fons sit uberrimus, & origo.

Tertium exemplum comprobationis legis: quâ apud Helvetios cavetur nè quis invitatione ad bibendum urgeatur.

Autore Petro Mosellano.

MVlta quidem præclarè in sua ditione instituunt fortissimi libertatis suæ defensores Helvetii, sed nihil præclarius, nihil laudabilius, nihil reipub. utilius, quàm quod ab illis nuper scitum est. Nam cùm per ebrietatem passim peccari viderent, ut aditus ad id vitii omnes præcluderent, in sua ditione statuerunt, nè cui deinceps alios vulgarium istarum invitationum prætextu ad ebrietatem solicitare impunè liceat. Quid autem, per Deum immortalem, aut honestius, aut præclarius temperantiâ atque omnis vitæ moderatione? Imò quid sine hac vel in civitatum curiis, vel populi concionibus, vel principum aulis, rectè aut consulitur, aut consultum facto præstatur? Sed hæc in perversa illa bibendi necessitate, quæ per invitationes illas mutuas irrepsit, vigere non potest: citiùs enim ex pumice

aquam

aquam hauseris, quàm ebrio sobrium aut dictum aut factum extorseris. Quòd si sobrietas ac vitæ moderatio sola est, quæ omnium virtutum officia parit, alit, conservat ac tuetur; rursum ebrietas omnem mentis usum pervertit, omnem vitæ humanæ dignitatem commaculat: an non votis omnibus expetita erat lex ea, quæ sisteret ebrietatem, & potionis moderationem procuraret? Quid autem perinde utile, atque in republ. cavere, nè sit impune illud, cujus licentia omnia corrumpit, omnia perdit? Quid enim tam emollit, imò frangit & animos & corpora civium, quàm liberior comessatio, compotatióque? Annon respubl. Romana, quamdiu frugalitatem servavit, tamdiu adversùm omnes hostium insultus inexpugnabilis stetit? At posteaquam luxu certari invicem cœptum; ita cecidit, ut nè ruinæ quidem vestigia aliqua supersint. Nam Annibal tum primum vinci cœpit à Romanis, cùm exercitum suum Campano luxu solvi enervaríque passus est. Vnde tot insani amores? tot stupra? tot adulteria? nisi ex otiosorum hominum temulentiâ? Verum enim est illud, Sine Cerere & Libero frigere Venerem. Vnde tot rixæ? tot vulnera? tot cædes? nisi ex tumulentorum compotationibus? Cui alii tot ac tantas rei familiaris dissipationes, tot patrimoniorum abliguritiones debemus, quàm conviviis in ebrietatem solutis, atque horum parenti luxuriæ? Quæ res tam multos adolescentes, alioqui felicissimè natos, ab artium optimarum virtutúmque cultu abducit, quàm studium compotationum? Primùm corporis otium, in quo ferè degunt qui literis adhibentur, mater est variarum cupiditatum: quòd si huic compotandi quoque licentiam addideris, quæso te, Qui fieri potest, quin in animis parùm firmis, pro virtutum bonarúmq; artium cultu, omnium libidinum seges sensim pullulescat?

Quòd

Quòd si spes omnis in hac ætate rectè formanda, velut agricolis in herba posita est, nihil poterat eâ lege excogitari utilius, quæ, quod unum omnem eam spem semel præcidit, hoc tollit. Neque enim audio eos qui in tanto errantium consensu nihil valituram legem jactant. Nihil enim vel rectiùs imperatur, vel faciliùs recipitur, quàm quod tacitus naturæ sensus non potest non probare. Quis autem tam efferatus & ab omni humanitate remotus est, cui non rem rectâ viâ reputanti, suprà quàm natura postulet, ad alienæ stultitiæ præscriptum bibere, naturæ inimicissimum esse videatur? Compotoris hominis privati puerilis & stultus affectus, ut me ipse ebrietatis probro afficiam, persuadebit? Et patriæ, in cujus verba juratum est ab omnibus, æquissima, cunctisque saluberrima lex, ut sobriè agam, & me hominem esse meminerim, non impetrabit? In gratiámne potoris alicujus immodicâ potione ità me prosternam, ut præter figuram, humani mihi reliquum sit nihil? Et populi fortissimi laudatissimique, cui parere summa est utilitas, legem omnium ornamentorum vitæ parentem & altricem recipere gravabor? Amplectenda ergò omnibus ea lex, quâ nihil, neque honestius, neque præclarius, neq; facto jucundius, fortissimi populi magistratus ferre potuêre.

FINIS.

INDEX PROGYMNASMATUM APHTHONII.

INDEX RERUM ET VERBORUM
in hoc libello explicatorum.

Attica

For-

Sybaris